

OBSAH

BLAŽEK, R. Machiavelliho Vladár a jeho odkaz pre súčasnosť	3
BUJŇÁK, V. K niektorým interpretačným problémom spojeným s rozšírením osobnej pôsobnosti ústavného zákona o konflikte záujmov	16
DOMIN, M. Inštitút tretej strany volebnej kampane na Slovensku. Právna úprava a jej praktické uplatňovanie	39
FEDOROVIČOVÁ, I. K problematike vierohodnosti výsledkov výsluchu obvineného pri dokazovaní trestných činov sexuálneho zneužívania detí a zverených osôb.....	72
HAMRANOVÁ, D. Trestný čin podvodu v zmysle rozhodovacej praxe orgánov činných v trestnom konaní a súdov	84
HANGÁČOVÁ, N. – TARABOVÁ, N. – TURAY, L. Veriteľ ako poškodený a páchatel' trestného činu	100
HAVELKOVÁ, M. Plná jurisdikcia správnych súdov a jej vplyv na administratívne konanie vo veciach správneho trestania.....	117
JAKUŠOVÁ, V. Zodpovednosť predsedu Úradu pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou pri vymenovaní členov komisie zriadenej pre vydanie povolenia na prevádzkovanie ambulancie záchrannej zdravotnej služby	130
KRIŽAN, M. Niekoľko úvah k medziam svojpomoci	145
PORUBAN, A. Opatrenia priamej prevencie zamestnanca.....	161

RAKOVSKÝ, P.
Automatická výmena informácií o cezhraničných opatreniach
podliehajúcich oznamovaniu 171

STRÉMY, T.
Trestná politika vo Fínsku..... 183

VLADÁR, V.
Poňatie prísahy v kódexovom práve Katolíckej cirkvi 195

RECENZIE

ČUNDERLÍK, E.
BLAŽEK, J., JANOVEC, M., PAŘÍZKOVÁ, I., TOMÁŠKOVÁ, E.,
SCHWEIGL, J.: Ekonomické základy práva. Praha: Wolters Kluwer
ČR, a. s., 2020, 188 s. ISBN 978-80-7598-699-3 225

VAČOK, J.
Judikatúra vo veciach iných správnych deliktov 227

MACHIAVELLIHO VLADÁR A JEHO ODKAZ PRE SÚČASNOSŤ

doc. JUDr. Radovan Blažek, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky
radovan.blazek@flaw.uniba.sk

Machiavelliho Vladár a jeho odkaz pre súčasnosť

Tento článok sa zamýšľa nad tým, či dielo Vladár od Niccòla Machiavelliho vytvorené v 16. st. má stále platnosť aj pre súčasnosť a či jeho obsah je použiteľný aj na súčasné spoločenské vzťahy alebo je len odkazom minulosti, ktorý je vzdialený dnešnej realite. Článok vyberá niektoré pasáže diela a aplikuje ich na súčasné spoločenské a politické vzťahy.

Der Fürst von Machiavelli und seine Botschaft für die Gegenwart

Dieser Artikel reflektiert, ob das Werk Der Fürst von Niccolò Machiavelli im 16. Jahrhundert geschrieben gilt immer noch für die Gegenwart und ob sein Inhalt auf zeitgenössische soziale Beziehungen anwendbar ist oder ob es nur ein Erbe der Vergangenheit ist, das weit von der heutigen Realität entfernt ist. Der Artikel wählt einige Passagen des Werks aus und wendet sie auf zeitgenössische soziale und politische Beziehungen an.

Machiavelli's The Prince and its legacy for the present

This article reflects on whether the work The Prince written by Niccolò Machiavelli in the 16th century is still valid for the present and whether its content is applicable to contemporary social relationships or whether it is merely a legacy of the past that is far from today's reality. The article selects some passages of the work and applies them to contemporary social and political relations.

Kľúčové slová: politika, moc, česťnosť, klamstvo

Schlüsselbegriffe: Politik, Macht, Ehrlichkeit, Lüge

Keywords: politics, power, honesty, lies

Úvod

Odveká túžba človeka po moci. Každý túži byť v čele, môcť ovládať druhých, byť rešpektovaný a uznávaný v spoločnosti. Táto túžba je ľudstvu prirodzená a história nám ponúka množstvo príkladov, čoho sú ľudia schopní, len aby získali moc a aby si ju udržali. Sme svedkami intríg, úskokov a zákerností, pričom veľa z významných vládcov sa neštítalo použiť i násilné prostriedky na dosiahnutie svojich cieľov. Už rímsky cisár Nero dokázal pre udržanie sa na cisárskom tróne postupne zničiť zo sveta svojho nevlastného brata Britannika, neskôr vlastnú matku Agrippinu, vlastnú manželku Octaviu i svojho vychovávateľa, filozofa Senecu, nevraviac o množstve ľudí, ktorí skončili vďaka nemu vo vyhnanstve.¹ Moc je dôležitejšia ako život najbližších. Kam až siahajú túžba človeka po moci?

Počas histórie sa ľudia naučili, že moc možno získať a udržať aj nenásilnými prostriedkami. Na tomto základe sa rozvíjala raná diplomacia – umenie ako jednať, umenie komunikácie s ľuďmi, umenie dosahovania cieľov využívaním osobných kvalít jednotlivcov.² Už v prvopočiatkoch diplomacie ľudia zistili, že nemôžu vždy svoje úmysly otvorene prejsť a nie vždy je najvýhodnejšie ísť priamo za svojimi cieľmi. Občas sa javí ako najsprávnejšia metóda na dosiahnutie cieľa presne tá, ktorá k nemu na oko nesmeruje. Občas je treba prezentovať niečo iné ako konať. Aj o tom je Machiavelliho dielo *Vládár*. Toto dielo napísal v roku 1513 ako výsledok svojich politických funkcií a pôsobenia na významných postoch v spoločenskom i politickom živote vtedajšieho Talianska. Toto dielo možno považovať za prvé systematické dielo o politike a vládnutí, akýsi návod na získanie a udržanie moci. *Vládár* popisuje násilné i nenásilné spôsoby vládnutia a dosahovania politických a štátnických cieľov, odkrýva realitu, ktorá je často drsná, ale možno v nej nájsť viac pravdivosti ako sa na prvý pohľad zdá. Preto ostáva otázkou až do súčasnosti, ktoré z Machiavelliho myšlienok a úvah o moci a spoločnosti vtedajšej doby sú správne ešte aj dnes a ktoré nie? Bol Macchiavelli nadčasový vizionár, ktorý odhalil fungovanie politiky pre všetky veky? Tento článok sa pokúša dať odpoveď práve na túto otázku.

¹ Maškin, N. A.: *Dějiny starověkého Říma*. Svornost : Praha 1952, s. 443, Grant, M.: *Rímští císařové*. BB art : Praha 2002, s. 51-55.

² Bystrický, L.: *Základy diplomacie*. Dilema : Bratislava 1999.

1. Kto bol Niccoló Machiavelli?

Niccoló Machiavelli sa narodil noci z 3. na 4. mája 1469 vo Florencii v Taliansku.³ Dňa 19. júla 1498 bol menovaný kancelárom Florentskej republiky, kde v ďalšom období pôsobil a zaoberal sa správou zahraničnopolitických a vojenských záležitostí. Ako skvelý diplomat a schopný úradník sa zúčastnil mnohých rokovaní a zahraničných misií, pôsobil vo Francúzsku, Švajčiarsku i Nemecku. V roku 1512 však došlo vo Florencii k prevratu a k moci sa dostali Medicijovci. Následne bol Machavelli zbavený všetkých funkcií. Neskôr sa síce vrátil k politickej činnosti, avšak tú už nemožno z hľadiska jeho kariéry považovať za významnú. Práve počas pôsobenia v pozícii florentského kancelára mal možnosť vo významnej miere stretávať sa s politikmi a štátnikmi rôzneho druhu a práve po tejto životnej skúsenosti zhromaždil svoje životné skúsenosti z uplynulého obdobia v diele *Vladár*, ktoré napísal v roku 1513.⁴

Machiavelli bol muž, ktorý mal možnosť stretnúť svetlé i tmavé stránky diplomacie a tieto celoživotné skúsenosti pretavil do krátkeho, ale výstižného diela – *Vladár*. Túto knihu venoval Lorenzovi Medicimu, u ktorého Machiavelli nepožíval príliš veľkú obľubu, no on sám v ňom videl ideálneho vladára.

2. Ako sa dostať k moci a ako si ju udržať

Machiavelli sa zaoberal v prvom rade otázkou, ako sa dostať k moci a ako si ju udržať. Tvrdil, že dedičné štáty, v ktorých vládne už generácie tá istá dynastia sa ovládajú ľahšie, než novo dobyté územia, pretože „*stačí nenarušovať staré poriadky, zachovávané v zemi po generácie a jednať pružne podľa okolností*“.⁵

Pozrime sa na tento výrok zo súčasnej perspektívy. Ak je obyvateľstvo spokojné, nemá dôvod na zmenu a vláda sa ľahko udrží pri moci. V modernej dobe sa tento Machiavelliho poznatok prejavuje napr. ako nízka účasť voličov vo voľbách rôzneho druhu. Ak je volebná účasť nízka, naznačuje to, že ľudia sú spokojní s existujúcim stavom, pretože sa o politické dianie príliš nezaujímajú. Nie sú nútení sa oň zaujímať. Majú priestor na to, aby žili svoj jednoduchý každodenný život

³ GIL, CH.: *Machiavelli. Die Biographie*. Albatros : Düsseldorf 2000, s. 11.

⁴ Tamtiež, s. 222.

⁵ Machiavelli, N.: *Vladár*. Johnatan Livingston, s.r.o. : Praha 2013, s. 21.

a keď ho môžu žiť bez väčších prekážok, prestáva ich trápiť, kto je „tam hore“. Začne ich to trápiť až im bude zle.

Ak sa voliči o voľby nezaujímajú, toto je znamením pre vládu, že dostatočne „nenarušuje staré poriadky“ a „jedná pružne podľa okolností“. Lebo ako píše Machiavelli, tomu kto zavádza nový poriadok, „*sú nepriatelia všetci, ktorí sa predtým mali dobre.*“⁶ Na druhej strane aj tí, ktorí sa dobre nemali, sú náchylní „*neveriť novotám, pokiaľ človeka skúsenosť nepresvedčí nezvratnými dôkazmi o ich užitočnosti.*“⁷ Z toho možno logicky vyvodiť, že každá novota má viac odporcov ako prívržencov. Keď sa zavádzaným novotám nedarí uchytiť sa, odvaha odporcov rastie a tí sa pri prvej príležitosti pustia do útoku. A odporcovia zvyčajne dostávajú na svoju stranu aj tých, ktorí predtým zmeny podporovali.

V časoch krízy a ťažkostí je pre vládu ťažké sa udržať, lebo „*ľudia totiž radi menia vládu v domnienke, že si tým polepšia.*“⁸ Ak sú ľudia nespokojní, alebo sa im zavádzané novoty nepáčia, prípadne je viac tých, ktorí sa predtým mali dobre, vzrastú nálady na zmenu vlády. Vtedy sú ľudia náchylní uveriť tvrdeniam, ktoré sa im páčia, ktoré sú vidinou lepšieho zajtrajška. No Boh chráň vládára, ktorý nesplní svoje sľuby. Odíde tak rýchlo ako prišiel. Vtedy prichádza na rad Machiavelliho výrok: „*Je ľahké niekoho o niečom presvedčiť, ale ťažko ho v presvedčení udržať.*“⁹ A to platí o to viac, keď na začiatku je len presvedčenie, ktoré stojí na sľuboch. Ak sa vláde nepodarí pretaviť sľuby do želaných výsledkov, na ďalšie volebné obdobie nemôže počítať s rovnakým počtom voličov, ako tomu bolo pri posledných voľbách.

Machiavelli ako jednu z rád, ako sa udržať pri moci, používa tvrdenie: „*Je potrebné ochraňovať slabých a potlačiť vplyv mocných.*“¹⁰ V dejinách ľudstva to boli práve široké masy tých najnižších vrstiev, ktoré sa postarali o zosadenie panovníka a revolučné hnutia. Za pomoci nás sa podarilo rozpútať francúzsku buržoáznu revolúciu v roku 1789, či ruskú revolúciu v roku 1917. Pre vládára môžu byť však rovnako nebezpeční ako nespokojné masy aj príliš silní vysoko postavení funkcionári, ktorí môžu prahnúť po tom, aby ho v príhodnej chvíli vystriedali. A tí môžu na tento akt využiť práve nespokojnosť ľudu. Nespokojnosť ľudu totiž môže poslúžiť k tomu, aby títo mocní strhli dav na svoju stranu proti vládarovi.

⁶ Tamtiež, s. 42.

⁷ Tamtiež.

⁸ Tamtiež, s. 23.

⁹ Tamtiež, s. 43.

¹⁰ Tamtiež, s. 27.

V súčasnosti síce vo vyspelých európskych krajinách nebadáme príliš veľké revolučné nálady a vlády nemusia čeliť tomu, že by sa masy ľudu búril proti vláde a pokúšali sa ju zvrhnúť násilným spôsobom. No aj vo vyspelých krajinách sú masy tie, ktoré hýbu politickým životom, cez pokojné (alebo aj menej pokojné) demonštrácie vytvárajú tlak na vlády, ktoré sú nakoniec nútené robiť opatrenia, aby uspokojili vôľu davu.

Stále je však aj dostatok menej vyspelých krajín, kde v posledných rokoch došlo k násilným revolučným prevratom vplyvom nespokojnosti ľudu a kde došlo k nahradeniu starej vlády novou po občianskych nepokojoch alebo dokonca občianskej vojne vplyvom radikálnych revolučných nálad v širokých masách ako sme toho boli svedkami v roku 2011 v Egypte, Líbyi či Sýrii. Ľud je v početnej prevahe a zbaviť sa ho nedá, preto ho možno považovať za jeden z rozhodujúcich tvorcov politiky aj v minulosti, aj v súčasnosti.

Nezabúdajme však pri získavaní a udržaní moci, že Machiavelli na viacerých miestach svojho diela spomína šťastie. Aj tí najšikovnejší vladári by totiž podľa neho neboli vladármi, keby ich nebola stretla príležitosť. To platí v plnej miere aj dnes. Ani dnes sa osobné kvality jednotlivca nezdarujú dostatočné na to, aby obsadzovali významné politické funkcie tí odborne najzdatnejší. Možno hovoriť skôr o šťastí tých, ktorí sa dostávajú k moci, že boli v správnom čase na správnom mieste, alebo skôr pri správnej strane či na správnom mieste na kandidátnej listine.

Samozrejme Machiavelli uznáva aj obdivuhodné osobné vlastnosti úspešných vladárov práve v tom, že boli schopní pochopiť a využiť príležitosť. Opäť možno túto teóriu potvrdiť aj v súčasnosti. Kto dokázal správne pochopiť, kedy sa treba pridať ku ktorej politickej strane, môže si následne uzurpovať jednotlivé politické kreslá v parlamente, vláde, či v iných významných politických funkciách alebo miesta v rozhodujúcich štátnych orgánoch. V skutočnosti totiž nezáleží na tom, aký politický program má politická strana a či je orientovaná na ľavicové myšlienky alebo pravicové, všetky politické strany totiž majú jeden základný cieľ – získanie moci a jej udržanie.¹¹

3. Spojenci a protivníci

Nielen štátnici nájdu v Machiavelliho Vladárovi užitočné ponaučenia. Analogicky možno totiž premietnuť tieto myšlienky tiež do iných oblastí života. Machiavelli tvrdil, že človek je tvor sebecký a egois-

¹¹ Bystrický, E.: *Základy diplomacie*. Dilema : Bratislava 1999.

tický od prírody a je náchylný presadzovať svoje dobro. To však vždy nie je zároveň dobrom iných alebo inak povedané – moje „dobro“ je vždy len jedno a „dobier“ tých ostatných je vždy viac. Vždy sa nájde viac ľudí, ktorým naše dobro nevyhovuje ako tých, ktorým naše dobro vyhovuje. A nespokojnosť druhých sa vždy spája s nebezpečenstvom, že naše dobro budú chcieť premeniť na svoje dobro. Preto každý dostatočne obozretný človek sa musí v duchu Machiavelliho rád držať zásady, že *„možných protivníkov bud' musíme zahrňať láskavosťami alebo ich zničiť.“*¹²

Musíme mať na pamäti, že väčšina ľudí sú oportunisti a robia to, čo je pre nich v danej chvíli najvýhodnejšie. Ak si ich chceme získať a udržať na svojej strane, musia cítiť výhody z takéhoto spojenectva. Musia mať neustále pocit, že spojenectvo s nami je to najlepšie a že im z neho vždy pripadne výhodný podiel. Akonáhle sa nebudú cítiť dostatočne oceňovaní, postavia sa na odpor. Preto ak nemáme prostriedky na to, aby sme takýchto ľudí udržali v spokojnosti, je potrebné sa ich radšej zbaviť, ako čakať, kým sa oni zbavia nás. V tomto prípade nemá zmysel čakať, pretože si nemôžeme byť istí, kedy príde vhodný okamih pre nášho protivníka, ktorý on dokáže využiť vo svoj prospech a v náš neprospech. Ako hovorí Machiavelli, *„ak je stretnutie nevyhnutné, a odkladá sa, potom z toho môže mať prospech jedine nepriateľ...“*¹³ Ale nielen preto treba včas zakročiť, aby sme nenahrávali nepriateľovi, ale aj preto, že určité veci nie je možné odkladať, pretože ich neskoršie vykonanie nebude možné. Múdry muž musí byť obozretný a všímať si veci okolo seba a predvídať zároveň tie budúce, aby z nich včas dokázal vyvodiť potrebné rozhodnutia a aby predchádzal nepriaznivým udalostiam.

Machiavelli vysvetľuje, ako sa zachovať k svojim možným alebo existujúcim protivníkom. Nesmieme zabudnúť na to, že popri nich existujú aj kategórie osôb, ktorých nazývame spojenci. Na dosiahnutie malého cieľa si človek vystačí sám, no veľké činy vyžadujú spolupracovníkov, kolegov, priateľov, ktorí nám pomôžu tieto ciele realizovať. Čím väčšie ciele, tým viac ľudí je potreba na ich realizáciu. A čím viac ľudí je v hre, tým menej ich možno osobne kontrolovať. Práve z dôvodu potreby spolupracovníkov a partnerov sa začína realizácia väčšiny cieľov komplikovať. Machiavelli radí – treba dať pozor, pretože aj vernosť si pýta svoju daň a keď ju nebudeme schopní zaplatiť, môžu sa k nám aj naši najvernejší obrátiť chrbtom, prípadne sa pridať na stranu našich nepriateľov. Príklad nachádzame aj v dejinách Rímskej ríše – cisár Caligula zahynul rukami vlastných pretoriánov, ktorí ho mali chrániť pred nepriateľmi.

¹² Machiavelli, N.: *Vladár*. Johnatan Livingston, s.r.o. : Praha 2013, s. 26.

¹³ Machiavelli, N.: *Vladár*. Johnatan Livingston, s.r.o. : Praha 2013, s. 29.

Prvý do neho zabodol meč tribún pretoriánov Cassius Chaerea, ktorého si Caligula kedysi sám vybral.¹⁴ Rovnako tak je známy výrok Gaia Iulia Caesara – „Aj Ty, Brutus?“, keď jeho najbližší priateľ bol jeden z tých, ktorý do neho pri sprisahaní takisto zabodol dýku.¹⁵

Ľuďom, ktorí sú v našej blízkosti, treba venovať obzvlášť veľkú pozornosť, aby bolo možné zachytiť i tú najmenšiu zmenu v ich správaní, ktorá by mohla svedčiť o ich úmysloch vzbury. Každý intrigán si totiž dvakrát rozmyslí svoje činy, keď mu niekto neustále pozerá na prsty. Bojí sa odhalenia. Každý človek, ktorý koná niečo nekalé, nechce byť odhalený, pretože vie, že robí podvratnú činnosť a cíti svoju vinu. A vina so sebou nesie hanbu v prípade predčasného odhalenia. No po spáchaní zamýšľaného skutku už na takéto emócie niet priestoru. Človeku totiž zaberie všetok čas riešenie vzniknutých problémov, ktoré nová situácia vyniesla na povrch. Človek potom nehľadá v sebe tie pocity, ktoré by mu daný čin vyčítali, ale naopak – hľadá tie, ktoré mu daný čin ospravedľujú.

Možným riešením, ktoré nám ponúka Machiavelli, je udržať si aj svojich spojencov v určitých medziach, ktoré im nedovolíme prekročiť. Nesmieme dovoliť, aby sa spojenec príliš posilnil. Ak sa totiž nebude cítiť takýto spojenec dostatočne silný – práve naopak, ak bude cítiť svoju závislosť od nás, nikdy nebude mať odvahu vystúpiť proti nám. Je dôležité, aby sme udržiavali určitý stupeň závislosti našich spojencov a aby ich dobro bolo úmerné nášmu dobru a aby bolo od tohto dobra závislé. Ak sa totiž opieram o veľa iných, sám seba oslabujem a nakoniec to môže dospieť až do štádia, kedy sa títo mne podriadení spojenci spoja proti mne. Jeden proti všetkým totiž nič nezmôže.

A v tomto smere sa osvedčia aj rady z opačného uhla pohľadu. Akonáhle totiž vychádzame z rád, ktoré sú popísané vyššie, vyplýva z nich ďalšie pravidlo, ktoré takisto nájdeme v Machiavelliho vladárovi: „*Kto druhému pomáha k uchopeniu moci, sám sebe podrezáva konár, na ktorom sedí.*“¹⁶ Ak teda sami zastávame určité pozície, neradno dvíhať na svoju úroveň ďalších alebo dokonca im pomáhať vyššie. Títo sa nás totiž v príhodnej chvíli zbavia zo strachu, že by sme ich niekedy z ich ťažko vydobytej pozície chceli dostať alebo by sme ich chceli zosadiť. Strach o moc bude totiž väčší ako priateľstvo i vďaka. Človek prahnúci po moci, keď ju získa, zmení sa na zviera, ktoré sa bojí o svoju ulovenú korisť. A tak sa aj u týchto ľudí prejavia pudy „zacho-

¹⁴ Maškin, N. A.: *Dějiny starověkého Říma*. Svornost : Praha 1952, s. 438, Grant, M.: *Rímští císařové*. BB art : Praha 2002, s. 43.

¹⁵ Maškin, N. A.: *Dějiny starověkého Říma*. Svornost : Praha 1952, s. 355, Grant, M.: *Rímští císařové*. BB art : Praha 2002, s. 25.

¹⁶ Machiavelli, N.: *Vladář*. Johnatan Livingston, s.r.o. : Praha 2013, s. 33.

vania moci“ a tie budú na prvom mieste pred akýmkoľvek inými pocitmi ako pred týmto varuje Macchiavelli.

Každá minca má dve strany. Machiavelli radí – nepozdvihuj iných a sám nebuď pozdvihnutý. Iba ten, kto sa sám dostane k moci, má nárok, na jej udržanie. Pretože Machiavelli tvrdí – moc patrí len tomu, kto si ju zaslúži, kto má sám schopnosti si ju získať. Taký človek si ju totiž dokáže aj udržať. Ak sa dostane k moci vplyvom iných, stane sa len bábkou v ich rukách, „*je závislý na vôli tých, čo ho pozdvihli.*“¹⁷ Ak je človek dosadený, je tu vždy priestor pre to, aby takéhoto človeka v príhodnej chvíli ten, kto ho dosadil, vystriedal za iného, keď s ním on alebo ľud nebude spokojný. Na takéhoto človeka sa zvalí zodpovednosť za všetky zlé skutky a jeho výmenou sa ten, kto ho dosadil, očistí od všetkého, čo by mu mohlo byť vyčítané.

No vráťme sa ešte k voľbe svojich spojencov. Čím väčšie ciele budeme chcieť realizovať, tým viac spojencov budeme musieť priberať na svoju stranu. Machiavelli opäť odporúča obozretnosť pri voľbe nových spojencov, pretože „*naši spojenci nemusia byť aj spojenci medzi sebou.*“¹⁸ A tu sa začína ďalší veľký problém. Pretože naši spojenci nemusia zakročiť proti nám osobne, no môžu sa pustiť do boja medzi sebou. Takáto situácia nielenže nás uvedie do situácie, kedy nebudeme vedieť na koho stranu sa pridať, ale nás v prvom rade oslabí a sťaží realizáciu našich cieľov, a vo výslednom efekte môže viesť k jeho skaze, či skaze nás samých.

Machiavelli tiež radí vystríhať sa ľudí, ktorým sme v minulosti spôsobili chtiac alebo nechtiac určité príkoria. „*Je veľmi naivné domnievať sa, že niekto pre nové dobrodenia zabudne na staré krivdy.*“¹⁹ Pamäť si toho veľa uchováva a o to viac, keď ide o nepravosť. Taký človek už nikdy viac nebude našim spojencom, aj keby sa tak tváril. Hrdosť ľudí dokáže byť neuveriteľná a staré rany sa v najneprijemnejších chvíľach otvárajú. Takýto človek dokáže využiť ponúknutú príležitosť na to, aby odťažil svojej ctižiadostivosti a dal svojej hrdosti zadost'účinenie a oplatil nám svoje príkoria z minulosti rovnakou mincou.

Machiavelli v tomto smere hovorí aj o iných spojencoch a to nielen o tých nezištných, ale aj o tých, ktorí sú našimi spojencami z troch dôvodov:

1. z vypočítavosti,
2. zo ziskuchtivosti alebo
3. zo strachu.

¹⁷ Tamtiež, s. 45.

¹⁸ Tamtiež.

¹⁹ Tamtiež, s. 54.

Ani na jedných sa nedá spoľahnúť. Osoby patriace do prvej skupiny len čakajú na vhodnú príležitosť, kedy sa samy budú môcť dostať k moci a sú s nami len kvôli tomu, že očakávajú, že sa im takáto príležitosť naskytne.

Osoby patriace do druhej skupiny sú nespoľahlivé a nie sú zaniatení pre naše ciele. Sú vlažní a ťažko ich presvedčiť o takých cieľoch, ktoré by ich príliš zaťažovali. Takýto ľudia za nás „*umierať nepôjdu*“.²⁰

Osoby patriace do tretej skupiny sa takisto vymania z nechceného vplyvu, len čo naša sila poľaví. Obozretný muž musí takýchto spojencov rozpoznať a zakročiť proti nim rázne ako proti protivníkom. Nesmie mať zľutovanie. Tu prichádza na radu aj použitie sily a násilia. Machiavelli ospravedlňuje použitie sily a násilia, avšak len výnimočne, „*nárazovo a spočiatku*“.²¹ Lebo len potom bude môcť vládca kludne spať, keď bude mať pokoj od protivníkov a falošných spojencov. Potom sa môže začať venovať vládnutiu.

4. Tvrdosť a dobrota vládca

Na rad prichádza aj otázka, v akej miere je dobré, aby vládca vzbudzoval rešpekt, strach a obavy medzi ovládanými a kedy má prejavovať zhovievavosť a ľudskosť. Strach vzbudí len vtedy, pokiaľ sa bude prezentovať násilím a zbraňou. Ako píše Machiavelli, „*neozbrojený vládca nemôže mať rešpekt ani medzi vojakmi ani medzi priateľmi, vzbudzuje len pohrdanie a podozrievavosť*“.²² Ale zároveň tvrdí: „*Tvrdosť je namieste tam, kde jej cieľom je poriadok, svornosť a blahobyť*“.²³ Avšak „*sú chvíle, keď s násilím nepochodíš*...“²⁴ Všetko treba postupne – násilie a tvrdosť spočiatku a rázne, dobrodenie postupne a trvalo. A tak prichádza na rad dobrota. Pretože je dobré, keď je vládca milovaný za svoje dobré činy. No treba mať na pamäti, že to, čo jedni majú v láske, iní môžu opovrhovať, čo jedni uznávajú, iní nenávidia. Všetkým nemôže vyhovieť ani spravodlivý a dobrý vládca.

Čomu má dať teda vládca prednosť – popularite alebo rešpektu? Machiavelli sa prikláňa k druhej možnosti. Preto ďalej tvrdí: „*...oddanosť nemá dlhé trvanie, ale strach z trestu predsa drží ľud na uzde ... Preto taktiež vládca, ktorý sa chce udržať, sa musí naučiť vo vlastnom záujme zachovať sa niekedy trebárs aj nie zrovna usľachtilo a presne*

²⁰ Machiavelli, N.: *Vládca*. Johnatan Livingston, s.r.o. : Praha 2013, s. 94.

²¹ Tamtiež, s. 59.

²² Tamtiež, s. 85-86.

²³ Tamtiež, s. 93.

²⁴ Tamtiež, s. 62.

vedieť, kedy si môže dovoliť dobrotu.“²⁵ Ako Machiavelli hovorí, „*aj sľachetnosť môže niekedy uvrhnúť do záhuby, a naopak to, čo vyzerať na prvý pohľad ako zloba, môže znamenať prospech a bezpečnosť pre celú zem. ... Panovník má budiť rešpekt, nie však strach, pretože strach vyvoláva nenávisť.*“²⁶

Tam, kde Machiavelli pojednáva o dobrote panovníka, spomína tiež jeho štedrosť. Presadzuje však umiernenú štedrosť, pokiaľ ide „*z vlastnej kapsy*“²⁷ a skôr sa zasadzuje za šetrnosť panovníka.

Ako Machiavelli vraví, štedrosť si vyžaduje pre svoju cnosť, aby bola vykonaná diskkrétne. Na čo však je taká štedrosť, keď sa o nej nikto nedozvie? Dostávame sa k tomu, že ľudia v skutočnosti často krát nie sú štedrý preto, lebo chcú byť štedrý, ale preto, že chcú, aby ostatní videli, že sú štedrý. Opäť sa prejavuje ľudský egoizmus a sebeckosť. Machiavelliho odkaz je jasný - štedrosť propaguje len ako účelný prostriedok na získanie priazne ľudu a uchopenie moci, alebo keď sa jedná o udržanie priazne spojencov. „*Štedrosť býva vždycky zhubná, lebo každý mešec má svoje dno.*“²⁸

5. Hodnota slova

„*Múdry muž nemôže si stáť za slovom, ak mu je to na škodu a ak pomínuli okolnosti, za ktorých ho dal. Keby všetci ľudia boli čestní, moja rada by bola zlá. Ale pretože nie sú a sami dané slovo neplnia, rozumný panovník ho nemôže dodržať, Bol by sám proti sebe.*“²⁹

Má dnes medzi ľuďmi slovo vlastne cenu? Povedať sa dá čokoľvek, avšak splniť to je už ťažšie. Nie nadarmo platí slogan: „*My vám vieme sľúbiť to, čo vám nikto nedokáže splniť.*“ Tak to je – či už chceme alebo nechceme, zistíme, že dodržať sa nemusí nič. Príkladom v dejinách je nám najväčší zločinec ľudstva – Adolf Hitler. Ten najlepšie dokázal preničiť Machiavelliho myšlienky do praxe a ukázal, že to funguje. Jeho slová často krát obalamutili dobromyseľných a dôverčivých politikov celého sveta. Politici tých čias si museli s konečnou platnosťou uvedomiť, že výrok „slovo robí chlapa“ už vyšiel z módy. Ako to neskôr po rozbití Československa povedal britský premiér Chamberlain, „konečne sme spoznali, že Hitler nie je gentleman“. A tak sa človek zamýšľa nad tým, či možno v dnešnej dobe ešte niekomu veriť? Slovo poveda-

²⁵ Tamtiež, s. 88.

²⁶ Tamtiež, s. 94.

²⁷ Machiavelli, N.: *Vladár*. Johnatan Livingston, s.r.o. : Praha 2013, s. 91.

²⁸ Tamtiež, s. 92.

²⁹ Tamtiež, s. 97.

né či napísané totiž nikoho k ničomu nezaväzuje. Slovo nás nepotrestá, keď urobíme niečo, čo sa prieči jeho obsahu. Vedie nás to k pesimizmu, ba dokonca až k určitému skepticizmu o vypovedanom slove.

Zrejme základnou otázkou je, či človek (ako to bolo v Hitlerovom prípade) úmyselne klame a zavádza svojich politických partnerov a využíva obratnej slovnej diplomacie k dravému dosiahnutiu svojich cieľov alebo či ide o machiavelliovské nedodržanie slova po zmene okolností, keď by nám dodržanie slova bolo vplyvom iných pomerov na škodu a splnenie nášho sľubu nemožno spravodlivo očakávať.

Pri prvej možnosti – úmyselnom klamstve a nesplnení svojich slov – sa do dišputy vkladá nový pojem – morálka. Isté je, že povedať jedno a urobiť niečo iné, nie je morálne vo vzťahu k našim partnerom, ktorí veria v pravdivosť nášho slova. Ako Macchavelli tvrdil, človek je tvor egoistický a sebecký a snaha o dosiahnutie vlastného dobra a prospechu ho ženie k tomu, aby použil na tento cieľ všetky dostupné prostriedky, aj tie nemorálne. Ale čo ak klamstvo voči istému partnerovi uzrie svetlo sveta s cieľom dosiahnutia nejakého dobra pre iný okruh ľudí? V praxi sa skutočne môžu vyskytnúť aj ciele, ktoré sú na jednej strane dobré pre určitú skupinu ľudí a pre inú zlé. Otázka je, kde je hranica medzi dobrom jedných a dobrom druhých? Ak majú totiž dve skupiny ľudí rozličné potreby, ktoré sa vylučujú, nemožno vyhovieť obom. A je dobro jednej skupiny ľudí lepšie od dobra tej druhej? Je prirodzené, že vládár sa rozhoduje v prospech tej, ku ktorej viac inklinuje. V prospech tejto skupiny budú orientované aj všetky rozhodnutia bez ohľadu na to, či sú alebo nie sú morálne.

Ako sa hovorí, „účel svätí prostriedky“. Je teda morálne dosiahnuť morálne ciele nemorálnymi prostriedkami a teda aj klamstvom a porušením sľubov? V živote treba počítať s tým, že ľudia klamú, ak im je to na prospech alebo ak je to na prospech skupiny ľudí, ktorú zastupujú. Kto by pri jednaní s druhými na to pozabudol, môže sa veľmi ľahko popáliť a v konečnom dôsledku sebe spôsobiť škodu. A v zmysle Machiavelliho teórie nemožno za takúto škodu viniť druhých, ale výlučne seba samého, lebo múdry vládca musí počítať s klamstvom druhých.

Prejdime ešte k druhej možnosti a to k tej, že človek pri vypovedaní určitého slova, ho myslí úprimne a len neskôr, keď dôjde na jeho plnenie, zistí, že ho vlastne splniť nechce. Tu nemožno tak úplne hovoriť o klamstve. Ide o špecifickú situáciu, keď človek až neskôr zistí, že vlastne to, z čoho v minulosti vychádzal, už dnes neplatí a tak sa ani on nemôže pridržať toho, čo povedal. Človek sa nemôže zaručiť za nič na svete okolo seba, za „vis major“ a tak vždy môže použiť tento druh ospravedlnenia. Človek sa často krát nevie zaručiť ani za seba samého. Človek často neskôr sedí a rozmýšľa nad tým, prečo tak jednoznač-

ne kedysi hovoril to, čo je mu dnes také cudzie? Dnes by chcel všetko vziať späť, no to sa už nedá, čo bolo povedané, bolo povedané. Možno ho však nútiť, aby sa správal v súlade s tým, čo povedal kedysi? Možno od neho spravodlivo požadovať, aby vytrval v tom, čo chcel splniť, no dnes sú veci inak? Machiavelli vraví: „*Ludia kludne ublížia tomu, koho milujú, pretože láska je morálny záväzok a ten pre svoj prospech kludne poruší. Pretože sú zlí a slabí.*“³⁰

Vzhľadom na Machiavelliho názory je vyhládka na plnenie sľubov ľudí aj v dnešnej dobe pesimistická. Jedna polovica ich nesplní, pretože ani nechce a druhá preto, že sa zmenili okolnosti. A tým pádom sa na slovo druhého do budúcnosti dá len veľmi zriedka spoľahnúť. Dúfajme však, že stále ostane aj určité percento tých ľudí, ktorí budú hovoriť a robiť to isté, inak by sa tento svet zmenil na jedno veľké bojisko anarchie a chaosu, kde si nikto ničím nemôže byť istý.

6. Kto vlastne sme?

„*Vládca nemusí mať nutne všetky kladné vlastnosti, ale mal by vedieť vzbudiť zdanie, že ich nepostráda.*“³¹

Každý človek sa chce nechať vidieť v tom lepšom svetle a chce prezentovať také vlastnosti a črty, ktoré na ňom majú ľudia vidieť. Vladár musí podľa Machiavelliho túto úlohu zvládať naozaj dokonale. V tomto smere sa denne stretávame s množstvom ideálnych vládcov. Kde je však aj tu hranica, medzi užitočnou pretvárkou a plytkým klamstvom? Ľudia chodia po svete s maskami na duši a niekedy už ani sami nevedia, čo sa skrýva pod tou maskou. A keďže tých masiek nosia hneď niekoľko už nerozpoznávajú rozdiely a podobnosti, už len hrajú, tak ako sú zvyknutí. A my sa niekedy ani nedozvieme, či tú tvár, ktorú vidíme my, vidia aj tí druhí, či ich nie je viac, či tá tvár, ktorú my vidíme, je tá pravá. Ale ono je to niekedy ťažko rozpoznať, pretože ľudia s množstvom identít už niekedy sami ani netušia, ktorá je tá ich skutočná. A opäť sme pri tom skepticizme, ktorý nás nabáda myslieť si, že naozaj nemožno veriť nikomu a ničomu... „*ten, kto si nevšíma realitu a nechce vidieť, akí ľudia sú a stavia skôr na svojich prianiach a predstavách, ako by mal svet vyzerať, nedopadne dobre.*“³²

³⁰ Machiavelli, N.: *Vládca*. Johnatan Livingston, s.r.o. : Praha 2013, s. 94.

³¹ *Tamtiež*, s. 97.

³² Machiavelli, N.: *Vládca*. Johnatan Livingston, s.r.o. : Praha 2013, s. 88.

Záver

Machiavelliho Vladár a jeho odkaz neumiera ani po vyše 500 rokoch od napísania diela. To, čo platilo o ľuďoch v roku 1513, platí aj dnes. Ľudská povaha sa za storočia nezmenila, preto čitateľ tohto štátnického veľdiela môže z neho aj dnes čerpať množstvo inšpirácií a ponaučení pre praktický život.

V tomto článku som vybral iba niektoré zo zaujímavých Machiavelliho výrokov, ktoré ma utvrdili v tom, že toto dielo je použiteľné dodnes pre politický či spoločenský život a človek v ňom nájde aj dnes ponaučenia, ktoré mu umožnia vyhnúť sa nepríjemným prevapeniam v medziľudských vzťahoch. Odkaz tohto diela sa javí skôr pesimistický. Aký je teda návod, ako sa v spoločenských a medziľudských vzťahoch vyvarovať negatívnym následkom prirodzenej ľudskej povahy? Macchiavelli odporúča: „*Tak si vypočul ich mienky, povedal svoje názory a zdôvodnil ich a vďaka tomuto neustálemu precvičovaniu taktiky sa nemohlo stať, že by ho akákoľvek situácia zastihla nepripraveného alebo bezradného.*“³³ Ak budeme mať na pamäti všetky varovania Macchiavelliho pred slabosťami iných ľudí, musíme na jeho odporúčanie čo najviac počúvať. Počúvanie rôznych ľudí a rôznych názorov umožňuje porovnať ich a tým skôr z nich vytvoriť ten najsprávnejší. No zároveň opakovaným počúvaním názorov tých istých ľudí možno získať nielen prehľad o ich názoroch a zmenách týchto názorov, ale aj o ich správaní a povahe. Častou komunikáciou s rôznymi ľuďmi sa človek naučí v ľuďoch nájsť aj ich skryté vlastnosti, naučí sa v rôznych ľuďoch vidieť podobné vlastnosti a bude schopný predvídať ich rozhodnutia. Na základe porovnávaní a kategorizovania ľudí si utvorí dobrú východiskovú pozíciu a môže sa pripraviť na určité rozhodnutia svojich protivníkov ešte skôr než ich urobia.

Použitá literatúra

1. Bystrický, E.: *Základy diplomacie*. Dilema : Bratislava 1999
2. GIL, CH.: *Machiavelli. Die Biographie*. Albatros : Düsseldorf 2000
3. GRANT, M.: *Rímští císařové*. BB art : Praha 2002
4. MACHIAVELLI, N.: *Vladář*. Johnatan Livingston, s.r.o. : Praha 2013
5. MAŠKIN, N. A.: *Dějiny starověkého Říma*. Svornost : Praha 1952

³³ Tamtiež, s. 87.

K NIEKTORÝM INTERPRETAČNÝM PROBLÉMOM SPOJENÝM S ROZŠÍRENÍM OSOBNEJ PÔSOBNOSTI ÚSTAVNÉHO ZÁKONA O KONFLIKTE ZÁUJMOV

Mgr. Vincent Bujňák, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra ústavného práva
vincent.bujnak@flaw.uniba.sk

K niektorým interpretačným problémom spojeným s rozšírením osobnej pôsobnosti ústavného zákona o konflikte záujmov

Príspevok sa zameriava na novelizáciu ústavného zákona č. 357/2004 Z. z. o ochrane verejného záujmu pri výkone funkcií verejných funkcionárov, uskutočnenú troma ústavnými zákonmi, ktoré schválila Národná rada Slovenskej republiky v roku 2019. Tieto tri ústavné zákony (č. 66/2019 Z. z., č. 232/2019 Z. z. a č. 469/2019 Z. z.) nadobudli účinnosť 1. januára 2020 a okrem iného sa nimi rozšírila osobná pôsobnosť ústavnej úpravy konfliktu záujmov. Rozšírenie osobnej pôsobnosti a absencia podrobnejších prechodných ustanovení k ústavným novelizáciám priniesli viacero interpretačných problémov. Autor v príspevku analyzuje niektoré z nich, pričom pri ich riešení vychádza predovšetkým z relevantnej rozhodovacej činnosti Ústavného súdu Slovenskej republiky.

Sobre algunos problemas de interpretación relacionados con la extensión del alcance personal de la ley constitucional de conflictos de intereses

El papel se centra en la enienda de la Ley Constitucional 357/2004, de la Protección del interés público en el ejercicio de las funciones de los funcionarios públicos, llevado a cabo por tres leyes constitucionales aprobados por el Consejo Nacional de la República Eslovaca en 2019. Estas tres leyes constitucionales (66/2019, 232/2019 y 469/2019) entraron en vigor el 1 de enero de 2020 y, entre otras cosas, expandieron el alcance personal de la legislación constitucional de los conflictos de intereses. La extensión del alcance personal y la ausencia de disposiciones

transitorias más detalladas sobre las endmiendas constitucionales han planteado varios problemas de interpretación. El autor analiza algunos de estos problemas en su papel y su solución se basa principalmente en la actividad relevante del Tribunal Constitucional de la República Eslovaca.

On several issues of interpretation linked with the extension of personal scope of the Constitutional Act on the Conflict of Interests

The article focuses on the amendments of the Constitutional Act no. 357/2004 Coll. on Protection of Public Interest during Performance of Public Function Officials, carried out by three constitutional acts passed by the National Council of the Slovak Republic in 2019. These three constitutional acts (No. 66/2019 Coll., No. 232/2019 Coll. and No. 469/2019 Coll.) have entered into force on 1 January 2020 and they, among other things, extended the personal scope of the constitutional conflicts of interest framework. The extension of personal scope and the absence of more detailed transitional provisions in constitutional amendments have raised several problems of interpretation. The author analyzes several of them and offers solutions based primarily on relevant decisions of the Constitutional Court of the Slovak Republic.

Kľúčové slová: konflikt záujmov, ochrana verejného záujmu, verejní funkcionári, interpretácia ústavného textu.

Palabras clave: conflicto de intereses, protección del interés público, funcionarios públicos, interpretación constitucional.

Keywords: conflict of interests, protection of public interest, public officials, constitutional interpretation.

Úvod

Rok 2019 bol z hľadiska frekvencie zmien polylegálneho ústavného textu nepochybne významný. Dňa 23. februára 2019 bol v Zbierke zákonov Slovenskej republiky publikovaný prelomový nález PL. ÚS 21/2014, ktorý mal za následok stratu účinnosti a neskôr aj platnosti viacerých ústavných noriem, a 1. júla 2019 nadobudla účinnosť v poradí osemnásť priama novelizácia ústavy, vykonaná ústavným zákonom č. 99/2019 Z. z. Týmto sa však výpočet ústavných zmien nevyčerpal. Národná rada Slovenskej republiky¹ uplatnila svoju právomoc v podobe uznášania sa na ústavných zákonoch v zmysle čl. 86 písm. a) ústavy ešte v troch ďalších prípadoch. Tieto tri prípady sa týkali novelizá-

¹ V ďalšom texte len „Národná rada“.

cie ústavného zákona č. 357/2004 Z. z. o ochrane verejného záujmu pri výkone funkcií verejných funkcionárov (ďalej len „ústavný zákon o konflikte záujmov“). Všetky tri novelizácie (ústavný zákon č. 66/2019 Z. z., ústavný zákon č. 232/2019 Z. z. a ústavný zákon č. 469/2019 Z. z.) nadobudli účinnosť 1. januára 2020. Z tohto spoločného dátumu účinnosti, ale najmä z priebehu legislatívneho procesu bolo zrejmé, že delegovaný ústavodarca nemal pri vytváraní ústavného textu úplne ujasnené znenie čl. 2 ods. 1 ústavného zákona o konflikte záujmov, ktorý upravuje jeho osobnú pôsobnosť. Každá z uvedených novelizácií osobnú pôsobnosť pozmenila, posledná dokonca po predchádzajúcom schválení skráteného legislatívneho konania.² Nie je preto prekvapujúce, ak sú jedným z výsledkov takýchto legislatívnych postupov otvorené otázky týkajúce sa interpretácie ústavného textu, s potenciálne negatívnymi dopadmi na konkrétne osoby vykonávajúce verejné funkcie. V ďalšej časti príspevku sa zaoberáme piatimi z týchto otvorených otázok, ktorých spoločným menovateľom je, že úzko súvisia s osobnou pôsobnosťou analyzovanej ústavnej úpravy.

1. Osobná pôsobnosť po jednotlivých novelizáciách

Ústavný zákon o konflikte záujmov zakladá osobitnú ústavnoprávnu zodpovednosť verejných funkcionárov za nesplnenie alebo porušenie predpísaných povinností a obmedzení, ktorá je podľa názoru ústavného súdu odlišná od disciplinárnej zodpovednosti.³ Zmyslom a účelom tohto všeobecne záväzného právneho predpisu je zabezpečiť právny mechanizmus ochrany verejného záujmu pri výkone verejných funkcií spočívajúci v zamedzení vzniku rozporu osobných záujmov verejných funkcionárov s verejným záujmom v súvislosti s výkonom svojej funkcie a predchádzať zneužívaniu verejnej funkcie, prípadne postavenia s ňou spojeného, na osobný prospech.⁴ V teoretickej rovine je verejným funkcionárom osoba, ktorá má z titulu svojho postavenia alebo funkcie právomoc svojim konaním (resp. nečinnosťou) ovplyvňovať a meniť veci verejné. Z tohto dôvodu podliehajú tieto osoby kontrole a zodpovednosti rôzneho druhu, pričom sú na nich kladené vyššie a prísnejšie

² Pozri návrh vlády na skrátené legislatívne konanie o návrhu Výboru Národnej rady pre nezlučiteľnosť funkcií na vydanie ústavného zákona, ktorým sa mení a dopĺňa ústavný zákon č. 357/2004 Z. z. o ochrane verejného záujmu pri výkone funkcií verejných funkcionárov v znení neskorších predpisov, tlač 1818, VII. volebné obdobie. Dostupné na <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/cpt&ZakZborID=13&CisObdobia=7&ID=1819>. [cit. 25.03.2020].

³ Uznesenie Ústavného súdu sp. zn. IV. ÚS 460/2010 z 20. decembra 2010.

⁴ Nález Ústavného súdu sp. zn. IV. ÚS 177/07 z 25. októbra 2007.

nároky, než nároky kladené na radového občana. Ich život, a to nielen verejný, ale tiež súkromný, musí podliehať verejnej kontrole.⁵

Do 1. januára 2020 bol výpočet verejných funkcií stanovený taxatívnym spôsobom a jeho rozšírenie prostredníctvom zákonodarnej činnosti Národnej rady bolo vylúčené. Ústavný zákon č. 66/2019 Z. z. umožnil, aby výpočet rozšíril zákon za podmienky, že do danej funkcie navrhuje, volí alebo odvoláva prezident republiky, vláda alebo parlament.⁶ Zároveň sa pod osobnú pôsobnosť explicitne zakotvili ďalšie funkcie, z ktorých možno spomenúť predsedu a členov Rady pre rozpočtovú zodpovednosť, prezidenta a viceprezidentov Policajného zboru Slovenskej republiky, riaditeľa Vojenského spravodajstva či generálnych tajomníkov služobných úradov ústredných orgánov štátnej správy. Delegovaný ústavodarca tiež výrazne upravil pôsobnosť vo vzťahu k obchodným spoločnostiam so 100 % majetkovou účasťou štátu. Kým dovtedajšia úprava pokladala za verejných funkcionárov len členov ich štatutárneho orgánu, ústavný zákon č. 66/2019 Z. z. rozšíril osobnú pôsobnosť na všetky právnické osoby s majoritnou majetkovou účasťou štátu a aj na členov ich dozorných rád. Súčasne sa mala osobná pôsobnosť vzťahovať na „*ich dcérske spoločnosti*“, hoci text ústavného zákona o konflikte záujmov a ani jeho novelizácia neobsahovala definíciu tohto pojmu.

Po takmer troch mesiacoch od schválenia ústavného zákona č. 66/2019 Z. z. predložil do legislatívneho procesu návrh ďalšej novelizácie ústavného zákona o konflikte záujmov parlamentný výbor pre nezlučiteľnosť funkcií. Výbor v návrhu nielen spresňoval znenie ustanovenia, ktoré umožňuje rozširovanie osobnej pôsobnosti zákonom, ale pozmenil tiež pôsobnosť týkajúcu sa právnických osôb s majoritnou majetkovou účasťou štátu. Verejnými funkcionármi sa mali stať členovia štatutárneho orgánu a členovia dozorných rád právnických osôb, ktorých do funkcie navrhuje alebo ustanovuje štát alebo právnická osoba s jeho majoritnou majetkovou účasťou. Návrh tak reagoval na absenciu ústavnoprávnej definície „*dcérskych spoločností*“. Okrem týchto zmien sa schváleným ústavným zákonom č. 232/2019 Z. z. rozšírila osobná pôsobnosť ústavného zákona o konflikte záujmov aj na predsedu a podpredsedu Doprvného úradu.

Mesiac pred nadobudnutím účinnosti oboch ústavných novelizácií predložila vláda do Národnej rady návrh na skrátené legislatívne konanie o ďalšom návrhu ústavného zákona, ktorý predložil opätovne par-

⁵ GALANDA, M., OROSZ, L., PIROŠÍK, V. Konflikt záujmov na úrovni verejných činiteľov. Transparency International Slovensko, 2001, s. 7 a 8.

⁶ Výnimkou boli členovia disciplinárnych senátov súdov.

lamentný výbor pre nezlučiteľnosť funkcií. Návrh na skrátene legislatívne konanie bol odôvodnený hrozbou značných hospodárskych škôd: „(...) posledná právna úprava rozširuje okruh verejných funkcionárov podľa čl. 2 ods. 1 písm. zc) na celý rad fyzických osôb ako členov orgánov právnických osôb, čo už v súčasnosti spôsobuje a do budúcnosti môže ešte viac zapríčiniť možnú nefunkčnosť dotknutých orgánov právnických osôb, osobitne pri obsadzovaní miest v dozorných a kontrolných orgánoch týchto obchodných spoločností. (...) Rozšírenie okruhu verejných funkcionárov by mohlo spôsobiť štátu nominačné komplikácie s následkom neobsadenia všetkých miest, ktoré mu prislúchajú. Tým by štát nemohol plnohodnotne pôsobiť ako spoluvlastník dotknutých obchodných spoločností, čo by mu mohlo spôsobiť značné hospodárske škody.“⁷ Národná rada návrh na skrátene legislatívne konanie schválila a ústavným zákonom č. 469/2019 Z. z. znovu pozmenila osobnú pôsobnosť ústavného zákona o konflikte záujmov. Verejnými funkcionármi sa stali členovia štatutárnych orgánov, riadiacich orgánov a dozorných orgánov právnických osôb, ktorých do funkcie priamo alebo nepriamo navrhuje alebo ustanovuje štát alebo právnická osoba so stopercentnou majetkovou účasťou štátu. Kým po schválení ústavného zákona č. 66/2019 Z. z. ostal interpretačne otvoreným pojmom „dcérska spoločnosť“, po schválení ústavného zákona č. 469/2019 Z. z. chýbala definícia „nepriameho“ navrhovania alebo ustanovovania do funkcie.

2. Povinnosti a obmedzenia nových verejných funkcionárov

Verejných funkcionárov možno podľa orgánu, ktorý voči nim uskutočňuje konanie vo veci ochrany verejného záujmu a zamedzenia rozporu záujmov, rozdeliť na (i) celoštátnych verejných funkcionárov podliehajúcich výboru pre nezlučiteľnosť funkcií, (ii) verejných funkcionárov samosprávnych krajov podliehajúcich ich zastupiteľstvám, (iii) komunálnych verejných funkcionárov v obciach, mestách a mestských častiach Bratislavy a Košíc, podliehajúcich obecným, mestským a miestnym zastupiteľstvám, a (iv) vysokoškolských verejných funkcionárov vo verejných vysokých školách, podliehajúcich príslušným akademickým senátom. Ani jedna z troch ústavných novelizácií z roku 2019 nerozšírila okruh verejných funkcionárov samosprávnych krajov, komunálnych verejných funkcionárov a ani vysokoškolských

⁷ Pozri parlamentnú tlač 1819 z VII. volebného obdobia Národnej rady. Dostupné na <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=474697>. [cit. 25.03.2020].

verejných funkcionárov. Rozšírenie osobnej pôsobnosti ústavnej úpravy sa týka iba tzv. celoštátnych verejných funkcionárov podliehajúcich parlamentnému výboru pre nezlučiteľnosť funkcií.⁸ S interpretačnými nejasnosťami sa preto bude musieť vysporiadať jeden orgán verejnej moci, pričom jeho zloženie je na základe výsledkov parlamentných volieb uskutočnených 29. februára 2020 výrazne odlišné od zloženia predchádzajúceho výboru.⁹ Táto na prvý pohľad nevýznamná skutočnosť je dôležitá preto, lebo pri ústavných zákonoch č. 232/2019 Z. z. a 469/2019 Z. z. bol navrhovateľom samotný výbor pre nezlučiteľnosť funkcií a ak by mal zaujať stanovisko k interpretačným nejasnostiam ten istý orgán, prostredníctvom argumentácie pôvodným úmyslom navrhovateľa by k nim mohol zaujať jednoznačný názor. Šanca na použitie argumentácie pôvodným úmyslom navrhovateľa je pri personálnej diskontinuite znížená.

2.1 Ujatie sa funkcie pred nadobudnutím účinnosti ústavných zmien

Prvou otvorenou otázkou vo vzťahu k novým verejným funkcionárom je uplatňovanie čl. 7 ods. 1 ústavného zákona o konflikte záujmov. Podľa neho platí, že verejný funkcionár je povinný do 30 dní odo dňa, keď sa ujal výkonu verejnej funkcie, a počas jej výkonu do 30. apríla každého kalendárneho roka podať písomné oznámenie funkcií, zamestnaní, činností a majetkových pomerov za predchádzajúci kalendárny rok. Ak máme osobu, ktorá bola do svojej funkcie ustanovená pred 1. januárom 2020 a daná funkcia v tom čase nespádala pod osobnú pôsobnosť ústavnej úpravy, po nadobudnutí účinnosti troch ústavných zákonov možno čl. 7 ods. 1 interpretovať dvoma spôsobmi. Podľa prvého je nový verejný funkcionár povinný podať oznámenie do 30 dní od 1. januára 2020. Druhý spôsob naopak predpokladá, že čl. 7 ods. 1 sa uplatní len pri ujatí sa funkcie, pričom ujatím sa funkcie nie je zakotvenie verejnej funkcie pod režim ústavného zákona. Štandardne by sa odpoveď mala nachádzať v prechodných ustanoveniach, avšak v čl. 12b nachádzame iba odsek 3, v zmysle ktorého sa oznámenia pod-

⁸ S účinnosťou od 1. januára 2020 podliehajú Výboru Národnej rady pre nezlučiteľnosť funkcií aj primátori miest, voči ktorým pôsobili pred 1. januárom 2020 ako dohľadové orgány komisie a zastupiteľstvá v príslušných územných samosprávach.

⁹ Výbor Národnej rady pre nezlučiteľnosť funkcií má v VIII. volebnom období rovnaký počet členov (15) ako v predchádzajúcom volebnom období. Spomedzi týchto pätnástich členov sú trinásť noví. Dostupné na <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=vybory/vybor&ID=154>. [cit. 25.03.2020].

Pa čl. 7 ods. 1 za rok 2019 podávajú podľa ústavného zákona účinného od 1. januára 2020.

2.1.1 Posúdenie cez predchádzajúce rozhodnutia dohľadového orgánu

Ústavný zákon v čl. 11a uvádza, že na konanie dohľadového orgánu sa primerane použijú ustanovenia všeobecného predpisu o správnom konaní. Správny poriadok v § 3 ods. 5 druhej vete ukladá správnym orgánom povinnosť dbať o to, aby v rozhodovaní o skutkovo zhodných alebo podobných prípadoch nevznikali neodôvodnené rozdiely. Ide o tzv. precedenčnú zásadu (resp. zásadu materiálnej rovnosti účastníkov konania či zásadu legitímnych očakávaní), ktorá v správnom konaní do určitej miery korešponduje s ústavným princípom rovnosti osôb pred zákonom.¹⁰ Tak, ako došlo k rozšíreniu osobnej pôsobnosti ústavnej úpravy s účinnosťou od 1. januára 2020, ústavný zákon bol obdobným spôsobom novelizovaný aj v minulosti, a to ústavným zákonom č. 545/2005 Z. z. s účinnosťou od 1. januára 2006.

Po preskúmaní rozhodovacej činnosti parlamentného výboru pre nezlučiteľnosť funkcií bezprostredne po 1. januári 2006 nachádzame v tejto súvislosti dve dôležité rozhodnutia. Do 1. januára 2006 sa ústavná úprava podľa čl. 2 ods. 1 písm. zb) vzťahovala aj na funkcie „*zástupcov štátu v štatutárnych orgánoch obchodných spoločností so stopercentnou majetkovou účasťou štátu*“. Po 1. januári 2006 sa pod znenie čl. 2 ods. 1 písm. zb.) zaviedli funkcie „*štatutárneho orgánu alebo členov štatutárneho orgánu obchodných spoločností so stopercentnou majetkovou účasťou štátu*“. Výbor pre nezlučiteľnosť funkcií začal konanie č. 18/2006 voči MUDr. A. S., členke predstavenstva Všeobecnej zdravotnej poisťovne, domnievajúc sa, že oznámenie podľa čl. 7 ods. 1 mala podať do 20. januára 2006, keďže funkcie členky predstavenstva sa ujala 20. decembra 2005.¹¹ Na výzvu výboru reagovala táto členka listom z 10. apríla 2006 argumentom, že nemala povinnosť podať oznámenie do 20. januára 2006, keďže v čase, kedy sa ujala funkcie sa na ňu ešte ústavný zákon o konflikte záujmov nevzťahoval. Vo svojom vyjadrení namietala retroaktivitu, pretože novelizácia ústavným zákonom č. 545/2005 Z. z. nemala žiadnu úpravu takéhoto prechodného obdobia od ujatia sa funkcie pred nadobudnutím jeho účinnosti. Spravodajkyňa výboru sa s jej argumentáciou stotožnila a v konaní č. 18/2006 navrhla

¹⁰ POTÁŠCH, P., HAŠANOVÁ, J.: Zákon o správnom konaní (správny poriadok). Komentár. Praha. C. H. Beck, 2012, s. 18 a 19.

¹¹ Dostupné na <http://www.orser.sk/vypis.asp?ID=56986&SID=2&P=1>. [cit. 25.03.2020].

v súlade s čl. 9 ods. 12 zastaviť konanie vzhľadom na skutočnosti, ktoré sa preukázali. S návrhom spravodajkyne sa stotožnili všetci štrnásť prítomní členovia výboru, ktorí rozhodli o zastavení konania.¹²

Na rovnakej schôdzi bol predmetom konania aj ďalší podobný prípad. Konanie č. 29/06 sa týkalo nepodania oznámenia podľa čl. 7 ods. 1 ústavného zákona o konflikte záujmov do 30 dní odo dňa ujatia sa funkcie členom predstavenstva Letiska M. R. Štefánika, a. s. Podľa pôvodného názoru výboru mal člen predstavenstva R. D. podať oznámenie do 3. januára 2006, pretože funkcie sa ujal 3. decembra 2005. Výbor začal konanie ešte v III. volebnom období a verejných funkcionárov vyzval na vyjadrenie v zmysle čl. 9 ods. 4 ústavnej úpravy. Člen predstavenstva R. D. listom z 5. apríla 2006 namietol skutočnosť, že do funkcie bol vymenovaný pred nadobudnutím účinnosti ústavného zákona č. 545/2005 Z. z. a vzniesol výhradu, že posudzovanie jeho povinnosti v rozsahu ústavného zákona č. 545/2005 Z. z. by bolo retroaktívne. Aj v tomto prípade následne spravodajca výboru navrhol konanie zastaviť a s jeho návrhom sa stotožnili všetci štrnásť prítomní členovia výboru.¹³

Kombinácia čl. 11a ústavného zákona o konflikte záujmov, § 3 ods. 5 druhej vety správneho poriadku a týchto dvoch rozhodnutí o zastavení konania by preto mala viesť k takej interpretácii ústavnej úpravy, že osoba, ktorá sa ujala funkcie pred 1. januárom 2020 (a po tomto dátume je považovaná za verejného funkcionára) nemá povinnosť podať oznámenie v zmysle čl. 7 do 30 dní od nadobudnutia účinnosti troch ústavných zákonov.

2.1.2 Posúdenie cez predpoklad racionálneho normotvorcu

Každá elementárna poučka hovorí o právnom poriadku ako o systéme právnych noriem. Systém by zo svojej podstaty nemal byť nelogický. Z idey práva, z princípu právnej istoty ako elementárneho princípu právneho štátu vyplýva, že normotvorca sa musí snažiť byť racionálny, a preto sa na to adresát právnej úpravy môže spoliehať. S tým sa spája doktrína racionálneho normotvorcu.¹⁴ Pokiaľ by sa aplikovala na riešennú otázku, malo by sa skúmať, kde v texte ústavného zákona o konflikte záujmov ešte delegovaný ústavodarca použil 30-dňovú lehotu pre splnenie konkrétnej povinnosti uloženej verejnému funkcionárovi. Takúto lehotu nachádzame v čl. 5, ktorý upravuje nezlučiteľnosť niektorých

¹² Uznesenie č. 38 zo 4. septembra 2006 – pozri www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?WFTID=NRDK&MasterID=221090. [cit. 25.03.2020].

¹³ Tamtiež.

¹⁴ HODÁS, M.: Odstraňovanie kontradiktórnosti noriem v aplikačnej praxi a doktrína racionálneho zákonodarcu. In: Právny obzor, 2011, roč. 94, č. 4, s. 376.

funkcií, zamestnaní a činností. Podľa čl. 5 ods. 7 plat, že ak verejný funkcionár vykonáva nezlučiteľnú funkciu, zamestnanie alebo činnosť v čase ustanovenia do verejnej funkcie, je povinný do 30 dní odo dňa ustanovenia do verejnej funkcie takú funkciu, zamestnanie alebo činnosť skončiť alebo vykonať zákonom ustanovený právny úkon smerujúci k jej skončeniu. Na čl. 5 ods. 7 nadväzuje prechodné ustanovenie z čl. 12b ods. 1, ktoré zaviedol ústavný zákon č. 66/2019 Z. z.: „*Ak verejný funkcionár vykonáva k 1. januáru 2020 funkciu, zamestnanie alebo činnosť, ktorá je podľa ústavného zákona účinného od 1. januára 2020 nezlučiteľná s jeho funkciou verejného funkcionára, je povinný do 31. januára 2020 jej vykonávanie skončiť alebo vykonať zákonom ustanovený právny úkon smerujúci k jej skončeniu.*“ Povinnosť zakotvená v čl. 5 ods. 7 sa tak vzťahuje aj na osoby, ktoré sa ujali funkcie pred 1. januárom 2020 a verejnými funkcionármi sa stali až nadobudnutím účinnosti jednotlivých novelizácií, pretože to delegovaný ústavodarca explicitne predpísal v prechodných ustanoveniach. Ak by mal v úmysle zaviazať tieto osoby k podaniu oznámenia v zmysle č. 7 ods. 1, urobil by tak rovnako explicitným spôsobom.

2.1.3 Posúdenie s ohľadom na rozhodovaciu činnosť ústavného súdu

Kľúčovým pojmom pri interpretácii čl. 7 ods. 1 ústavného zákona o konflikte záujmov je „ujatie sa“ výkonu verejnej funkcie. V zmysle ustálenej rozhodovacej činnosti ústavného súdu treba pod ujatím sa výkonu verejnej funkcie rozumieť „*deň, keď sa verejný funkcionár ujal svojej verejnej funkcie de iure, teda deň, v ktorom v zmysle príslušných právnych predpisov verejný funkcionár nadobudol oprávnenia a povinnosti (právny status) spojené s výkonom verejnej funkcie.*“¹⁵ Napríklad vo vzťahu k členovi súdnej rady menovaného vládou je týmto dňom dátum príslušného uznesenia vlády¹⁶ a pri členovi súdnej rady zvoleného sudcami je ním dátum účinnosti voľby, ktorou bol do verejnej funkcie zvolený.¹⁷ Ak sa osobná pôsobnosť ústavnej úpravy rozšírila od 1. januára 2020 povedzme na prezidenta Policajného zboru, ten nenadobudol oprávnenia a povinnosti spojené s výkonom funkcie účinnosťou ústavného zákona č. 66/2019 Z. z., ale tieto oprávnenia a povinnosti nadobudol už vymenovaním do funkcie ministrom vnútra

¹⁵ Pozri nálež sp. zn. III. ÚS 24/07 zo 17. apríla 2007, nálež IV. ÚS 177/07 z 25. októbra 2007, nálež sp. zn. II. ÚS 78/07 z 11. decembra 2007 alebo nálež I. ÚS 92/07 z 5. júna 2008.

¹⁶ Uznesenie sp. zn. III. ÚS 107/2010 z 20. apríla 2010.

¹⁷ Uznesenie sp. zn. III. ÚS 172/08 z 24. septembra 2008.

v súlade s podmienkami uvedenými v § 33a ods. 1 zákona č. 73/1998 Z. z. S účinnosťou od 1. januára mu síce boli uložené nové povinnosti, tie sa však týkajú ochrany verejného záujmu a podstatu jeho funkcie nemenia. Pri interpretácii čl. 7 ods. 1 a pojmu „*ujatie sa*“ výkonu verejnej funkcie by sa tiež malo zohľadniť ústavne rešpektované pravidlo in dubio pro libertate: „*Ak je totiž k dispozícii viacero výkladov verejnoprávnej normy, treba zvoliť ten, ktorý vôbec nezasahuje, resp. čo najmenej zasahuje do toho-ktorého základného práva či slobody. Interpretácia zákona nemôže popierať zmysel a účel právnej úpravy a vo svojich dôsledkoch reštriktívne zasahovať do základných práv a slobôd, ktorých rešpektovanie je súčasťou základných princípov právneho štátu.*“¹⁸

2.2 Status členov orgánov vybraných právnických osôb

Nadobudnutím účinnosti troch ústavných zmien sa osobná pôsobnosť ústavnej úpravy rozšírila na členov štatutárneho orgánu, členov riadiaceho orgánu a členov kontrolného orgánu alebo dozorného orgánu právnických osôb, ktorých do funkcie priamo alebo nepriamo navrhuje alebo ustanovuje štát alebo právnická osoba so stopercentnou majetkovou účasťou štátu. Takéto vymedzenie obsahuje čl. 2 ods. 1 písm. zc) ústavného zákona o konflikte záujmov a vyvstávajú z neho interpretačné problémy vo vzťahu k právnickým osobám zriadených zákonom či štátnym rozpočtovým organizáciami. Príkladom je postavenie Kancelárie Rady pre rozpočtovú zodpovednosť¹⁹ a jej výkonného riaditeľa alebo vedúceho Kancelárie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky.²⁰ Obe kancelárie majú postavenie právnickej osoby. Kým výkonný riaditeľ Kancelárie Rady pre rozpočtovú zodpovednosť nemôže byť do funkcie ustanovený bez aktu Rady pre rozpočtovú zodpovednosť, vedúceho Kancelárie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky vymenúva jeho predseda. Mohlo by sa teda na prvý pohľad javiť, že aj tieto funkcie spadajú pod čl. 2 ods. 1 písm. zc) ústavného zákona o konflikte záujmov. Pre jeho korektnú interpretáciu je ale podľa nášho názoru nevyhnutné poukázať na priebeh novelizácie ústavnej úpravy, pretože Národná rada sa toto ustanovenie rozhodla zmeniť v krátkom časovom slede trikrát po sebe.

¹⁸ Napríklad nález sp. zn. II. ÚS 89/2018 z 26. apríla 2018.

¹⁹ Kancelária Rady pre rozpočtovú zodpovednosť je zriadená na základe čl. 3 ods. 7 ústavného zákona č. 493/2011 Z. z. o rozpočtovej zodpovednosti.

²⁰ Kancelária Najvyššieho súdu Slovenskej republiky je zriadená na základe § 24a ods. 1 zákona č. 757/2004 Z. z. o súdoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Pred 4. marcom 2019 sa ustanovenie vzťahovalo len na štatutárov obchodných spoločností so 100 % majetkovou účasťou štátu. Po 4. marci 2019, kedy sa stala platnou novelizácia vykonaná ústavným zákonom č. 66/2019 Z. z. sa mala osobná pôsobnosť rozšíriť s účinnosťou od 1. januára 2020 na štatutárov a členov dozorných rád právnických osôb s majoritnou majetkovou účasťou štátu, a to vrátane dcérskych spoločností. Z osobitnej časti dôvodovej správy k návrhu novelizácie,²¹ ako aj z odôvodnenia pozmeňujúceho návrhu schváleného v II. čítaní²² vyplýva, že ustanovenie sa malo stále vzťahovať iba na obchodné spoločnosti, čo je podporené používaním pojmu „majetková účasť“. Hoci dôvodová správa nie je záväzná, podľa § 96 ods. 1 zákona č. 350/1996 Z. z. o rokovacom poriadku Národnej rady sa písomné odôvodnenie schválených zmien a doplnkov považuje za súčasť návrhu zákona a použije sa pri výklade a uplatňovaní zákona, t. j. odôvodnenie schváleného pozmeňujúceho návrhu má nespornú právnu relevanciu.

Ustanovenie čl. 2 ods. 1 písm. zc) bolo následne opätovne novelizované, a to ústavným zákonom č. 232/2019 Z. z., s platnosťou 31. júla 2019 a účinnosťou 1. januára 2020. Návrh predložený do prvého čítania so zmenou čl. 2 ods. 1 písm. zc) nepočítal a novelizácia bola až výsledkom pozmeňujúcich návrhov v II. čítaní. Na rokovaní ústavnoprávneho výboru bol schválený návrh, aby pod osobnú pôsobnosť ústavného zákona patrili štatutári a členovia dozorných rád právnických osôb, ktorých do funkcie ustanovuje štát alebo právnická osoba s majoritnou účasťou štátu. Zmena bola odôvodnená nasledovne: „*Navrhuje sa preto stanovenie pravidla, aby sa ústavný zákon vzťahoval na tých členov orgánov obchodných spoločností, ktorých do funkcie ustanovuje štát alebo právnická osoba, v ktorej má majoritnú účasť štát. Ich úlohou a zodpovednosťou je presadzovanie verejného záujmu v týchto obchodných spoločnostiach.*“²³ Poslaneckým pozmeňujúcim návrhom bol tento bod vyňatý na osobitné hlasovanie, aby bolo možné schváliť rozšírenú verziu zmeny, s nasledovným odôvodnením: „*Navrhuje sa preto stanovenie pravidla, aby sa ústavný zákon vzťahoval na tých členov orgánov obchodných spoločností, ktorých do funkcie navrhuje alebo ustanovuje štát alebo právnická osoba, v ktorej má majoritnú majetkovú účasť štát. Návrh vychádza z pozmeňujúceho návrhu č. 2 zo*

²¹ Dostupné na <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=459421>. [cit. 25. 03. 2020].

²² „*Navrhovanou zmenou sa sleduje riešiť možné obchádzanie účelu ústavného zákona v ďalších obchodných spoločnostiach, ktoré si zriaďujú materské spoločnosti.*“ Dostupné na <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=462261>. [cit. 25. 03. 2020].

²³ Dostupné na <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=468289>. [cit. 25. 03. 2020].

*Spoločnej správy výborov, ktorý terminologicky spresňuje, aby pokrýval aj situácie, keď zástupcovia štátu alebo právnických osôb s majoritnou majetkovou účasťou štátu nie sú v príslušných orgánoch týmito subjektmi priamo ustanovení, ale sú nimi navrhnutí.*²⁴ Znamená to, že aj pri schválení pozmeňujúceho návrhu bolo cieľom delegovaného ústavodarcu, aby pod čl. 2 ods. 1 písm. zc) patrili vždy len členovia orgánov obchodných spoločností, spĺňajúcich ustanovené podmienky.

Zostáva určiť, či tento cieľ ostal zachovaný aj po poslednej novelizácii vykonanej ústavným zákonom č. 469/2019 Z. z., ktorý nadobudol platnosť 27. decembra 2019 a účinnosť o päť dní neskôr. Tejto novelizácii predchádzal návrh vlády na skrátené legislatívne konanie, odôvodnený nasledovne: „*Predložená novela ústavného zákona sa tiež týka o. i. aj tohto ustanovenia a navrhuje jeho zmenu z dôvodu, že posledná právna úprava rozširuje okruh verejných funkcionárov podľa čl. 2 ods. 1 písm. zc) ústavného zákona na celý rad fyzických osôb ako členov orgánov právnických osôb, čo už v súčasnosti spôsobuje a do budúcnosti môže ešte viac zapríčiniť možnú nefunkčnosť dotknutých orgánov právnických osôb, osobitne pri obsadzovaní miest v dozorných a kontrolných orgánoch týchto obchodných spoločností.*“²⁵ Osobitná časť dôvodovej správy uvádza k samotnému návrhu novelizácie dve zásadné vety: „*Doterajší pojem „štatutárneho orgánu alebo členov štatutárneho orgánu“ sa rozširuje o „členov riadiaceho orgánu právnickej osoby“, čím sa reaguje na to, že takýto orgán existuje mimo rámec obchodných spoločností, na ktorých sa doteraz ústavný zákon primárne vzťahoval. Reaguje sa týmto na skutočnosť, že právnická osoba má viaceré právne formy a viaceré druhy riadiacich orgánov.*“²⁶ Týmto dvoma vetami sa dovedy jasný cieľ (pôsobnosť na obchodné spoločnosti) znejasnil, pretože popri obchodných spoločnostiach sa ústavodarcu zrazu rozhodol o doplnenie iných právnych foriem. Predseda výboru pre nezlučiteľnosť funkcií v rozprave uviedol: „*Pre upresnenie sme sa nakoniec dohodli aj či už s ministerstvom spravodlivosti, alebo ministerstvom hospodárstva na novej definícii, ktorá by mohla zahŕňať verejných funkcionárov vyslovene zastupujúcich štát a pokrývať takmer celé spektrum týchto zástupcov, pretože netýka sa to samozrejme len obchodných spoločností, či už akcioviek, eseročiek, ale týka*

²⁴ Dostupné na <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=468503>. [cit. 25. 03. 2020].

²⁵ Dostupné na <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=474697>. [cit. 25. 03. 2020].

²⁶ Dostupné na <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=474346>. [cit. 25. 03. 2020].

*sa to aj iných napríklad fondov, kde nebudú pokryté len štatutári, ale budú pokryté aj riadiace orgány týchto organizácií.*²⁷

Doterajší priebeh novelizácií čl. 2 ods. 1 písm. zc) v kombinácií s jeho zdôrazňovaným účelom (pôsobnosť na obchodné spoločnosti, neskôr zdôrazňovanie zastupovania štátu v obchodných spoločnostiach a iných právnych formách) svedčí v prospech interpretácie, že Národná rada nemala nikdy úmysel, aby sa čl. 2 ods. 1 písm. zc) vzťahoval na právnické osoby zriadené zákonom, akými sú aj Kancelária Rady pre rozpočtovú zodpovednosť či Kancelária Najvyššieho súdu Slovenskej republiky. Pri subjekte uvedenom v čl. 2 ods. 1 písm. zc) je nevyhnutnou podmienkou to, aby bol člen jej daného orgánu „*priamo alebo nepriamo navrhovaný alebo ustanovený štátom alebo právnickou osobou so 100 % majetkovou účasťou štátu*“. Na to, aby sa zistilo, či určitá funkcia spadá pod režim čl. 2 ods. 1 písm. zc) by si preto Výbor Národnej rady pre nezlučiteľnosť funkcií mal vždy položiť otázku, či je vo vzťahu k danej funkcii teoreticky možné (okrem prípadu zmeny príslušného všeobecne záväzného právneho predpisu), že by bol člen daného orgánu navrhnutý alebo ustanovený aj iným subjektom, ako je štát alebo právnická osoba so 100 % majetkovou účasťou štátu. Ak je v čo i len teoretickej rovine absolútne vylúčené, že by mohol byť člen daného orgánu navrhnutý alebo ustanovený aj iným subjektom, ale vždy a bez akejkoľvek výnimky bude navrhnutý alebo ustanovený priamo alebo nepriamo štátom, potom daná funkcia nemôže patriť pod režim čl. 2 ods. 1 písm. zc) ústavného zákona o konflikte záujmov.

Pokiaľ by sme sa zamerali špecificky na prípad výkonného riaditeľa Kancelárie Rady pre rozpočtovú zodpovednosť, v zmysle čl. 3 ods. 4 štatútu Rady pre rozpočtovú zodpovednosť z 12. decembra 2019 platí, že výkonného riaditeľa kancelárie rady a zástupcu výkonného riaditeľa kancelárie rady vymenúva a odvoláva rada na návrh predsedu rady. Štatút nadväzuje na čl. 3 ods. 8 ústavného zákona č. 493/2011 Z. z., ktorý medzi výkonným riaditeľom a radou ako ústavným orgánom založil zodpovednostný vzťah. Bez zmeny tejto ústavnej normy nie je ani len teoreticky možné, aby bola výkonným riaditeľom osoba, ktorú by do funkcie ustanovil iný subjekt ako Rada pre rozpočtovú zodpovednosť, čo je orgán, ktorého všetci členovia sú do funkcie ustanovení štátom. V zmysle čl. 3 ods. 2 ústavného zákona č. 493/2011 Z. z. volí každého z troch členov tohto ústavného orgánu parlament. Z tohto dôvodu zastávame názor, že analyzovaná funkcia nemôže patriť pod režim čl. 2 ods. 1 písm. zc) ústavného zákona o konflikte záujmov. Rovnakú argumentáciu možno uplatniť aj pri Kancelárii Najvyššieho súdu Slovenskej

²⁷ Dostupné na <https://tv.nrsr.sk/transcript?id=218183>. [cit. 25. 03. 2020].

republiky, pretože túto štátnu rozpočtovú organizáciu v súlade s § 24a ods. 4 zákona č. 757/2004 Z. z. riadi a v jej mene vystupuje vedúci, ustanovovaný do funkcie predsedom najvyššieho súdu.

Pri zvolených dvoch príkladoch by k rovnakému výsledku viedlo aj posúdenie cez predpoklad racionálneho normotvorcu. Podľa čl. 2 ods. 1 písm. zn) ústavného zákona o konflikte záujmov je verejným funkcionárom aj vedúci Kancelárie prezidenta Slovenskej republiky, vedúci Kancelárie Národnej rady Slovenskej republiky, vedúci Kancelárie verejného ochrancu práv, vedúci Kancelárie Súdnej rady Slovenskej republiky a vedúci Kancelárie Ústavného súdu Slovenskej republiky. Všetky tieto subjekty majú postavenie právnickej osoby. Pokiaľ by delegovaný ústavodarca chcel, aby patrili pod režim čl. 2 ods. 1 písm. zc), neurobil by ich zdĺhavý taxatívny výpočet v čl. 2 ods. 1 písm. zn). Ak by zároveň delegovaný ústavodarca chcel, aby bol verejným funkcionárom aj výkonný riaditeľ Kancelárie Rady pre rozpočtovú zodpovednosť a vedúci Kancelárie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, nič mu nebránilo túto funkciu doplniť do logicky najvhodnejšieho ustanovenia, ktorým je práve čl. 2 ods. 1 písm. zn) ústavného zákona.

K opačnému výsledku vedie naopak interpretácia čl. 2 ods. 1 písm. zc) založená na striktnom jazykovom výklade. Ak je Kancelária Rady pre rozpočtovú zodpovednosť alebo právnickou osobou a jej výkonného riaditeľa ustanovuje do funkcie nepriamo štát na základe voľby členov Rady pre rozpočtovú zodpovednosť v parlamente, výkonný riaditeľ je od 1. januára 2020 verejným funkcionárom.

Voči striktnému jazykovému výkladu však možno použiť minimálne dva silné argumenty. Po prvé, v rozhodovacej činnosti ústavného súdu vo všeobecnosti nachádzame prípady, keď zdôraznil, že súd nie je doslovným znením zákonného ustanovenia viazaný absolútne. Od doslovného znenia právneho textu sa dokonca musí odchýliť vtedy, keď to zo závažných dôvodov vyžaduje účel zákona, systematická súvislosť alebo požiadavka ústavne súladného výkladu zákonov a ostatných všeobecne záväzných právnych predpisov v zmysle čl. 152 ods. 4 ústavy.²⁸ Ústavný súd už tiež odkázal na známy názor Ústavného súdu Českej republiky z nálezu sp. zn. PL. ÚS 33/97: „*Naprosto neudržiteľným momentem používání práva je jeho aplikace, vycházející pouze z jeho jazykového výkladu. Mechanická aplikace abstrahující, resp. neuvědomující si, a to buď úmyslně, nebo v důsledku nezdělanosti, smysl a účel právní normy, činí z práva nástroj odcizení a absurdity.*“²⁹ Po druhé, špeciálne pri interpretácii ústavného zákona o konflikte záuj-

²⁸ Napríklad nález sp. zn. III. ÚS 341/07 z 1. júla 2008.

²⁹ Pozri napríklad odôvodnenie uznesenia sp. zn. I. ÚS 334/2011 zo 14. septembra 2011.

mov ústavný súd preukázateľne preferuje pred striktným jazykovým výkladom iné metódy, predovšetkým teleologický výklad. Poukázať možno práve na čl. 7 ods. 1: „*Verejný funkcionár je povinný do 30 dní odo dňa, keď sa ujal výkonu verejnej funkcie, a počas jej výkonu vždy do 31. marca podať písomné oznámenie funkcií, zamestnaní, činností a majetkových pomerov za predchádzajúci kalendárny rok.*“ Zjavnou nedôslednosťou delegovaného ústavodarcu sa do znenia ústavnej normy obsiahnutej v čl. 7 ods. 1 dostali slová „*pocas jej výkonu*“. Použitím striktného jazykového výkladu nás tieto slová vedú k záveru, že deklaračná povinnosť verejných funkcionárov platí len (i) pri ujatí sa výkonu verejnej funkcie, a (ii) každý rok, kedy je verejný funkcionár vo funkcii. V momente, keď verejný funkcionár prestane byť vo verejnej funkcii už deklaračnú povinnosť nemá, pretože to vylučujú slová „*pocas jej výkonu*“. Posledné obdobie vo verejnej funkcii, pri ktorom sa dá predpokladať povinnosť čo najpozornejšej verejnej kontroly, tým pádom ostáva mimo rámca ústavnej úpravy konfliktu záujmov. Význam slov „*pocas jej výkonu*“ by sa *prima facie* javil tak zřejmý, že interpretujúcemu orgánu neostane nič iné ako maximálne neformálne pokarhanie delegovaného ústavodarcu za znenie čl. 7 ods. 1. Avšak samotné plénum ústavného súdu sa v zjednocujúcom stanovisku PLz. ÚS 1/2010 zo 7. júla 2010 uznieslo sa na tom, že verejný funkcionár má po skončení výkonu funkcie povinnosť podať oznámenie podľa čl. 7 ods. 1 za dobu výkonu funkcie v kalendárnom roku, v ktorom skončil aktívny výkon funkcie, do 31. marca nasledujúceho kalendárneho roku. Táto povinnosť platí, aj keď ide o veľmi krátku dobu výkonu funkcie, napríklad štyri kalendárne dni.³⁰ Striktný jazykový výklad čl. 2 ods. 1 písm. z) by preto nemal byť uplatnený.

2.3 Rozšírenie osobnej pôsobnosti zákonom spred 1. januára 2020 (?)

Ako sme spomenuli v úvode, ústavný zákon o konflikte záujmov v znení spred 1. januára 2020 obsahoval v čl. 2 ods. 1 taxatívny výpočet funkcií, na ktoré sa vzťahuje jeho osobná pôsobnosť, pričom jej rozširovanie nebolo možné zákonodarnou činnosťou Národnej rady. Od 1. januára 2020 došlo k zmene a osobná pôsobnosť sa v súlade s čl. 2 ods. 1 písm. z) môže rozšíriť na funkcie ustanovené zákonom. Interpretačný problém nastane vtedy, keď sa v právnom poriadku nachádzajú zákony, ktoré nadobudli účinnosť pred 1. januárom 2020

³⁰ Uznesenie sp. zn. III. ÚS 533/2012 z 30. októbra 2012.

a o určitých funkciách uvádzajú, že predstavujú verejné funkcie. Identifikovali sme štyri zákony používajúce takúto formuláciu.

Podľa § 4 ods. 1 zákona č. 258/1993 Z. z. o Železničiach Slovenskej republiky sú orgánmi železníc správna rada a generálny riaditeľ. Ústavný zákon o konflikte záujmov na funkciu generálneho riaditeľa železníc explicitne odkazuje v čl. 2 ods. 1 písm. zh). Zákon č. 258/1993 Z. z. v § 5 ods. 6 druhej vete uvádza, že členstvo v správnej rade je verejnou funkciou. Formuláciu „*členstvo v rade je verejnou funkciou*“ používa ďalej § 7 ods. 1 tretia veta zákona č. 250/2012 Z. z. o regulácii v sieťových odvetviach. Radou je v zmysle § 4 ods. 3 zákona č. 250/2012 Z. z. Regulačná rada ako jeden z orgánov Úradu pre reguláciu sieťových odvetví. Ústavný zákon o konflikte záujmov sa na členov tohto orgánu vzťahuje vďaka svojmu čl. 2 ods. 1 písm. za). Tretím identifikovaným prípadom je § 13 ods. 4 prvá veta zákona č. 180/2014 Z. z. o podmienkach výkonu volebného práva. Podľa neho je členstvo v Štátnej komisii pre voľby a kontrolu financovania politických strán verejnou funkciou. Keďže štátna komisia bola zriadená s účinnosťou od 1. júla 2015, ústavná úprava konfliktu záujmov spred 1. januára 2020 ju nemohla explicitne zmieňovať a nestalo sa tak ani po troch ústavných novelizáciách z roku 2019. Posledným identifikovaným prípadom je § 77 ods. 11 druhá veta zákona č. 30/2019 Z. z. o hazardných hrách. V zmysle tohto ustanovenia je verejnou funkciou členstvo v Rade Úradu pre reguláciu hazardných hier.

Zastávame názor, že pokiaľ zákonodarca po 1. januári 2020 v určitom zákone použije formuláciu „*členstvo je verejnou funkciou*“, bez potreby ďalšieho upresnenia tým naplňa čl. 2 ods. 1 písm. zp) ústavného zákona o konflikte záujmov a osobná pôsobnosť tohto predpisu sa tým rozšíri. Vychádzame z používania pojmu „verejná funkcia“ na viacerých miestach ústavnej úpravy konfliktu záujmov, predovšetkým v čl. 1 písm. b): „*Tento ústavný zákon ustanovuje (...) povinnosti a obmedzenia pre verejného funkcionára na účel zamedzenia vzniku rozporu osobného záujmu verejného funkcionára s verejným záujmom pri výkone verejnej funkcie (...)*“. Rovnako vychádzame z potreby zachovania terminologickej jednotnosti a zrozumiteľnosti právneho poriadku. Ak tento pojem použil zákonodarca pred 1. januárom 2020, urobil tak podľa všetkého z dôvodu právnej istoty osôb vykonávajúcich dané funkcie v nadväznosti na pracovnoprávnu legislatívu, ktorá pojem „*verejná funkcia*“ používa taktiež. Výkon verejnej funkcie patrí k prekážkam z dôvodov všeobecného záujmu a je tak prekážkou v práci.³¹ Zákonodarca je prirodzene oprávnený v zákone

³¹ Pozri § 136 ods. 2 a § 137 ods. 2 Zákonníka práce.

určiť, že funkcia nepredstavuje verejnú funkciu podľa čl. 2 ods. 1 písm. zp) ústavnej úpravy, čím jej aplikáciu vylúči.³²

2.4 Výška pokuty za porušenie ústavnej úpravy pri nových verejných funkcionároch a jej výpočet

Delegovaný ústavodarca spojil s nesplnením alebo porušením povinnosti alebo obmedzenia ustanovených ústavným zákonom obligatórny právny následok vo forme sankcie – pokuty, prípadne straty mandátu alebo verejnej funkcie. Finančná pokuta plní preventívny účel, sankcia v podobe straty mandátu alebo verejnej funkcie má zase represívny účel.³³ Výška finančnej pokuty sa vypočítava ako násobok mesačného platu verejného funkcionára a v závislosti od článku, ktorý bol porušený. Napríklad pri podaní oznámenia funkcií, zamestnaní, činností a majetkových pomerov s nepravdivými údajmi (rozpor s čl. 7) je finančná pokuta vo výške trojnásobku mesačného platu verejného funkcionára, kým pri porušení čl. 4 je dohľadový orgán povinný ju uložiť až vo výške dvanásťnásobku.³⁴ Ústavná úprava definuje mesačný plat v čl. 9 ods. 16 a 17 ako jednu dvanástinu z ročného príjmu verejného funkcionára za predchádzajúci kalendárny rok za výkon verejnej funkcie. Ak je mesačný plat verejného funkcionára podliehajúceho výboru pre nezlučiteľnosť funkcií nižší ako priemerná mesačná nominálna mzda zamestnanca v hospodárstve za predchádzajúci kalendárny rok, pri výpočte sa vychádza z tejto priemernej mzdy za uplynulý kalendárny rok.

Problém pri takomto spôsobe výpočtu nastáva, keď daná funkcia nebola ústavnou úpravou pred 1. januárom 2020 považovaná za verejnú funkciu a tým pádom ročný príjem za „výkon verejnej funkcie“ nebol žiadny. Text nadväzujúcej normy by pri striktnom jazykovom výklade mohol byť aplikovaný vtedy, ak by obsahoval alternatívu „*ak je mesačný plat nižší ako priemerná mesačná mzda (...) alebo žiadny*“. Z rozhodovacej činnosti ústavného súdu je známe rozhodnutie týkajúce sa pokuty pre verejného funkcionára, ktorý za výkon funkcie nepoberal žiadnu finančnú odmenu. Dňa 31. januára 2008 uložil výbor pre nezlučiteľnosť funkcií pokutu členke súdnej rady z dôvodu nepodania oznámenia v zmysle čl. 7 ústavného zákona. Podľa v tom čase platného a účinného § 8 ods. 1 zákona č. 185/2002 Z. z. o Súdnej rade nebola

³² Za predpokladu, že daná funkcia nie je uvedená v čl. 2 ods. 1 písm. a) až zo) ústavnej úpravy, keďže by to odporovalo pravidlu *lex superior derogat legi inferiori*.

³³ Nález sp. zn II. ÚS 185/2014 z 13. novembra 2014, bod 16 alebo nález sp. zn. I. ÚS 667/2016 z 30. novembra 2016, bod 19.

³⁴ Pozri čl. 9 ods. 10 ústavného zákona o konflikte záujmov.

funkcia v tomto orgáne spojená s nárokom na odmenu. Na túto námietku verejného funkcionára reagoval ústavný súd nasledovne: „*Ústavný súd sa nestotožňuje s názorom navrhovateľky, podľa ktorého v prípadoch, ak verejný funkcionár nepoberá za výkon verejnej funkcie žiadnu finančnú odmenu, tak mu nemôže byť ani uložená pokuta podľa príslušných ustanovení ústavného zákona. Podľa názoru ústavného súdu je čl. 9 ods. 16 ustanovujúci mechanizmus určenia výšky pokuty u verejných funkcionárov, ktorých mesačný plat je nižší ako priemerná nominálna mesačná mzda v hospodárstve SR, aplikovateľný aj na prípad členov súdnej rady.*“ Ústavný súd pripustil, že sa dopúšťa extenzívneho výkladu, no zároveň podotkol, že ak by porušovanie povinností a obmedzení ustanovených verejným funkcionárom, ktorí podliehajú pod osobnú pôsobnosť nebolo možné vo vzťahu k niektorým z týchto verejných funkcionárov sankcionovať uložením pokuty, tak by nebolo možné naplniť ani účel ústavného zákona: „*Vo vzťahu k členom súdnej rady by ústavný zákon mal charakter imperfektného právneho predpisu deklaratórnej povahy.*“³⁵ Ústavný súd uprednostnil extenzívny výklad napriek tomu, že jeho tvrdenie o dôsledku opačnej interpretácie nie je úplne korektné. Je pravdou, že verejnému funkcionárovi bez nároku na odmenu za výkon svojej funkcie by nemohla byť uložená finančná pokuta pri prvom porušení ústavnej úpravy. Rozhodnutie dohľadového orgánu pri porušení ústavnej úpravy takýmto verejným funkcionárom by obsahovalo výrok, odôvodnenie a poučenie, bez povinnosti zaplatiť finančnú pokutu. Zároveň by sa však malo doplniť, že pri druhom porušení ústavnej úpravy nasleduje sankcia straty verejnej funkcie v súlade s čl. 9 ods. 8. Napriek tomu interpretoval ústavný súd text extenzívne. Je preto možné, že rovnaký prístup by zvolil aj pri osobách, ktoré sa stali verejnými funkcionármi po 1. januári 2020, pokiaľ by im výbor pre nezlučiteľnosť funkcií uložil finančnú sankciu a využili by možnosť nechať ju preskúmať ústavným súdom.

2.5 Konflikt ústavných noriem z dvoch rôznych nepredpokladaných ústavných zákonov

Ako uvádza L. Orosz, prehľadné štruktúrne usporiadanie ústavných noriem a ústavných predpisov, ich zrozumiteľnosť, vzájomná neprotirečivosť a vnútorná vyváženosť tvoria základné kritérium kvality ústavných predpisov a sú zároveň vitálnymi predpokladmi efektívneho plnenia všetkých kľúčových funkcií ústavy a ostatných ústavných predpisov. Zabezpečovanie vnútornej kompatibility ústavných noriem

³⁵ Uznesenie sp. zn. III. ÚS 114/08 z 27. mája 2008.

je zvlášť zložitá v podmienkach existencie „polylegálnej ústavy“.³⁶ Rozšírenie osobnej pôsobnosti ústavného zákona o konflikte záujmov sa dotklo aj tejto problematiky. Ústavným zákonom č. 66/2019 Z. z. sa totiž osobná pôsobnosť rozšírila aj na členov Rady pre rozpočtovú zodpovednosť, zriadenej ústavným zákonom č. 493/2011 Z. z. Hoci ústava jeho vydanie explicitne nepredpokladá, ústavný súd ho vo svojej doterajšej rozhodovacej činnosti nespochybnil, práve naopak. Nazýva ho finančnou ústavou,³⁷ Radu pre rozpočtovú zodpovednosť kladie na rovnakú úroveň ako orgány zriadené ústavou,³⁸ v rámci svojich odôvodnení odkazuje na jej hodnotenia³⁹ a dodáva: „*Rovnako tak má ústavný súd primeraný rešpekt k základnému cieľu sledovanému ústavným zákonom č. 493/2011 Z. z. (...), ktorým je dosiahnutie dlhodobej udržateľnosti finančného hospodárenia Slovenskej republiky.*“⁴⁰

Ústavný zákon č. 493/2011 Z. z. obsahuje v čl. 3 ods. 4 podmienky nezlučiteľnosti funkcie člena Rady pre rozpočtovú zodpovednosť. Medzi nezlučiteľnými funkciami je aj funkcia štatutárneho orgánu v obchodnej spoločnosti. Podmienky nezlučiteľnosti vymenúva aj čl. 5 ústavného zákona o konflikte záujmov. Podľa jeho čl. 5 ods. 3 nesmie byť verejný funkcionár okrem iného štatutárnym orgánom alebo členom štatutárneho orgánu právnickej osoby zriadenej na výkon podnikateľskej činnosti. Z tohto zákazu zároveň ustanovuje výnimky. Jednou z nich je v súlade s čl. 5 ods. 4 písm. b) zastupovanie štátu v orgánoch právnických osôb s majetkovou účasťou štátu. Ak chce verejný funkcionár z tejto výnimky benefitovať, musí sa pri výkone funkcie v orgáne právnickej osoby zdržať poberania odmien a iných finančných plnení. Povoleným je len poberanie náhrady preukázaných výdavkov s výkonom tejto funkcie. Pri takýchto dvoch vzájomne kolidujúcich ústavných normách je interpretačne sporné, aký je vlastne obsah uložených povinností. Predstavme si, že štát by mal záujem na tom, aby bol jedným z členov predstavenstva akciovej spoločnosti so 100 %

³⁶ OROSZ, L.: Ústavný systém Slovenskej republiky - všeobecná charakteristika, hodnotenie, perspektívy. Ústavný systém Slovenskej republiky (doterajší vývoj, aktuálny stav, perspektívy). Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2009. s. 99.

³⁷ Bod 114 nález sp. zn. PL. ÚS 13/2012 z 19. júna 2013.

³⁸ Bod 36., časť III. B z odôvodnenia uznesenia sp. zn. PL. ÚS 4/2012 z 24. októbra 2012: „*Ústavný súd pod delbou moci nerozumie len formálne rozdelenie na moc zákonodarnú, moc výkonnú a moc súdnu, ktorým sa s ohľadom na obsah ústavy napokon ani nevyčerpávajú všetky ústavou zriadené štátne orgány, pretože nezahŕňa napr. postavenie Národnej banky Slovenska, Najvyššieho kontrolného úradu, prokuratúry, verejného ochrancu práv či Rady pre rozpočtovú zodpovednosť.*“

³⁹ Pozri časť X.3 „Ostatní adresáti napadnutej právnej úpravy“, bod 77. z odôvodnenia nález sp. zn. PL. ÚS 8/2017 z 25. apríla 2018.

⁴⁰ Nález sp. zn. PL. ÚS 27/2015 z 25. novembra 2015.

majetkovou účasťou štátu na základe svojich odborných schopností člen Rady pre rozpočtovú zodpovednosť.⁴¹ Ten by vykonával svoju ďalšiu funkciu iba s poberaním preukázaných výdavkov, ktoré sú s výkonom spojené. Čl. 3 ods. 4 ústavného zákona č. 493/2011 Z. z. takého členstvo v štatutárnom orgáne zakazuje, čl. 5 ods. 4 písm. b) v spojení s čl. 5 ods. 5 ústavného zákona o konflikte záujmov ho naopak povoľuje. Riešenie konfliktu by malo spočívať vo využití tzv. derogačných interpretačných pravidiel. Pomocou nich je možné vylúčiť uplatnenie príslušného aktu (časti, ustanovenia) pri riešení konkrétnej veci.⁴²

Prvým z nich je *lex superior derogat legi inferiori*. Pre konflikt noriem nachádzajúcich sa v dvoch ústavných zákonoch je nepoužiteľné, pretože z hľadiska právnej sily nie je rozdiel medzi ústavným zákonom č. 493/2011 Z. z. a ústavným zákonom o konflikte záujmov. Ďalším derogačným pravidlom je *lex specialis derogat legi generali*. Ústavný zákon o konflikte záujmov je podľa ústavného súdu vo vzťahu k ústave predpisom *lex specialis*.⁴³ Je ním však aj vo vzťahu k ústavnému zákonu č. 493/2011 Z. z.?

Odpoveď sa podľa našej mienky nachádza v čl. 5 ods. 1 ústavného zákona o konflikte záujmov: „*Verejný funkcionár nesmie vykonávať funkcie, zamestnania a činnosti, ktoré sú nezlučiteľné s funkciou verejného funkcionára podľa Ústavy Slovenskej republiky a zákonov.*“ Podľa tejto normy sú všeobecné pravidlá nezlučiteľnosti týkajúce sa konkrétnej verejnej funkcie súčasťou samotnej ústavy alebo príslušného zákona. Voči ústave preto majú ďalšie podmienky nezlučiteľnosti v čl. 5 ods. 2 až 6 charakter *lex specialis*. Avšak v čl. 5 ods. 1 sa spomína ústava a zákony, nie ústavné zákony, hoci v čase schvaľovania ústavného zákona o konflikte záujmov si ich existencie musel byť delegovaný ústavodarca vedomý. Pokiaľ sú preto ďalšie podmienky nezlučiteľnosti smerujúce výlučne voči jednému typu verejného funkcionára (členovi Rady pre rozpočtovú zodpovednosť) súčasťou čl. 3 ods. 4 ústavného zákona č. 493/2011 Z. z., pri vzájomnej interakcii s ústavným zákonom o konflikte záujmov je *lex specialis* práve ústavný zákon č. 493/2011 Z. z. Nemali by sme sa ale bez ďalšieho uspokojiť s týmto záverom, lebo medzi derogačné interpretačné pravidlá patrí aj *lex*

⁴¹ Nie je neobvyklé, keď je verejný funkcionár, ktorý má zodpovednosť za činnosť významného orgánu verejnej moci, zároveň členom štatutárneho orgánu obchodnej spoločnosti so 100 % majetkovou účasťou štátu, pokiaľ je táto obchodná spoločnosť nenáročná na fungovanie. Príkladom je členstvo vtedajšieho ministra školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky od júla 2014 do novembra 2014 v predstavenstve Spoločnosti pre zavedenie unitárneho systému verejného zdravotného poistenia a. s. Pozri <http://www.orsr.sk/vypis.asp?ID=257773&SID=2&P=1>.

⁴² PRUSÁK, J. Teória práva. Druhé vydanie. Bratislava: VO PraFUK, 2001, s. 231.

⁴³ Uznesenie sp. zn. II. ÚS 576/2012 z 13. decembra 2012, bod 4. 2

posterior derogat legi priori. Na prvý pohľad je predpisom *lex posterior* ústavný zákon o rozpočtovej zodpovednosti, prijatý v roku 2011. Je pravdou, že ústavný zákon o konflikte záujmov bol prijatý v roku 2004. Funkcia člena Rady pre rozpočtovú zodpovednosť sa zakotvila pod jeho osobnú pôsobnosť na základe ústavného zákona č. 66/2019 Z. z. Preto považujeme za *lex posterior* novelizované znenie ústavného zákona o konflikte záujmov, ktoré nadobudlo účinnosť 1. januára 2020. Práve toto novelizované znenie odráža aktuálnejšiu vôľu delegovaného ústavodarcu. Ústavný zákon č. 493/2011 Z. z. doposiaľ novelizovaný nebol.

Výsledkom aplikácie derogačných pravidiel na konflikt ústavných noriem z dvoch ústavných zákonov je preto konflikt pravidla *lex specialis* s pravidlom *lex posterior*. Teória práva uznáva prednosť prvej zásady, čo formuluje ako pravidlo *lex posterior generalis non derogat legi priori speciali*.⁴⁴ V konečnom dôsledku by to znamenalo, že člen Rady pre rozpočtovú zodpovednosť nesmie byť členom štatutárneho orgánu právnickej osoby so 100 % majetkovou účasťou štátu zriadenej na výkon podnikateľskej činnosti, v ktorej by túto funkciu vykonával bez poberania finančného plnenia, iba s náhradou preukázaných výdavkov spojených s výkonom funkcie.

Záver

Osobitná právna úprava, ktorej účelom je ochrana verejného záujmu pri výkone funkcií verejných funkcionárov, sa v slovenskom právnom poriadku nachádza už takmer dvadsaťosem rokov. Kým na začiatku sa jej osobná pôsobnosť vzťahovala iba na dve funkcie (poslancov parlamentu a členov vlády),⁴⁵ z ďalšieho legislatívneho vývoja je zrejmé, že sa vytvorila preferencia rozširovania osobnej pôsobnosti, ktorej výsledkom je možnosť lepšej verejnej kontroly činnosti verejných funkcionárov. Ústavným zákonom č. 119/1995 Z. z. o zamedzení rozporu záujmov pri výkone funkcií ústavných činiteľov a vyšších štátnych funkcionárov sa osobná pôsobnosť rozšírila o ďalších jedenásť funkcií a ústavným zákonom č. 357/2004 Z. z. o ďalších devätnásť funkcií. K rozšíreniu osobnej pôsobnosti o osem funkcií prispel ústavný zákon

⁴⁴ Pozri WINTR, J.: *Metody a zásady interpretace práva*. Praha: Auditorium, 2013, s. 82 a 83 a tam citovanú literatúru, ďalej AARNIO, A.: *The Rational as Reasonable: A Treatise on Legal Justification*. Dordrecht: Springer Netherlands, 1987, s. 98 alebo OPAŁEK, K., WRÓBLEWSKI, J.: *Zagadnienia teorii prawa*. Varšava: Panstwowe Wydawnictwo Naukowe, 1969, s. 101.

⁴⁵ Pozri § 1 zákona č. 314/1992 Zb. o niektorých opatreniach súvisiacich s ochranou verejného záujmu.

č. 545/2005 Z. z.⁴⁶ Ak sa preto delegovaný ústavodarca vydal v roku 2019 rovnakým smerom, voči samotnému rozširovaniu osobnej pôsobnosti výhrady nemáme. Napokon, zverejňovanie majetkových pomerov verejných funkcionárov má preventívny charakter vo vzťahu k riadnemu výkonu verejnej funkcie, keďže na jeho základe je možné monitorovať majetkové prírastky, čím sa vytvorili nielen lepšie podmienky pre odrazenie týchto osôb od páchania protiprávnej činnosti, ale aj pre ich vlastnú ochranu pred krivými obvineniami.⁴⁷ Výhrady sa však musia objaviť vždy, ak je právna úprava na viacerých miestach nejasná, čo platí obzvlášť pre ústavnú úpravu ukladajúcu povinnosti a obmedzenia fyzickým osobám, na ktorú nadväzujú aj iné všeobecne záväzné právne predpisy.⁴⁸ Pri nejasných ustanoveniach právnej úpravy konfliktu záujmov by nemala byť zvolená interpretácia založená na striktnom jazykovom výklade, ako to vyplýva aj zo zjednocujúceho stanoviska pléna ústavného súdu sp. zn. PLz. ÚS 1/2010 zo 7. júla 2010. Interpretujúci dohľadový orgán by preto nemal opomínať pôvodný úmysel tvorcov jednotlivých ústavných novelizácií, pokiaľ ho možno zo sprievodných dokumentov identifikovať, a ani účel samotného ústavného zákona o konflikte záujmov.

Použitá literatúra

1. AARNIO, A.: *The Rational as Reasonable: A Treatise on Legal Justification*. Dordrecht: Springer Netherlands, 1987. 276 s. ISBN 978-90-277-2276-8.
2. GALANDA, M. - OROSZ, L. - PIROŠÍK, V. *Konflikt záujmov na úrovni verejných činiteľov*. Bratislava : Róbert Vico – vydavateľstvo, 2001, 26 s. ISBN 80-89041-13-2.
3. HODÁS, M.: Odstraňovanie kontradiktórnosti noriem v aplikačnej praxi a doktrína racionálneho zákonodarcu. In: *Právny obzor*, 2011, roč. 94, č. 4, s. 365-377. ISSN 0032-6984.
4. OPAŁEK, K. - WRÓBLEWSKI, J.: *Zagadnienia teorii prawa*. Varšava: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1969, 384 s.
5. OROSZ, L.: *Ústavný systém Slovenskej republiky - všeobecná charakteristika, hodnotenie, perspektívy*. Ústavný systém Slovenskej republiky (doterajší vývoj, aktuálny stav, perspektívy). Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2009. s. 9-127. ISBN 978-80-7097-774-4.

⁴⁶ Pozri novelizačné body 1 a 2 ústavného zákona č. 545/2005 Z. z.

⁴⁷ OECD (2011), *Asset Declarations for Public Officials: A Tool to Prevent Corruption*, OECD Publishing, s. 12. Dostupné na <http://dx.doi.org/10.1787/9789264095281-en>. [cit. 25.03.2020].

⁴⁸ Napríklad § 4 ods. 2 písm. d) a ods. 4 písm. f) zákona č. 315/2016 Z. z. o registri partnerov verejného sektora.

6. POTÁŠCH, P. - HAŠANOVÁ, J.: *Zákon o správnom konaní (správny poriadok). Komentár*. Praha : C. H. Beck, 2012, 362 s. ISBN 978-80-740-422-3.
7. PRUSÁK, J.: *Teória práva*. Druhé vydanie. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, 2001, 331 s. ISBN 80-7160-146-2.
8. WINTR, J.: *Metody a zásady interpretácie práva*. Praha: Auditorium, 2013, 229 s. ISBN 978- 808-7284-360.

Použitá rozhodnutia Ústavného súdu Slovenskej republiky

1. Nález sp. zn. III. ÚS 24/07 zo 17. apríla 2007
2. Nález sp. zn. IV. ÚS 177/07 z 25. októbra 2007
3. Nález sp. zn. II. ÚS 78/07 z 11. decembra 2007
4. Uznesenie sp. zn. III. ÚS 114/08 z 27. mája 2008
5. Nález sp. zn. I. ÚS 92/07 z 5. júna 2008
6. Nález sp. zn. III. ÚS 341/07 z 1. júla 2008
7. Uznesenie sp. zn. III. ÚS 172/08 z 24. septembra 2008
8. Uznesenie sp. zn. III. ÚS 107/2010 z 20. apríla 2010
9. Uznesenie sp. zn. IV. ÚS 460/2010 z 20. decembra 2010
10. Uznesenie sp. zn. I. ÚS 334/2011 zo 14. septembra 2011
11. Uznesenie sp. zn. PL. ÚS 4/2012 z 24. októbra 2012
12. Uznesenie sp. zn. III. ÚS 533/2012 z 30. októbra 2012
13. Uznesenie sp. zn. II. ÚS 576/2012 z 13. decembra 2012
14. Nález sp. zn. PL. ÚS 13/2012 z 19. júna 2013
15. Nález sp. zn. II. ÚS 185/2014 z 13. novembra 2014
16. Nález sp. zn. PL. ÚS 27/2015 z 25. novembra 2015
17. Nález sp. zn. I. ÚS 667/2016 z 30. novembra 2016
18. Nález sp. zn. PL. ÚS 8/2017 z 25. apríla 2018
19. Nález sp. zn. II. ÚS 89/2018 z 26. apríla 2018

INŠTITÚT TRETEJ STRANY VOLEBNEJ KAMPANE NA SLOVENSKU. PRÁVNA ÚPRAVA A JEJ PRAKTICKÉ UPLATŇOVANIE

doc. JUDr. Marek Domin, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra ústavného práva
marek.domin@flaw.uniba.sk

Inštitút tretej strany volebnej kampane na Slovensku. Právna úprava a jej praktické uplatňovanie

Aj napriek tomu, že hlavnými účastníkmi volebnej kampane sú politické strany a jednotliví kandidáti, spravidla sa jej zúčastňujú aj tzv. tretie strany, čiže subjekty, ktoré sa sami o volené mandáty neuchádzajú a volebnú kampaň vedú v prospech niektoej politickej strany či niektorého kandidáta. Účasť tretích strán na volebnej kampani bola výslovne právnym poriadkom predpokladaná aj na Slovensku, aj keď len v období rokov 2014 až 2019. Cieľom tohto príspevku je priblížiť toto relatívne krátke pôsobenie právne formalizovaných tretích strán volebnej kampane. Zameria sa nie len na ich právnu úpravu, ale aj na praktické využívanie tohto inštitútu v jednotlivých voľbách v rámci sledovaného obdobia. Súčasťou príspevku je aj kritické zhodnotenie vypustenia právnej úpravy tretích strán zo zákona o volebnej kampani v júli 2019 a v nadväznosti na to aj načrtnutie možného vývoja vedenia volebnej kampane tretími stranami bez ich osobitnej právnej regulácie.

Third Party in Election Campaign in Slovakia. Legal regulation and its practical application

Despite the fact that political parties and individual candidates are the most important participants of an election campaign, also so-called third parties, entities that do not run for elected seats themselves, often participate. The participation of third parties, participating in favor of a political party or a candidate, also have been expressly envisaged by the law in Slovakia, albeit only from 2014 to 2019. The purpose of this paper is to illustrate this relatively short application of legally

formalized third parties of election campaign. The paper focuses not only on their legislative regulation, but also on the practical application of this legislative regulation during the reporting period. A critical evaluation of the abolition of the third party legal regulation in July 2019 and possible development of the exercise of election campaign by third parties without their specific legal regulation are also included.

La tercera persona en la campaña electoral en Eslovaquia. Regulación legal y su aplicación práctica

A pesar del hecho de que los partidos políticos y los candidatos individuales son los participantes más importantes en una campaña electoral, también llamadas terceras personas, entidades que no se postulan para los escaños elegidos, a menudo participan en campaña electoral. La participación de las terceras personas, que participan en una campaña electoral a favor de un partido político o un candidato, también ha sido expresamente prevista por la ley en Eslovaquia, aunque solo de 2014 a 2019. El propósito de este estudio es ilustrar esta relativamente corta aplicación de terceras personas legalmente formalizadas en campaña electoral en Eslovaquia. Este estudio se centra no solo en su regulación legislativa, sino también en la aplicación práctica de esta regulación legislativa durante el período del informe. También se incluye una evaluación crítica de la abolición de la regulación legal de las terceras personas en julio de 2019 y el posible desarrollo del ejercicio de la campaña electoral por parte de las terceras personas sin su regulación legal específica.

Kľúčové slová: sloboda prejavu, tretia strana volebnej kampane, volebná kampaň, zákon o volebnej kampani

Keywords: Act on Election Campaign, election campaign, freedom of expression, third party in election campaign

Palabras clave: Ley de Campaña Electoral, campaña electoral, libertad de expresión, tercera persona en la campaña electoral

Úvod

Volebná kampaň predstavuje jednu z najvýznamnejších etáp celého volebného procesu, a to bez ohľadu na to, do akej miery je právne regulovaná. To, kto volebnú kampaň vedie, ako aj to, akými prostriedkami ju vedie, totiž v konečnom dôsledku môže zásadne ovplyvniť výsledky volieb. Ovplyvnenie výsledkov volieb je v podstate cieľom volebnej kampane ako takej.

Vzhľadom na načrtnutý význam volebnej kampane má spravidla každý štát snahu o jej aspoň čiastočnú právu reguláciu, a to s úmyslom

zabezpečenia slobodnej volebnej súťaže. Právna úprava volebnej kampane však môže byť značne problematická, dokonca ju možno označiť za najkontroverznejšiu časť volebného práva vôbec.¹ Snaha o právnu reguláciu volebnej kampane totiž so sebou prináša viacero problémov. Tým azda najzásadnejším je zásah do základných práv a slobôd, predovšetkým do slobody prejavu a práva na informácie, ktoré sú v slovenských podmienkach garantované v čl. 26 Ústavy.² Právna regulácia volebnej kampane totiž spočíva najmä v rôznych obmedzeniach týkajúci sa toho, kto a akým spôsobom môže v čase volebnej kampane verejne propagovať politické strany či jednotlivých kandidátov. Osobitné previazanie právnej úpravy volebnej kampane a slobody prejavu zdôraznil napríklad aj Európsky súd pre ľudské práva (ďalej aj len „ESLP“), keďže tento prípady týkajúce sa volebnej kampane často prešetruje v rámci čl. 10 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, ktorý zakotvuje práve slobodu prejavu.³ Právna úprava volebnej kampane taktiež môže narážať, v prípade jej neprimeraného rozsahu, aj na slobodnú súťaž politických síl, teda na princíp, na ktorom je politická súťaž v súčasných demokratických štátoch, Slovenskú republiku (ďalej aj len „SR“) nevyvímajúc,⁴ založená. Tento princíp pritom nepredstavuje len charakteristickú črtu demokratickej spoločnosti, ale dokonca aj záruku stabilizácie demokracie ako takej.⁵

Jednou z otázok, na ktoré sa právna regulácia volebnej kampane zameriava, sú aj účastníci volebnej kampane, teda subjekty, ktoré môžu volebnú kampaň viesť. To, kto by mal volebnú kampaň viesť, spravidla vyplýva už z jej definície. Volebná kampaň môže byť definovaná napríklad ako „*súhrn aktivít, ktoré v priebehu určitého, spravidla právny-
mi normami ustanoveného času, uskutočňujú politické strany a kandidáti s cieľom získať si podporu voličov*“.⁶ Z uvedenej definície možno vyvodiť, že subjektmi, ktoré sa volebnej kampane zúčastňujú, sú predovšetkým politické strany a jednotliví kandidáti uchádzajúci sa o vole-

¹ Porovnaj OROSZ, L.: Sloboda prejavu vo volebnej kampani. In MAJERČÁK, T. (ed.): *Sloboda prejavu a jej limity – IV. ústavné dni*. Košice : UPJŠ, 2016, s. 101.

² Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov.

³ Porovnaj napr. rozhodnutie ESLP vo veci *TV Vest AS and Rogaland Pensjonistparti v. Nórsko* z 11. decembra 2008, sťažnosť č. 21132/05. K potrebe slobodného šírenia názorov a informácií v čase pred voľbami sa ESLP vyjadril aj v známom prípade *Bowman v. Spojené kráľovstvo* z 19. februára 1998, sťažnosť č. 4/1996/760/961.

⁴ Porovnaj čl. 31 Ústavy.

⁵ Porovnaj napr. KLÍMA, K. a kol.: *Státověda*. Plzeň : Aleš Čenek, 2011, s. 154 alebo OROSZ, L. – SVÁK, J. – BALOG, B.: *Základy teórie konštitucionalizmu*. Bratislava : Eurokódex, 2011, s. 294.

⁶ Porovnaj PALÚŠ, I. – SOMOROVÁ, E.: *Štátne právo Slovenskej republiky*. Košice : UPJŠ, 2011, s. 255.

né funkcie. Uvedené subjekty môžeme označiť za primárnych účastníkov volebnej kampane, keďže sa sami usilujú vo svojom mene získať mandát alebo mandáty, ktoré sú predmetom volieb. Môže ísť o miesto v celoštátnom parlamente či zastupiteľskom zbore územnej samosprávy, ako aj o funkciu (republikánskej) hlavy štátu.

Ak nepočítame subjekty, ktoré vedenie volebnej kampane len sprostredkujú (napr. televízni a rozhlasoví vysielatelia či vydavatelia periodických a neperiodických publikácií), na volebnej kampani sa môžu podieľať aj subjekty, ktoré sa sami neusilujú o zisk voleného mandátu. Tieto subjekty možno vo všeobecnosti, no výstižne, pomenovať ako tzv. tretie strany. Označenie „tretia strana“ je pomerne výstižné, keďže naznačuje, že takýto subjekt sa sám o volenú funkciu neuchádza a, naopak, volebnú kampaň vedie v prospech niektorého zo skutočných uchádzačov o túto funkciu, teda v prospech niektorej z politických strán či priamo niektorého z kandidátov. Dôvod, prečo sa tretie strany chcú na volebnej kampani podieľať, môže byť rôzny. Okrem toho, že výsledky volieb a následne politické smerovanie krajiny je relevantné pre všetkých občanov i všetky ostatné právne subjekty, môže ísť predovšetkým o rôzne ekonomické dôvody. Napríklad podnikateľ, ktorého ekonomickým záujmom sú nižšie dane, môže vo volebnej kampani z pozície tretej strany podporovať tie politické strany alebo tých kandidátov, ktoré sa o zníženie daní v prípade, ak vo voľbách uspejú, následne zasadia.

Ako napovedá aj predchádzajúci odsek, v pozícii tretej strany môžu vystupovať najrôznejšie subjekty s najrôznejšími záujmami na výsledkoch volieb. Andrew Geddis napríklad uvádza, že v podmienkach Spojeného Kráľovstva môže ísť o rôzne subjekty nachádzajúce sa na širokej škále siahajúcej od jednotlivca, ktorý chce vyjadriť svoju obľubu alebo naopak zášť voči konkrétnemu kandidátovi, až po veľké obchodné spoločnosti s celoštátnymi ekonomickými záujmami.⁷ Uvedené príklady možno celkom určite zovšeobecniť a nevzťahovať ich len na britské prostredie. Ako alternatívu k pojmu „tretia strana“ možno, do určitej miery, použiť aj pojem „záujmové skupiny“, ktorý sa používa napríklad v Spojených štátoch amerických. V tomto prípade ide o subjekty, ktoré sa snažia prostredníctvom politických aktivít presadzovať svoje záujmy.⁸ Tak či onak, napokon to, kto bude môcť ako tretia strana volebnú kampaň viesť, ako aj intenzita, s akou ju bude

⁷ Porovnaj GEDDIS, A.: Confronting the „Problem“ of Third Party Expenditures in United Kingdom Election Law. In *Brooklyn Journal of International Law*, 2001. roč. 27, č. 1, s. 107.

⁸ Porovnaj FRANCIÁ, P. L.: Interests groups. In HERRNISON, P. S. (ed.): *Election Campaigns in the United States*. CQ Press, Washington, 2005, s. 199.

môcť viesť, bude závisieť predovšetkým od právnej regulácie v tej-ktorej krajine.

Tretie strany ako špecifický účastník volebnej kampane nie sú neznáme ani na Slovensku. Ako ďalej v príspevku bude priblížené, tretie strany síce vo volebnej kampani do určitej miery pravdepodobne vystupovali vždy, teda prinajmenšom od času, od kedy môžeme v slovenských podmienkach hovoriť o demokratických a slobodných voľbách, no k ich právnemu „podchytieniu“ došlo až pomerne nedávno. V roku 2014 Národná rada Slovenskej republiky (ďalej aj len „Národná rada“ alebo „NR SR“), prijala pomerne rozsiahlu kodifikáciu volebných pravidiel, ktorej výsledkom boli dva zákony: zákon č. 180/2014 Z. z. o podmienkach výkonu volebného práva (ďalej len „volebný kódex“) a zákon č. 181/2014 Z. z. o volebnej kampani (ďalej len „zákon o volebnej kampani“). Druhý z uvedených zákonov priniesol, okrem zjednotenia pravidiel volebnej kampane, aj výslovnú reguláciu tzv. tretích strán, teda subjektov, ktoré sa sami o volené mandáty neuchádzajú, no ktoré môžu, za splnenia určitých podmienok, volebnú kampaň samostatne viesť. Takto právne formalizované tretie strany sa na Slovensku v rokoch 2016, 2017, 2018 a 2019 zúčastnili celkovo piatich rôznych druhov volieb. Po štyroch rokoch praktickej aplikácie nových pravidiel však v júni 2019 došlo k prijatiu novely zákona o volebnej kampani, ktorá zo zákona vypustila akúkoľvek zmienku o volebnej kampani vedenej tretími stranami.

V nadväznosti na uvedené bude cieľom tohto príspevku priblížiť relatívne krátke pôsobenie formalizovaných tretích strán volebnej kampane v podmienkach SR. Zameriame sa nie len na ich právnu úpravu, ale aj na praktické využívanie tohto inštitútu v jednotlivých voľbách, v rámci ktorých tretie strany vo formalizovanej podobe vo volebnej kampani pôsobili. V príspevku sa však rovnako pokúsime aj o kritické zhodnotenie vypustenia právnej úpravy tretích strán zo zákona o volebnej kampani a v nadväznosti na to aj o načrtnutie možného budúceho vývoja vedenia volebnej kampane bez osobitnej právnej regulácie tretích strán.

1. Tretie strany pred právnou reguláciou a zavedenie ich právnej regulácie

Ako bolo naznačené v úvode, právna úprava tzv. tretích strán volebnej kampane predstavovala v právnom poriadku SR novinku. Pred kodifikáciou volebného práva, ktorá prebehla v roku 2014, totiž slovenské volebné zákony pojem „tretia strana“ v spojení s voleb-

nou kampaňou nie len že vôbec neupravovali, ale ich texty ho vôbec nepoznali.

Právna úprava volebnej kampane bola pred jej kodifikáciou charakteristická dvoma základnými skutočnosťami. Tou prvou bola značná roztrieštenosť. Pravidlá upravujúce vedenie a financovanie volebnej kampane totiž neboli obsiahnuté v jednom právnom predpise, ale boli roztrúsené až v šiestich samostatných zákonoch, ktoré upravovali jednotlivé druhy volieb, vrátane celoštátneho referenda.⁹ Druhou skutočnosťou, ktorá charakterizovala právnu úpravu volebnej kampane na Slovensku pred rokom 2014 bola nejednotnosť zákonnej úpravy. Tá bola dôsledkom aj veľkého časového rozptylu, počas ktorého boli jednotlivé volebné zákony prijímané. Nejednotnosť zákonnej úpravy sa dotýkala tak otázky terminologickej, ako aj, čo bolo závažnejšie, aj obsahu jednotlivých inštitútov volebnej kampane. Ako príklad nejednotnosti možno uviesť začiatok oficiálnej volebnej kampane, ktorá sa pri jednotlivých voľbách začínala v rozmedzí 21 až 15 dní pred voľbami.¹⁰ Odlišnosťou zákonnej úpravy volebnej kampane pri jednotlivých druhoch volieb nebol len obsah právnej úpravy, ale aj jej rozsah.¹¹

Ak sa vrátíme k samotným tretím stranám ako osobitným subjektom volebnej kampane, žiadny z volebných zákonov platných do kodifikácie volebného práva pojem „tretia strana“ nepoznal a preto ho ani nevymedzoval. Predchádzajúce zákony vo väčšine prípadov neobsahovali ani legálnu definíciu volebnej kampane a rovnako ani vymedzenie subjektov, ktoré sa na vedení volebnej kampane mohli podieľať. V prípade týchto zákonov išlo totiž vždy skôr o parciálnu úpravu najvýznamnejších spôsobov vedenia volebnej kampane, napríklad vysielania politickej reklamy v rozhlasovom a v televíznom vysielaní.

⁹ Išlo o nasledujúce zákony: (1) zákon č. 346/1990 Zb. o voľbách do orgánov samosprávy obcí, (2) zákon č. 564/1992 Zb. o spôsobe vykonania referenda, (3) zákon č. 46/1999 Z. z. o spôsobe voľby prezidenta, o ľudovom hlasovaní o jeho odvolaní a o doplnení niektorých ďalších zákonov, (4) zákon č. 303/2001 Z. z. o voľbách do orgánov samosprávnych krajov a o doplnení Občianskeho súdneho poriadku, (5) zákon č. 331/2003 Z. z. o voľbách do Európskeho parlamentu a (6) zákon č. 333/2004 Z. z. o voľbách do Národnej rady Slovenskej republiky.

¹⁰ Pre podrobnosti k vývoju právnej úpravy volebnej kampane pozri MAJERČÁK, T.: Vývoj volebnej kampane v zákonodarstve Slovenskej republiky od roku 1990 do schválenia volebných kódexov v roku 2014. In OROSZ, L. – MAJERČÁK, T (eds.): *Volebné zákonodarstvo v Slovenskej republike: Doterajší vývoj, aktuálny stav, príčiny a dôsledky*. Košice : UPJŠ, 2014, s. 225 a nasl.

¹¹ Pre ilustráciu, najpodrobnejšiu úpravu volebnej kampane, ktorá sa týkala volieb prezidenta, tvorilo až 1.376 slov, zatiaľ čo najstručnejšiu úpravu, ktorá sa týkala volieb do orgánov samosprávnych krajov, tvorilo len 92 slov. Porovnaj § 15 zákona o voľbe prezidenta a § 27 zákon č. 303/2001 Z. z. o voľbách do orgánov samosprávnych krajov a o doplnení Občianskeho súdneho poriadku, oba v znení účinnom k 30. júnu 2015.

Istý náznak toho, že na volebnej kampani by sa mohli podieľať aj iné subjekty ako politické strany a kandidáti, obsahoval len zákon č. 346/1990 Zb. o voľbách do orgánov samosprávy obcí (ďalej aj len „zákon o voľbách do orgánov samosprávy obcí“) a zákon č. 46/1999 Z. z. o spôsobe voľby prezidenta Slovenskej republiky, o ľudovom hlasovaní o jeho odvolaní a o doplnení niektorých zákonov (ďalej aj len „zákon o spôsobe voľby prezidenta“). Tieto zákony ako jediné obsahovali definíciu volebnej kampane. Podľa § 15 ods. 1 zákona o spôsobe voľby prezidenta sa volebnou kampaňou rozumela „*činnosť kandidátov, politických strán a hnutí, prípadné ďalších subjektov v prospech voľby kandidáta (...)*“ Práve slovné spojenie „ďalšie subjekty“ naznačovalo, že zákonodarca počítal s tým, že na volebnej kampani, v danom prípade vo vzťahu k voľbám prezidenta SR, sa mohli okrem konkrétnych prezidentských kandidátov a politických strán podieľať aj iné subjekty. Zákon však neobsahoval žiadnu ďalšiu úpravu. Neupravoval preto ani to, kto takýmto ďalším subjektom byť mohol a rovnako neupravoval ani to, akým spôsobom takýto subjekt mohol volebnú kampaň viesť. Z demonštratívneho výpočtu spôsobov vedenia volebnej kampane, ktorý citovaná definícia ďalej obsahovala, môžeme urobiť záver, že „ďalší subjekt“ mohol v prospech niektorého z prezidentských kandidátov využívať napríklad inzerciu, plagáty či veľkoplošné nosiče informácií, tzv. billboardy. Podobe bola upravená aj definícia volebnej kampane v zákone o voľbách do orgánov samosprávy obcí, keďže podľa jej § 30 ods. 1 sa volebnou kampaňou rozumela „*činnosť politickej strany, nezávislého kandidáta, prípadne ďalších subjektov zameraná na podporu alebo slúžiaca na prospech kandidujúcej politickej strany alebo nezávislého kandidáta (...)*“ Rovnako ako v prípade volieb prezidenta SR, ani v prípade volieb orgánov samosprávy obcí zákon žiadnym spôsobom nespresňoval to, kto môže ako „ďalší subjekt“ vo volebnej kampani pôsobiť a ako môže volebnú kampaň viesť.

Určitý náznak možnosti viesť volebnú kampaň v pozícii tretej strany bolo možné nájsť aj v pravidlách financovania volebnej kampane pred prezidentskými voľbami. Zákon o spôsobe voľby prezidenta totiž vo svojom § 16 výslovne predpokladal, že do limitu výdavkov, ktoré môže kandidát na prezidenta vo volebnej kampani vynaložiť, sa započítavajú aj výdavky, ktoré za kandidáta uhradili alebo sa zaviazali uhradiť tretie osoby. V tomto prípade teda zákon výslovne nepredpokladal priame vedenie volebnej kampane treťou osobou, ale len podieľanie sa na financovaní volebnej kampane niektorého z kandidátov zo strany takejto tretej osoby.

Zákonná úprava volebnej kampane platná pred kodifikáciou volebného práva v roku 2014 teda síce výslovne neupravovala činnosť iných

subjektov ako politických strán a individuálnych kandidátov, s výnimkou už spomenutých prípadov, no ani ju však výslovne nezakazovala. Dá sa preto predpokladať, že aj v tomto období popri klasických subjektoch bola volebná kampan' vedená, aspoň do určitej miery, aj ďalšími subjektmi, teda subjektmi, ktoré neskoršia zákonná úprava označovala ako tzv. tretie strany. Vzhľadom na vtedajšiu zákonnú úpravu síce boli z povahy veci vylúčené z niektorých prostriedkov vedenia volebnej kampane, najmä z rozhlasového a televízneho vysielania, ktoré bolo výslovne určené pre kandidátov alebo politické strany, no iné tradičné formy kampane, ako napríklad inzercia v tlači či využívanie rôznych reklamných plôch, im z hľadiska zákonnej úpravy boli prípustné. Keďže však tieto subjekty stáli mimo pozornosť zákonodarcu, nemali povinnosť predkladať žiadne osobitné informácie o svojej volebnej kampani tak, ako tomu bolo v období rokov 2016 až 2019. Rovnako sa ani nemuseli žiadnym spôsobom evidovať. Uvedené skutočnosti následne spôsobujú, že nie je známa žiadna štúdia, ktorá by sa komplexne pôsobením tretích strán vo volebnej kampani na Slovensku zaoberala. Pozornosť bola zameriavaná vždy najmä na volebnú kampan' politických strán a kandidátov.¹²

Ako už bolo v úvode naznačené, relatívne podrobná právna úprava tzv. tretích strán, vrátane vedenia ich volebnej kampane a predovšetkým financovania ich volebnej kampane, bola prijatá v roku 2014, kedy došlo k rozsiahlej kodifikácii slovenského volebného práva. Pôvodných šesť samostatných volebných zákonov bolo nahradených dvoma zákonmi. Išlo o už spomínaný volebný kódex a zákon o volebnej kampani. Oba uvedené zákony boli do NR SR predložené spoločne zo strany vlády SR. Spoločne boli aj napokon aj schválené a publikované v Zbierke zákonov.

V súvislosti s právnou reguláciou postavenia a činnosti tretích strán volebnej kampane je potrebné zdôrazniť, že pôvodný návrh zákona o volebnej kampani v podobe, v akej bol do NR SR doručený, s úpravou tretích strán vôbec nepočítal. O prípadnej potrebe, alebo naopak nepotrebnosti právnej regulácie činnosti tretích subjektov vo volebnej kampani mlčala aj dôvodová správa k zákonu.¹³ Absencia akejkoľvek právnej regulácie tretích strán pritom bola predmetom kritiky, najmä zo

¹² Porovnaj napr. MESEŽNIKOV, G. – GYÁRFÁŠOVÁ, O. – KOLLÁR, M.: *Slovenské voľby '06: Výsledky, príčiny a súvislosti*. Bratislava : Inštitút pre verejné otázky, 2006 a MESEŽNIKOV, G. – BUTÓRA, M. – BÚTOROVÁ, Z.: *Slovenské voľby '98: Kto? Prečo? Ako?* Bratislava : Inštitút pre verejné otázky, 1999.

¹³ Porovnaj vládny návrh zákona o volebnej kampani a o zmene a doplnení zákona č. 85/2005 Z. z. o politických stranách a politických hnutiach; parlamentná tlač č. 660; VI. volebné obdobie NR SR (2012 – 2016).

strany odbornej verejnosti.¹⁴ Právna úprava postavenia a činnosti tretích strán volebnej kampane sa tak napokon do zákona dostala až v priebehu legislatívneho konania na pôde parlamentu, na základe doplňujúceho návrhu jedného z výborov NR SR.

Odôvodnenie doplnenia subjektov volebnej kampane aj o tzv. tretie strany, resp. odôvodnenie zakotvenia výslovnej právnej regulácie ich činnosti a financovania ich volebnej kampane, bolo príslušným parlamentným výborom uvedené len veľmi stručne. Cieľom malo byť najmä umožnenie vyjadrovať svoje názory na kandidujúce subjekty počas volebnej kampane právne regulovanou formou aj iným subjektom než len politickým stranám a jednotlivým kandidátom. Ďalej sa odôvodnenie doplňujúceho návrhu venovalo najmä konkrétnostiam, predovšetkým evidencii tretích strán a pravidlám financovania ich volebnej kampane.

Záverom tejto časti preto môžeme konštatovať, že zavedenie právnej regulácie tretích strán volebnej kampane, teda subjektov, ktoré sa sami vo vlastnom mene neuchádzajú o volené mandáty, nebolo dôsledkom systematickej snahy o reformu právnej úpravy volieb, čo by zakotvenie tejto úpravy do novoprijatých volebných kódexov mohlo evokovať. Naopak, išlo v istom zmysle skôr o náhodný proces, ktorý bol iniciovaný až v priebehu zákonodarného procesu na pôde parlamentu. Takémuto záveru nasvedčuje aj to, že zakotvenie právnej úpravy tretích strán nebolo rozsiahlejšie odôvodnené, predovšetkým odkazom na doterajšiu prax vedenia volebnej kampane.

2. Vymedzenie tretích strán a ich volebná kampaň

V tejto časti príspevku zameriame pozornosť na dve otázky súvisiace s tretími stranami volebnej kampane. Prvou bude to, ako tretie strany zákon o volebnej kampani vymedzoval, teda to, kto tretou stranou mohol alebo nemohol byť. Následne bude venovaná pozornosť spôsobom, akým tretie strany volebnú kampaň mohli viesť, ako aj tomu, aké boli pravidlá financovania ich volebnej kampane. Samotnému praktickému vedeniu volebnej kampane tretími stranami v období rokov 2016 až 2019 bude venovaná až ďalšia časť príspevku.

¹⁴ Porovnaj GIBA, M.: K niektorým problémom právnej úpravy volebnej kampane na Slovensku. In OROSZ, L. – MAJERČÁK, T. (eds.): *Volebné zákonodarstvo v Slovenskej republike: Doterajší vývoj, aktuálny stav, príčiny a dôsledky*. UPJŠ : Košice, 2014, s. 195 a nasl.

2.1 Kto mohol a nemohol byť tretou stranou

Zákon o volebnej kampani sa neobmedzoval len na konštatovanie, že volebnú kampaň môžu, popri kandidátoch a politických stranách, viesť aj tzv. tretie strany, ale súčasne aj relatívne podrobne určoval pravidlá pre to, kto vo volebnej kampani ako tretia strana mohol pôsobiť. Pôsobene tretích strán volebnej kampane preto bolo výrazne formalizované. To, kto mohol volebnú kampaň v pozícii tretej strany viesť, zákon upravoval tak pozitívne, ako aj negatívne. Pozitívne vymedzenie možno označiť za všeobecné pravidlo, zatiaľ čo to negatívne za výnimku z tohto pravidla.

Zákon o volebnej kampani tretiu stranu z pozitívneho hľadiska vymedzoval v § 8 ods. 1. Tretou stranou v zmysle citovaného ustanovenia mohli byť tri kategórie subjektov: (1) fyzická osoba, (2) fyzická osoba – podnikateľ a (3) právnická osoba. Avšak, nevyhnutným predpokladom pre to, aby fyzická alebo právnická osoba mohla volebnú kampaň v pozícii tretej strany viesť, bolo to, že táto osoba bola ako tretia strana zaevidovaná Štátnou komisiou pre voľby a kontrolu financovania politických strán (ďalej len „štátna komisia“), čiže vrcholným volebným orgánom pôsobiacim podľa volebného kódexu pri všetkých druhoch volieb.

V súvislosti s povinnou evidenciou tretích strán zákon o volebnej kampani v ustanoveniach § 8 ods. 3, 4 a 5 obsahoval podrobnosti o samotnom procese evidencie. Nevyhnutným predpokladom pre zaevidovanie bolo podanie žiadosti, ktorá musela obsahovať údaje taxatívne uvedené v ods. 3. Ak subjekt, ktorý mienil viesť volebnú kampaň v pozícii tretej strany, podal úplnú žiadosť, štátna komisia mala v zmysle ods. 4 povinnosť vykonať evidenciu bezodkladne. Po zaevidovaní mala štátna komisia následne ešte povinnosť zaevidovaný subjekt zverejniť na svojich internetových stránkach. Zverejnenie na internetových stránkach zákon označoval za moment, od kedy tretia strana mohla volebnú kampaň viesť. Zoznam zaevidovaných tretích strán na internetových stránkach zostával aj po skončení volieb, a to až šesť mesiacov od vyhlásenia výsledkov volieb.

Nie každej osobe, ktorá by mala v úmysle viesť volebnú kampaň, však zákon o volebnej kampani umožňoval evidenciu v pozícii tretej strany. Zákon totiž výslovne uvádzal aj to, ktoré fyzické alebo právnické osoby nemôžu volebnú kampaň v pozícii tretej strany viesť. Toto negatívne vymedzenie bolo predmetom § 8 ods. 2 a zoznam osôb, ktorým bolo pôsobenie vo volebnej kampani v pozícii tretej strany zákonom odopreté, bol pomerne rozsiahly. Tento zoznam subjektov bol ďalej rozširovaný aj počas účinnosti zákona o volebnej kampani. Národná

rada tým reagovala na rozhodovaciu činnosť samotnej štátnej komisie, ktorá sa v praxi musela vysporiadať so žiadosťami o zaevidovanie aj takých subjektov, u ktorých ich postavenie ako tretích strán bolo z povahy vecí sporné. Išlo najmä o konkrétnych kandidátov uvedených na kandidátnych listinách politických strán.¹⁵ Zákonný výpočet subjektov, ktoré nemohli byť ako tretia strana zaevidované, však bol uzatvorený. To znamená, že v prípade, pokiaľ úplnú žiadosť o zaevidovanie predložil subjekt, ktorý do zákonného negatívneho výpočtu nespadal, štátna komisia mala povinnosť ho ako tretiu stranu zaevidovať.

Pokiaľ ide o konkrétne subjekty, ktoré volebnú kampaň v pozícii tretej strany nemohli viesť, v prvom rade išlo o (1) fyzické a právnické osoby bez trvalého pobytu alebo sídla na území SR. Rozhodujúcim kritériom pre priznanie postavenia tretej strany preto nebolo štátne občianstvo ale len administratívne evidovaný pobyt (sídlo). Takýmto obmedzením sa tvorcovia zákona pravdepodobne snažili o vylúčenie možnosti, aby volebnú kampaň viedli zahraničné subjekty. Takýto zámer pritom možno považovať za legitímny, keďže vedenie volebnej kampane môže zásadným spôsobom ovplyvniť výsledky volieb. Tie by však, v ideálnom prípade, mali odzrkadľovať výlučne vôľu subjektov, ktorým volebné právo patrí a ktoré sa prostredníctvom jeho realizácie podieľajú na správe verejných vecí, teda výlučne vôľu občanov resp. obyvateľov SR.

Okrem prvej uvedenej kategórie vylúčených subjektov, ktoré môžeme označiť za subjekty súkromné, zákon o volebnej kampani z možnosti vedenia volebnej kampane v pozícii tretej strany výslovne vylučoval aj viaceré (2) verejné subjekty. Išlo najmä o obce a samosprávne kraje. Tretími strana sa taktiež nemohli stať ani právnické osoby, ktoré boli založené alebo zriadené štátom, obcou či samosprávnym krajom, ako ani právnické osoby, v ktorých mali uvedené subjekty majetkovú účasť. Z vedenia volebnej kampane v pozícii tretej strany boli vylúčené aj verejnoprávne inštitúcie zriadené zákonom. Tými sú napríklad verejnoprávny rozhlas a televízia či verejné vysoké školy. Vylúčenie všetkých uvedených subjektov z možnosti vedenia volebnej kampane taktiež vyznieva racionálne. Verejné subjekty totiž nemajú byť vo volebnej súťaži a jej výsledkoch priamo zainteresované.

Za tretí okruh subjektov, ktoré boli zákonom vylúčené z možnosti viesť volebnú kampaň v pozícii tretej strany, možno označiť (3) niektorých účastníkov volebnej súťaže. Ako už bolo naznačené, táto kategória bola do zákona o volebnej kampani doplnená neskôr, a to v nadväznosti

¹⁵ Porovnaj napr. rozhodnutia štátnej komisie zo 4. februára 2016, č. 10/3/2; zo 16. februára 2016, č. 11/3/2 alebo z 22. septembra 2017, č. PR/2017/010.

na prvé praktické skúsenosti s jeho aplikáciou. Štátna komisia ako tretiu stranu volebnej kampane nemohla zaevidovať tie politické strany, ktoré podali vo voľbách kandidátnu listinu a táto podľa napokon zaregistrovaná. Naopak, tie politické strany, ktoré sa volieb priamo nezúčastňovali, mohli volebnú kampaň viesť v prospech (alebo aj v neprospech) inej politickej strany, a to práve v pozícii tretej strany. Vylúčenie možnosti viesť volebnú kampaň sa týkalo aj tých fyzických osôb, ktoré boli zaregistrované vo voľbách ako kandidáti, či už ako kandidáti nezávislí alebo ako kandidáti politických strán. Osobitným prípadom boli voľby prezidenta SR, v prípade ktorých zákon ako primárny subjekt volebnej kampane predpokladal samotných prezidentských kandidátov, no súčasne predpokladal aj to, že volebnú kampaň môžu viesť aj politické strany, a to práve v pozícii tretej strany.

2.2 Volebná kampaň tretej strany a jej financovanie

Pokiaľ ide o samotný spôsob vedenia volebnej kampane tretími stranami, zákon o volebnej kampani neobsahoval žiadnu osobitnú úpravu. Pozornosť zameral skôr na pravidlá financovania ich volebnej kampane.

V súvislosti s vedením volebnej kampane treťou stranou je potrebné zdôrazniť, že súčasťou procesu evidencie nebolo oznámenie skutočnosti, v prospech (alebo v neprospech)¹⁶ ktorého kandidáta alebo ktorej kandidujúcej politickej strany bude tretia strana volebnú kampaň viesť. Tretia strana taktiež nepotrebovala písomný a ani žiadny iný súhlas od kandidáta alebo politickej strany, v prospech ktorého mienila volebnú kampaň viesť. Logickou samozrejmosťou bolo aj to, že tretia strana nepotrebovala súhlas ani od subjektu, v neprospech ktorého plánovala volebnú kampaň viesť. V opačnom prípade by totiž možnosť vedenia antikampane bola prakticky vylúčená. Z uvedeného ďalej vyplýva aj to, že tretia strana mohla volebnú kampaň viesť aj v prospech viacerých subjektov a taktiež to, že počas času určeného na vedenie volebnej kampane mohla podporovanú politickú stranu alebo kandidáta zmeniť. Právna úprava v tejto oblasti teda bola, v porovnaní s niektorými inými štátmi, výrazne benevolentná. Pre porovnanie, na Novom Zélande tretia strana musí mať súhlas od kandidáta alebo politickej strany, v prospech ktorých volebnú kampaň mieni viesť.¹⁷ V súvislosti s načrtnutým

¹⁶ Zákon o volebnej kampani v rámci legálnej definície volebnej kampane v § 2 ods. 1 výslovne predpokladal a stále predpokladá, že za volebnú kampaň sa považuje aj činnosť v neprospech kandidátov alebo politických strán, teda tzv. antikampaň. Posledná veta citovaného odseku znie: „*Rozumie sa tým činnosť v prospech aj v neprospech subjektov podľa prvej vety.*“

¹⁷ Porovnaj napr. GEDDIS, A.: *Regulating the Funding of Election Campaigns in New Zealand: A Critical Overview*. In *Otago Law Review*, 2004, roč. 10, č. 4, 584.

stavom sa aj v slovenskej literatúre objavili návrhy, aby boli tretie strany evidované osobitne vždy vo vzťahu k subjektu, v prospech ktorého mienia volebnú kampaň viesť.¹⁸

Čo sa týka spôsobu vedenia volebnej kampane, tretia strana mohla vo všeobecnosti viesť volebnú kampaň akýmkoľvek spôsobom, ktorý nie je zákonom zakázaný. V tejto súvislosti je potrebné pripomenúť, že zákon za volebnú kampaň považoval len takú činnosť propagujúcu politickú stranu alebo kandidáta, za ktorú sa obvykle platí úhrada. Pokiaľ by teda tretia strana vykonávala činnosť, za ktorú sa úhrada obvykle neposkytuje, išlo by o konanie z pohľadu zákona o volebnej kampani irelevantné. Praktické vymedzenie kedy o takúto činnosť ide a kedy nie však je pomerne náročné. Štátna komisia v rámci svojej činnosti napríklad opakovane potvrdila, že za volebnú kampaň sa nepovažuje zverejňovanie neplatených (nesponzorovaných) príspevkov na sociálnych sieťach.¹⁹ Tretia strana teda mohla volebnú kampaň viesť, okrem platených príspevkov na sociálnych sieťach, napríklad prostredníctvom inzercie v periodických či neperiodických publikáciách, prostredníctvom billboardov a iných podobných reklamných plôch, ako aj prostredníctvom objednávaní a zverejňovania volebných prieskumov. V súvislosti s volebnými prieskumami zákon obsahoval len jediné obmedzenie. Výsledky týchto prieskumov sa totiž nesmeli zverejňovať v čase kratšom ako 14 dní pred dňom volieb.

Špecifickým spôsobom vedenia volebnej kampane, ktorý zákon o volebnej kampani upravuje podrobnejšie, je vysielanie politickej reklamy v rozhlasovom a televíznom vysielaní. Táto možnosť však bola (a stále je) zákonom vyhradená len pre samotných kandidátov alebo kandidujúce politické strany. Verejnoprávny rozhlas a televízia totiž majú povinnosť, súkromní vysielatelia vysielajúci na základe licencie možnosť, vyhradiť práve politickým stranám a kandidátom rovnaký vysielací čas.²⁰ Ak by sa tretia strana snažila zákon o volebnej kampani obísť a objednať si televízny alebo rozhlasový vysielací priestor ako „obyčajnú“ reklamu, narazila by na zákon upravujúci vysielanie a retransmisiu, ktorý politickú reklamu, s výnimkou tej predpokladanej v zákone o volebnej kampani, výslovne zakazuje.²¹ Tretie strany preto

¹⁸ Pozri napr. MESEŽNIKOV, G. – PILÁT, J. – KUNDER, P.: *Transparentnosť financovania volebnej kampane v komunálnych voľbách v SR: Právna úprava a prax*. Bratislava : Inštitút pre verejné otázky, 2016, s. 43.

¹⁹ Porovnaj rozhodnutia štátnej komisie z 26. februára 2016, č. 12/3/1; z 13. septembra 2017, č. 19/5/1 alebo z 30. októbra 2017, č. 22/5/9.

²⁰ Porovnaj § 10 a § 11 zákona o volebnej kampani.

²¹ Porovnaj § 32 ods. 9 zákona č. 308/2000 Z. z. o vysielaní a retransmisií a o zmene zákona č. 195/2000 Z. z. o telekomunikáciách v znení neskorších predpisov.

boli z tohto, na Slovensku stále pomerne efektívneho spôsobu vedenia volebnej kampane, vylúčené. Rovnako boli vylúčené aj z účasti na televíznych a rozhlasových predvolebných diskusných reláciách, ktoré boli taktiež vyhradené len pre kandidujúce subjekty.²²

Zákon o volebnej kampani oveľa podrobnejšie upravoval pravidlá financovania volebnej kampane vedenej tretou stranou. V čase, kedy zákon pôsobenie tretích strán vo volebnej kampani výslovne predpokladal, upravoval predovšetkým päť kľúčových otázok spojených s financovaním ich volebnej kampane.

Základnou podmienkou týkajúcou sa financovania volebnej kampane bol (1) celkový limit výdavkov, ktoré tretia strana mohla vo volebnej kampani vynaložiť. Zákon stanovil tieto limity dva: jeden všeobecný a jeden osobitný. Všeobecný limit bol určený vo výške 100 000 Eur, osobitný limit vo výške 25 000 Eur. Osobitný limit sa vzťahoval na volebnú kampaň pred voľbami do orgánov územnej samosprávy (voľby do orgánov samosprávy obcí a voľby do orgánov samosprávnych krajov), zatiaľ čo všeobecný limit na všetky ostatné voľby (voľby do NR SR, voľby prezidenta SR a voľby do Európskeho parlamentu).²³ Keďže tretia strana sa pre účely každých volieb musela evidovať samostatne, uvedené limity sa vždy vzťahovali len na volebnú kampaň spojenú s jednými konkrétnymi voľbami.

Zákon o volebnej kampani ďalej upravoval aj to, akým spôsobom tretia strana mohla k finančným prostriedkom, ktoré používala na financovanie svojej kampane, prísť. Zákon výslovne určil (2) od akých subjektov tretia strana mohla prijať dar alebo iné bezodplatné plnenie, ako aj to od akých subjektov ich prijať nemohla.²⁴ Darované finančné prostriedky určené na volebnú kampaň mohli byť prijaté len od fyzickej osoby s trvalým pobytom resp. právnickej osoby so sídlom na území SR. Naopak, tretia strana nemohla prijať dar od subjektov zo zahraničia. Tretia strana taktiež nemohla prijať dar od určených právnických osôb aj napriek tomu, že sídlo na území SR mali. Išlo napríklad o politické strany a dokonca aj o občianske združenia alebo neziskové organizácie. V tejto súvislosti vyznieva do značnej miery paradoxne skutočnosť, že samotné občianske združenie sa ako tretia strana volebnej kampane zaevidovať mohlo, no prijať finančné prostriedky určené na volebnú kampaň od iného občianskeho združenia už nemohlo. Zákaz prijať dar určený na vedenie volebnej kampane sa ďalej vzťahoval aj na verejné subjekty, teda obec či samosprávny kraj, ako aj na právnic-

²² Porovnaj § 10, § 11 a § 13 zákona o volebnej kampani.

²³ Porovnaj § 8 ods. 7 zákona o volebnej kampani v znení účinnom do 15. júla 2019.

²⁴ Porovnaj § 8 ods. 8 a 9 zákona o volebnej kampani v znení účinnom do 15. júla 2019.

ké osoby zriadené alebo založené obcou, samosprávnym krajom alebo štátom. Bez ohľadu na právnu povahu subjektu tretia osoba nemohla prijať dar v prípade, pokiaľ nevedela uviesť identifikačné údaje darcu. Povedané inými slovami, zákon zakazoval anonymné financovanie volebnej kampane. Anonymný dar mala tretia strana, rovnako ako aj ďalšie subjekty vedúce volebnú kampaň, povinnosť vrátiť. Ak tak nemohla spraviť, napríklad z dôvodu neexistencie účtu, na ktorý by dar mal byť vrátený, finančné prostriedky zodpovedajúce daru mali byť poukázané na účet štátneho rozpočtu.

Ďalšie povinnosti v oblasti financovania volebnej kampane tretej strany sa týkali (3) podmienok vedenia finančných prostriedkov a nakladania s nimi. Zákon totiž tretím stranám, rovnako ako aj väčšine ostatných subjektov vedúcich volebnú kampaň, prikazoval finančné prostriedky určené na volebnú kampaň viesť na osobitnom bankovom účte zriadenom len pre účel financovania volebnej kampane. Takýto účet musel byť transparentný, teda musel byť prostredníctvom internetu bezplatne dostupný na nahliadnutie komukoľvek. Uvedený spôsob vedenia finančných prostriedkov sledoval možnosť jednoduchšej verejnej kontroly financovania volebnej kampane. Ďalšou zákonnou povinnosťou bolo to, že finančné prostriedky mohli byť na osobitný účet vložené len prevodom z iného účtu, teda nie v hotovosti. Aj týmto opatrením sa sledovala možnosť kontroly, predovšetkým možnosť vystopovania pôvodu finančných prostriedkov určených na volebnú kampaň.²⁵

A napokon, súčasťou zákonných povinností tretích strán bola aj povinnosť (4) viesť evidenciu o finančných prostriedkoch použitých na kampaň a povinnosť (5) zverejniť na svojom webovom sídle prehľad výdavkov vynaložených na kampaň. Uvedený prehľad mal byť zverejnený po skončení volebnej kampane a mal byť na internetových stránkach voľne dostupný počas obdobia 60 dní. Aj v tomto prípade išlo o povinnosti sledujúce uľahčenie následnej kontroly financovania volebnej kampane.²⁶

3. Analýza praktickej činnosti tretích strán

3.1 Úvod a metodologické poznámky

Predchádzajúce dve časti príspevku mali charakter prevažne právnej analýzy postavenia tretích strán volebnej kampane na Slovensku.

²⁵ Porovnaj § 8 ods. 10 a 11 zákona o volebnej kampani v znení účinnom do 15. júla 2019.

²⁶ Porovnaj § 8 ods. 12, 13 a 15 zákona o volebnej kampani v znení účinnom do 15. júla 2019.

Nasledujúce riadky zamerajú pozornosť skôr na využívanie inštitútu tretích strán vo volebnej praxi. Na úvod tejto časti v stručnosti uvedieme metodologické poznámky týkajúce sa analýzy praktickej účasti tretích strán na volebnej kampani. Následne bude pozornosť upriamená už na samotnú činnosť týchto subjektov, a to osobitne vo vzťahu k jednotlivým voľbám, v rámci ktorých sa na volebnej kampani zúčastnili.

Pokiaľ ide o údaje, ktoré boli pri spracovaní analýzy použité, išlo o oficiálne zoznamy jednotlivých subjektov, ktoré boli štátnou komisiou v rokoch 2016, 2017, 2018 a 2019 v zmysle zákona o volebnej kampani zaevidované ako tretie strany. Tieto zoznamy boli získané prevažne z oficiálnych internetových stránok Ministerstva vnútra Slovenskej republiky (ďalej len „Ministerstvo vnútra“ alebo „MV SR“). Keďže tieto zoznamy sa však v zmysle zákona o volebnej kampani na internete zverejňovali len na obmedzený čas, tie z nich, ktoré v čase spracovania analýzy už neboli na internetových stránkach dostupné, boli získané na základe e-mailovej žiadosti adresovanej priamo MV SR.

3.2 Voľby do NR SR

Prvé voľby, na ktoré sa zákonná úprava predpokladajúca vedenie volebnej kampane tzv. tretími stranami vzťahovala, boli voľby do NR SR konané 5. marca 2016. Voľby do NR SR prebiehajú prostredníctvom listinného proporčionálneho volebného systému s použitím Hagenbach-Bischoffovej volebnej kvóty.²⁷ Kandidátne listiny podávajú výlučne politické strany zaregistrované Ministerstvom vnútra, prípadne koalície viacerých takýchto politických strán. Politické strany sú súčasne aj rozhodujúcim subjektom vedúcim volebnú kampaň. Vo voľbách do NR SR uskutočnených v roku 2016 bolo zaregistrovaných 23 kandidátnych listín politických strán alebo koalícií.²⁸

V rámci volebnej kampane pred voľbami do NR SR v roku 2016 štátna komisia postupne ako tretie strany zaevidovala až 85 subjektov. Ako vyplynie z analýzy ďalších volieb, na ktoré sa zákon o volebnej kampani v znení predpokladajúcom činnosť formalizovaných tretích strán aplikoval, išlo o najvyšší počet tretích strán vôbec. Pokiaľ ide o samotnú štruktúru jednotlivých subjektov, ktoré volebnú kampaň pred voľbami do NR SR v pozícii tretej strany viedli, väčšina z nich, celkovo cca 64 % (55 subjektov), tvorili fyzické osoby. Relatívne vyso-

²⁷ Porovnaj DOMIN, M.: *Volebné právo a volebné systémy*. Wolters Kluwer : Bratislava, 2017, s. 273.

²⁸ *Zoznam kandidujúcich politických subjektov. Voľby do Národnej rady SR 2016*. [citované 13. 1. 2020]. Dostupné na: <<http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2016/sk/parties.html>>.

ké zastúpenie mali aj podnikateľské subjekty. Z celkového počtu tretích strán bolo cca 14 % obchodných spoločností (12 subjektov) a cca 9 % podnikajúcich fyzických osôb (7 subjektov). Ostatné zúčastnené subjekty boli občianskymi združeniami (8 subjektov, cca 9 %) a politickými stranami, ktoré sami kandidátnu listinu pre voľby do NR SR nepodali (3 subjekty, cca 2 %).

Osobitne zaujímavou je práve posledná z kategórii. Zákonná úprava totiž umožňovala, aby sa volebnej kampane zúčastnili aj tie politické strany, ktoré sa sami neuchádzali o získanie poslaneckých mandátov, keďže kandidátnu listinu nepodali. Takéto politické strany po svojom zaevidovaní zo strany štátnej komisie však mohli viesť volebnú kampaň v prospech inej politickej strany, ktorá kandidátnu listinu podala. V minimálne v dvoch z troch prípadov išlo o také politické strany, ktorých členovia boli kandidátmi uchádzajúcimi sa o mandáty v Národnej rade, no boli umiestnení na kandidátnych listinách iných politických strán.²⁹

3.3 Krajské voľby

V poradí druhé voľby, v prípade ktorých mohli volebnú kampaň viesť aj formalizované tretie strany, boli voľby do orgánov samosprávnych krajov, ktoré sa uskutočnili 4. novembra 2017. V zmysle Ústavy a na ňu nadväzujúcej zákonnej úpravy obyvateľa každého samosprávneho kraja volia dva druhy orgánov – predsedu samosprávneho kraja a poslancov zastupiteľstva samosprávneho kraja. Oba orgány sú volené prostredníctvom väčšinového volebného systému s relatívnu väčšinou. Na získanie mandátu teda nie je potrebná nadpolovičná väčšina hlasov, ale postačuje najväčší počet hlasov v dotknutom volebnom obvode.³⁰ Rovnako ako v prípade Národnej rady, aj orgány samosprávnych krajov sú volené raz za štyri roky.³¹ Výnimkou je prípad tzv. doplňovacích volieb, ktoré sa môžu konať len v niektorých samosprávnych krajoch za predpokladu, že došlo k uprázdneniu niektorého z mandátov.³²

²⁹ V prípade politickej strany „Občianska konzervatívna strana“ išlo o kandidátov umiestnených na kandidátnej listine politickej strany „Sloboda a Solidarita“, v prípade politickej strany „NOVA“ zas o kandidátov umiestnených na kandidátnej listine politickej strany „OBYČAJNÍ LUDIA a nezávislé osobnosti (OLANO – NOVA)“.

³⁰ Porovnaj DOMIN, M.: *Volebné právo a volebné systémy*. Wolters Kluwer : Bratislava, 2017, s. 353.

³¹ Jednorazovou výnimkou boli práve voľby v roku 2017, v ktorých sa orgány samosprávnych krajov volili až na päť rokov. Dôvodom bolo to, aby sa v roku 2022 stretli volebné obdobia orgánov samosprávnych krajov a orgánov samosprávy obcí a aby sa počnúc týmto rokom mohli oba druhy volieb konať spoločne.

³² Porovnaj § 149 ods. 3 písm. d) volebného kódexu.

Kandidátne listiny pre voľby oboch orgánov samosprávnych krajov môžu podať tak politické strany (koalície), ako aj nezávislí kandidáti, čiže kandidáti, ktorí neboli navrhnutí politickou stranou.³³

V rámci volebnej kampane pred voľbami do orgánov samosprávnych krajov v roku 2017 štátna komisia postupne zaevidovala 42 tretích strán. Ako vyplynie z analýzy ďalších volieb, na ktoré sa zákon o volebnej kampani v znení, ktoré predpokladalo činnosť formalizovaných tretích strán aplikoval, išlo o druhý najvyšší počet tretích strán. Za počtom tretích strán zaevidovaných pre účely volieb do NR SR však výrazne zaostával. Pokiaľ ide o samotnú štruktúru jednotlivých subjektov, ktoré viedli volebnú kampaň v pozícii tretej strany, tá bola, v porovnaní s volebnou kampaňou pred parlamentnými voľbami, výrazne užšia. Na volebnej kampani pred voľbami do orgánov samosprávnych krajov sa totiž zúčastnili len tri kategórie subjektov. Výraznú väčšinu, celkovo cca 69 % zo všetkých tretích strán (29 subjektov), tvorili fyzické osoby. Zo zostávajúcich 13 subjektov bolo 9 občianskych združení (cca 21 %) a 4 obchodné spoločnosti (cca 9 %). Volebnej kampane pred voľbami do orgánov samosprávnych krajov sa v pozícii tretej strany nezúčastnili žiadne politické strany, ktoré by samé (alebo v rámci koalície) nepodali kandidátne listiny pre voľby predsedu samosprávneho kraja či poslancov zastupiteľstva samosprávneho kraja.

3.4 Obecné voľby

Tretími voľbami, na ktoré sa zákonná úprava predpokladajúca samostatné vedenie volebnej kampane tzv. tretími stranami vzťahovala, boli voľby do orgánov samosprávy obcí, ktoré sa uskutočnili 10. novembra 2018. Podobne ako v prípade krajských volieb, aj v prípade obecných volieb si obyvatelia každej obce volia dva druhy samosprávnych orgánov. V prípade obce ide o starostu obce a poslancov obecného zastupiteľstva. Oba orgány sú taktiež volené prostredníctvom väčšinového volebného systému s relatívnou väčšinou.³⁴ Rovnako ako v prípade oboch predchádzajúcich volieb, aj orgány samosprávy obcí sú volené raz za štyri roky. Výnimkou je, rovnako ako v prípade volieb do orgá-

³³ Počnúc 1. májom 2020 sa pojem „nezávislý kandidát“, nie len v prípade volieb do orgánov samosprávnych krajov, nahrádza pojmom „kandidát bez politickej príslušnosti“. Konkrétne podmienky kandidatúry týchto kandidátov sa však nemenia. Porovnaj zákon č. 413/2019 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 180/2014 Z. z. o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia niektoré zákony.

³⁴ Porovnaj DOMIN, M.: *Volebné právo a volebné systémy*. Wolters Kluwer : Bratislava, 2017, s. 336.

nov samosprávnych krajov, prípad tzv. doplňovacích volieb, ktoré sa môžu konať len v niektorých obciach v prípade, pokiaľ došlo k uprázdnieniu niektorého z mandátov.³⁵ Kandidátne listiny pre voľby oboch orgánov samosprávy obcí môžu podať tak politické strany (koalície), ako aj nezávislí kandidáti.

V rámci volebnej kampane pred voľbami do orgánov samosprávy obcí v roku 2018 štátna komisia postupne zaevidovala 28 tretích strán. Ako vyplýva z analýzy dvoch predchádzajúcich volieb, išlo o relatívne nízky počet. Pokiaľ ide o samotnú štruktúru tretích strán, tá bola rovnako úzka ako v prípade volieb do orgánov samosprávnych krajov. Rozmanitosť subjektov, ktoré volebnú kampaň v pozícii tretej strany viedli, tak bola nižšia ako v prípade volieb do NR SR. Na volebnej kampani pred voľbami do orgánov samosprávy obcí sa totiž zúčastnili len tri kategórie subjektov: fyzické osoby, občianske združenia a obchodné spoločnosti. Avšak, ich vzájomný pomer bol vyrovnanejší. Výrazná dominancia fyzických osôb, aká bola prítomná v prípade parlamentných volieb a volieb do orgánov samosprávnych krajov, tu už nebola zaznamenaná. Volebnú kampaň pred voľbami do orgánov samosprávy obcí totiž viedlo len 14 fyzických osôb, čo predstavovalo presne polovicu zo všetkých zaevidovaných tretích strán. Počtom druhé v poradí boli občianske združenia (10 subjektov), ktorých podiel bol výraznejší ako v prípade oboch predchádzajúcich volieb, keďže presiahol 35 %. Volebnej kampane pred voľbami do orgánov samosprávy obcí sa v pozícii tretej strany, podobne ako v predchádzajúcom prípade krajských volieb, nezúčastnili žiadne politické strany, ktoré by samé (alebo v rámci koalície) nepodali kandidátne listiny.

3.5 Voľby prezidenta SR

Predposlednými voľbami, na ktoré sa zákonná úprava predpokladajúca samostatné vedenie volebnej kampane tretími stranami vzťahovala, boli voľby prezidenta SR, ktoré sa uskutočnili v marci 2019. Prvé kolo volieb sa konalo 16. marca, druhé kolo následne 30. marca. Špecifickosť volieb prezidenta SR je daná už samotným monokratickým charakterom tohto orgánu. Kandidátov na post hlavy štátu navrhujú dve kategórie oprávnených subjektov: skupina najmenej 15 poslancov Národnej rady alebo skupina najmenej 15 000 občanov, ktorým patrí volebné právo. V prípade volieb prezidenta sa uplatňuje väčšinový volebný systém s absolútnou väčšinou. Na zvolenie prezidenta sú totiž potrebné hlasy nadpolovičnej väčšiny všetkých oprávnených

³⁵ Porovnaj § 181 ods. 3 písm. d) volebného kódexu.

voličov. Ak sa takáto väčšina nedosiahne, koná sa druhé kolo volieb, a to za účasti dvoch najúspešnejších kandidátov z prvého kola. Z nich bude zvolený ten, kto získa viac platných hlasov zúčastnených voličov.³⁶ V prvom kole volieb v roku 2019 bolo na post prezidenta SR navrhnutých 15 kandidátov.³⁷

V rámci volebnej kampane pred voľbami prezidenta SR v roku 2019 štátna komisia zaevidovala celkovo 20 tretích strán. Ako vyplýva z analýzy predchádzajúcich volieb, išlo o nízky počet zaevidovaných tretích strán, najmä pri porovnaní s voľbami do NR SR, ale aj voľbami do orgánov samosprávnych krajov. Pokiaľ ide o samotnú štruktúru jednotlivých subjektov, ktoré viedli volebnú kampaň v pozícii tretej strany, tá bola rovnako úzka ako v prípade volieb do orgánov samosprávnych krajov a volieb do orgánov samosprávy obcí. Na volebnej kampani pred prezidentskými voľbami sa totiž zúčastnili len tri kategórie subjektov. Okrem fyzických osôb išlo o občianske združenia a politické strany. Podiel fyzických osôb opäť klesol, a to aj v porovnaní s predchádzajúcimi voľbami do orgánov samosprávy obcí. Volebnú kampaň pred prezidentskými voľbami v pozícii tretej strany viedlo len 6 fyzických osôb, čo predstavovalo 30 % z celkového počtu zaevidovaných tretích strán. Naopak, najväčší podiel predstavovali politické strany, ktorých bolo 10, teda rovná polovica zo všetkých tretích strán. V tejto súvislosti je potrebné pripomenúť, že zákon o volebnej kampani výslovne predpokladal, že pokiaľ chce nejaká politická strana viesť pred prezidentskými voľbami volebnú kampaň, musí tak spraviť v pozícii tretej strany. V prípade týchto politických strán preto išlo predovšetkým o také politické strany, ktoré vo volebnej súťaži „svojho“ kandidáta mali. Išlo napríklad o situáciu, ak kandidáta na prezidenta navrhla skupina poslancov Národnej rady patriaca do poslaneckého klubu dotknutej politickej strany. Pokiaľ ide o poslednú kategóriu tretích strán vedúcich volebnú kampaň pred prezidentskými voľbami, t. j. občianske združenia, tie boli štyri. Tvorili tak 20 % z celkového počtu zaevidovaných tretích strán.

3.6 Voľby do Európskeho parlamentu

A napokon, poslednými voľbami, na ktoré sa zákonná úprava predpokladajúca samostatné vedenie volebnej kampane tretími stranami vzťahovala, boli voľby do Európskeho parlamentu (ďalej aj len „EP“), ktoré sa na Slovensku uskutočnili 25. mája 2019. Pokiaľ ide o európske

³⁶ Porovnaj GIBA, M. a kol.: Ústavné právo. Bratislava : Wolters Kluwer, 2019, s. 422.

³⁷ Zoznam kandidátov: Voľba prezidenta Slovenskej republiky 2019. [citované 13. 1. 2020]. Dostupné na: <<http://volby.statistics.sk/prez/prez2019/sk/candidates.html>>.

voľby na Slovensku, volebný systém, ktorý sa pri voľbách do EP uplatňuje, je takmer totožný s tým, prostredníctvom ktorého sa volí NR SR. Aj v prípade európskych volieb teda kandidátne listiny podávajú výlučne politické strany (koalície), ktoré tak sú aj rozhodujúcim účastníkom volebnej kampane. Aj v prípade volieb do EP sa používa listinný proporčný volebný systém, ktorý na prerozdelenie mandátov medzi zúčastnené politické strany používa Hagenbach-Bischoffovu volebnú kvótu.³⁸ Vo voľbách do EP v roku 2019 bolo na Slovensku zaregistrovaných 31 kandidátnych listín.³⁹

V rámci volebnej kampane pred voľbami do EP na Slovensku v roku 2019 štátna komisia postupne zaevidovala 22 tretích strán. Ako vyplýva z analýzy predchádzajúcich volieb, išlo o relatívne nízky počet zaevidovaných tretích strán, najmä pri porovnaní s voľbami do NR SR, ale aj voľbami do orgánov samosprávnych krajov. Pokiaľ ide o samotnú štruktúru jednotlivých subjektov, ktoré viedli volebnú kampaň v pozícii tretej strany, tá bola rovnako úzka ako v prípade volieb do orgánov samosprávnych krajov či volieb do orgánov samosprávy obcí. Na volebnej kampani pred voľbami do EP sa totiž zúčastnili len tri kategórie subjektov. Okrem fyzických osôb to boli aj občianske združenia a jedna obchodná spoločnosť. Najväčší podiel tretích strán tvorili opäť fyzické osoby. Tých bolo až 14, čo predstavovalo viac ako 63 % zo všetkých zaevidovaných tretích strán. Uvedený počet fyzických osôb doplnilo sedem občianskych združení, ktoré tak tvorili cca 31 % zo zaevidovaných tretích strán, a jedna obchodná spoločnosť. Naopak, volebnej kampane pred slovenskými voľbami do EP sa v pozícii tretej strany nezúčastnili žiadne politické strany, ktoré by samé (alebo v rámci koalície) nepodali kandidátne listiny pre voľby európskych poslancov.

3.7 Závery analýzy

Predchádzajúce riadky boli venované stručnej analýze praktického pôsobenia tretích strán volebnej kampane v jednotlivých voľbách v rokoch 2016, 2017, 2018 a 2019, počas ktorých zákon o volebnej kampani vedenie volebnej kampane formalizovaným tretími stranami predpokladal. Na nasledujúcich riadkoch závery našej analýzy v krátkosti zosumarizujeme.

³⁸ Porovnaj DOMIN, M.: *Volebné právo a volebné systémy*. Wolters Kluwer : Bratislava, 2017, s. 289.

³⁹ *Zoznam politických subjektov. Voľby do Európskeho parlamentu 2019*. [citované 13. 1. 2020]. Dostupné na: <<http://volby.statistics.sk/ep/ep2019/sk/parties.html>>.

Volebných kampaní pred voľbami do NR SR, voľbami do orgánov samosprávnych krajov, voľbami do orgánov samosprávy obcí, voľbami prezidenta SR a voľbami do EP v období rokov 2016 až 2019 sa celkovo zúčastnilo 197 zaevidovaných tretích strán. Keďže však niektoré z týchto subjektov viedli volebnú kampaň v pozícii tretej strany pred viacerými voľbami, celkový počet unikátnych tretích strán je o čosi nižší, konkrétne 181. Žiadny zo subjektov síce nepôsobil ako tretia strana vo všetkých skúmaných voľbách, no možno medzi nimi nájsť také, ktoré viedli volebnú kampaň až v prípade troch volieb.⁴⁰

Ak zameriame pozornosť na celkový počet zaevidovaných tretích strán v spojení s konkrétnymi voľbami, jednoznačne najväčší počet bol dosiahnutý v prípade volieb do NR SR (85 subjektov). Pri druhých voľbách v poradí, t. j. voľbách do orgánov samosprávnych krajov, celkový počet zaevidovaných tretích strán klesol na menej ako polovicu (42 subjektov). Pri ostatných troch skúmaných voľbách bol počet ešte nižší, v chronologickom poradí 28, 20 a 22 subjektov. Uvedené čísla by mohli na prvý pohľad evokovať takmer geometrický pokles počtu zaevidovaných tretích strán (85 v roku 2016, 42 v roku 2017 a 28 v roku 2016). Takýto záver by však nebol korektný. Do úvahy treba totiž vziať najmä to, o aké voľby v každom z prípadov išlo. Zhodou okolností to boli práve voľby do NR SR, na ktoré sa ako prvé v poradí pravidlo o evidencii tretích strán uplatnilo. A sú to práve parlamentné voľby, ktoré možno označiť za tie najvýznamnejšie voľby pre celý politický systém na Slovensku. Od nich totiž nezávisí len tvorba zákonov, ale aj kreácia vlády ako vrcholného orgánu výkonnej moci. Pre korektné závery o prípadnom klesajúcom trende by preto bolo žiaduce, aby tretie strany mohli viesť volebnú kampaň aj pred ďalšími voľbami do NR SR, čo však, ako ešte ďalej uvedieme, nebolo súladné s vôľou zákonodarcu.

Pokiaľ ide o celkovú štruktúru tretích strán, túto možnosť využilo päť kategórii subjektov: (1) fyzické osoby; (2) fyzické osoby – podnikatelia; (3) obchodné spoločnosti; (4) občianske združenia a (5) nekandidujúce politické strany. Poslednú z uvedených kategórii predstavovali tie politické strany, ktoré samé (alebo v rámci koalície) kandidátnu listinu nepodali, no vo volebnej súťaži podporovali inú politickú stranu. Podporovanou politickou stranou bola spravidla strana, na ktorej kandidátnej listine boli uvedení (aj) kandidáti nekandidujúcej politickej strany pôsobiacej v pozícii tretej strany. V prípade volieb prezidenta SR je

⁴⁰ Príkladom sú najmä občianske združenia. Občianske združenie „Mladí sociálni demokrati“ bolo ako tretia strana volebnej kampane zaevidované pri voľbách do NR SR, voľbách prezidenta SR a voľbách do EP. Občianske združenie „Aliancia za rodinu“ zas viedlo volebnú kampaň pred voľbami do orgánov samosprávnych krajov, voľbami do orgánov samosprávy obcí a voľbami prezidenta SR.

potrebné do zoznamu pridať ešte osobitnú kategóriu, a to politické strany ako také, keďže tie mohli volebnú kampaň v prípade týchto volieb viesť len za predpokladu, že sa zaevidovali ako tretie strany.

Čo sa týka podielu jednotlivých kategórii subjektov, ktoré využili zákonnú možnosť viesť volebnú kampaň z pozície tretej strany (pozri tabuľku č. 1), v celkovom pohľade dominujú fyzické osoby. Táto kategória sa volebnej kampane v pozície tretej strany zúčastnila vo všetkých piatich voľbách a v troch z nich tvorila aj pomerne jasnú väčšinu zo všetkých zaevidovaných tretích strán. V ďalších voľbách fyzické osoby tvorili presne polovicu zo všetkých tretích strán a v posledných z volieb, volieb prezidenta SR, 30 % zo všetkých tretích strán. Spomedzi jednotlivých fyzických osôb vedúcich volebnú kampaň bolo aj viacero takých osôb, ktoré boli blízkymi príbuznými jednotlivých kandidátov uchádzajúcich sa o volenú funkciu. Avšak, vzhľadom na nedostupnosť všetkých osobných údajov tretích strán – fyzických osôb, čo je so zreteľom na potrebu ich ochrany pochopiteľné, nie je možné o tomto rodinnom fenoméne vypracovať presné štatistiky.

V rámci štruktúry tretích strán mali výrazné zastúpenie aj občianske združenia, ktorých podiel na celkovom počte všetkých tretích strán bol v rozmedzí 20 % až 35 %. Výnimkou boli len voľby do NR SR, kde bola ich účasť výrazne nižšia (len niečo viac ako 9 %). Naopak, v prípade parlamentných volieb bol zaznamenaný výrazne vyšší podiel účasti obchodných spoločností ako pri ostatných druhoch volieb, s výnimkou volieb do orgánov samosprávy obcí. V oboch prípadoch podiel obchodných spoločností na celkovom počte zaevidovaných tretích strán predstavoval približne 14 %. V prípade volieb do NR SR však k tomu treba pripočítať aj niekoľko fyzických osôb – podnikateľov. Celkovo vyšší podiel podnikateľských subjektov práve pri volebnej kampani pred parlamentnými voľbami pritom nemusí byť náhodný. Ako sme už uviedli, tieto voľby sú nepochybne tými najvýznamnejšími, čo určite platí aj pre obchodné spoločnosti a ich záujem na vhodnom podnikateľskom prostredí.

Pri pohľade na jednotlivé subjekty, ktoré v priebehu rokov 2016 až 2019 viedli volebnú kampaň v pozícii tretej strany, si môžeme všimnúť, že ani pri jedných voľbách v tejto pozícii nepôsobila žiadna cirkev, náboženská spoločnosť či iný subjekt, ktorý svoju právnu subjektivitu od cirkvi alebo náboženskej spoločnosti odvodzuje. Slovenské obyvateľstvo je pritom možné označiť za pomerne religiózne zamerané.⁴¹

⁴¹ Podľa štatistických zistení bolo v roku 2011 bez náboženského vyznania len 13,4 % obyvateľov Slovenska. Jednoznačne najviac obyvateľov sa hlásilo k Rímskokatolíckej cirkvi (62,0 %), no početné zastúpenie mali aj iné kresťanské cirkvi, napr. Evanjelická cirkev augsburského

V súčasnosti je na Slovensku zaregistrovaných až 18 rôznych cirkví a náboženských spoločností, ako aj ďalších niekoľko desiatok právnických osôb, ktoré od nich odvodzujú svoje postavenie.⁴² S náboženskými hodnotami sú taktiež výrazne prepojené stanovy či programy viacerých politických strán. Niektoré z nich dokonca majú (alebo mali) odkaz na náboženstvo aj vo svojom názve.⁴³

Účasť cirkví a náboženských spoločností na volebnej kampani v pozícii tretej strany pritom zákon o volebnej kampani nevyučoval. Naopak, aj cirkev (náboženská spoločnosť) je v zmysle osobitného zákona,⁴⁴ právnickou osobou, ktorá má sídlo na území SR. Cirkvi a náboženské spoločnosti, naopak, nemožno považovať za subjekty, ktorých zriaďovateľom by bol štát, obec alebo samosprávny kraj, resp. ani za subjekty, v ktorých by mal štát, obec alebo samosprávny kraj majetkovú účasť. Rovnako v ich prípade nejde ani o verejnoprávne inštitúcie zriadené zákonom. Nespádajú preto do negatívneho výpočtu subjektov, ktorým zákon o volebnej kampani vylučoval možnosť zaevidovania sa ako tretej strany volebnej kampane.

Neúčasť cirkví a náboženských spoločností na volebnej kampani v pozícii tretej strany bude asi odôvodnená tým, že o takéto priame zásahy do volebnej súťaže nestáli, prípadne tým, že takéto účasť by mohla byť v rozpore s ich vnútornými pravidlami. Súčasne je však potrebné dodať, že cirkvi sa na politickom živote na Slovensku do značnej miery zúčastňujú, pričom výnimkou nie je ani nepriama účasť na volebnej kampani. Tá často spočíva v akomsi odporúčaní cirkevných predstaviteľov alebo duchovných akých kandidátov alebo aké politické strany voliť, či naopak nevoliť, aj keď skôr nepriamo prostredníctvom apelu na zodpovedný prístup voliča vyznávajúceho náboženské (kresťanské) hodnoty. V minulosti sme napríklad boli svedkami tzv. pastierskych listov, ktoré boli veriacim čítané priamo počas náboženských obradov rímsko-katolíckej cirkvi.⁴⁵

vyznania (5,9 %) či Gréckokatolícka cirkev (3,8 %). Údaje boli získané z internetových stránok Štatistického úradu Slovenskej republiky [citované 9. 1. 2020]. Dostupné na: <<https://slovak.statistics.sk>>.

⁴² Ide o rôzne cirkevné rády a rehole, ako aj o cirkevné charitatívne organizácie. Údaje boli získané z internetových stránok Ministerstva kultúry Slovenskej republiky [citované 9. 1. 2020]. Dostupné na: <<http://www.mksr.sk/posobnost-ministerstva/cirkvi-a-nabozenске-spolocnosti-3f.html>>.

⁴³ Ide napr. o nasledujúce politické strany: „Kresťanskodemokratické hnutie“, „Kresťanská demokracia – Život prosperita“ či „Slovenská demokratická a kresťanská únia“.

⁴⁴ Porovnaj § 4 ods. 3 zákona č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností v znení neskorších predpisov.

⁴⁵ Porovnaj napr. GAZDA, I.: Biskupi hovoria o voľbách nie len cez list. In *Postoj*, 10. 6. 2010 [citované 13. 1. 2020]. Dostupné na: <<https://www.postoj.sk/1638/biskupi-hovoria-o-volbach-nielen-cez-list-aktualizovane>> alebo KREMPASKÝ, J.: Pastierske listy vymenila cirkev za

Tabuľka 1 Prehľad tretích strán pri jednotlivých voľbách

kategória tretích strán/ druh volieb	NR SR	krajské	obecné	prezident	EP
fyzické osoby	55 (64,71 %)	29 (69,05 %)	14 (50 %)	6 (30 %)	14 (63,64 %)
fyzické osoby - podnikatelia	7 (9,21 %)	0	0	0	0
občianske združenia	8 (9,41 %)	9 (21,43 %)	10 (35,71 %)	4 (20 %)	7 (31,82 %)
obchodné spoločnosti	12 (14,12 %)	4 (9,52 %)	4 (14,29 %)	0	1 (4,54 %)
nekandidujúce politické strany	3 (2,55 %)	0	0	-	0
politické strany pri voľbách prezidenta	-	-	-	10 (50 %)	-
spolu všetky tretie strany =	85	42	28	20	22

4. Zrušenie právnej regulácie tretích strán a jej dôsledky

Ako už bolo naznačené v úvode príspevku, „život“ právne formalizovaných tretích strán volebnej kampane na Slovensku nebol dlhý. Dňa 27. júna 2019, teda o niečo viac ako päť rokov po prijatí zákona o volebnej kampani, bola totiž prijatá jeho novela (ďalej len „novela zákona o volebnej kampani“), ktorá priniesla dve podstatné zmeny.⁴⁶ Jedna z nich sa týkala financovania politických strán, tá druhá práve pôsobenia tretích strán volebnej kampane.

Novela zákona o volebnej kampani bola do NR SR doručená ako návrh skupiny poslancov 26. júna 2019. Deň na to, t. j. 27. júna 2019, bol tento návrh napokon aj mimoriadne rýchlo v skrátanom legislatívnom konaní aj schválený. V Zbierke zákonov Slovenskej republiky bol vyhlásený 16. júla 2019. V tento deň sa novela zákona o volebnej kampani stala aj účinnou.

Pokiaľ ide o spôsob, akým bola novela zákona o volebnej kampani vo vzťahu k tretím stranám formulovaná, išlo o úplne vypustenie akejkoľvek zmienky o tretích stranách z textu zákona. V prvom rade bola

volebnú agitáciu. In *SME*, 12. 3. 2019 [citované 13. 1. 2020]. Dostupné na: <<https://domov.sme.sk/c/22073334/pastierske-listy-vymenila-cirkev-za-volebnu-agitaci.html>>.

⁴⁶ Išlo o zákon č. 208/2019 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 181/2014 Z. z. o volebnej kampani a o zmene a doplnení zákona č. 85/2005 Z. z. o politických stranách a politických hnutiach v znení neskorších predpisov.

upravená legálna definícia volebnej kampane obsiahnutá v § 2 ods. 1, ktorá uvádza to, čo je potrebné považovať za volebnú kampaň, ako aj to, kto je subjektom, ktorý volebnú kampaň môže viesť. Pôvodné znenie zákona o volebnej kampani vo výpočte subjektov uvádzalo, popri politických stranách, koalíciách a jednotlivých kandidátoch, aj tretie strany. V dôsledku novely zákona o volebnej kampani bola zmienka o tretích stranách z citovaného ustanovenia vypustená. Vypusteným bol taktiež aj celý § 8, ktorý upravoval podrobnosti o tom, kto mohol byť ako tretia strana volebnej kampane zaevidovaný, ako aj podrobnosti o spôsobe vedenia a najmä financovania volebnej kampane tretej strany. Ďalej bola zo zákona vypustená aj zmienka o tom, že volebnú kampaň pred voľbami prezidenta SR môžu viesť aj politické strany, a to práve v pozícii tretích strán. Rovnako boli vypustené aj zákonné ustanovenia predpokladajúce možnosť uloženia pokút tým tretím stranám, ktoré porušili pravidlá vedenia a financovania volebnej kampane.⁴⁷

Doslovné vypustenie akejkoľvek zmienky o pojme „tretia strana“ zo zákona o volebnej kampani mohlo, z logiky veci, smerovať k dvom odlišným cieľom. Jednou z možností mohla byť liberalizácia právnej úpravy volebnej kampane, teda umožnenie viesť volebnú kampaň aj iným subjektom ako politickým stranám a kandidátom bez akýchkoľvek zákonných obmedzení. Naopak, druhou z možností mohlo byť sprísnenie pravidiel vedenia volebnej kampane, teda to, že volebnú kampaň okrem politických strán a kandidátov už iné subjekty, dovtedy označované ako tzv. tretie strany, už nebudú môcť viesť. Bola to práve druhá z uvedených možností, ktorú zákonodarca sledoval. V plnej miere to potvrdzuje dôvodová správa k novele zákona o volebnej kampani.⁴⁸

Dôvodová správa k novele zákona o volebnej kampani uvádza, že novela má reagovať na poznatky z aplikačnej praxe, teda na poznatky z aplikácie pravidiel vedenia volebnej kampane počnúc voľbami v roku 2016. Cieľom novely zákona malo byť, opäť slovami predkladateľov, vytvoriť rovnaké súťažné podmienky pre politické strany súperiace vo voľbách. Problémom dovtedajšej zákonnej úpravy malo byť to, že politické strany o priazeň voličov nebojujú (len) prostredníctvom svojho programu, ale predovšetkým prostredníctvom vynakladania nemalých finančných prostriedkov na volebnú kampaň. Inštitút tretích strán mal v tejto súvislosti, podľa predkladateľov novely zákona o volebnej kampani, slúžiť na obchádzanie zákonného limitu výdavkov, ktoré mohli

⁴⁷ Išlo o § 19 ods. 8 zákona o volebnej kampani v znení účinnom do 15. júla 2019.

⁴⁸ Porovnaj dôvodovú správu k návrhu skupiny poslancov NR SR na vydanie zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 181/2014 Z. z. o volebnej kampani; parlamentná tlač č. 1559, VII. volebné obdobie NR SR (2016 – 2020).

politické strany na svoju volebnú kampaň vynaložiť. V prípade parlamentných volieb, teda volieb najvýznamnejších, tieto náklady mohli dosiahnuť 3 000 000 eur.⁴⁹

Inštitút tretích strán sa teda, opäť podľa dôvodovej správy, minul svojmu účinku, keďže neplnil ciele, pre ktoré bol do právneho poriadku SR zaradený. Naopak, prostredníctvom spriaznenej tretej osoby mohla politická strana navýšiť limit výdavkov, ktoré mohla v rámci volebnej kampane vynaložiť. Namiesto 3 000 000 eur, ktoré mohla politická strana vo volebnej kampani pred voľbami do NR SR vo vlastnom mene minúť, mohla v súčinnosti s každou jednou treťou stranou oficiálne vynaložiť o 100 000 eur viac. Jedna politická strana pritom mohla byť vo volebnej kampani podporovaná ľubovoľným počtom tretích strán. Dôsledkom takéhoto konania preto mohlo byť, podľa navrhovateľov novely zákona o volebnej kampani, porušenie ústavných princípov, predovšetkým neprimeraný zásah do práva zúčastňovať sa na správe verejných vecí a práva byť volený, ktoré sú garantované v čl. 30 Ústavy.

Problémom uvedených argumentov obsiahnutých v dôvodovej správe k novele zákona o volebnej kampani však bola ich veľká všeobecnosť a nekonkrétnosť. Predkladatelia neuviedli žiadne čísla či žiadne príklady, kedy malo dôjsť k zneužitiu inštitútu tretích strán k neprimeranému navyšovaniu limitu výdavkov, ktoré môžu politické strany vo volebnej kampani vynaložiť. Celá argumentácia tak zostala predovšetkým v rovine „dojmov“, ktoré navrhujúci poslanci v jednotlivých volebných kampaniach nadobudli. Prijatie tak zásadnej zmeny, akou úplne vypustenie tretích strán z volebnej kampane nepochybne je, navyše realizované doslova za niekoľko hodín bez možnosti širšej celospoločenskej a najmä odbornej diskusie, by si celkom určite zasluhovalo podrobnejšie a kvalitnejšie odôvodnenie.

Čo však vypustenie všetkých zmienok o pojme „tretia strana“ zo zákona o volebnej kampani prinesie? Rešpektujúc cieľ zákonodarcu, ktorý je v danom prípade zrejímavý a ktorý by mal byť pre správnu interpretáciu a aplikáciu zákona smerodajný, by dôsledkom malo byť to, že v ďalších voľbách budú volebnú kampaň v zmysle, v akom ju predpokladá zákon o volebnej kampani, môcť viesť len politické strany (koalície) a individuálni kandidáti. Štátna komisia preto už nebude môcť iný subjekt zaevidovať ako tzv. tretiu stranu volebnej kampane. Ak by fyzická osoba, ktorá nie je kandidátom, alebo právnická osoba, ktorá nie je politickou stranou, chcela viesť volebnú kampaň tak, ako to zákon predpokladá, teda prostredníctvom činnosti s ktorou je obvykle

⁴⁹ Porovnaj § 3 ods. 1 zákona o volebnej kampani.

spojená úhrada, porušovala by zákon. Zákon o volebnej kampani totiž výslovne zakazuje aby v čase určenom na vedenie volebnej kampane, ktorý začína dňom vyhlásenia volieb a končí 48 hodín pred dňom volieb, iný subjekt ako politická strana, koalícia politických strán alebo kandidát vykonával činnosť na podporu alebo v neprospech politických strán a kandidátov.⁵⁰ Sankcie, ktoré zákon za porušenie uvedenej normy predpokladá, sú na slovenské pomery drakonické. Ak by sa uvedeneho konania dopustila fyzická osoba, okresný úrad by jej mohol uložiť pokutu za spáchaný priestupok vo výške od 300 do 30 000 eur.⁵¹ Ak by sa zakázaného konania dopustila fyzická osoba podnikateľ alebo právnická osoba, MV SR môže za takýto správny delikt uložiť pokutu vo výške od 3 000 do 100 000 eur.⁵² Pri rozhodovaní o konkrétnej výške pokuty má príslušný orgán značnú diskreciu. Do úvahy však má vziať závažnosť porušenia zákona, spôsob porušenia zákona a trvanie protiprávneho stavu.⁵³

Avšak, nie každé konanie, ktoré by spočívalo v činnosti v prospech alebo v neprospech niektorej politickej strany alebo kandidáta, by malo byť považované za zakázané a preto aj sankcionované uložením pokuty. Doslovná interpretácia zákonného zákazu činnosti iných subjektov „na podporu alebo v neprospech“ účastníkov volebnej súťaže by totiž už neprímeraným spôsobom zasahovala do Ústavou garantovaného práva na slobodu prejavu garantovaného v čl. 26. Za neprípustnú by preto mala byť považovaná skôr len taká činnosť, za ktorú sa obvykle platí úhrada, teda činnosť, ktorá nesie znaky typické pre volebnú kampaň tak, ako ju vymedzuje aj slovenský zákon o volebnej kampani. V opačnom prípade by sme za neprípustnú a zákonom sankcionovateľnú činnosť museli označiť napríklad aj diskusiu medzi kamarátmi o tom, koho voliť, či dokonca aj dobrovoľné (a neplatené) nosenie odevu s vyobrazením podoby kandidáta či grafického znaku politickej strany.⁵⁴ Ak by teda v budúcnosti *de facto* tretia strana (*de iure* totiž už tretie strany volebnej kampane neexistujú), napríklad fyzická osoba, bezplatne uverejnila na svojom profile na sociálnej sieti status vyzývajúci voliť určitú politickú stranu, alebo ak by takýto svoj názor prejavila osobne pred svojimi priateľmi, nemalo by ísť o volebnú kampaň v zmysle zákona o volebnej kampani a teda ani o konanie, ktoré zákon zakazuje. V prípade spornosti či určité

⁵⁰ Porovnaj § 2 ods. 3 zákona o volebnej kampani.

⁵¹ Porovnaj § 20 zákona o volebnej kampani.

⁵² Porovnaj § 19 ods. 9 zákona o volebnej kampani.

⁵³ Porovnaj § 19 ods. 11 zákona o volebnej kampani.

⁵⁴ Porovnaj napr. MAJERČÁK, T.: Obmedzenie slobody prejavu a práva na informácie v zákone o volebnej kampani. In MAJERČÁK, T. (ed.): *Sloboda prejavu a jej limity – IV. ústavné dni*. Košice : UPJŠ, 2016, s. 128.

konanie inej osoby ako politickej strany alebo kandidáta má byť považované za činnosť, za ktorú sa obvykle platí úhrada, by sa malo uprednostniť výkladové pravidlo *in dubio pro libertate* a uprednostniť tak slobodu prejavu pred jej obmedzením zo strany zákona o volebnej kampani.⁵⁵ Orgány verejnej moci totiž majú právne normy v prípade pochybností vždy vykladať v prospech Ústavou garantovaných základných práv a slobôd, ako opakovane konštatoval aj Ústavný súd Slovenskej republiky (ďalej len „Ústavný súd“ alebo „ÚS SR“).⁵⁶

Záver

Aj keď volebnú kampaň vedú predovšetkým priami účastníci volebnej súťaže, čiže jednotliví kandidáti a politické strany, nie zriedka sa na nej podieľajú aj iné subjekty, ktoré sa priamo o volený mandát neuchádzajú. Výnimkou v tomto smere nie je ani Slovensko. V období od kodifikácie volebného práva v roku 2014 do novely zákona o volebnej kampani prijatej v lete 2019 slovenský právny poriadok predpokladal, že na volebnej kampani sa môžu zúčastňovať aj subjekty odlišné od politických strán a kandidátov, konkrétne tzv. tretie strany. V štyroch rokoch (2016, 2017, 2018 a 2019), počas ktorých sa postupne konali všetky druhy volieb do orgánov verejnej moci, sa právne formalizované tretie strany na volebnej kampani skutočne aktívne zúčastňovali. Ako sme v príspevku uviedli, na piatich voľbách, ktoré sa počas uvedeného obdobia konali, volebnú kampaň v pozícii tretej strany celkovo viedlo 181 rôznych fyzických a právnických osôb. Inštitút právne formalizovaných tretích strán ako osobitných účastníkov volebnej kampane sa tak v slovenskej volebnej praxi skutočne a pomerne v hojnej miere využíval.

V priebehu leta 2019 však NR SR veľmi narýchlo, doslova v priebehu niekoľkých hodín, prijala novelu zákona o volebnej kampani, ktorou akúkoľvek zmienku o tzv. tretích stranách z textu zákona vypustila. Berúc do úvahy celý zákonodarný proces, najmä dôvodovú správu, niet žiadnych pochyb o tom, že takéto konanie zákonodarcu malo možnosť účasti tretích strán na volebnej kampani vylúčiť. Podľa názoru predkladateľov novely zákona o volebnej kampani totiž účasť tretích strán na volebnej kampani ohrozovala ústavné právo zúčastňovať sa sprá-

⁵⁵ Porovnaj DOMIN, M.: *Zákon č. 181/2014 Z. z. o volebnej kampani. Komentár*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2019, s. 46-47.

⁵⁶ Porovnaj napr. nález ÚS SR z 12. apríla 2007, sp. zn. II. ÚS 148/06 alebo nález 24. apríla 2013, sp. zn. I. ÚS 26/2013.

vy verejných vecí za rovnakých podmienok a v konečnom dôsledku aj slobodnú súťaž politických síl. Tretie strany totiž mali byť politickými stranami využívané na navýšenie limitu výdavkov, ktoré politické strany mohli počas volebnej kampane vynaložiť. Tieto dôvody však neboli podložené žiadnou analýzou skutočnej účasti tretích strán na volebných kampaniach.

Ako sme v príspevku uviedli, vypustenie akejkoľvek zmienky o tretích stranách zo zákona o volebnej kampani pravdepodobne nespôsobí to, že na volebnej kampani sa nebudú podieľať žiadne iné subjekty ako kandidáti a politické strany (koalície). Ak totiž nejaká fyzická alebo právnická osoba, ktorá nie je ani kandidátom a ani politickou stranou, bude prejavovať svoju podporu niektorému z účastníkov volebnej súťaže, no nie spôsobom, za ktorý sa obvykle platí úhrada, pôjde o konanie, ktoré by podľa právnej úpravy nemalo byť postihované ako činnosť v čase volebnej kampane zakázaná. Je preto otázne, či sa novela zákona o volebnej kampani neminie svojmu účelu. Naopak, vypustením účasti právne formalizovaných tretích strán na volebnej kampani dôjde k výraznému poklesu transparentnosti pri vedení volebnej kampane. Zákonná úprava účinná do júla 2019 totiž, najmä prostredníctvom evidencie tretích strán, ako aj prostredníctvom ďalších zákonných povinností týkajúcich sa ich volebnej kampane, zabezpečovala orgánom verejnej moci i verejnosti aspoň minimálny prehľad o tom, kto (okrem politických strán a kandidátov) volebnú kampaň vedie a odkiaľ pochádzajú finančné prostriedky, ktorými ju platí. Vypustenie právnej úpravy tretích strán je preto, podľa názoru autora, krokom späť. Namiesto neho sa zákonodarca mohol sústrediť na skvalitnenie existujúcich pravidiel, ktoré by prípadné zneužívanie inštitútu tretích strán minimalizovali.

Použitá literatúra

1. DOMIN, M.: *Zákon č. 181/2014 Z. z. o volebnej kampani. Komentár*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2019.
2. DOMIN, M.: *Volebné právo a volebné systémy*. Wolters Kluwer : Bratislava, 2017.
3. FRANCIA, P. L.: Interests groups. In HERRNISON, P. S. (ed.): *Election Campaigns in the United States*. CQ Press, Washington, 2005, s. 199 – 211.
4. GEDDIS, A.: Regulating the Funding of Election Campaigns in New Zealand: A Critical Overview. *Otago Law Review*, 2004, roč. 10, č. 4, 575 – 597.
5. GEDDIS, A.: Confronting the «Problem» of Third Party Expenditures in United Kingdom Election Law. *Brooklyn Journal of International Law*, 2001, roč. 27, č. 1, 103 – 152.

6. GIBA, M. a kol.: *Ústavné právo*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2019.
7. GIBA, M.: K niektorým problémom právnej úpravy volebnej kampane na Slovensku. In OROSZ, L. – MAJERČÁK, T. (eds.): *Volebné zákonodarstvo v Slovenskej republike: Doterajší vývoj, aktuálny stav, príčiny a dôsledky*. UPJŠ : Košice, 2014, s. 153-165.
8. KLÍMA, K. a kol.: *Státověda*. Plzeň : Aleš Čenek, 2011.
9. MAJERČÁK, T.: Obmedzenie slobody prejavu a práva na informácie v zákone volebnej kampani. In MAJERČÁK, T. (ed.): *Sloboda prejavu a jej limity – IV. ústavné dni*. Košice : UPJŠ, 2016, s. 123-137.
10. MAJERČÁK, T.: Vývoj volebnej kampane v zákonodarstve Slovenskej republiky od roku 1990 do schválenia volebných kódexov v roku 2014. In OROSZ, L. – MAJERČÁK, T. (eds.): *Volebné zákonodarstvo v Slovenskej republike: Doterajší vývoj, aktuálny stav, príčiny a dôsledky*. Košice : UPJŠ, 2014, s. 77-95.
11. MESEŽNIKOV, G. – PILÁT, J. – KUNDER, P.: *Transparentnosť financovania volebnej kampane v komunálnych voľbách v SR: Právna úprava a prax*. Bratislava : Inštitút pre verejné otázky, 2016.
12. MESEŽNIKOV, G. – GYÁRFÁŠOVÁ, O. – KOLLÁR, M.: *Slovenské voľby '06: Výsledky, príčiny a súvislosti*. Bratislava : Inštitút pre verejné otázky, 2006.
13. MESEŽNIKOV, G. – BUTÓRA, M. – BÚTOROVÁ, Z.: *Slovenské voľby '98: Kto? Prečo? Ako?* Bratislava : Inštitút pre verejné otázky, 1999.
14. OROSZ, L.: Sloboda prejavu vo volebnej kampani. In MAJERČÁK, T. (ed.): *Sloboda prejavu a jej limity – IV. ústavné dni*. Košice : UPJŠ, 2016, s. 101-112.
15. OROSZ, L. – SVÁK, J. – BALOG, B.: *Základy teórie konštitucionalizmu*. Bratislava : Eurokódex, 2011.
16. PALÚŠ, I. – SOMOROVÁ, E.: *Štátne právo Slovenskej republiky*. Košice : UPJŠ, 2011.

Použité právne predpisy

1. Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov.
2. zákon Slovenskej národnej rady č. 346/1990 Zb. o voľbách do orgánov samosprávy obcí v znení neskorších predpisov.
3. zákon č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností v znení neskorších predpisov.
4. zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 564/1992 Zb. o spôsobe vykonania referenda v znení neskorších predpisov.
5. zákon č. 46/1999 Z. z. o spôsobe voľby prezidenta, o ľudovom hlasovaní o jeho odvolaní a o doplnení niektorých ďalších zákonov v znení neskorších predpisov.

6. zákon č. 308/2000 Z. z. o vysielaní a retransmisii a o zmene zákona č. 195/2000 Z. z. o telekomunikáciách v znení neskorších predpisov.
7. zákon č. 303/2001 Z. z. o voľbách do orgánov samosprávnych krajov a o doplnení Občianskeho súdneho poriadku v znení neskorších predpisov.
8. zákon č. 331/2003 Z. z. o voľbách do Európskeho parlamentu v znení neskorších predpisov.
9. zákon č. 333/2004 Z. z. o voľbách do Národnej rady Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov.
10. zákon č. 180/2014 Z. z. o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
11. zákon č. 181/2014 Z. z. o volebnej kampani a o zmene a doplnení zákona č. 85/2005 Z. z. o politických stranách a politických hnutiach v znení neskorších predpisov.
12. zákon č. 208/2019 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 181/2014 Z. z. o volebnej kampani a o zmene a doplnení zákona č. 85/2005 Z. z. o politických stranách a politických hnutiach v znení neskorších predpisov a ktorým sa dopĺňa zákon č. 85/2005 Z. z. o politických stranách a politických hnutiach v znení neskorších predpisov.
13. zákon č. 413/2019 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 180/2014 Z. z. o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia niektoré zákony.

Použitá judikatúra

1. Rozhodnutie EŠLP vo veci *Bowman v. Spojené kráľovstvo* z 19. februára 1998, sťažnosť č. 4/1996/760/961.
2. Rozhodnutie EŠLP vo veci *TV Vest AS and Rogaland Pensjonistparti v. Nórsko* z 11. decembra 2008, sťažnosť č. 21132/05.
3. Nález ÚS SR z 12. apríla 2007, sp. zn. II. ÚS 148/06.
4. Nález ÚS SR z 24. apríla 2013, sp. zn. I. ÚS 26/2013.

Použitie rozhodnutia štátnej komisie pre voľby a kontrolu financovania politických strán

1. Uznesenie štátnej komisie zo 4. februára 2016, č. 10/3/2.
2. Uznesenie štátnej komisie zo 16. februára 2016, č. 11/3/2.
3. Uznesenie štátnej komisie z 26. februára 2016, č. 12/3/1.
4. Uznesenie štátnej komisie z 13. septembra 2017, č. 19/5/1.
5. Uznesenie štátnej komisie z 22. septembra 2017, č. PR/2017/010.
6. Uznesenie štátnej komisie z 30. októbra 2017, č. 22/5/9.

Ostatné použité pramene

1. GAZDA, I.: Biskupi hovoria o voľbách nie len cez list. In *Postoj*, 10. 6. 2010 [citované 13. 1. 2020]. Dostupné na: <<https://www.postoj.sk/1638/biskupi-hovoria-o-volbach-nielen-cez-list-aktualizovane>>.
2. KREMPASKÝ, J.: Pastierske listy vymenila cirkev za volebnú agitáciu. In *SME*, 12. 3. 2019 [citované 13. 1. 2020]. Dostupné na: <<https://domov.sme.sk/c/22073334/pastierske-listy-vymenila-cirkev-za-volebnu-agitaciju.html>>.
3. Dôvodová správa k návrhu skupiny poslancov NR SR na vydanie zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 181/2014 Z. z. o volebnej kampani; parlamentná tlač č. 1559, VII. volebné obdobie NR SR (2016 – 2020).
4. *Zoznam kandidujúcich politických subjektov. Voľby do Národnej rady SR 2016.* [citované 13. 1. 2020]. Dostupné na: <<http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2016/sk/parties.html>>.
5. *Zoznam kandidátov. Voľba prezidenta Slovenskej republiky 2019.* [citované 13. 1. 2020]. Dostupné na: <<http://volby.statistics.sk/prez/prez2019/sk/candidates.html>>.
6. *Zoznam politických subjektov. Voľby do Európskeho parlamentu 2019.* [citované 13. 1. 2020]. Dostupné na: <<http://volby.statistics.sk/ep/ep2019/sk/parties.html>>.

K PROBLEMATIKE VIEROHODNOSTI VÝSLEDKOV VÝSLUCHU OBVINENÉHO PRI DOKAZOVANÍ TRESTNÝCH ČINOV SEXUÁLNEHO ZNEUŽÍVANIA DETÍ A ZVERENÝCH OSÔB¹

doc. JUDr. Iveta Fedorovičová, CSc.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky
iveta.fedorovicova @flaw.uniba.sk

K problematike vierohodnosti výsledkov výsluchu obvineného pri dokazovaní trestných činov sexuálneho zneužívania detí a zverených osôb

Cieľom tohto príspevku nie je popisovať postup pri psychofyziologickom vyšetrení, ale snaha poukázať na jeho relevanciu najmä v prípadoch, kedy osoba obvinená z trestného činu sexuálneho zneužívania detí a osôb zverených vypovedá v trestnom konaní pravdivo, t. j. v smere preukázania svojej nevinny a na podporu svojich tvrdení v rámci obhajoby.

On the issue of credibility of the results of the interrogation of the accused in proving sexual abuse offenses of children and entrusted persons

The aim of this paper is not to describe the procedure of psychophysiological examination, but rather to point out its relevance, especially in cases

¹ Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV 16-0471 „Sexuálne zneužívanie detí a zverených osôb“.

Zákonodarca upravuje pojem osoby – dieťaťa v ustanovení § 127 ods. 1 Trestného zákona nasledovne: „Dieťaťom sa rozumie osoba, mladšia ako osemnásť rokov, ak tento zákon neustanovuje inak. Pokiaľ ide o zverenú osobu, jej pojem je upravený v ods. 8 predmetného ustanovenia nasledovne: „Osobou zverenou do starostlivosti alebo dozoru sa na účely tohto zákona rozumie osoba, ktorá je vzhľadom na svoj vek alebo zdravotný stav alebo z iného dôvodu na základe rozhodnutia súdu alebo iného štátneho orgánu, na základe zmluvy zverená inému, aby vo svojej domácnosti alebo v zariadení určenom na tento účel alebo inde na ňu dozeral, staral sa o ňu, zaopatroval ju alebo vychovával.“

where the person accused of the sexual abuse of children and persons entrusted in the criminal proceedings testify truthfully, in order to prove their innocence and to support their defense claims.

Zur Problematik der Vertrauenswürdigkeit der Ergebnisse einer Anhörung des Angeklagten bei Beweisung der Kriminalfälle des sexuellen Misbrauchs der Kinder und anvertrauten Personen

Das Ziel dieses Beitrages ist nicht den Fortgang einer psychophysiologischen Untersuchung zu beschreiben, doch die Mühe auf ihre Relevanz anzuweisen, vor allem in Fällen, wann die Person, die vom Kriminalfall des sexuellen Misbrauchs der Kinder und anderen anvertrauten Personen angeklagt ist, in der Strafhandlung wahr aussagt, d.h. in Richtung Beweisung seiner oder ihrer Unschuld und Unterstützung seiner oder ihrer Aussagen im Rahmen der Verteidigung.

Kľúčové slová: sexuálne zneužívanie, dokazovanie, dôkazný prostriedok, dôkaz, výsluch, výpoveď, psychofyziologické vyšetrenie.

Keywords: sexual abuse, the examination of evidence, means of proof, evidence, interrogation, testify, psychophysiological examination.

Schlüsselbegriffe: sexueller Misbrauch, Beweisung, Beweismittel, Beweis, Anhörung, Aussage, psycho-fysiologische Untersuchung.

1. K dokazovaniu, dôkazným prostriedkom a dôkazom

Dokazovanie trestných činov sexuálneho zneužívania detí a zverených osôb je obdobne ako je tomu pri ktoromkoľvek inom trestnom čine, zamerané na zisťovanie a dokazovanie všetkých tých skutočností, ktoré sú nevyhnutné, a teda dôležité pre ďalší postup orgánov činných v trestnom konaní a súdu v smere úspešného zavŕšenia trestného procesu v každej konkrétnej trestnej veci.

Možno povedať, že ide o ťažiskovú problematiku celého trestného konania, z ktorej jednoznačne vyplýva, že v jeho rámci by mali byť dôsledne a bez zjavných, resp. dôvodných pochybností zistené všetky skutočnosti svedčiace rovnako tak v prospech, ako aj v neprospech osoby, proti ktorej sa vedie trestné stíhanie. V naznačených súvislostiach treba zvýrazniť i tú skutočnosť, že orgány činné v trestnom konaní a súdy využívajú v tomto procese rôzne formy logického myslenia a uvažovania, ktoré nadobudli v priebehu svojej praktickej činnosti, pričom o. i. do určitej miery využívajú i nepriame poznávanie skutočností, ktoré sa fakticky odvodzuje z tých informácií, ktoré už boli získané z jednotlivých dôkazných prostriedkov.

Keď sa pozrieme na súčasnú právnu úpravu dokazovania² v trestnom konaní vidíme, že Zákon č. 301/2005 Z. z. v znení neskorších právnych predpisov (Trestný poriadok) v § 119 ods. 2 uvádza, že „*Za dôkaz môže slúžiť všetko, čo môže prispieť na náležité objasnenie veci a čo sa získalo z dôkazných prostriedkov podľa Trestného poriadku alebo podľa osobitného zákona*“. Následne zákonodarca v danom ustanovení uvádza *len demonštratívne* tie dôkazné prostriedky, z ktorých možno získať dôkazy, čo je zvýraznené slovom *najmä*. Z uvedeného vyplýva, že okrem tých dôkazných prostriedkov, ktoré zákonodarca v danom ustanovení príkladmo uvádza: „*výsluch obvineného, svedkov, znalcov, posudky a odborné vyjadrenia, previerka výpovede na mieste, rekognícia, rekonštrukcia, vyšetrovací pokus, obhliadka, veci a listiny dôležité pre trestné konanie, oznámenie, informácie získané použitím informačno-technických prostriedkov alebo prostriedkov operatívno-pátracej činnosti*“ – možno využiť v súlade s týmto alebo osobitnými zákonmi aj množstvo iných dôkazných prostriedkov, a to tak v prospech, ako i v neprospech osoby obvinenej zo spáchania predmetného skutku³. Čiže ak nejaká informácia, resp. informácie majú byť použité ako dôkaz v trestnom konaní, na strane jednej musia prispieť k náležitému objasneniu veci a na strane druhej musia byť samozrejme získané zákonným spôsobom z dôkazného prostriedku.

V porovnaní s platnými a účinnými trestnoprávnymi normami upravujúcimi zásady trestného konania v predchádzajúcom spoločensko-politickom režime (kedy sa orgány činné v trestnom konaní v rámci procesu dokazovania ako zákonom upraveného postupu orgánov činných v trestnom konaní opierali o *zásadu zistenia skutočného stavu veci*, (neskôr *zistenia skutkového stavu veci*) považujem za potrebné zvýrazniť práve tú skutočnosť, že v súčasnosti – s posunom ťažiska dokazovania do konania pred súd – orgány činné v trestnom konaní a súdy v procese dokazovania vychádzajú zo zaručene lepšie koncipovanej

² Pre ilustráciu možno uviesť, že v zmysle ustanovenia §119 ods.1 Trestného poriadku je potrebné v trestnom konaní dokazovať najmä to, či sa skutok stal a či má znaky trestného činu; kto tento skutok spáchal a za akých podmienok; tiež závažnosť činu vrátane príčin a podmienok jeho spáchania; osobné pomery páchateľa v rozsahu potrebnom na určenie druhu a výmery trestu a uloženie ochranného opatrenia a na iné rozhodnutia; ako aj následok a výšku škody spôsobenej trestným činom; príjmy z trestnej činnosti a prostriedky na jej spáchanie, ich umiestnenie, povahu, stav a cenu.

³ V daných súvislostiach je potrebné upozorniť tiež na ods. 3 daného ustanovenia, v ktorom sa hovorí, že „Dôkazy môžu obstarávať aj strany na vlastné náklady, pričom v prípade oslobodenia od obžaloby podľa § 285 písm. a), b) alebo c) nahradí účelne vynaložené náklady obvinenému štát“ a na ods. 4, v ktorom zákonodarca uvádza, že „Dôkaz získaný nezákonným donútením alebo hrozbou takého donútenia sa nesmie použiť v konaní okrem prípadu, keď sa použije ako dôkaz proti osobe, ktorá také donútenie alebo hrozbu donútenia použila.

zásady, upravenej v ustanovení § 2 ods.10 vyššie cit. zákona, v zmysle ktorej „*postupujú tak, aby bol zistený skutkový stav veci, o ktorom nie sú dôvodné pochybnosti, a to v rozsahu nevyhnutnom na ich rozhodnutie*“. Tieto orgány sú povinné získavať dôkazy z úradnej povinnosti, s rovnakou starostlivosťou objasňovať všetky okolnosti, (t. j. okolnosti svedčiace v prospech i neprospech obvineného) a vykonávať v oboch naznačených smeroch dôkazy tak, aby súdu umožnili vyniesť spravodlivé rozhodnutie⁴.

Orgány činné v trestnom konaní priradzujú dôkazom určitú hodnotu, pričom sa zisťuje ich *zákonnosť* (teda či dôkaz bol získaný na platforme zákonného postupu); *závažnosť* (či jednotlivé skutočnosti patria do rámca predmetu dokazovania) a *vierohodnosť*. Pri tomto poslednom kritériu by som si dovoľila sa na chvíľku pozastaviť, nakoľko práve hodnotenie vierohodnosti dôkazov predstavuje podľa môjho názoru značný problém interdisciplinárneho charakteru.

V súvislosti s posledným kritériom, orgány činné v trestnom konaní a súdy v zmysle ustanovenia § 2 ods.12 cit. zákona „*hodnotia dôkazy získané zákonným spôsobom podľa svojho vnútorného presvedčenia založenom na starostlivom uvážení všetkých okolností prípadu jednotlivu i v ich súhrne nezávisle od toho, či ich obstaral súd, orgány činné v trestnom konaní alebo niektorá zo strán*“. Hodnotenie dôkazov je právom v odbornej literatúre označované za najdôležitejšiu časť procesu dokazovania, pretože práve ono sa vo svojej podstate stáva podkladom a súčasne i predpokladom pre vydanie správneho rozhodnutia, ako i ďalšieho postupu v trestnom konaní.

Ako som už naznačila vyššie, práve správne posúdenie posledného z kritérií – kritéria vierohodnosti – má zásadný význam pre stanovenie konkrétnych záverov pri rozhodovaní o objasňovanej skutočnosti.

Vrátim sa však ešte na chvíľku do minulosti, kedy sa orgány činné v trestnom konaní a súdy snažili o. i., opierať v procese dokazovania o jednu z vtedy najdôležitejších základných zásad trestného konania – *zásadu zistenia skutočného stavu veci*, ktorá *de facto* zodpovedala zisteniu tzv. „*objektívnej pravdy*“ v trestnom konaní⁵. A práve niekde tu sa začíname v trestnom konaní vehementnejšie stretávať s pojmom „*pravda*“, ako aj s opakom významu tohto slova, čiže „*nepravda alebo lož*“, „*pravdivosť či nepravdivosť*“ a pod.

⁴ Zároveň považujem za dôležité dodať, že súd môže vykonávať aj také dôkazy, ktoré strany nenavrholi. Strany zasa majú právo nimi navrhnuté dôkazy zabezpečiť. K tomu pozri ustanovenie §2 ods. 11 Trestného poriadku.

⁵ Bližšie k tomu pozri Zákon o trestnom konaní súdnom – Zákon č. 141/1961 Zb. v znení neskorších predpisov.

Dobre sa na toto obdobie pamätám, nakoľko som o predmetnej zásade začala intenzívnejšie premýšľať z hľadiska filozofického, a stále som (vtedy ešte ako študentka) nedokázala pochopiť prečo máme práve v trestnom konaní zisťovať objektívnu pravdu, keď ide o čisto filozofickú kategóriu (veď k zisteniu objektívnej pravdy sa nemôžeme, aj keby sme veľmi chceli...v priebehu dokazovania v trestnom konaní nijakým spôsobom dopracovať; veď môžeme vychádzať len z tých dôkazov a faktov, ktoré sa nám podarilo zistiť; a čo keď existujú okrem nich aj ďalšie, ktoré vyvracajú tie pôvodné a nepodarilo sa nám ich zistiť ani pri najväčšej snahe?). Kladúc si množstvo podobných otázok, som sa akosi vnútorne nevedela a nemohla s touto zásadou stotožniť, a to i napriek skutočnosti, že v danom období bolo publikovaných množstvo prác odborného i vedeckého charakteru, v ktorých sa jednotliví významní autori stotožňovali s včlenením predmetnej zásady do rámca zásad, na ktorých bolo budované naše trestné konanie.

Zisťovanie objektívnej pravdy bolo teda považované za najdôležitejšiu zásadu činnosti všetkých orgánov činných v trestnom konaní (vrátane súdu, ktorý mal vtedy iné postavenie než v súčasnosti), pričom ostatné základné zásady svojim spôsobom slúžili k jej uplatneniu. Všetky vyššie uvedené orgány sa museli snažiť o to, aby v trestnom konaní bola objektívna pravda zistená, t. j. o to, aby všetky skutočnosti a okolnosti trestného činu alebo prečinu boli zistené v súlade s objektívnou skutočnosťou.

Čo považujem v intenciách tohto príspevku za podstatné? Za podstatné považujem nasledovné: „*Úsilie o zistenie objektívnej pravdy znamená, že orgány činné v trestnom konaní sa nemôžu uspokojiť iba so zistením určitých skutočností v rovine pravdepodobnostnej, ale musia vychádzať z faktov presne a úplne zistených, ktoré nevzbudzujú pochybnosti o svojej pravdivosti* .“⁶

Trvalo pomerne dlhý časový interval, kedy zodpovední pracovní v oblasti teórie i aplikačnej praxe v oblasti trestného práva pochopili, že sa neuberali správnu cestou...

A teraz zasa naspäť, k spomínanému kritériu vierohodnosti. Vierohodnosť v podstate znamená to, že musí ísť o dokázanú a zdôvodnenú pravdu, z čoho teda jednoznačne vyplýva záver o nemožnosti akéhokoľvek iného riešenia – a práve v tom vidím značný problém, pretože rovina pravdepodobnostného usudzovania či hodnotenia logicky ponúka aj možnosť iných riešení. Preto práve na tomto mieste je potrebné si uvedomiť tú skutočnosť, že žiadny z dôkazných prostriedkov uvedených zákonodarcom v ods. 2 § 119 Trestného poriadku nie je *a priori*

⁶ MADARA, Z. a kol.: *Právnický slovník. I. diel, A – O*, s. 557.

nadaný stopercentnou spoľahlivosťou. Napr. svedok alebo poškodený vôbec nemusí pri výsluchu vypovedať pravdivo, či už na základe omylu (pretože pamäťové stopy z časového aspektu väčšinou „zostarnú“ skôr než stopy materiálne) alebo aj úmyselne (zo strachu, pretože sa im napr. obvinený vyhráza a pod.), a to aj napriek prísaha, že budú vypovedať pravdu. Rovnako tak môžu byť rôznymi spôsobmi ovplyvnené aj iné dôkazné prostriedky...

Taktiež je potrebné brať do úvahy i ten fakt, že množstvo kriminalistických metód využívaných v súčasnej trestno-procesnej praxi v rámci jednotlivých dôkazných prostriedkov, z ktorých získané dôkazy sú našimi súdmi bežne akceptované, je vzhľadom na povahu kriminalistiky ako vedy interdisciplinárnej – budovaných na základe poznatkov a metód iných vied, vrátane vied prírodných, ktoré umožňujú aj pravdepodobnostné závery.

Zároveň si myslím, že v zložitých prípadoch, vrátane trestných vecí súvisiacich so sexuálnym zneužívaním by orgány činné v trestnom konaní i súdy (pretože sú to práve ony, ktoré vynášajú meritórne rozhodnutie v danej trestnej veci v prípadoch, kedy sa trestná vec dostane až do konania pred súd) mali vzhľadom na dosiahnutý pokrok v jednotlivých vedných oblastiach, z ktorých kriminalistika čerpá vedecké poznatky čím obohacuje už rutinným spôsobom v praxi využívané metódy – hľadať stále novšie možnosti ako určité okolnosti v procese dokazovania preukázať, pričom by sa nemali báť používať k dokazovaniu určitých skutočností aj nové a možno i netradičnejšie metódy, predpokladom čoho sú odborné konzultácie a sústavné udržiavanie kontaktov so špecialistami a odborníkmi z rôznych oblastí jednotlivých vedných disciplín a odborov⁷.

2. K vierohodnosti výpovede obvineného a overovaniu jeho pravdivosti prostredníctvom psychofyziologického vyšetrenia

Vychádzajúc z poznatku, že i keď existuje pomerne malá pravdepodobnosť podania nepravdivého oznámenia alebo vznesenia krivého obvinenia v prípadoch sexuálneho zneužívania detí a zverených osôb, myslím, že je na mieste uvažovať aj v týchto dimenziách. Napr. osoba obvinená z daného trestného činu sa bude v priebehu uskutočňovaných

⁷ K problematike zákonnosti a prípustnosti kriminalistických metód pozri: FEDOROVÍČOVÁ, I.: Zákonnosť a prípustnosť kriminalistických metód. In Bratislavské právnické fórum. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2019. V tlači.

výsluchov vyjadrovať ku všetkým okolnostiam a skutočnostiam prípadu naozaj pravdivo v tom smere, že skutok, ktorý je predmetom dokazovania skutočne nespáchala...

Niekoľko všeobecných poznámok k výsluchu

Z aspektu kriminalistického je charakteristika výsluchu, ako jednej z najstarších kriminalisticko-taktických metód viac-menej totožná vo všetkých dostupných učebniciach kriminalistiky. Uvediem aspoň niektorú z nich: ide o „*metódu kriminalistickej praxe, ktorou sa na základe zákona získavajú formou výpovede kriminalisticky a právne významné informácie z pamäťových stôp obsiahnutých vo vedomí vypočúvaných osôb, za prísneho rešpektovania a dodržiavania práv i povinností daných zákonom vypočúvanému i vypočúvajúcejmu.*“⁸ Jeho cieľom by nemalo byť dosiahnutie priznania alebo usvedčenie vypočúvanej osoby za každú cenu. Vypočúvajúci by nemal klásť otázky smerujúce len k potvrdeniu viny, pričom nesmie vypočúvaného, ktorý je v postavení obvineného považovať za páchatel'a, ktorý spáchal konkrétny skutok, považovaný za trestný čin. Cieľom výsluchu je teda získanie komplexných a hodnoverných informácií prostredníctvom výpovede tak, aby sa zistil skutkový stav veci bez dôvodných pochybností. Služi potrebám trestného konania a je nástrojom, prostredníctvom ktorého vypočúvajúci „*zistíuje podstatné skutočnosti dôležité pre trestné konanie*“⁹. Ide o metódu, ktorá je právne regulovaná, a to predovšetkým z toho dôvodu, že pri nesprávnych postupoch vypočúvajúceho môže byť zasiahnuté do práv a slobôd vypočúvaného. Táto kriminalisticko-taktická metóda je v trestnom práve procesnom považovaná za procesný úkon, nakoľko Trestný poriadok upravuje jeho postup, pričom z hľadiska dokazovania ho môžeme zadefinovať aj ako dôkazný prostriedok, uvedený v rámci výpočtu jednotlivých dôkazných prostriedkov (viď vyššie), prostredníctvom ktorého sa získavajú informácie z pamäťových stôp vypočúvaného. Výslednicou je výpoveď, v ktorej obsiahnuté informácie slúžia v trestnom konaní ako dôkaz.

K otázke využitia psychofyziologického vyšetrenia

Ako som už uviedla v prvej časti príspevku, hodnotenie vierohodnosti dôkazov je zložitým problémom interdisciplinárneho charakteru.

⁸ KONRÁD, Z. – PORADA, V. – STRAUS, J. – SUCHÁNEK, J.: *Kriminalistika – Kriminalistická taktika a metodiky vyšetřování*. Plzeň : Aleš Čeněk, s.r.o, 2015, s.59.

⁹ PORADA, V. – POLÁK, P. a kol.: *Kriminalistika*. Plzeň : Aleš Čeněk, s. r. o., s.227.

Som presvedčená, že pri tejto náročnej a zodpovednej činnosti orgánu činného v trestnom konaní môže byť okrem dôkazných prostriedkov vymenovaných v ustanovení § 119 ods. 2 Trestného poriadku¹⁰ veľmi nápomocné aj psychofyziologické vyšetrenie¹¹, a to v smere posúdenia, či daná osoba vypovedala o predmetnej udalosti pravdu alebo nie, čo by napomohlo zhodnotiť nielen vierohodnosť jej výpovede, ale taktiež orgánom činným v trestnom konaní v rozhodnutí, akým smerom majú v danej veci následne postupovať. Táto metóda má dodnes mnoho neprajníkov, a to i napriek tomu, že podobný postup – ktorý naopak uznávajú – je napr. pri vyšetrení duševného stavu obvineného či svedka.

Vieme, že zákonodarca v ustanoveniach Trestného poriadku niektoré postupy získavania dôkazov z dôkazných prostriedkov upravuje presnejšie, tak je tomu napr. pri výsluchu obvineného i svedka. Pri ostatných dôkazných prostriedkoch viac-menej len stručne definuje ich podstatu a zákonný rámec a jednotlivé postupy ich vykonávania zveruje orgánom činným v trestnom konaní, ktorí sa pri tejto činnosti riadia prevažne kriminalistickými postupmi a odporúčaniami. Obdobná situácia je aj pri vykonávaní odbornej a znaleckej činnosti, v rámci ktorej sa odborníci, špecialisti a znalci riadia štandardizovanými postupmi, ktoré musia byť dodržané. Považujem za potrebné zvýrazniť, že tak odborné vyjadrenie, ako aj znalecký posudok musia mať zákonom stanovenú formu, z ktorej príslušný orgán činný v trestnom konaní získava informácie, ktoré následne hodnotí a prisudzuje im dôkaznú hodnotu. To však neznamená, že by hodnotil aj samotný postup, akým boli tieto informácie získané.

Čo sa týka osoby obvinenej z trestného činu, vždy treba mať na zreteli, že táto osoba nesmie byť k výpovedi nijakým spôsobom donucovaná, nakoľko v takomto prípade by zjavne išlo o nezákonný spôsob získania dôkazu (obvinený samozrejme môže výpoveď odoprieť a ak sa aj rozhodne vypovedať, nemá povinnosť vypovedať pravdivo). Rovnako tak nesmie byť táto osoba donucovaná ani k psychofyziologickému vyšetreniu, ktoré sa môže realizovať len na základe jej súhla-

¹⁰ V súvislosti s trestnými činmi sexuálneho zneužívania detí a zverených osôb, ako aj v súvislostiach vyššie načrtnutých dávam do pozornosti ustanovenie § 125 Trestného poriadku o konfrontácii.

¹¹ V podmienkach Slovenskej republiky pracovisko aplikovanej psychofyziológie vzniklo 1. marca 1998 a od 1. apríla 1999 je zaradené do organizačnej štruktúry Kriminalistického a expertízneho ústavu Policajného zboru. K tomu pozri: LACIAK, O.: Pokroky v kriminalistickej technike. In Kriminalistika ako teória, praktická veda a učebná disciplína. Zborník z medzinárodného vedecko-teoretického seminára konaného dňa 8. novembra 2004 na Akadémii Policajného zboru v Bratislave, Bratislava: Akadémia PZ v Bratislave, 2004, s. 57.

su. S vyšetrením obyčajne súhlasia tí z obvinených, ktorí majú záujem na tom, aby potvrdili svoju nevinu.

V rámci výsluchu obvineného sa orgány činné v trestnom konaní snažia rôznymi taktickými postupmi pôsobiť na osobu obvineného s cieľom odhaliť prípadné klamstvá či určité nejasnosti a rozpory (pretože u obvineného je obyčajne charakteristickou črtou zatajovanie pravdy z dôvodu vyhnutia sa trestnej zodpovednosti) čo následne využívajú pri zhodnotení vierohodnosti jeho výsledku.

V prípade, že obvinený s psychofyziologickým vyšetrením súhlasí, možno výsledok tohto vyšetrenia vnímať v nasledovných rovinách:

- a) ak obvinený neodoprel výpoveď a vypovedal že vinný nie je, pričom vyšetrenie preukáže vo vzťahu k spáchanému skutku jeho nepravdovravnosť;
- b) ak obvinený neodoprel výpoveď a vypovedal že vinný nie je, pričom vyšetrenie preukáže jeho pravdovravnosť.

V prvom prípade, vzhľadom na skutočnosť, že obvinený klamať de fakto môže, je využitie výsledkov vyšetrenia problematické. A to aj vzhľadom k tomu, že obvinený môže v priebehu vyšetrovania zámerne zavádzať a uvádzať nepravdivé údaje, ktoré môže priebežne meniť, pričom mu za to nehrozí žiadny postih. Vtedy je potrebné jeho výpoveď vyvrátiť na platforme iných dôkazov získaných v danej veci.

Iná situácia nám však vznikne v druhom prípade, kedy výsledky vyšetrenia potvrdia pravdovravnosť tejto osoby, a teda výsledok psychofyziologického vyšetrenia bude zhodný s výpoveďou.

Záver

Niet pochýb o tom, že problematika dotýkajúca sa trestných činov sexuálneho zneužívania detí a zverených osôb čoraz viac rezonuje v posledných obdobiach nielen v zahraničí, ale aj v našich podmienkach. Kategórie páchatel'ov týchto trestných činov sú rôznorodé, počnúc osobami (mužského i ženského pohlavia) nevymykajúcimi sa nijak obzvlášť výraznejším spôsobom z rámca bežnej populácie, cez osoby trpiace určitými psychickými poruchami alebo s deviantnými sklonmi až po osoby, vyznačujúce sa sexuálnymi deviáciami alebo v určitých situáciách aj agresívnym správaním. Vo väčšine prípadov ide o páchatel'ov, ktorí svoje obete dobre poznajú, nakoľko pochádzajú z jej blízkeho okolia alebo rodiny.

Odhaľovanie týchto trestných činov v Slovenskej republike nepovažujem za dostatočné, čo je i pri najväčšej snahe kompetentných orgánov determinované predovšetkým pomerne vysokou latenciou tohto druhu

trestnej činnosti i napriek značnému odtabuizovaniu tejto problematiky. Je preto potrebné posilniť činnosť týchto orgánov na danom úseku a domnievam sa, že by bolo vhodné „bližšie k páchatelovi“, t. j. v obciach, v jednotlivých mestách či ich štvrtiach budovať aj určité inštitúcie súkromného charakteru, ktoré by v súčinnosti s Policajným zborom pomáhali jednak dohliadať na bezpečnosť detí a zverených osôb, ako aj pri vytypovaní tých osôb, ktoré by mohli pripadať do úvahy ako osoby podozrivé.

Pokiaľ by som sa mala vyjadriť k vyšetrovaniu týchto trestných činov, môžem konštatovať, že táto je podľa môjho názoru na zodpovedajúcej odbornej úrovni. Orgány činné v trestnom konaní sa opierajú pri vyšetrovaní týchto špecifických druhov trestnej činnosti o metodiku vyšetrovania sexuálnych trestných činov, ktorú by možno bolo vhodné – najmä čo do spôsobov páchania a utajovania týchto činov, ako aj vzhľadom na ich často závažné následky širšie rozpracovať a súbežne zväziť, najmä vzhľadom na závažnosť tohto druhu trestnej činnosti i vypracovanie samostatnej metodiky vyšetrovania trestných činov sexuálneho zneužívania.

V súvislosti s hodnotením vierohodnosti výpovede obvineného v prípadoch nepravdivého oznámenia alebo krivého obvinenia, a to i napriek tvrdeniam autora publikácie „Detektor lži neexistuje“, podľa ktorého „*Výskum za posledných sto rokov v oblasti skúmania psychológie a fyziológie, presnejšie v skúmaní vzťahu ľudského mozgu a psychiky, nepriniesol žiadne dôkazy o proklamovanej presnosti a spoľahlivosti polygrafu, nakoľko teória polygrafu z hľadiska vedeckého nerešpektuje existenciu zásadného a nemenného poznatku o disociácii psychických a fyziologických procesov, ich neuchopiteľný vzťah a relatívnu nezávislosť*“¹² som dospela k záveru, že výsledky psychofyziologického vyšetrenia, t. j. overovania pravdivosti prostredníctvom tohto zariadenia, a teda i vierohodnosti výsledku výsluchu (čiže výpovede obvineného, ktorý vypovedal v trestnom konaní pravdivo) majú svoju relevanciu.

Použitá literatúra

1. Zákon o trestnom konaní súdnom – Zákon. č. 141/1961 Zb. v znení neskorších predpisov.
2. Trestný zákon – Zákon. č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších právnych predpisov.

¹² UHERÍK, A.: Detektor lži neexistuje. Bratislava : Vydavateľstvo VERBIS, 2014, s. 278.

3. Trestný poriadok – Zákon. č. 301/2005 Z. z. v znení neskorších právnych predpisov.
4. DOHNALOVÁ, Z. – ŠTĚPÁNKOVÁ, D. – KOHOUT, J.: Kdy je účelné použít fyziodetekční vyšetření. In *Kriminalistický sborník*, 2008, roč. 52, č.5, s. 58 – 63.
5. ČENTĚŠ, J. a kol.: *Trestné právo procesné. Všeobecná časť*. 1. vyd. Šamorín : Heuréka, 2016. 438 s. ISBN 978-80-8173-020-7.
6. FEDOROVÍČOVÁ, I.: Vyšetrenie polygrafom – kriminalisticko-technická metóda pri znaleckom skúmaní a dokazovaní pravdivosti výpovede. In *Justičná revue*, roč. 46, 1994, č. 1 – 2, s. 66 – 69.
7. FEDOROVÍČOVÁ, I.: Výsluch a pravdivosť výpovede. In *Justičná revue*, roč. 45, 1993, č. 5.
8. FEDOROVÍČOVÁ, I.: Zákonnosť a prípustnosť kriminalistických metód. In *Bratislavské právnické fórum*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2019. V tlači.
9. FLEISHER, J. a kol.: *Súdna psychiatria*. 1. vyd. Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2014. 227 s. ISBN 978-80-7160-332-0.
10. KOHOUT, J.: Fyziodetekční vyšetření v procesu objasňování trestní činnosti. In *Kriminalistika*, 2008, roč. 41, č. 3, s. 189 – 190.
11. KOHOUT, J. – VRANÁ, J.: Fyziodetekční vyšetření a policejní praxe. In *Kriminalistický sborník*, 1992, roč. 36, č. 12, s. 476 – 484.
12. KOLESÁR, J.: Preverenie výpovede použitím niektorých osobitných metód. In *Justičná revue*, roč. 44, 1992, s. 30 – 36.
13. KONRÁD, Z. – PORADA, V. – STRAUS, J. – SUCHÁNEK, J.: *Kriminalistika – Kriminalistická taktika a metodiky vyšetřování*. Plzeň : Aleš Čeněk, s. r. o., 2015, s. 59. ISBN 978-80-7380-547-0.
14. KORMOŠ, M. – PERHACS, Z.: Náčrt možnosti uplatnenia správy z procesu overovania pravdovravnosti ako dôkazného prostriedku. In *Justičná revue 2003*, roč. 55, č. 5, s.536 – 545.
15. KUBÍK, O. – POLÁK, P.: Posudzovanie vierohodnosti výpovedí (prejavov) osôb ako psychologický problém. In *Justičná revue*, roč. 60, č. 11, s. 1589 – 1590. ISSN 1335-6461.
16. LACIAK, O.: Pokroky v kriminalistickej technike. In *Kriminalistika ako teória, praktická veda a učebná disciplína. Zborník z medzinárodného vedecko-teoretického seminára konaného dňa 8. novembra 2004 na Akadémii Policajného zboru v Bratislave*. Bratislava: Akadémia PZ v Bratislave, 2004, s. 57. ISBN 80-8054-338-0.
17. MALÝ, K.: Využití fyziodetekčního vyšetření jako dukazu v trestním řízení. In *Kriminalistický zborník*. roč. XXXVI, r. 1992, č. 12, s. 468 – 471.
18. MADARA, Z. a kol.: *Právnický slovník. I. díl, A – O*. Praha : Panorama, 1988, 659 s.
19. MARKOVÁ, V.: Možnosti zaradenia psychofyziologického overovania pravdovravnosti do systému dôkazov v trestnom konaní. In

Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi. 1. ročník Medzinárodnej virtuálnej interdisciplinárnej vedeckej konferencie (Zborník príspevkov). Bratislava: Akadémia PZ v Bratislave, s. 187 – 2001. ISBN 978-80-8054-516-1.

20. MATIÁŠEK, J. – BÁRTA, B. – SOUKUP, J.: *Výslech a psychologie*. Praha : Orbis, 1966.
21. PORADA, V. – POLÁK, P.: *Kriminalistika*. Plzeň : Aleš Čeněk, s. r. o., 2015, s. 227. ISBN 978-80-7380-558-6.
22. UHERÍK, A.: *Detektor lži neexistuje*. Bratislava : Vydavateľstvo VERBIS, 2014, 286 s. ISBN 978-80-970579-5-4.
23. VIKTORYOVÁ, J.: *Teória a prax dokazovania vo vyšetrovaní*. Bratislava : Akadémia PZ, 2001, 354 s. ISBN 80-8054-201-5.

TRESTNÝ ČIN PODVODU V ZMYSLE ROZHODOVACEJ PRAXE ORGÁNOV ČINNÝCH V TRESTNOM KONANÍ A SÚDOV¹

JUDr. Denisa Hamranová, PhD.

Okresná prokuratúra Nové Zámky
d.hamranova@gmail.com

Trestný čin podvodu v zmysle rozhodovacej praxe orgánov činných v trestnom konaní a súdov

Autorka v predmetnom príspevku poukazuje na trestný čin podvodu v rozhodovacej činnosti orgánov činných v trestnom konaní, ako aj súdov. Súčasťou príspevku je aj analýza trestného činu z hľadiska jednotlivých znakov skutkovej podstaty a následného poukázania vyvodenia predmetných znakov v praxi. Primárnym cieľom je poukázanie na rozdiel v konaní osoby, v zmysle kedy predmetné konania naplňa znaky trestného činu podvodu a kedy nenaplňa, a je posudzované v zmysle aplikácie *ultima ratio* ako konanie, ktoré je potrebné riešiť prostriedkami občianskeho práva.

The Crime of the Fraud in the Senses of Decision-making Practice of Law Enforcement Authorities

The author points out the crime of the fraud in the decision-making activities of law enforcement authorities as well as the courts. Part of the paper is also an analysis of the crime from the point of view of the individual elements of the facts and the subsequent pointing out the inference of the relevant elements in practice. The primary objective is to point out the difference in the conduct of a person, in the sense that the proceedings in question fulfill the characteristics of the crime of fraud and when they do not, and are considered in terms of the application of *ultima ratio* as proceedings to be dealt with by civil law.

¹ Štúdiá vznikla s podporou Agentúry na podporu výskumu a vývoja na základe grantu APVV-15-0740 Návody a nástroje na efektívnu elimináciu protiprávnych konaní v spojení s možnou insolveniou.

Die Straftat des Betrugs in Bezug auf die Entscheidungspraxis von Strafverfolgungsbehörden und Gerichten

Der Autor weist auf die Straftat des Betrugs bei der Entscheidungsfindung der Strafverfolgungsbehörden sowie der Gerichte hin. Teil des Papiers ist auch eine Analyse der Straftat unter dem Gesichtspunkt der einzelnen Elemente des Sachverhalts und die anschließende Hervorhebung der Schlussfolgerungen der relevanten Elemente in der Praxis. Das vorrangige Ziel besteht darin, auf den Unterschied im Verhalten einer Person hinzuweisen, in dem Sinne, dass die fraglichen Verfahren die Merkmale der Betrugskriminalität erfüllen und wenn dies nicht der Fall ist, und im Hinblick auf die Anwendung der Ultima Ratio als zivilrechtliches Verfahren zu betrachten sind.

Kľúčové slová: podvod, omyl, obvyklá miera opatrnosti, princíp ultima ratio, zásada subsidiarity

Keywords: fraud, error, usual caution, ultima ratio principle, subsidiarity principle

Schlüsselwörter: Betrug, Irrtum, übliche Vorsicht, Ultima-Ratio-Prinzip, Subsidiaritätsprinzip

Úvod

Majetkové trestné činy spočívajú v konaniach, ktoré sa odvodzujú od zmluvného základu, v dôsledku čoho je frekventovane náročné diferencovať, kedy predmetné konanie subjektu v rámci súkromnoprávneho vzťahu vykazuje znaky trestného činu a kedy nie, dôsledkom čoho by následne bolo uplatňovanie ochrany prostriedkami civilného práva. Z rozhodovacej činnosti orgánov činných v trestnom konaní (ďalej len ako „OČTK“) a súdov vyplývajú mnohé aplikačné problémy, ku ktorým môžeme zaradiť aj aplikáciu princípu *ultima ratio* na konania, ktoré vykazujú znaky skutkovej podstaty trestného činu podvodu. V prípadoch posudzovania trestného činu podvodu čoraz viac naberá tendenciu zásada *vigilantibus iura*, ktorá zohľadňuje aj určitý podiel poškodenej osoby na trestnom čine v prospech páchatel'a.² V praxi má trestný čin často podobu oklamania spotrebiteľ'a alebo podnikateľ'a. Pokým sa týka jeho škodlivosti, je nevyhnutné konanie páchatel'a chápať v celkovom kontexte aj v komparácii s prístupom oklamaneho.

² KUCHTA, J.: *K některým projevům zásady pomocné úlohy trestní represe v oblasti hospodářských a majetkových trestných činů*. In: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov „Majetkové a hospodárske trestné činy včera a dnes“ organizovanej Právnickou fakultou Masarykovej univerzity v Brne 1. júna 2016.

Avšak nie každé konanie v podobe uvádzania do omylu sa považuje za naplnenie zákonného znaku trestného činu podvodu. Z uvedeného dôvodu je rozšírená premisa, že musí ísť o také klamlivé konanie, ktoré nie je možné pri bežnej opatrnosti odhaliť, čo vyplýva aj z nálezu Ústavného súdu Českej republiky, ktorý vyslovil právny názor, že *„trestní právo nemůže sloužit jako prostředek nahrazující ochranu práv a právních zájmů jednotlivce v oblasti soukromoprávních vztahů, kde záleží především na individuální aktivitě jednotlivce, aby střežil svá práva“*³.

1. Skutková podstata trestného činu podvodu v zmysle zákona č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný zákon“)

Skutková podstata trestného činu podvodu je v súčasnosti upravená v IV. hlave zákona číslo 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný zákon“) v ustanovení § 221 a je vymedzená obligatórnymi znakmi skutkovej podstaty, a to objektom, objektívnou stránkou, subjektom a subjektívnou stránkou podvodu. Trestného činu podvodu sa dopustí páchatel', ktorý *„na škodu cudzieho majetku seba alebo iného obohatí tým, že uvedie niekoho do omylu alebo využije niečí omyl, a spôsobí tak na cudzom majetku malú škodu, potrestá sa odňatím slobody až na dva roky“*⁴. Podvodné konania sa okrem základného druhu podvodu v súčasnosti vyskytujú v rámci majetkovej kriminality aj v podobe trestných činov úverového podvodu⁵, subvenčného podvodu⁶, poisťovacieho podvodu⁷, kapitálového⁸ a daňového podvodu⁹.

1.1 Objekt trestného činu podvodu podľa ustanovenia § 221 Trestného zákona

Základným objektom trestného činu podvodu je cudzí majetok. Pod pojmom majetok zahŕňame súhrn všetkých majetkových hodnôt, t. j. vecí, pohľadávky (napr. nárok na vyplatenie poisťného plnenia alebo

³ Nález Ústavného súdu Českej republiky zo dňa 29. apríla 2004, sp. zn. IV. ÚS 469/2002.

⁴ Ustanovenie § 221 Trestného zákona.

⁵ Ustanovenia § 225 Trestného zákona.

⁶ Ustanovenia § 222 Trestného zákona.

⁷ Ustanovenia § 223 Trestného zákona.

⁸ Ustanovenia § 224 Trestného zákona.

⁹ Ustanovenia § 277a Trestného zákona.

nárok akcionárov na vyplatenie dividendy) a iných práv (napr. majetkové práva autorov) a peniazmi ocenených hodnôt (napr. podiely, resp. členské vklady v obchodných spoločnostiach a družstvách, vklad tichého spolovníka a iné), ktoré prislúchajú určitému subjektu.¹⁰

Cudzí majetok je taký majetok, ktorý buď vôbec alebo z časti nepatrí páchatel'ovi tohto trestného činu. Pri majetku, ktorý páchatel'ovi nepatrí z časti možno uvažovať napríklad v prípade spoluvlastníckeho podielu iného spoluvlastníka. Cudzí majetok môže byť tvorený viacerými zložkami, a to napríklad vecami, peniazmi, pohľadávkami, a inými majetkovými právami.¹¹

V prípade posudzovania objektu je nevyhnutné poukázať na skutočnosť, že „na rozdiel od napr. trestných činov krádeže alebo sprenevery, kde sa poskytuje ochrana cudzím veciam, ustanoveniami o podvode sú postihované útoky proti majetku ako celku, teda proti celej majetkovej sfére určitého subjektu“¹². Rozdiel medzi škodou vzniknutou pri trestnom čine krádeže a trestnom čine sprenevery a škodou vzniknutou pri trestnom čine podvodu spočíva v skutočnosti, že kým pri krádeži a sprenevere musí škoda postihnúť iba určitý konkrétny predmet majetkovej sféry poškodeného, tak pri podvode musí táto škoda zasiahnuť abstraktne celú majetkovú sféru poškodeného. Zastávame názor, že aspekt škody spôsobený na cudzom majetku je pri trestnom čine podvodu vyjadrený abstraktnejšou formou, ako pri vyššie uvedených iných trestných činoch.

Škodou na cudzom majetku je ujma majetkovej povahy, pričom nejde len „o zmenšenie majetku, ale aj o ušlý zisk“¹³. V súlade s dikciou ustanovenia § 125 Trestného zákona sa aj pre trestný čin podvodu upravený v ustanovení § 221 Trestného zákona škodou malou rozumie škoda, ktorá prevyšuje sumu 266 eur.

Rozhodovacia prax zastáva pri určovaní výšky škody právny názor, že „je nutné vychádzať vždy zo škody skutočnej, t. j. z čiastky predstavujúcej majetkovú hodnotu, o ktorú bol trestným činom majetok poškodeného ukrátený. Výška škody sa stanoví podľa ceny predmetu v dobe, kedy škoda vznikla. Pri odcudzení vecí starších alebo už použitých sa prihliada k okolnostiam znižujúcim ich hod-

¹⁰ ŠÁMAL, P. a kol.: *Trestní zákoník. Komentář*. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2012, s. 2050.

¹¹ IVOR, J. a kol.: *Trestné právo hmotné II. Osobitná časť*. Bratislava : IURA EDITION, 2006, s. 167.

¹² KUČHTA, J. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Zvláštní čás*. První vydání. Praha : C. H. Beck, 2009, s. 160.

¹³ SAMAŠ, O., STIFFEL, H., TOMAN, P. a kol.: *Trestný zákon. Stručný komentár*. Bratislava : IURA EDITION, 2006, s. 471.

notu.¹⁴ Predmetný názor len potvrdzuje aj judikatúra súdov, podľa ktorej „pri závere o výške škody spôsobenej na cudzom majetku trestným činom podvodu spáchaným vylákaním veci podvodným sľubom zaplatenia dohodnutej sumy treba vychádzať zo skutočnej hodnoty veci, a nie z výšky dohodnutej sumy“¹⁵.

1.2 Objektívna a subjektívna stránka trestného činu podvodu podľa ustanovenia § 221 Trestného zákona

Podvodné konanie, t. j. uvedenie do omylu alebo využitie omylu, popr. zamlčaniu podstatných skutočností, môže smerovať nielen voči poškodenému, ale aj voči inej osobe.

Najvyšší súd vyslovil, že „uvedením do omylu sa rozumie konanie, ktorým páchatel' predstiera okolnosti, ktoré nie sú v súlade so skutočným stavom veci, pričom môže ísť o konanie, opomenutie aj konkludentné konanie. Pričom konanie spočíva napríklad v predložení nepravdivých, resp. sfašovaných podkladov, na základe ktorých by druhá strana bola uvedená do omylu a došlo by tak k spôsobeniu škody.“¹⁶

Omyl vo všeobecnosti predstavuje rozpor medzi predstavou a reálnym stavom. O omyl pôjde aj vtedy, keď podvádzaná osoba nemá o dôležitej okolnosti žiadnu predstavu alebo sa domnieva, že sa nemá čoho obávať. Omyl sa môže týkať aj skutočností, ktoré ešte len majú nastať, páchatel' však musí o omyle iného vedieť už v čase, keď dochádza k jeho obohateniu.

V prípade ak si uvedomí omyl iného až dodatočne, môže ísť už len o trestný čin zatajania veci podľa ustanovenia § 236 Trestného zákona. Konanie spočívajúce v prijatí peňažnej sumy z cudzieho majetku v úmysle ponechať si ju, hoci páchatel' vie, že mu táto suma nepatrí a že mu bola zaslaná omylom, sa jedná o konanie, ktoré zakladá znaky trestného činu podvodu podľa ustanovenia § 209 Trestného zákona, t. j. obohatenie sa na škodu cudzieho majetku využitím omylu iného. Naproti tomu zatajenie veci, v zmysle ustanovenia § 219 Trestného zákona, ide o konanie spočívajúce v tom, že si páchatel' prisvojí cudziu vec, ktorá sa do jeho moci dostala omylom, predpokladá sa, že v čase, keď sa vec dostáva do jeho moci, páchatel' o tomto omyle nevie a až dodatočne si uvedomí, že mu vec nepatrí.¹⁷ Rovnako je dôležité explicitne rozlišovať

¹⁴ Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 20. decembra 1966, sp. zn. 1 Tz 62/66.

¹⁵ R 42/1990.

¹⁶ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 11. novembra 2015, sp. zn. 3 Tdo 10/2015.

¹⁷ Porovnaj R 17/1980.

medzi trestným činom podvodu a trestným činom spreneverou, ktorých odlišnosť spočíva v subjektívnej stránke a to, že „na rozdiel od podvodu získa páchatel' sprenevery faktickú moc nad vecou alebo inou majetkovou hodnotou bez vyvolania omylu alebo zamlčania podstatných skutočností. Pokiaľ by však zverenie veci alebo inej majetkovej hodnoty bolo dosiahnuté vyvolaním alebo využitím omylu alebo zamlčaním podstatných skutočností, šlo by o trestný čin podvodu“.¹⁸

Z hľadiska subjektívnej stránky sa na spáchanie tohto trestného činu vyžaduje úmysel páchatel'a, či už priamy alebo nepriamy.¹⁹

2. Aplikčné problémy pri skúmaní znakov podvodu v praxi

Pri posudzovaní trestného činu podvodu pri subjektoch v súkromnoprávnej sfére sa ako najčastejší problém vynára otázka, či konanie napĺňa znaky trestného činu podvodu alebo vykazuje konanie, na ktoré je potrebné aplikovať prostriedky občianskeho práva. V takýchto prípadoch považujeme za dôležité odlišovať tzv. neschopnosť plniť svoj záväzok. Príkladom ide napríklad o situáciu, keď jeden subjekt požičia finančné prostriedky druhému subjektu, pričom neskôr ich subjekt už nie je schopný vrátiť, napríklad v dôsledku zlej finančnej situácie. V uvedenom prípade by bol trestný postih v rozpore s čl. 17 ods. 2 zákona č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov (ďalej len ako „**Ústava SR**“), ktorý ustanovuje, že „nikoho nemožno pozbaviť slobody len pre neschopnosť dodržať zmluvný záväzok“.

Na preukázanie naplnenia subjektívnej stránky trestného činu sa vyžaduje, aby páchatel' v čase, keď zmluvný záväzok uzatváral, konal v úmysle, že záväzok v dohodnutej lehote nesplní alebo ho nebude môcť splniť a veriteľ'a uvádza do omylu s úmyslom obohatiť sa na jeho škodu.²⁰ Uvedené vyslovil aj Najvyšší súd ČR v prípade neoprávneného užívania veci z majetku v socialistickom vlastníctve: „skutečnost, že vypůjčitel nesplnil svůj závazek k vrácení peněz ve sjednané lhůtě, ač tak mohl učinit, ještě nedokazuje, že uvedl zapůjčitele v omyl, aby ke škodě jeho majetku se obohatil ve smyslu ustanovení § 250 odst. 1 písm. a) TZ. K naplnění zákonných znaků subjektivní stránky trestného činu

¹⁸ Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 1. apríla 2015, sp. zn. ÚS 152/201517.

¹⁹ Ustanovenie § 17 Trestného zákona.

²⁰ BURDA, E., ČENTĚŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. *Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár. II. diel.* 1. vydanie. Praha : C. H. Beck, 2011, s. 524.

podvodu podle cit. ustanovení se v tomto případě tzv. úvěrového podvodu vyžaduje, aby bylo prokázáno, že **pachatel již v době půjčky peněz jednal v úmyslu vypůjčené peníze vůbec nevrátit nebo nevrátit je ve smluvené lhůtě, nebo jednal alespoň s vědomím, že peníze ve smluvené lhůtě nebude moci vrátit, a že tím uvádí zapůjčitele v omyl, aby ke škodě jeho majetku se obohatil.** Jestliže teprve po uzavření půjčky peněz vznikly překážky, které bránily vypůjčiteli splnit závazek z půjčky a které nemohl v době uzavření půjčky ani předvídat, když jinak byl tehdy schopen závazek splnit, nebo jestliže byl sice schopen peníze vrátit ve sjednané lhůtě, ale z různých důvodů vrácení peněz odkládal, nebo dodatečně pojal úmysl peníze vůbec nevrátit, pak jeho jednání nelze považovat za trestný čin podvodu podle § 250 odst. 1 písm. a) TZ (teraz ustanovenie § 221 Trestného zákona)“²¹.

Dôležitým znakom v prípade skúmania jednotlivých znakov podvodu je aj „*uvedenie do omylu*“. Spáchanie trestného činu podvodu je podmienené okrem iného vyvolaním alebo uvedením do omylu. Na vyslovenie záveru o existencii takéhoto omylu však nepostačuje len zistenie, že na vyvolanie určitého plnenia boli poskytnuté nepravdivé údaje.²² V prípade, ak bolo zreteľné, že osoba bežne dostupným spôsobom mala možnosť omyl detegovať a následne ho odstrániť, avšak tak neurobila, mala by byť zodpovedná za spôsobený následok sama a bola by nútená domáhať sa ochrany svojich práv prostriedkami mimo trestnej povahy.²³

Obligatórnosť obvyklej miery opatrnosti na strane poškodeného zdôrazňuje aj Najvyšší súd Českej republiky, ktorý okrem iného uviedol, že ak ide o občianskoprávny vzťah, je potrebné trvať na tom, aby na ochranu svojich záujmov primárne dbali predovšetkým samotní účastníci takéhoto vzťahu. Od nich je nutné požadovať, aby postupovali obozretne a aby dodržiavali aspoň elementárne zásady opatrnosti, obzvlášť v prípadoch, v ktorých sú na to ľahko dosiahnuteľné prostriedky. Ak sa poškodený sám svojou zjavnou neopatrnosťou, ktorej sa mohol ľahko vyvarovať, ocitol v situácii, keď v rámci súkromnoprávneho vzťahu pristúpil k neistému obchodu a vynaložil finančné prostriedky, potom sa s dôsledkami tejto neistoty musí vyrovnáť taktiež sám, a to s použitím súkromnoprávnych inštrumentov.²⁴

²¹ Rozhodnutie Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 14. februára 1967 – 3 Tz 5/67.

²² 2 T/90/2010.

²³ K uvedenej problematike bližšie pozri HAMRANOVÁ, D. Podvodné konania a princíp ultima ratio In: *Policajná teória a prax*. Roč. 25, č. 1, 2017, s. 128 – 138.

²⁴ Uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 25. mája 2010, sp. zn. 7 Tdo 486/2010.

3. Rozhodovacia činnosť v prípadoch trestného činu podvodu

V prípade posudzovania jednotlivých znakov skutkovej podstaty trestného podvodu je potrebné zamerať sa na dva prvky, ktoré sú vo vzájomnej symbióze. Prvý spočíva v osobe páchatel'a, t. j. osoby, ktorá klame a uvádza nepravdivé skutočnosti, teda ten, ktorý uvádza poškodenú osobu do omylu, resp. využíva jej omyl. Druhý prvok spočíva v osobe poškodeného, teda ide o klamanú osobu, ktorej sú uvádzané nepravdivé okolnosti a ktorá nemá vedomosť, že tieto uvádzané okolnosti nie sú v súlade so skutočnosťou.

Chceli by sme poukázať na skutočnosť, že v minulosti sa frekventovane posudzoval len aspekt konania páchatel'a, t. j. primárnym cieľom bolo vyvodenie trestnoprávnej zodpovednosti za spáchanie trestného činu podvodu, pričom sa skúmanie obmedzovalo výhradne len na to, či páchatel' klamal poškodeného a či toto klamstvo bolo v príčinnej súvislosti s majetkovou dispozíciou a následnou škodou. V dokazovaní takmer nikdy nebola braná do úvahy aj strana oklamaneho, teda to, či klamaná osoba pri realizácii majetkovej dispozície dodržala potrebnú mieru opatrnosti, ktorá mohla omyl, resp. uvádzanie nepravdivých skutočností celkom ľahko vylúčiť.

V súčasnej trestnoprávnej teórii, a najmä praxi v Slovenskej republike, sa dostáva do popredia už aj skúmanie otázky, či klamaný nemohol, bez väčšej námahy, uvádzanie nepravdivých okolností zistiť, t. j., či klamaná osoba nemohla svojmu omylu jednoducho zabrániť, a to za dodržania obvyklej miery opatrnosti, prípadne, či dodržanie obvyklej miery opatrnosti nebolo povinnosťou na strane klamanej osoby.²⁵

V rozhodovacej praxi podvodných konaní OČTK argumentujú tým, že ak nie je dodržaná tzv. obvyklá miera opatrnosti, mala by nie byť zodpovednosť poškodená osoba. V týchto prípadoch dochádza k aplikácii princípu *ultima ratio*, ktorý vymedzuje trestné právo ako najkrajnejší prostriedok. Uvedené je v rozhodnutiach uvádzane v nasledovných formuláciách:

- Pokiaľ ide o súkromnoprávny vzťah, je potrebné trvať na tom, aby na ochranu svojich majetkových záujmov primárne dbali predovšetkým samotní účastníci takého vzťahu. Od nich je nutné požadovať, aby postupovali obozretne a aby **dodržovali aspoň**

²⁵ K uvedenej problematike bližšie pozri HAMRANOVÁ, D. Problematika rizika v hospodárskej a majetkovej kriminalite s dôrazom na uplatnenie princípu *ultima ratio*. In. *Nové jevy v hospodárskej kriminalite se zaměřením na kriminalitu finanční*. Brno : Masarykova univerzita, 2017. s. 98 – 109. ISBN 978-80-210-8675-3.

elementárne zásady opatrnosti, obzvlášť keď ich zanedbaním sú ľahko dosiahnuteľné prostriedky“.²⁶

- Nejde o trestný čin, pričom na základe uvedených skutočností je možné dospieť k záveru, že **skutok, pre ktorý sa vedie trestné stíhanie, nie je trestným činom, ale ide o súkromnoprávny vzťah**“.²⁷

Následkami aplikácie princípu *ultima ratio* v prípade trestného činu podvodu v aplikačnej praxi sú:

- a) V postupe pred začatím trestného stíhania odmietnutie trestného oznámenia podľa ustanovenia § 197 odsek 1 písmeno d), a v prípade podania sťažnosti, následné zamietnutie sťažnosti oznamovateľa podľa ustanovenia § 193 odsek 1 písmeno c) zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný poriadok“) prokurátorom.
- b) V prípravnom konaní zastavenie trestného stíhania obvinenej osoby z dôvodu, že skutok nie je trestným činom a nie je dôvod na postúpenie veci podľa ustanovenia § 215 ods. 1 písm. b) Trestného poriadku a v súdnom konaní oslobodenie spod obžaloby podľa ustanovenia § 285 písm. a) alebo b) Trestného poriadku.²⁸

Pre lepšie oboznámenie sa s aplikáciou princípu *ultima ratio* v praxi uvádzame nasledovné príklady z rozhodovacej činnosti OČTK:

I. Prípád (štádium – postup pred začatím trestného stíhania)

a) Skutkový stav

Vyšetrovatel'ka Okresného riaditeľ'stva Policajného zboru Nové Zámky, Odboru kriminálnej polície (ďalej len „vyšetrovatel'ka“) uznesením podľa ustanovenia § 197 odsek 1 písmeno d) Trestného poriadku odmietla vec podozrenia zo spáchania zločinu podvodu podľa ustanovenia § 221 odsek 1, odsek 3 písmeno a) Trestného zákona, ktorých sa mal páchatel' dopustiť na tom skutkovom základe, že s úmyslom vylákať od oznamovateľa finančnú hotovosť, uzavrel dňa XXXX s oznamovateľom XXX, kúpnu zmluvu na byt, ktorého bol vlastníkom, následne prevzal od oznamovateľa kúpnu cenu za byt vo výške cel-

²⁶ Pozri napríklad uznesenie Okresnej prokuratúry Košice II zo dňa 23. septembra 2019, sp. zn. 2 Pv 52/19/8803.

²⁷ Pozri napríklad uznesenie Okresnej prokuratúry Košice I zo dňa 9. mája 2013, sp. zn. 3 Pv 245/13/8802.

²⁸ K uvedenej problematike bližšie pozri HAMRANOVÁ, D. Princíp „ultima ratio“ a jeho uplatnenie na území Slovenskej republiky. In. *Trestní právo*. Roč. 21, č. 4, 2017, s. 40-47.

kovo 35.000,00 €, avšak po podaní návrhu na vklad nehnuteľnosti do katastra nehnuteľností bolo konanie o návrhu na vklad dňa XXX prerušené, nakoľko podozrivý doručil správne mu orgánu prípis, že sporné nehnuteľnosti nemieni predať, pričom do dnešného dňa nehnuteľnosť oznamovateľ do vlastníctva nenadobudol a ani mu páchatel' peniaze nevrátil, čím spôsobil poškodenému škodu vo výške 35.000,00 €.

b) Odmietnutie trestného oznámenia – argumentácia vyšetrovateľky

Predmetné uznesenie vyšetrovateľka odôvodnila tým, že konanie podozrivého nenapĺňa zákonné znaky skutkovej podstaty trestného činu podvodu z dôvodu, že samotné prevzatie kúpnej ceny za nehnuteľnosti a následné nevrátenie týchto prostriedkov, nemožno stotožňovať s priamym alebo nepriamym úmyslom podozrivého uviesť do omylu, a teda s úmyslom spáchať uvedený trestný čin, keďže oznamovateľ doposiaľ neodstúpil od kúpnej zmluvy a na vrátenie peňažných prostriedkov ani podozrivého žiadnym spôsobom nevyzval. Svoj záver opierala o názor, že kúpna zmluva uzatvorená medzi nimi je zatiaľ platná, a teda nedošlo k neoprávnenému obohateniu oznamovateľa, resp. takúto skutočnosť nemožno skonštatovať, kým Okresný súd Nové Zámky nerozhodne vo veci civilnej žaloby, podanej v tejto súvislosti v civilnom sporovom konaní. Vyšetrovateľka tiež poukázala na skutočnosť, že v danom prípade ide o záväzkovo-právny vzťah medzi dvoma subjektmi, majúci civilnú povahu, jeho riešenie spadá výlučne do kompetencie súdov v civilnom sporovom konaní a v tej súvislosti poukazovala na uplatnenie princípu „ultima ratio“.

c) Zamietnutie sťažnosti oznamovateľa – argumentácia prokurátora

Voči uvedenému uzneseniu podal oznamovateľ sťažnosť, ktorú prokurátor podľa ustanovenia § 193 odsek 1 písmeno c) Trestného poriadku zamietol s odôvodnením, že zo zabezpečeného spisového materiálu, ako aj zo samotnej argumentácie sťažovateľa, obsiahnutej v podanej sťažnosti totiž vyplýva, že zo strany podozrivého došlo k podpisu kúpnej zmluvy, k následnému vyplateniu kúpnej ceny a až následne (podľa sťažovateľa na naliehanie tety podozrivého) došlo k podaniu civilnej žaloby na Okresný súd Nové Zámky o neplatnosť právneho úkonu a podnetu na prerušenie konania o návrhu na vklad. Z takto formulovaného skutkového deja vyplýva, že takéto konanie podozrivého nie je spôsobilé naplniť zákonné znaky skutkovej podstaty trestného činu podvodu podľa ustanovenia § 221 odsek 1 Trestného zákona, keďže k úmyslu nepreviesť vlastnícke právo na sťažovateľa ako na kupujúceho, malo dôjsť až po vyplatení kúpnej ceny podozrivému, teda až po

uskutočnení majetkovej dispozície zo strany sťažovateľa. Objektívna stránka skutkovej podstaty trestného činu podvodu však vyžaduje, aby podvodný úmysel (v danom prípade spočívajúci vo vylákaní kúpnej ceny pod nepravdivou zámienkou následného prevodu nehnuteľnosti na osobu sťažovateľa), predchádzal vykonaniu majetkovej dispozície zo strany sťažovateľa (ako poškodeného), ktorú skutočnosť však vo svojej sťažnosti spochybňuje aj samotný sťažovateľ.

II. Prípád (štádium – postup pred začatím trestného stíhania)

1. Skutkový stav

Poverený príslušník Obvodného oddelenia Policajného zboru Šurany (ďalej len „poverený príslušník“) uznesením podľa ustanovenia § 197 odsek 1 písmeno d) Trestného poriadku odmietol vec podozrenia zo spáchania prečinu podvodu podľa ustanovenia § 221 odsek 1 Trestného zákona, na tom skutkovom základe, že páchatel' na základe ústnej dohody s poškodenou v období mesiaca júl 2015 mal opraviť chodníky na adrese trvalého bydliska poškodenej tým spôsobom, že na pôvodné chodníky mal nalepiť kamenný koberec, pričom páchatel' v zmysle ústnej dohody zabezpečil materiál a v tomto období dohodnuté práce vykonal, za čo mu poškodená vyplatila sumu vo výške 2000,00 eur, pričom koncom mája roku 2018 poškodená páchatel'a upovedomila o tom, že chodníky sú poškodené takým spôsobom, že sa odlúpil celý povrch živice kamenných kobercov a je potrebné toto poškodenie opraviť, čo avšak páchatel' dosiaľ neopravil a ani nevrátil poškodenej sumu 2000 eur, pričom páchatel' takto svojím konaním spôsobil poškodenej vo výške 2000 eur.

2. Odmietnutie trestného oznámenia – argumentácia vyšetrovatel'ky

Predmetné uznesenie poverený príslušník odôvodnil tým, že poukazoval na skutočnosť, že pre naplnenie zákonných znakov skutkovej podstaty uvedeného trestného činu by muselo byť preukázané, že už v čase dohody s poškodenou mal v úmysle dohodnuté práce nevykonať, čo sa však v danom prípade nestalo. Obdobne poverený príslušník, poukazujúc na objekt trestného činu, dôvodil, že neboli naplnené ani zákonné znaky skutkovej podstaty prečinu poškodzovania spotrebiteľ'a podľa ustanovenia § 269 odsek 1 písmeno a), písmeno b) Trestného zákona, keďže podozrivý v danom prípade nevykonával žiadnu obchodnú činnosť a práce v prospech poškodenej vykonal len na základe ústnej dohody ako občiansku výpomoc a v danom prípade neboli naplnené

ani zákonné znaky objektívnej stránky uvedeného trestného činu, keďže plnenie z uvedeného dvojstranného záväzkového vzťahu nemožno považovať za uvedenie výrobku, práce alebo služby na trh.

3. Zamietnutie sťažnosti oznamovateľa – argumentácia prokurátora

Voči uvedenému uzneseniu podal oznamovateľ sťažnosť, ktorú prokurátor podľa ustanovenia § 193 odsek 1 písmeno c) Trestného poriadku zamietol s odôvodnením, že v dostatočnej miere bolo preukázané, že podozrivý svojim konaním neuviedol sťažovateľku (ako ani inú osobu) do omylu, následkom ktorého by sťažovateľka vykonala majetkovú dispozíciu s peňažnými prostriedkami, v dôsledku ktorej by jej (alebo inej osobe) vznikla škoda. Následné popraskanie vyhotovených úprav na chodníkoch sťažovateľky a ani prípadné ďalšie prísľuby podozrivého ohľadne dodatočnej opravy týchto chodníkov nie sú spôsobilé naplniť zákonné znaky skutkovej podstaty prečinu podvodu podľa ustanovenia § 221 odsek 1 Trestného zákona. Odhliadnuc od uvedeného je v neposlednom rade potrebné poukázať aj na nedodržanie tzv. obvyklej miery opatrnosti zo strany sťažovateľky, ktorá sa na oprave chodníkov s podozrivým dohodla len ústne, bez uzatvorenia písomnej zmluvy a bez dokladu, preukazujúceho odovzdanie peňažnej sumy za vykonané práce, z ktorých dokladov by jednoznačne vyplývali práva a povinnosti účastníkov tohto (bezo sporu civilnoprávneho) vzťahu. Vykonanie uvedených prác v prospech sťažovateľky možno vzhľadom k povahe ich ústnej dohody považovať za formu určitej spoločenskej výpomoci, v žiadnom prípade však nie za dodanú službu v zmysle dikcie skutkovej podstaty uvedeného trestného činu, a preto nemohol byť v danom prípade naplnený objekt a ani objektívna stránka skutkovej podstaty uvedeného trestného činu. Zákonné znaky skutkovej podstaty žiadneho z trestných činov nie je spôsobilé naplniť ani následné sťažovateľkou opisované konanie podozrivého, spočívajúce v nesplnenom sľube popraskané chodníky opraviť, resp. ignorovanie kontaktovania zo strany sťažovateľky, keďže na základe takéhoto konania podozrivého už nedošlo k uskutočneniu žiadnej majetkovej dispozície zo strany sťažovateľky a zo strany podozrivého v dôsledku toho už nebol dodaný žiaden tovar a ani žiadna služba.

III. Prípád (štádium – prípravné konanie)

a) Skutkový stav

Prokurátor Okresnej prokuratúry Žiar nad Hronom podľa ustanovenia § 215 odsek 1 písmeno b) Trestného poriadku zastavil trestné stí-

hanie obvinenej na tom skutkovom základe, že dňa 11. novembra 2015 v Banskej Štiavnici, v úmysle získať finančné prostriedky aj napriek tomu, že vedela, že nespĺňa podmienky na jeho poskytnutie, požiadala prostredníctvom mandátára spoločnosť XXXXX, písomnou žiadosťou o úver vo výške 350 eur, pričom v žiadosti o úver uviedla nepravdivý údaj, že nie sú voči nej vedené exekúcie, pričom v danom období boli voči nej vedené dve exekúcie, po čom následne na základe predmetnej žiadosti v Banskej Štiavnici uzatvorila ako dlžníka so spoločnosťou XXXXX zmluvu o úvere, kde na základe uvedenej zmluvy o úvere jej bol poskytnutý úver vo výške 350 eur, ktorý sa zaviazala vrátiť spolu s príslušným poplatkom vo výške 346 eur, t. j. celkovo vrátiť sumu vo výške 696 eur v pravidelných mesačných splátkach vo výške 58 eur, pričom následne úver od začiatku nesplácala, až po podaní oznámenia dňa 14.03.2017 uhradila splátku vo výške 30 eur, čím spoločnosť uviedla do omylu v otázke plnenia podmienok na poskytnutie úveru a spôsobila jej uvedeným konaním škodu vo výške 350 eur.

b) Argumentácia prokurátora

Prokurátor v danom uznesení poukázal na to, že nakoľko je trestné právo prostriedkom *ultima ratio*, používa sa len vtedy, keď nápravu nie je možné dosiahnuť prostriedkami iných právnych odvetví, čo potvrdzuje uznesenie Krajského súdu v Košiciach sp. zn 5 To 22/2012-169: „Možnosť využiť trestnoprávny prostriedok ochrany nesmie byť natoľko jednoduchá a bežná, aby pre oprávnené subjekty bolo najvýhodnejšie celkom rezignovať na aktívnu ochranu ich práv a záujmov v takej miere, ktorú od nich treba rozumne vyžadovať.“

Vzhľadom na vyššie uvedené je teda možné závažnosť prečinu posúdiť podľa nasledovných kritérií:

- a) spôsob vykonania činu a jeho následky,
- b) okolnosti, za ktorých bol čin spáchaný,
- c) miera zavinenia a pohnútky páchatel'a.

Pri aplikovaní vyššie uvedených kritérií na skutkový stav, ktorý bol zistený na základe dôkazov zabezpečených v prípravnom konaní, je potrebné skonštatovať, že napriek tomu, že obvinená pri vypisovaní Žiadosti o úver zamlčala, že v minulosti bola vedená a že aj v čase spisovania tejto žiadosti sú vedené voči nej exekúcie, avšak na druhej strane priznala splácanie ďalších úverov, ako aj to, že sú jej vykonávané zrážky zo mzdy. Mandatárka spoločnosti pritom túto skutočnosť ďalej nezisťovala a nedotazovala obvinenú, o aké zrážky konkrétne ide XXXXX ako právnická osoba, ktorej predmetom činnosti je poskytovanie úverov, by mala zachovávať určitú bežnú a nevyhnutnú mieru

opatrnosti. Teda, ak by sa spoločnosť XXXXX, resp. jej mandatár, zaoberal bližšie otázkou, prečo boli ich klientke – obvinenej vykonávané zrážky zo mzdy, mohli tak predísť vzniknutej situácii.

Nakoľko závažnosť konania obvinenej v zmysle vyššie uvedených kritérií je nepatrná a navyše zo strany XXXXX, nedošlo k zachovaniu bežnej opatrnosti, ktorá sa vyžaduje pri takýchto majetkových dispozíciách, mám za to, že nebola naplnená materiálna stránka prečinu úverového podvodu a teda skutok nie je trestným činom, preto som rozhodol tak, ako je uvedené vo výrokovvej časti tohto uznesenia.

Na základe uvedených príkladov je celá argumentácia prokurátorov postavená na uplatnení tzv. *materiálneho korektívu*²⁹, ktorý je nepriamym prejavom princípu *ultima ratio*. V súčasnosti Trestný zákon obsahuje ustanovenie upravujúce materiálny korektív, ale obmedzujúc sa len na prečiny, čo znamená, že okrem naplnenia formálnych znakov skutkovej podstaty prečinu sa vyžaduje aj naplnenie určitej závažnosti spáchaného prečinu, ktorá musí dosahovať intenzitu väčšiu ako nepatrnú.

Záverom uvádzame uznesenie prokurátora Krajskej prokuratúry v Banskej Bystrici, pričom skutkový základ spočíval v tom, že vyšetrovateľ MV SR, Prezídia PZ, Národnej kriminálnej agentúry uznesením sp. zn. PPZ-560/NKA-FP-ST-2012 zo dňa 24. februára 2015 podľa ustanovenia § 215 ods. 1 písm. b) Trestného poriadku zastavil trestné stíhanie vo veci obzvlášť závažného zločinu úverového podvodu podľa ustanovenia § 222 ods. 1, ods. 5 písm. a) Trestného zákona. Prokurátor sťažnosť poškodenej osoby zamietol, pričom v odôvodnení rozhodnutia uviedol:

- Pokiaľ aj nejaký omyl či nesprávna alebo nedostatočná predstava poškodeného o skutočnom stave veci v inkriminovanom čase existovala, príčinu a dôvody tohto stavu treba vidieť primárne v konštrukcii zmluvných podmienok poskytnutia a čerpania inkriminovaných kontokorentných úverov a v nedôvodnej rezignácii poškodeného na plnenie všeobecnej a osobitnej preventívnej povinnosti vrátane s tým súvisiaceho nedostatku kontrolných mechanizmov na jeho strane.
- Pri existencii a zavedení preventívnych povinností štát ako osoba oprávnená a povinná vyvodzovať trestnú zodpovednosť a ukladať tresty za spáchané trestné činy je oprávnený požadovať od fyzických a právnických osôb, aby pri vykonávaní majetkových dispozícií zachovávali určitú bežnú a nevyhnutnú mieru opatrnosti. Ak sa tak z ich strany nestane napriek tomu, že dostupnými prostriedkami mohli omyl a s ním súvisiacu škodu zistiť a eli-

²⁹ Ustanovenie § 10 ods. 2 Trestného zákona.

minovať, musia zodpovednosť za spôsobený škodlivý následok niesť primárne sami a domáhať sa ochrany svojich práv cestou iných právnych prostriedkov ako trestného práva.³⁰

Záver

Záverom možno konštatovať, že Trestný zákon svojimi definíciami trestných činov nedokáže vždy exaktne určiť či v danom prípade skutok je alebo nie je trestným činom, a to najmä v prípadoch, ktoré majú súkromnoprávny základ. Trestné právo je ako prostriedok *ultima ratio* zvýraznené najmä v prípadoch, ktoré majú súkromnoprávny základ, pričom v takýchto prípadoch je nevyhnutné, aby OČTK a sudy vykladali znaky skutkových podstát majetkových trestných činov takým spôsobom, že princíp *ultima ratio* je neoddeliteľnou súčasťou formálnych znakov skutkovej podstaty trestného činu a má vplyv aj na subjektívnu stránku trestného činu. Rovnako je dôležité pri tomto procese zvažovať uplatňovanie prostriedkov iných právnych odvetví pri porušení práv a právom chránených záujmov (napr. prostriedky občianskeho alebo obchodného práva).

Na základe uvedenej rozhodovacej činnosti OČTK a súdov a z ich judikatúry vidieť pomerne vysokú mieru aplikácie a interpretácie princípu *ultima ratio* v prípadoch, ktoré majú súkromnoprávny základ. Na dôvažok je možné skonštatovať, že aj aplikácia princípu *ultima ratio* nesmie byť pri posudzovaní takýchto konaní zneužívaná, ak ide o prípady, ktoré už zreteľne vybočujú z rámca bežných súkromnoprávných vzťahov a zároveň naplňajú znaky konkrétnych skutkových podstát trestných činov.

Použitá literatúra

1. BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. *Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár. II. diel.* 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2011. 1616 s. ISBN 978-80-7400-394-3.
2. HAMRANOVÁ, D. Podvodné konania a princíp *ultima ratio* In *Policajná teória a prax*. Roč. 25, č. 1, 2017, s. 128 – 138.
3. HAMRANOVÁ, D. Princíp „*ultima ratio*“ a jeho uplatnenie na území Slovenskej republiky. In. *Trestní právo*. Roč. 21, č. 4, 2017, s. 40 – 47.

³⁰ Uznesenie Krajskej prokuratúry v Banskej Bystrici zo dňa 26. októbra 2015, sp. zn. Kv 9/15/6600.

4. HAMRANOVÁ, D. Problematika rizika v hospodárskej a majetkovej kriminalite s dôrazom na uplatnenie princípu ultima ratio. In *Nové jevy v hospodárskej kriminalite se zaměřením na kriminalitu finanční*. Brno: Masarykova univerzita, 2017. s. 98 – 109. ISBN 978-80-210-8675-3.
5. IVOR, J. a kol. *Trestné právo hmotné II. Osobitná časť*. Bratislava : IURA EDITION, 2006, 993 s. ISBN 978-80-8078-308-2.
6. KUČHTA, J. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Zvláštní část. První vydání*. Praha : C. H. Beck, 2009, 632 s. ISBN 9788074000478.
7. SAMÁŠ, O., STIFFEL, H., TOMAN, P. a kol. *Trestný zákon. Stručný komentár*. Bratislava: IURA EDITION, 2006, 884 s. ISBN 8080870781.
8. ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník. Komentář. 2. vydání*. Praha : C. H. Beck, 2012, 1450 s. ISBN: 978-80-7400-428-5.

Rozhodnutia súdov a orgánov činných v trestnom konaní

1. Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 20. decembra 1966, sp. zn. 1 Tz 62/66.
2. Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 11. novembra 2015, sp. zn. 3 Tdo 10/2015.
3. Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 1. apríla 2015, sp. zn. ÚS 152/201517.
4. Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR zo dňa 14. februára 1967 – 3 Tz 5/67.
5. 2 T/90/2010.
6. Uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 25. mája 2010, sp. zn. 7 Tdo 486/2010.
7. Uznesenie Okresnej prokuratúry Košice II zo dňa 23. septembra 2019, sp. zn. 2 Pv 52/19/8803.
8. Uznesenie Okresnej prokuratúry Košice I zo dňa 9. mája 2013, sp. zn. 3 Pv 245/13/8802.
9. Uznesenie Krajskej prokuratúry v Banskej Bystrici zo dňa 26. októbra 2015, sp. zn. Kv 9/15/6600.

VERITEĽ AKO POŠKODENÝ A PÁCHATEĽ TRESTNÉHO ČINU^{1:2}

JUDr. Natália Hangáčová

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky
Právnická fakulta UK
email: natalia.hangacova@flaw.uniba.sk

Mgr. Nina Tarabová

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky
Právnická fakulta UK
email: nina.tarabova@flaw.uniba.sk

Mgr. Lukáš Turay

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky
Právnická fakulta UK
email: lukas.turay@flaw.uniba.sk

Veriteľ ako poškodený a páchatel' trestného činu

V článku sa autori venujú vybraným trestným činom, ktorých sa môžu dopustiť veritelia a tiež tým trestným činom, ktorých poškodenými môžu byť veritelia.

¹ Článok bol vypracovaný v rámci riešenia projektu APVV č. 15-0740 – Návody a nástroje na efektívnu elimináciu protiprávnych konaní v spojení s možnou insolveniou (APVV 15-0740 - „Guidelines and tools for effective elimination of unlawful acts in relation with potential insolvency“).

² Článok bol vypracovaný v rámci riešenia projektu Grantu pre doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov Univerzity Komenského č. UK/318/2019 Karuselove podvody.

Der Gläubiger als Verletzter und der Täter

Der Artikel befasst sich mit ausgewählten Straftaten, die von Gläubigern begangen werden können, sowie mit Straftaten, die von Gläubigern beschädigt werden können.

The creditor as the victim and the offender

This article deals with selected crimes that may be committed by creditors and crimes by which creditors may be harmed.

Kľúčové slová: veriteľ, trestná zodpovednosť, poškodený

Key words: creditor, criminal responsibility, victim

Schlüsselwörter: Gläubiger, strafrechtliche Verantwortlichkeit, verletzt

Úvod

Tak ako každý trestný čin má svojho páchatel'a, tak väčšina trestných činov má aj svoju obeť. Výnimku v tomto smere netvorí ani trestné činy poškodzujúce veriteľov alebo trestné činy páchané veriteľmi. V predmetnom príspevku sa bližšie zameriavame na čiastkovú analýzu vybranej právnej úpravy so zameraním na trestné činy, ktoré ohrozujú veriteľov (trestný čin poškodzovania veriteľ'a § 239 TZ, trestný čin zvýhodňovania veriteľ'a § 240 TZ, trestný čin marenia exekučného konania § 243a TZ, ako aj trestného činu nekalej likvidácie podľa § 251b TZ). V závere sa venujeme podávaniu aj tzv. „šikanózneho návrhu“ na začatie konkurzného konania.

1. Trestné činy spojené s veriteľmi

Trestné činy páchané veriteľmi alebo trestné činy, ktoré poškodzujú veriteľov sú stále aktuálnou témou, aj keď v súčasnosti je v spoločnosti pertraktovaná téma prípustnosti dôkazov v trestnom konaní alebo zásada *ne bis in idem* vo svetle disciplinárneho a trestného konania. V prvom kroku by sme ich vymedzili.

Demonštratívny výpočet trestných činov, ktorých sa môžu dopustiť veritelia:

1. § 239 TZ Poškodzovanie veriteľ'a;
2. § 240 TZ Zvýhodňovanie veriteľ'a;
3. § 241 TZ Machinácie v súvislosti s konkurzným a vyrovnacím konaním;

4. § 242 a § 243 TZ Marenie konkurzného alebo vyrovnacieho konania;
5. § 243a TZ Marenie exekučného konania.

Demonštratívny výpočet trestných činov, ktorých poškodenými sa môžu stať veritelia:

1. § 227 TZ Podvodný úpadok;
2. § 228 TZ Zavinený úpadok;
3. § 251b TZ Nekalá likvidácia;
4. § 237 a § 238 TZ Porušovanie povinnosti pri správe cudzieho majetku.

Z analýzy hmotnoprávných ustanovení vyplynulo, že nie každého z vyššie uvedených trestných činov sa môže dopustiť aj právnická osoba. Túto skutočnosť považujeme za oslabenie ochrannej a represívnej funkcie trestného práva. Prikláňame sa k názoru, že by bolo vhodnejšie negatívne vymedziť trestné činy, za ktoré možno vyvodit' trestnoprávnu zodpovednosť aj voči právnickým osobám, *de lege lata* uvedených v § 3 zákona č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov („**Zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb**“). Pri takomto vymedzení by zákonodarcu starostlivo zvažil, ktoré trestné činy nemôže právnická osoba spáchať ani eventuálne a tie by sa explicitne uviedli do Zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb. Z vyššie uvedených trestných činov nemôže spáchať právnická osoba trestný čin podľa § 241 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona v znení neskorších predpisov („**Trestný zákon**“ alebo „**TZ**“) Machinácie v súvislosti s konkurzným a vyrovnacím konaním; § 242 a § 243 TZ Marenie konkurzného alebo vyrovnacieho konania; § 243a TZ Marenie exekučného konania; § 238 TZ Porušovanie povinnosti pri správe cudzieho majetku; § 251b TZ Nekalá likvidácia.

2. Veriteľ ako poškodený

2.1 Trestný čin poškodzovania veriteľa

Za trestný čin podľa § 239 Trestného zákona môže byť trestne zodpovedná fyzická aj právnická osoba. Považujeme za potrebné podotknúť, že pri tomto trestnom čine nedôjde k trestnej zodpovednosti, ak má veriteľ možnosť uspokojiť sa z iného majetku dlžníka. Táto skutočnosť je mnohokrát v praxi ignorovaná. Veritelia podávajú šikanózne návrhy na začatie trestného stíhania aj keď má dlžník majetok a bolo by možné uspokojiť pohľadávku veriteľa. Nie je vylúčené, že sú si veri-

telia svojho konania vedomí, no spoliehajú sa na „strašiacu funkciu“ trestného práva. Teda že dlžník uhradí pohľadávku, ak bude napr. vypočítý orgánmi činnými v trestnom konaní k okolnostiam nasvedčujúcim, že mal spáchať trestný čin³. Predpokladom naplnenia skutkovej podstaty podľa § 239 Trestného zákona je, že sa konaním zmarí čo i len čiastočné uspokojenie veriteľa.

Naopak, obligatónnym znakom dvoch základných skutkových podstát trestného činu poškodzovania veriteľa nie je spôsobenie škody ani zadováženie neoprávneného prospechu. Spôsobenie škody je okolnosťou podmieňujúcou použitie vyššej trestnej sadzby (§ 230 ods. 3, 4, 5 Trestného zákona). Domnievame sa, že je potrebné posudzovať aj výšku škody, ktorá bola páchatel'om spôsobená. Pri trestnom čine poškodzovania veriteľa (okrem ods. 5) je potrebné uplatňovať materiálny korektív, pretože tento trestný čin je v oboch základných skutkových podstatách (aj v kvalifikovaných skutkových podstatách, okrem ods. 5) prečinom.

Subjektom trestného činu podľa § 239 ods. 1 Trestného zákona môže byť výlučne dlžník, pričom páchatel'om trestného činu podľa § 239 ods. 2 Trestného zákona môže byť iba osoba odlišná od dlžníka.

Ak pri trestnom čine poškodzovania veriteľa vystupuje aj tretí subjekt – záložný veriteľ, pretože sa dlžník snaží zmariť uspokojenie svojho veriteľa čo aj len čiastočne tým, že zaťaží vec, ktorá je predmetom záväzku (§ 239 ods. 1 písm. b) Trestného zákona) a záložný veriteľ konal v priamej súvislosti s dlžníkom a na základe dohody s ním, bude zodpovedný za účasť na trestnom čine podľa § 239 ods. 1 Trestného zákona.⁴

2.2 Trestný čin zvýhodňovania veriteľa

Za trestný čin podľa § 240 Trestného zákona môže byť trestne zodpovedná fyzická aj právnická osoba. Na vyvodenie trestnej zodpovednosti nepostačuje zvýhodnenie jedného veriteľa pred druhým, ak má veriteľ možnosť uspokojiť svoju pohľadávku z iného majetku dlžníka (obdobne ako pri trestnom čine poškodzovania veriteľa). I pri tomto trestnom čine sa na vyvodenie trestnej zodpovednosti nevyžaduje v základnej skutkovej podstate spôsobenie škody. Spôsobenie škody je okolnosťou podmieňujúcou použitie vyššej trestnej sadzby (§ 240 ods. 2 a 3 Trestného zákona).

³ § 196 (2) Trestného poriadku

⁴ Čentěš J. a kol.: *Trestný zákon, Veľký komentár*. 4. aktualizované vydanie, s. 500.

V praxi vyvstáva otázka čo sa považuje za škodu v zmysle § 240 Trestného zákona. S touto otázkou sa vysporiadal Šamko, P. a s jeho názorom sa plne stotožňujeme. Škodou rozumie rozdiel medzi tým, čo bolo zvýhodnenému veriteľovi uhradené a tým čo malo zvýhodnenému veriteľovi prináležať, ak by bol pomerne uspokojený v súlade so zásadou konkurzného a reštrukturalizačného konania – t. j. zásadou rovnomerného uspokojenia pohľadávok veriteľov v rovnakom postavení.⁵ Táto zásada je upravená v § 95 ods. 1 druhej vete zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len Zákon o konkurze a reštrukturalizácii), cit.: „[...] *ak nie je možné uspokojiť nezabezpečené pohľadávky v celom rozsahu, uspokojia sa pomerne podľa ich vzájomnej výšky*“.

2.3 Aplikačný problém pri trestnom čine marenia exekučného konania

Pri trestnom čine marenia exekučného konania podľa § 243a Trestného zákona vyvstáva otázka ako postupovať, ak je na vec podliehajúcu exekúcii zriadené záložné právo a táto vec je v držbe tretej osoby.

Podľa § 61q ods. 2 zákona č. 233/1995 o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti a o zmene a doplnení ďalších zákonov („**Exekučný poriadok**“) cit.: „*Exekúciu na záloh možno viesť iba vtedy, ak oprávneným je záložný veriteľ alebo ak záložný veriteľ s exekúciou súhlasí.*“ V predostretom prípade nie je oprávneným záložný veriteľ ale tretia osoba a záložný veriteľ s vykonaním exekúcie nesúhlasí. Navyiac záloh je v držbe úplne odlišnej osoby. Otáznym je či môže byť držiteľ zálohu (záloh je zároveň vecou podliehajúcou exekúcii podľa § 243a ods. 1 písm. e) TZ) trestne zodpovedný za trestný čin marenia exekučného konania podľa § 243a ods. 1 písm. e) Trestného zákona, ak exekútor vedie exekučné konanie aj napriek § 61q ods. 2 Exekučného poriadku.

Trestne zodpovedná za trestný čin podľa § 243a Trestného zákona môže byť iba fyzická osoba. Ak by bol záloh (vec podliehajúca exekúcii, na ktorú je zriadené záložné právo) v držbe právnickej osoby, tá by bola „vyňatá“ z trestnej zodpovednosti za trestný čin podľa § 243a ods. 1 písm. e) Trestného zákona, ak by aj naplnila znaky skutkovej podstaty tohto trestného činu.

⁵ Šamko P.: *Poznámky k trestnému činu zvýhodňovania veriteľa*. In *Zo súdnej praxe*. č. 6/2016, s. 252.

§ 243a Marenie exekučného konania

(1) *Kto marí exekučné konanie tým, že e) nevydá vec podliehajúcu exekúcii, potrestá sa odňatím slobody až na dva roky.*

I keď je trestný čin marenia exekučného konania úmyselným trestným činom, prezumujeme, že by orgány činné v trestnom konaní vedeli dokázať nepriamy úmysel držiteľa zálohu mariť exekučné konanie nevydaním veci podliehajúcej exekúcii. Držiteľ zálohu by teda vedel, že svojím konaním môže porušiť alebo ohroziť záujem chránený Trestným zákonom, a pre prípad, že ho spôsobí, bol s tým uzrúmený. Akým spôsobom sa držiteľ zálohu môže brániť, ak exekútor vyzve držiteľa na odovzdanie zálohu (veci podliehajúcej exekúcii podľa § 243a ods. 1 písm. e) TZ)?

Podľa nášho názoru prichádza do úvahy buď (i) uplatnenie okolnosti vylučujúcej protiprávnosť činu, a to výkon práv a povinností podľa § 28 ods. 1 Trestného zákona alebo (ii) posúdenie predbežnej otázky podľa § 7 ods. 1 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku v znení neskorších predpisov („**Trestný poriadok**“), že nejde o vec, ktorá podlieha exekúcii. Domnievame sa tiež, že vec nepodlieha exekúcii v zmysle § 61q ods. 2 Exekučného poriadku, ale exekútor exekučné konanie začal a pokračuje v ňom.

Podľa § 28 ods. 1 Trestného zákona cit.: „*Čin inak trestný nie je trestným činom, ak ide o výkon práva alebo povinnosti vyplývajúcich zo všeobecne záväzného právneho predpisu, z rozhodnutia súdu alebo iného orgánu verejnej moci [...]; spôsob výkonu práv a povinností nesmie odporovať všeobecne záväznému právnomu predpisu.*“ Držiteľ zálohu by mohol byť chránený týmto ustanovením, ak vyhovie výzve exekútora a odovzdá mu vec podliehajúcu exekúcii, na ktorú je zároveň zriadené záložné právo. Držiteľ zálohu nebude trestne zodpovedný a nebude zodpovedný ani v civilnom práve⁶ za porušenie povinností voči záložnému veriteľovi ani vlastníkovi zálohu.

Druhou možnosťou je posúdenie predbežnej otázky, že nejde o vec, ktorá podlieha exekúcii⁷. Podľa § 7 ods. 1 Trestného poriadku cit.: „*Orgány činné v trestnom konaní a súd posudzujú samostatne predbežné otázky, ktoré sa v konaní vyskytnú [...]*“. Ak by vec nepodliehala exekúcii, držiteľ by nevydaním veci nespáchal trestný čin marenia exe-

⁶ Burda, E., Čentéš, J., Kolesár, J., Záhora, J. a kol.: *Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár.* I. diel. 1. vydanie. Praha : C. H. Beck, 2010, s. 236.

⁷ Burda, E., Čentéš, J., Kolesár, J., Záhora, J. a kol.: *Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár.* II. diel. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 624.

kučného konania a nepoškodil by tak práva vlastníka veci ani záložného veriteľa.

V oboch prípadoch by bolo na posúdení orgánov činných v trestnom konaní, či by bola beztrestnosť tretej nezainteresovanej osoby (držiteľa zálohu) zaručená alebo nie. Domnievame sa, že by bol narušený princíp právnej istoty. S takýmto stavom sa nemožno uspokojiť a prax alebo zákonodarca by mal myslieť aj na takéto situácie.

Čo však v prípade, ak by orgány činné v trestnom konaní alebo súd rozhodli, že vec podlieha exekúcii a držiteľ by vec nevydal, pretože sa domnieval, že vec exekúcii nepodlieha. Ak držiteľ zálohu vec nevydá preto, že sa obáva vyvodenia civilnej zodpovednosti voči nemu zo strany vlastníka veci alebo záložného veriteľa, išlo by podľa nášho názoru o neprimerané využitie inštitútov trestného práva, ak by bol držiteľ zálohu trestne stíhaný za trestný čin marenia exekučného konania. Sporným ostáva, či môže držiteľ zálohu sám posúdiť, že vec nepodlieha exekúcii.

Ďalšou otázkou je, či by mohla byť vyvodená trestná zodpovednosť voči exekútorovi za trestný čin zneužívania právomoci verejného činiteľa podľa § 326 ods. 1 písm. a) alebo b) Trestného zákona, ak konal v rozpore s Exekučným poriadkom. Súdny exekútor je uvedený v taxatívnom výpočte verejných činiteľov v § 128 ods. 1 Trestného zákona. Samozrejme, trestnú zodpovednosť za tento úmyselný trestný čin možno vyvodit', ak sú naplnené aj ďalšie obligatórne znaky tohto trestného činu, t. j. že exekútor konal v úmysle spôsobiť inému škodu alebo zadovážiť sebe alebo inému neoprávnený prospech. Výšku škody ani prospechu Trestný zákon neuvádza. Navyiac, voči exekútorovi možno vyvodit' aj administratívnu zodpovednosť podľa § 219 a nasl. Exekučného poriadku, pričom treba vziať v úvahu i zásadu *ne bis in idem*.

§ 326 Zneužívanie právomoci verejného činiteľa

(1) Verejný činiteľ, ktorý v úmysle spôsobiť inému škodu alebo zadovážiť sebe alebo inému neoprávnený prospech, a) vykonáva svoju právomoc spôsobom odporujúcim zákonu, b) prekročí svoju právomoc, potrestá sa odňatím slobody na dva roky až päť rokov.

2.4 Skutková podstata Nekalej likvidácie podľa §251b TZ

Slovenská republika je od svojho vzniku svedkom neúmernej kriminalizácie verejnosti. Uvedenú skutočnosť dosvedčuje predovšetkým

skutočnosť, že od rekonštrukcie už zákonodarca Trestný zákon novelizoval 40-krát. Počas týchto noviel zákonodarca vypustil len 3 skutkové podstaty, ale naopak zaviedol až 43 nových skutkových podstat. Jednou z takto novo prijatých skutkových podstat bola aj skutková podstata trestného činu Nekalej likvidácie podľa § 251b TZ. Táto zmena bola výsledkom legislatívnej aktivity, ktorá skončila prijatím zákona 264/2017 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony. Dôvodová správa k tejto skutkovej podstate uvádza: „*Účelom navrhovaného doplnenia Trestného zákona je zavedenie skutkovej podstaty nového trestného činu – nekalá likvidácia, ktorý ma postihovať normami trestného práva tzv. biele kone, ako aj osoby participujúce na konaní v súvislosti s prevádzaním majetkovej účasti na právnických osobách na biele kone. Objektom skutkovej podstaty trestného činu je ochrana spoločenských vzťahov vznikajúcich pri podnikaní právnických osôb, pričom cieľom skutkovej podstaty trestného činu je ochrana čistoty podnikateľského prostredia pred nekalou činnosťou spočívajúcou v prevádzaní obchodných podielov na biele kone. Objektívna stránka skutkovej podstaty trestného činu bude spočívať v konaní, ktoré je buď sprostredkovaním nekalej likvidácie (odsek 1), prevodom majetkovej účasti na bieleho koňa (odsek 2) alebo samotné pôsobenie ako biely kôň (odsek 3). Zároveň však v súlade s odsekom 3 platí, že biely kôň mal a mohol vedieť, že ten, kto na neho previedol účasť na právnickej osobe alebo ho ustanovil ako štatutárny orgán alebo člena štatutárneho orgánu právnickej osoby, mal úmysel zmariť riešenie ukončenia podnikania právnickej osoby likvidáciou. Páchatelom trestného činu môže byť ktorákoľvek fyzická osoba, ktoré je trestne zodpovedná. Z hľadiska subjektívnej stránky sa bude vyžadovať zavinenie formou úmyslu v konaní, ktoré je sprostredkovaním nekalej likvidácie (odsek 1) a rovnako aj prevodom majetkovej účasti na bieleho koňa (odsek 2). Pokiaľ však ide o samotné pôsobenie ako biely kôň (odsek 3), v tomto prípade sa vyžaduje zavinenie formou nedbanlivosti. Kvalifikované skutkové podstaty trestného činu (odseky 4 až 6) sa odvíjajú od výšky škody, ako aj od spôsobu konania (závažnejší spôsob konania v odseku 4), resp. aj od organizovanej formy páchania trestnej činnosti (odsek 6).“*

Dôvodová správa teda poskytuje len všeobecný opis skutkovej podstaty, ale neobsahuje zdôvodnenie, ktoré viedlo zákonodarcu k prijatiu predmetného ustanovenia. Vo svojej podstate nepovažujeme prijatie takejto skutkovej podstaty za podložené, či už aplikačnou praxou alebo teóriou trestného práva hmotného. Podľa nášho názoru predmetná skutková podstata bude predstavovať len komplikáciu pre orgány činné v trestnom konaní (ďalej len OČTK) a súd, pretože zákonodarca zvolil

podmienky na vyvodenie trestnej zodpovednosti komplikovanie na ich naplnenie z hľadiska dokazovania.

Ak by sme sa zamerali len na subjektívnu stránku, tak OČTK majú v súčasnosti veľmi komplikované dokazovanie.

Z hľadiska subjektívnej stránky skutkových podstát trestného činu nekalej likvidácie ide o úmyselné trestné činy. Toto konštatovanie možno odvodiť na základe § 17 Trestného zákona: „*Pre trestnosť činu spáchaného fyzickou osobou treba úmyselné zavinenie, ak tento zákon výslovne neustanovuje, že stačí zavinenie z nedbanlivosti.*“ Uvedené skutkové podstaty patria do skupiny skutkových podstát, ktoré nemajú priamo v ich znení vyjadrenú formu zavinenia (podobné skutkové podstaty sú napríklad skutková podstata trestného činu krádeže podľa § 212 ods. 1 Trestného zákona alebo skutková podstata trestného činu založenia, zosnovania a podporovania zločineckej skupiny podľa § 296 Trestného zákona). Zavinenie možno definovať ako vnútorný psychický vzťah páchatel'a k podstatným náležitostiam trestného činu.⁸ Dokazovanie subjektívnej stránky trestného činu nekalej likvidácie bude v praxi veľmi komplikované, pretože OČTK a súd budú musieť skúmať napríklad aj tieto štyri aspekty subjektívnej stránky trestného činu v rámci jeho jednotlivých skutkových podstát v ich rozličnej vzájomnej kombinácii:

1. úmysel zmariť riešenie ukončenia podnikania likvidáciou;
2. (prevzatie práv a povinností), ktoré osoba nemá skutočný záujem vykonávať;
3. hoci osoba nemá skutočný záujem o účasť na právnickej osobe alebo o pôsobenie ako štatutárny orgán alebo člen štatutárneho orgánu právnickej osoby;
4. mal a mohol vedieť, že ten, kto na neho previedol účasť na právnickej osobe alebo ho ustanovil ako štatutárny orgán alebo člena štatutárneho orgánu právnickej osoby, mal úmysel zmariť riešenie ukončenia podnikania právnickej osoby likvidáciou.

Na vyvodenie trestnej zodpovednosti nestačí len samotná skutočnosť, že podnikateľ alebo iná osoba fakticky prevedie svoj podiel na bieleho koňa, ale je potrebné, aby páchatel' konal v špecifickom úmysle a síce *v úmysle zmariť riešenie ukončenia podnikania likvidáciou*. Bez dokázania tohto špecifického úmyslu nebude prichádzať do úvahy vyvodenie trestnej zodpovednosti.⁹

⁸ BURDA, E., ČENTEŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. *Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár*. I. diel. 1. vydanie. Praha : C. H. Beck, 2010, s. 114.

⁹ ŠAMKO, P.: *Trestné činy poškodzujúce veriteľov*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2019, s. 289.

2.5 Trestný čin podvodu

Trestný čin podvodu sa vo svojej podstate spája aj s postavením veriteľov. Ide o špecifický trestný čin vo vzťahu k veriteľom, ktorý ako celok nie celkom možno zaradiť medzi úpadkové trestné činy. Závazkovo právne vzťahy (veriteľsko-dlžnícke vzťahy), sú právne vzťahy, v rámci ktorých je dlžník zaťažený povinnosťou splniť svoj dlh veriteľovi zo svojho celého majetku. Čo však v prípadoch, keď dlžník na uspokojenie niektorých svojich veriteľov použije finančné prostriedky vylákané od iného veriteľa? Najlepším príkladom je aj tzv. Ponziho schéma. Tento model vymyslel taliansky emigrant Carl Ponzi, ktorý pôsobil v Spojených štátoch amerických a od 40 000 investorov vylákal sumu 15 miliónov dolárov. Je založený na premise, kde páchatel sľubuje vysoké úroky svojim veriteľom, na základe ktorých od nich vyláka prvotný vklad. Prvotným veriteľom sa ich vklad skutočne vráti, aby o výhodnosti takéhoto investovania povedali svojim známym. V prípade, že páchatel už bude mať dost' nazhromaždených finančných prostriedkov, vytratí sa. Obdobné praktiky pyramídových hier sa nevyhli ani Slovenskej republike. V súvislosti s tou praktikou si dovoľujeme upozorniť na prípad, keď páchatel' v dobe od 1. januára 1999 do 24. februára 2002, ako konateľ obchodnej spoločnosti K., spol. s r. o. a prostredníctvom splnomocnených osôb, uzatváral zmluvy o pôžičke s vystavením vlastných zmeniek tejto spoločnosti na dlžnú sumu, ktoré mali zabezpečovať splnenie záväzku vrátiť požičané peňažné prostriedky spolu so sľubovaným zhodnotením, a to tak, že peňažné prostriedky vylákal od fyzických osôb zneužívajúc pritom ich dôveru, nedostatok skúseností a dôverčivosť. Následne, keď ich ekonomické správanie ovplyvnil, v mnohých printových a elektronických médiách dlhodobo a v často opakujúcich sa frekvenciách, prezentovanou reklamou, ktorá vytvárala o spoločnosti K., spol. s r. o., dojem dynamickej a prosperujúcej spoločnosti a súčasne spoločnosti sľubujúcej zhodnotenie požičaných peňazí až vo výške 20 % – 31 %, v závislosti od dĺžky poskytnutia pôžičky, a to s trojnásobnou garanciou. Konateľ spoločnosti K., spol. s r. o. musel mať vedomosť, na základe interných ekonomických informácií a nízkych hospodárskych výsledkov spoločnosti, že sľubované záväzky nebude možné splatiť z jej podnikateľských aktivít, čím na škodu 1367 fyzických osôb získal na základe 1512 zmlúv o pôžičke peňažné prostriedky vo výške 237 739 896,- slovenských korún, v prepočte 7 891 518,82 eur, ktoré boli použité na vyplácanie predchádzajúcich vkladateľov a na krytie vlastných nákladov spoločností v skupine K. a to v období od 1. januára 1999 do 30. decembra 1999. V období od 1. januára 2000 do 24. februára 2002 od 834 fyzických osôb získal

na základe 28 617 zmlúv peňažné prostriedky vo výške 3 729 415 732,- slovenských korún, v prepočte 123 793 923,26 eur, ktoré boli použité na vyplácanie predchádzajúcich vkladateľov a krytie vlastných nákladov spoločností v skupine K.

Obžalovaný v tomto prípade namietal subjektívnu stránku. Najvyšší súd Slovenskej republiky však v tomto smere zaujal nasledovné stanovisko: „*Trestnou činnosťou nie je možné (právom dovolené) ziskávať peňažné prostriedky alebo iné majetkové hodnoty, a to ani na uspokojenie inak oprávnenej pohľadávky alebo na splnenie inak právne podloženého záväzku. Ak páchatel' pri trestnom čine podvodu podľa § 221 Trestného zákona získa finančné prostriedky na splnenie svojho záväzku voči inej osobe (uspokojenie jej pohľadávky) uvedením niekoho (poškodeného) do omylu alebo využitím niečieho omylu, dostáva sa do pozície „obohateného na škodu cudzieho majetku“ (majetku osoby poškodenej podvodom) v zmysle odseku 1 vyššie označeného ustanovenia; obohatenie spočíva v zániku záväzku páchatel'a voči dotknutému veriteľovi. Ak páchatel' takto obohatí právnickú osobu (ktorej je napríklad štatutárnym orgánom) ako dlžníka (subjekt záväzku), obohatí trestným činom podvodu „iného“, teda inú osobu než „seba“ (§ 221 ods. 1 Trestného zákona).“¹⁰*

2.6 Právnická osoba ako páchatel' úpadkových trestných činov

Od roku 2016 je na našom území účinný nový právny predpis číslo 91/2016 Z. z. Zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb v znení neskorších právnych predpisov a noviel (ďalej len zákon o TZPO), ktorý prvýkrát po rekodifikácii trestného práva v roku 2005, určitým spôsobom „zamútil“, dovtedy relatívne pokojnú hladinu teórie a aplikačnej praxe trestného zákonodarstva. Do tohto dátumu nebol prijatý žiaden právny predpis, ktorý by tak zásadne menil základné právne princípy, na ktorých je postavené naše trestné právo.

Legislatívne snahy o zavedenie pravej trestnej zodpovednosti právnických osôb v podmienkach Slovenskej republiky prebiehali už od veľkej rekodifikácie trestného práva v roku 2005. Prvý legislatívny návrh V. Hlavu pod názvom Trestná zodpovednosť právnických osôb.¹¹ Tento vládny návrh bol však z Národnej rady Slovenskej republiky stiahnutý a naspäť na prerokovanie sa vrátil bez ustanovení, ktoré by sa týka-

¹⁰ Stanovisko Najvyššieho súd Slovenskej republiky publikované v zierke stanovísk a rozhodnutí 27 z 3/2018.

¹¹ TURAYOVÁ, Y., TOBIÁŠOVÁ, L., ČENTÉŠ, J.: *Trestná zodpovednosť právnických osôb – vybrané aspekty trestnej zodpovednosti právnických osôb v SR*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016, 12 s.

li trestnej zodpovednosti právnických osôb. Pomyselným Pyrrhovým víťazstvom bola novela Trestného zákona číslo 224/2010 Z. z., prostredníctvom ktorej sa do právneho poriadku Slovenskej republiky dostala tzv. nepravá trestná zodpovednosť právnických osôb. Spočívala v možnosti uložiť právnickej osobe nasledujúce ochranné opatrenia:

- zhabanie peňažnej čiastky
- zhabanie majetku

Výraz „Pyrrhovo víťazstvo“ je v tomto prípade namieste, pretože tieto ochranné opatrenia počas svojej účinnosti neboli uložené ani jednej právnickej osobe. Tento stav vydržal až do účinnosti zákona o TZPO. V novembri 2015 Národná rada Slovenskej republiky schválila Zákon č. 91/2016 Z. z. o TZPO. Práve týmto zákonom sa v Slovenskej republike začína písať história pravej trestnej zodpovednosti právnických osôb.

V aplikačnej praxi je pomerne komplikované vymedziť tzv. úpadkové trestné činy, ktoré sa z hľadiska ich osobitosti môžu nachádzať vo viacerých hlavách Trestného zákona. Vo všeobecnosti, sú za úpadkové trestné činy v aplikačnej teórii a praxi, považované nasledovné trestné činy:

- Podvodný úpadok (§ 227 TZ)
- Zavinený úpadok (§ 228 TZ)
- Poškodzovanie veriteľa (§ 239 TZ)
- Zvýhodňovanie veriteľa (§ 240 TZ)
- Machinácie v súvislosti s konkurzným a vyrovnávacím konaním (§ 241 TZ)
- Marenie konkurzného a vyrovnávacieho konania (§ 242 a 243 TZ)
- Marenie exekučného konania (243a TZ)
- Nekalá likvidácia (§ 251b TZ)¹²

V rámci otázky, ktorých trestných činov sa môže právnická osoba dopustiť, je pre nás kľúčový § 3 ZoTZPO, ktorý obsahuje pozitívny taxatívny výpočet trestných činov, ktorých sa môže dopustiť právnická osoba. Svojou podstatou ide o vymedzenie vecnej pôsobnosti zákona a trestnej zodpovednosti právnických osôb.¹³ Právne úpravy vo svete k tejto problematike pristupujú v zásade 3 spôsobmi:

- Pozitívny výpočet (napr. Slovensko);
- Negatívny výpočet (napr. Česko);
- Generálna klauzula (napr. Rakúsko, Belgicko, Francúzsko).

¹² PŮRY, F.: *Úpadkové trestné činy v České republice*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2015, s. 171 – 179.

¹³ BURDA, E., KORDÍK, M., KURILOVSKÁ, L., STRÉMY, T. a kol.: *Zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb. Komentár*. 1. vydanie. Bratislava : C. H. Beck, 2018, s. 77.

3. Veriteľ ako páchatel'

V praxi nastávajú situácie, kedy veritelia prihlásia do konkurzu neexistujúcu pohľadávku alebo svoju existujúcu pohľadávku nadhodnotia, aby získali viac. Cieľom konania podvodných veriteľov je zmarit' uspokojenie skutočných veriteľov dlžníka a v dôsledku toho získať pre seba neoprávnený prospech. Takéto konania môžu naplňovať skutkovú podstatu trestného činu poškodzovania veriteľa podľa § 239 ods. 2 písm. b) Trestného zákona. § 239 ods. 2 písm. b) Trestného zákona, postihuje konania tzv. nepravých veriteľov, ktorí uplatnia na majetok dlžníka neexistujúce právo alebo pohľadávku. Ostatné obligatórne znaky tejto skutkovej podstaty musia byť tiež naplnené. Neexistujúcou pohľadávkou je pohľadávka vymyslená, ktorá vôbec nevznikla. Neexistujúcou pohľadávkou je aj taká, ktorá už zanikla.¹⁴ Neexistujúcou pohľadávkou rozumíme aj tú časť pohľadávky, ktorá siaha nad hodnotu, na ktorú je veriteľ legitímne oprávnený (t. j. nadhodnotená pohľadávka). V tomto prípade ide o konania, kedy sa jeden veriteľ snaží zmarit' uspokojenie iných skutočných veriteľov dlžníka.

3.1 Šikanózne návrhy

V aplikačnej praxi sa stretávame čoraz častejšie s tzv. šikanóznymi návrhmi na vyhlásenie konkurzu dlžníka. Veriteľ je jeden zo subjektov, ktorému zákon *expressis verbis* priznáva právo na podanie návrhu na vyhlásenie konkurzu podľa § 11 zákona o konkurze a reštrukturalizácii: *Návrh na vyhlásenie konkurzu sa podáva na príslušnom súde (ďalej len „súd“). Návrh na vyhlásenie konkurzu je oprávnený podať dlžník, veriteľ, v mene dlžníka likvidátor alebo iná osoba, ak to ustanovuje tento zákon.*

„Šikanózny“ návrh na vyhlásenie konkurzu najčastejšie môže spočívať predovšetkým v prípadoch, keď veriteľ v rozpore so skutočnosťou uvádza, že:

- *má voči konkrétnej fyzickej alebo právnickej osobe pohľadávku, pričom sám vie, že pohľadávku nemá,*
- *veriteľ, voči dlžníkovi síce pohľadávku má, ale jej výška je omnoho nižšia ako ju deklaruje v návrhu.*

Motivácia veriteľa môže byť rôzna. Môže ísť napríklad o túžbu veriteľa zmocniť sa majetku fiktívneho dlžníka alebo poškodiť povest' dlž-

¹⁴ Burda, E., Čentěš, J., Kolesár, J., Záhora, J. a kol.: *Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár.* II. diel. I. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 604.

níka, vzhľadom nato, že mená dlžníkov sú verejne dostupné na webových portáloch.¹⁵

V súvislosti s takýmto konaním páchatel'a prichádzajú do úvahy viaceré trestné činy. Prvým môže byť trestný čin podvodu podľa § 221 TZ alebo trestný čin falšovania a pozmeňovania verejnej listiny, úradnej pečate, úradnej uzávery, úradného znaku a úradnej značky podľa § 352 TZ. Ďalšími trestnými činmi, ktoré sa na prvý pohľad nemusia javiť tak, že môžu byť spáchané v príčinnej súvislosti s postavením veriteľ'a, sú trestné činy korupčného charakteru a zneužívania právomoci verejného činiteľa podľa § 326 TZ a poškodzovania cudzích práv podľa § 375 TZ.

V nadväznosti na problematiku šikanózných návrhov na vyhlásenie konkurzu je potrebné poukázať aj na súdnu prax v Českej republike, a to predovšetkým na uznesenie Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 8 Tdo 1352/2014. V tom to prípade bol obžalovaný odsúdený na základe nasledujúceho skutkového stavu: *..., Odsouzený žádal zaplatit celkovou sumu ve výši 6.737.120,- Kč, kdy později svoji výhrůžku splnil tím, že dne 26. 4. 2012 podal ke Krajskému soudu v Brně „Návrh na prohlášení konkurzu na majetek odpůrce“, kde jako dlužníka označil JUDr. T. K., vedený pod sp. zn. KSBR 38INS 10267/2012-A-2, jenž byl později usnesením Vrchního soudu v Olomouci dne 17. 7. 2012 odmítnut, ačkoli si byl plně vědom, že jeho nároky jsou zcela neopodstatněné a vymyšlené, údajně vzniklé v souvislosti s majetkovým zajištěním půjčky ve výši 1.200.000,- Kč poskytnuté dne 14. 7. 2010 klientem Advokátní kanceláře JUDr. K., věřitelkou M. Š. dlužníkovi V. E., zastoupené obviněným, se splatností ke dni 15. 3. 2011, kdy však tato půjčka nebyla řádně a včas splacena a ze strany poškozeného Advokátní kanceláře JUDr. K. byly později uplatněny všechny formy zajištění výše uvedené půjčky, na což si obviněný dne 24. 8. 2011 stěžoval u České advokátní komory, která jeho stížnost dne 14. 10. 2011 vyhodnotila jako nedůvodnou, přičemž si byl vědom, že podáním výše uvedeného návrhu k insolvenčnímu soudu by závažně poškodil Advokátní kancelář JUDr. K. i jeho osobu, neboť by zahájené insolvenční řízení poškodilo dobré jméno jeho advokátní kanceláře v Brně a dobré jméno jeho osoby, a ztížilo by tak jeho společenské uplatnění, kdy dále obviněný odeslal dne 23. 7. 2012 e-mailovou poštou na e-mailovou adresu poškozeného zprávu, ve které slovně napadá JUDr. T. K. a doslova uvádí „asi vám pohrůžka insolvencí a trestní oznámení nestačilo“, a dále vyhrožuje, že poškozeného fyzicky napadne způsobem ve spisu uvedeným.“*

¹⁵ Například: <https://www.registerdlznikov.sk/>

Okrem procesných pochybení, obžalovaný v dovolaní uviedol, že podanie insolvenčného návrhu... „*Jde o typicky soukromoprávní úkon, v němž nalézací i odvolací soud překvapivě spatřily porušení norem trestního práva, a to i přesto, že orgány činné v trestním řízení neprokázaly, že by si byl vědom skutečnosti, že obviňuje jinou osobu nepravdivě, ani toho, že by pro jiné osoby žádal, co jim v souladu s právem nenáleželo. V jednání mu kladeném za vinu nebyl prokázán škodlivý následek, jelikož nebylo řádně zjištěno, že údaje uvedené v insolvenčním návrhu byly nepravdivé, a soud se měl zabývat i tím, zda věděl o jejich nepravdivosti nebo s ní byl alespoň srozuměn. Vedle nedostatků v subjektivní i v objektivní stránce postrádá jemu za vinu kladený čin i tzv. kauzální nexus mezi jednáním a následkem, a ani nevykazuje další znaky uvedených trestných činů. Posuzovaný čin měl být v souladu s principem ultima ratio projednán nanejvýš v řízení soukromoprávním. Obviněný nepovažoval údaje, které do návrhu na insolvenční řízení uvedl, za nepravdivé a zdůraznil, že pouze podal návrh na zahájení řízení, jež odeslal soudu, v čemž nelze shledávat naplnění znaků sdělení nepravdivých informací ve smyslu § 184 tr. zákoníku, neboť by v takovém případě většina neúspěšných žalob musela být označena za pomluvu.*“

Najvyšší súd však argumenty obžalovaného neprijal a uviedol: „*Soudy obou stupňů v souvislosti s těmito poznatky v odůvodnění svých rozhodnutí zdůraznily, že provedeným dokazováním nebyla zjištěna žádná podložená pohledávka obviněného vůči poškozenému (č. l. 57 až 58). Obviněný tedy, aniž by měl vůči poškozenému pohledávku, podal na něj návrh na prohlášení konkurzu (č. l. 41 až 46) ve snaze donutit jej k zaplacení smyšlených, nedoložených a neprokázaných pohledávek. Soud prvního stupně uvedl, že obviněný si byl velmi dobře vědom všech možných důsledků svého jednání, neboť věděl, že insolvenční rejstřík je veřejný a že každý občan si bude moci zjistit, že poškozený dluží finanční prostředky, což bylo jedním z cílů obviněného ve spojení se snahou domoci se finančních prostředků. O této zjevné snaze obviněného podle soudů svědčí i kroky, jež obviněný činil v průběhu let 2011 a 2012, kdy na poškozeného podával trestní oznámení, stížnosti k advokátní komoře, aniž by kdykoli bylo zjištěno jakékoli nezákonné či neetické jednání poškozeného. Obviněný po poškozeném požadoval plnění, k němuž nebyl oprávněn, ohledně něhož si musel být s ohledem na existující pravomocná rozhodnutí ve věci jeho závazků vůči klientce poškozeného a poškozenému samotnému (č. l. 8 až 21, 253 až 257) vědom neoprávněnosti svých požadavků, použil pohrůžku, že na něj podá návrh na prohlášení konkurzu, ačkoli si byl vědom neopodstatněnosti a nepodloženosti svého požadavku, a tudíž z důvodů výše zmíněných i nepravdivosti v návrhu na konkurz uváděných tvrzení (č. l. 47).*“

Na záver ešte súd dodal: „Závěru o tom, že v podání návrhu na insolvenční řízení jde o úkon vědomě podložený lživými okolnostmi, které nemají podklad v reálných poměrech údajného dlužníka, jenž je neoprávněným prostředkem k vymáhání práva, nebrání ani to, že insolvenční soud je oprávněn podle § 128a zák. č. 182/2006 Sb. odmítnout insolvenční návrh pro zjevnou bezdůvodnost. V uvedeném ustanovení insolvenční zákon předpokládá, že může být podán návrh, který je zjevně bezdůvodný, a to ve smyslu písm. c) § 128a zák. č. 182/2006 Sb. z důvodu, že „jeho podáním insolvenční navrhovatel zjevně sleduje zneužití svých práv na úkor dlužníka“.¹⁶ Také v takovém případě bude na orgánech trestního řízení, aby posoudily, zda jde o úkony obvyklé v rovině insolvenčního práva, anebo zda se jedná o zneužití tohoto institutu k jiným a podstatně závažnějším následkům a důsledkům, jež navrhovatel sledoval z různých příčin, zejména však se snahou poškodit jeho jméno, pověst nebo jinak vytvořit zdání jeho nesolventnosti a obchodní nezodpovědnosti. Rozhodné pro závěr, zda již jde o kriminální čin, v takovém případě zejména bude posouzení motivace a záměru navrhovatele včetně volby konkrétních použitých prostředků.“

Uvedené rozhodnutie pochádza síce z Českej republiky, ale je aplikovateľné aj v rámci našej právnej úpravy. V prípade, že domnelý veriteľ podá na súd návrh na vyhlásenie konkurzu na dlžníka, v ktorom úmyselne uvádza zjavne nepravdivý údaj môže sa dopustiť trestných činov vydierania podľa § 189 TZ a trestného činu ohovárania podľa § 373 TZ.

Záver

Ochrana veriteľov je v súčasnosti predmetom rozsiahlej akademickej aktivity, ale často sa s touto problematikou stretávame aj v rámci aplikačnej praxe. V predmetnom príspevku sme poukázali na postavenie veriteľov, ktorí v mnohých prípadoch vystupujú ako poškodení, ale to neznamená, že sa nemôžu dopustiť trestného činu. Poukázali sme na skutkové podstaty trestných činov, ktoré najčastejšie páchajú dlžníci a niektoré z nich sme aj rozobrali a poukázali na problémy aplikačnej praxe pri dokazovaní jednotlivých trestných činov. Zároveň sme pozornosť venovali aj rozšírenému fenoménu šikanóznym návrhom, ktoré sa v aplikačnej praxi vyskytujú. Podnikanie je rizikovým fenoménom. Po roku 1989 sa mnoho ľudí rozhodlo, že skúsia svoje šťastie v podnikaní

¹⁶ V prípade Slovenskej republiky by šlo o postup podľa § 167a ods. 2 zákona o konkurze a reštrukturalizácii.

a ich predstavy však častokrát narazili na krutú realitu trhového hospodárstva. Podnikatelia si zaslúžia všeobecnú úctu. Nesmú však zabúdať i na skutočnosť, že zároveň majú vo svojich rukách veľkú zodpovednosť, nie len voči svojim zamestnancom, ale aj voči svojim veriteľom, ktorá sa v niektorých prípadoch môže transformovať až na trestnoprávnu zodpovednosť.

Použitá literatúra

1. BURDA, E., ČENTĚŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol.: *Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár. II. diel. 1. vydanie.* Praha : C. H. Beck, 2011.
2. BURDA, E.; ČENTĚŠ, J.; KOLESÁR, J.; ZÁHORA, J. a kol. *Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. I. diel. 1. vydanie.* Praha : C. H. Beck, 2010.
3. ČENTĚŠ, J. a kol.: *Trestný zákon, Veľký komentár.* 4. aktualizované vydanie, 2018.
4. PŮRY, F.: *Úpadkové trestné činy v České republice.* 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2015, 245 s., ISBN 978-80-7400-293-9.
5. ŠAMKO, P.: Poznámky k trestnému činu zvýhodňovania veriteľa. *In Zo súdnej praxe.* č. 6/2016, s. 252.
6. ŠAMKO, P.: *Trestné činy poškodzujúce veriteľov.* Bratislava : Wolters kluwer, 2019, s. 378 s.
7. zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov
8. zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov
9. zákon č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov
10. zákon č. 233/1995 o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti a o zmene a doplnení ďalších zákonov
11. zákon č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov
12. Stanovisko Najvyššieho súd Slovenskej republiky publikované v zbirke stanovísk a rozhodnutí 27 z 3/2018
13. uznesenie Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 8 Tdo 1352/2014
14. <https://www.registerdlznikov.sk/>

PLNÁ JURISDIKCIA SPRÁVNÝCH SÚDOV A JEJ VPLYV NA ADMINISTRATÍVNE KONANIE VO VECIACH SPRÁVNEHO TRESTANIA

JUDr. Mária Havelková, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra správneho a environmentálneho práva
maria.havelkova@flaw.uniba.sk

Plná jurisdikcia správnych súdov a jej vplyv na administratívne konanie vo veciach správneho trestania

V súlade so Správnym súdnym poriadok majú správne súdy právomoc preskúmať rozhodnutia správnych orgánov vo veciach správneho trestania v plnom rozsahu. Autorka sa zameriava na jeden z dôvodov plnej jurisdikcie, kedy sú správne súdy oprávnené rozhodnutie preskúmať v plnom rozsahu, a to v prípade, ak majú byť aplikované základné zásady trestného konania a ukladania trestov. Autorka poukazuje na nedostatky slovenskej právnej úpravy a ich negatívny dopad na rozhodovacie procesy vo verejnej správe.

Volle Gerichtsbarkeit und ihre Einwirkung auf Entscheidungsprozesse von Verwaltungsbehörden

Die Verwaltungsgerichte sind laut slowakischer Verwaltungsgerichtsordnung für die Überprüfung der Bescheide von Verwaltungsbehörden in vollem Umfang zuständig. Die Autorin konzentriert sich auf einen der meist problematischen Gründe der vollen Gerichtsbarkeit, wenn den Verwaltungsgerichten die Überprüfung der Bescheide in vollem Umfang obliegt, und zwar im Fall, wenn die Grundprinzipien des Strafverfahrens und der Strafverhängung angewendet werden sollen. Die Autorin verweist auf einige Mängel der slowakischen Rechtsregelung und ihre negative Auswirkung auf Entscheidungsprozesse in der öffentlichen Verwaltung.

Full Jurisdiction and its impact on the decision-making process of Administrative bodies

According to the Slovak Administrative Judicial Code, courts have a right to review administrative sanctioning decision fully in several

cases. The Author focuses on the most problematic one allowing the court to annul a decision when principles of criminal law need to be applied. The Author points to shortcomings in Slovak legislation and how insufficient legal framework affects the decision-making process of administrative bodies.

Kľúčové slová: Nezávislosť, plná jurisdikcia, správne trestanie, princípy trestného práva, zákaz zmeny k horšiemu.

Schlüsselbegriffe: Unabhängigkeit, volle Gerichtsbarkeit, verwaltungsrechtliche Sanktionen, Prinzipien des Strafrechts, das Verbot der reformatio in peius.

Keywords: Independence, Full jurisdiction, Administrative sanctioning, Principles of Criminal Law, Prohibition of reformatio in peius.

Úvod¹

Vyvodzovanie zodpovednosti za správne delikty je jedným z nevyhnutným nástrojov pre efektívne fungovanie verejnej správy. Preto je tento spôsob použitia donucovacej moci dôležitou aktivitou orgánov verejnej moci.

Na rozdiel od právnej úpravy v susednej Českej republike, slovenský právny poriadok neobsahuje právny predpis, ktorý by unifikoval procesné pravidlá a postupy pri ukladaní sankcií za správne delikty. Čiastočne kodifikované sú iba **priestupky**, ktorých skutkové podstaty sú upravené jednak v Zákone č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov (ďalej v texte len „Zákon o priestupkoch“), ale taktiež v desiatkach ďalších zákonov upravujúcich procesy na jednotlivých úsekoch verejnej správy. Avšak ani Zákon o priestupkoch v mnohých ohľadoch nereflektuje na procesné požiadavky, ktoré vytvorila rozhodovacia prax Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej v texte len „ESLP“).

V prípade iných druhov správnych deliktov, ktorými sú predovšetkým **správne delikty právnických osôb a podnikajúcich fyzických osôb, disciplinárne a poriadkové delikty**, je právna úprava ešte menej prehľadná a viac „deravá“, keďže na konanie o nich sa vzťahuje len všeobecný predpis o správnom konaní, a teda zákon č. 71/1967 Zb.

¹ Príspevok bol spracovaný v rámci riešenia grantu VEGA č. 1/0686/18 „Prieskum právoplatných individuálnych správnych aktov v kontexte právnej istoty a spravodlivosti“ udeleného Vedeckou grantovou agentúrou Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR a Slovenskej akadémie vied.

o správnom konaní (správny poriadok) v znení neskorších predpisov (ďalej v texte len „Správny poriadok“).

Z dôvodu nedostatočnej právnej úpravy sú správne orgány, vplyvom rozhodovacej praxe nielen EŠLP, ale aj slovenských správnych súdov, povinné medzery v zákonnej úprave vyplňať analogickou aplikáciou noriem trestného práva. Ďalším **dôvodom nutnosti použitia analógie v prospech osoby obvinenej zo spáchania správneho deliktu** je trestná povaha niektorých druhov správnych deliktov, ktorej koncept vytvorila rozhodovacia prax EŠLP.

Predmetný príspevok identifikuje kľúčové problémy prameniace z účinnej právnej úpravy, pričom poukazuje na neľahkú pozíciu správnych orgánov, ktoré musia na základe nedostatočnej právnej úpravy rozhodovať. Bližšie sa príspevok zameriava na jeden zo základných princípov trestného práva, ktorým je zákaz zmeny k horšiemu.

1. Správne trestanie

Spravovanie vecí verejných je primárnou funkciou nielen štátnych orgánov, ale aj ďalších verejných subjektov, medzi ktoré môžeme zaradiť verejnoprávne inštitúcie, subjekty záujmovej samosprávy a jednotky územnej samosprávy. V záujme zachovania verejného poriadku a ochrany verejných aj súkromných záujmov, sú tieto subjekty verejnej správy oprávnené aplikovať prostriedky donútenia. Významným nástrojom štátneho donútenia je správne trestanie, a teda ukladanie sankcií fyzickým a právnickým osobám v prípadoch, kedy závažnosť protiprávneho konania nevyžaduje vyvodenie trestnoprávnej zodpovednosti.

V podmienkach Slovenskej republiky sa vyvodzovanie zodpovednosti za verejnoprávne delikty uskutočňuje v intenciách trestného aj správneho práva. **Správnym deliktom** by malo byť menej závažné protiprávne konanie, za ktoré možno uložiť sankcie, ktoré v nižšej miere zasahujú do sféry páchatel'a.² Avšak v právnej úprave nachádzame výnimky z tohto pravidla. Zavedením trestnej zodpovednosti právnických osôb môže byť voči právnickej osobe vyvodená nielen administratívna, ale aj trestnoprávna zodpovednosť, samozrejme, za dodržania princípu *ne bis in idem*. Podľa Zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb možno za spáchanie trestného činu právnickej osobe ulo-

² HORVAT, M. – SREBALOVÁ, M. – HAVELKOVÁ, M. Principles of administrative penalty in the statutory law of the Slovak Republic. In *Zasady w prawie administracyjnym : teoria, praktyka, orzecznictwo*. Warszawa : Wolters Kluwer, 2018. s. 118.

žiť finančný trest až do výšky 1.600.000 €. ³ Na druhú stranu, súčasťou právneho poriadku SR sú desiatky zákonov, ktoré oprávňujú správne orgány v administratívnom konaní uložiť vyššie sankcie. Ako príklad možno uviesť Zákon o účtovníctve, podľa ktorého môže byť uložená pokuta až do výšky 3.000.000 €. ⁴

Pochopiteľne, závažnosť protiprávneho konania a prísnosť sankcie nie sú jedinými rozdielmi medzi správnym a trestným sankcionovaním. O vine a treste za trestný čin môže rozhodnúť iba nezávislý a nestranný súd. Na druhú stranu, správne trestanie realizujú rôznorodé orgány verejnej správy. Na rozdiel od súdu, tieto nemajú postavenie nezávislého a nestranného zákonom zriadeného orgánu.

2. Povaha správnych deliktov v podmienkach slovenskej republiky

Procesné záruky osoby obvinenej z trestného činu, ktoré sú zakotvené predovšetkým v **čl. 6 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd** (ďalej v texte len „Dohovor“), sa vzťahujú aj na osobu obvinenú zo správneho deliktu, pokiaľ sa daný delikt v zmysle judikatúry ESLP považuje za trestný.

ESLP po prvýkrát pristúpil k autonómneho vnímaniu pojmov trestnosť a trestná vec v roku 1984, keď judikoval, že *„pokiaľ by štáty mohli svojvoľne tým, že označia protiprávny čin za správny namiesto trestného vylúčiť pôsobnosť podstatných ustanovení čl. 6 a 7, bola by aplikácia týchto ustanovení podriadená ich zvrchovanej vôli. Rozsiahla voľnosť by tak mohla viesť k dôsledkom nezlučiteľným s predmetom a účelom Dohovoru.“*⁵

Pri zodpovedaní otázky, či je konkrétny správny delikt „trestný“ v zmysle čl. 6 Dohovoru, ESLP prihliada na tri kritéria, ktoré po prvýkrát vymedzil v rozhodnutí vo veci **Engel a ďalší v. Holandsko**⁶, ktorými sú:

- kvalifikácia deliktu podľa vnútroštátneho práva;
- povaha deliktu;
- druh a závažnosť sankcie, ktorá za delikt hrozí.

³ § 15 zákona č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb v znení neskorších predpisov.

⁴ Bližšie pozri § 38 ods. 2, písm. a) Zákona č. 431/2002 Z. z. o účtovníctve v znení neskorších predpisov.

⁵ Rozhodnutie ESLP vo veci Öztürk v. Spolková republika Nemecko, sťažnosť č. 8544/79, zo dňa 21. februára 1984.

⁶ Rozhodnutie ESLP vo veci Engel a ďalší v. Holandsko, sťažnosti č. 5100/71, 5101/71, zo dňa 8. júna 1976.

Prvým kritériom je **kvalifikácia skutku podľa vnútroštátneho práva**. Tá má však rozhodujúci význam iba vtedy, ak je skutok považovaný za trestný vnútorným poriadkom konkrétneho členského štátu. Podľa ESĽP má predmetné kritérium iba relatívny význam, t. j. ak je predmetný čin kvalifikovaný vnútroštátnym právom ako trestný čin, ide z pohľadu Dohovoru a jeho dodatkových protokolov vždy o „trestný čin“, ak však nie je podľa vnútroštátneho práva subsumovateľný pod skutkovú podstatu žiadneho trestného činu, nemožno automaticky vylúčiť jeho „trestnosť“ v zmysle Dohovoru. V takom prípade sú rozhodujúce zvyšné dve kritéria.⁷

Pokiaľ ide o druhé a tretie kritérium nevyžaduje sa ich kumulatívne naplnenie a ESĽP ich vo väčšine prípadov aplikuje alternatívne. Sú však aj prípady, kedy samostatná analýza každého z nich neumožňuje dospieť k jednoznačnému záveru o charaktere deliktu a v takom prípade ich ESĽP aplikuje kumulatívne.⁸

Druhým kritériom je **povaha deliktu vzhľadom na to, či subjektom môže byť každý alebo len obmedzený okruh osôb**. ESĽP teda v tomto prípade berie do úvahy, či je predmetná právna norma adresovaná všetkým subjektom alebo iba určitej skupine osôb s osobitným statusom a či je záujem chránený danou normou všeobecný alebo partikulárny.⁹ Práve uplatnením tohto pravidla sa priestupky ako aj správne delikty právnických osôb a podnikateľov považujú na účely aplikácie Dohovoru za trestné.¹⁰

Pokiaľ však ide o disciplinárne delikty, keďže tie môžu byť spáchané iba osobou s konkrétnym statusom alebo pričlenením k určitej konkrétnej skupine osôb,¹¹ druhé kritérium aplikovať nemožno. V prípade disciplinárnych deliktov preto musíme posudzovať tretie Engelovské kritérium. Tým je **povaha a prísnosť sankcie z hľadiska jej druhu a výmery**.¹² Pri posudzovaní prísnosti sankcie nie je rozhodujúce, aká sankcia bola v danom prípade uložená, ale aká sankcia páchatel'ovi potenciálne hrozí, to znamená, akú najvyššiu sankciu za daný delikt

⁷ JIRUŠKOVÁ, I. Nový pohľad Nejvyššího soudu na nepřípustnost trestního stíhání v důsledku předchozího rozhodnutí o správním deliktu. In *Jurisprudence*. roč. 20, č. 3, 2011. s. 9.

⁸ Bližšie pozri napr. Rozhodnutie ESĽP vo veci Bendenoun v. Francúzsko, sťažnosť č. 12547/86, zo dňa 24. apríla 1994.

⁹ Rozhodnutie ESĽP vo veci Lauko v. Slovenská republika, sťažnosť č. 26138/95, zo dňa 2. septembra 1998.

¹⁰ Bližšie pozri napr. Nález ÚS SR, sp. zn. ÚS 231/2010-38, zo dňa 25. augusta 2010 alebo Rozsudok NS SR, sp. zn. 8 Sžo 147/2008, zo dňa 1. marca 2009.

¹¹ Napr. osoby v štátnej službe, členovia subjektu záujmovej alebo akademickej samosprávy alebo osoby vo väzbe alebo vo výkone trestu odňatia slobody.

¹² Rozhodnutie ESĽP vo veci Zolotukhin v. Rusko, sťažnosť č. 14939/03, zo dňa 10. februára 2009.

umožňuje zákon uložiť.¹³ Ak páchatel'ovi hrozí trest odňatia slobody, niet pochyb že daný delikt má trestnoprávnu povahu. Avšak, na rozdiel od právnej úpravy v iných európskych krajinách, v podmienkach SR trest odňatia slobody za disciplinárnych delikt uložiť nemožno.¹⁴ Preto, vzhľadom na stupeň prísnosti sankcií, ktoré hrozia páchatel'om disciplinárnych deliktov, nemajú trestnoprávnu povahu. Samozrejme, základné trestnoprávne princípy treba dodržiavať aj v prípade disciplinárnych deliktov. Výnimkou je napr. princíp *ne bis in idem*. Ak má byť tá istá osoba postihnutá za disciplinárny delikt a súčasne iný správny delikt alebo trestný čin, práve skutočnosť, že disciplinárny delikt nemá trestnoprávnu povahu umožňuje zákonné dvojnásobné potrestanie tejto osoby.¹⁵

Autonómnosť výkladu pojmov trestný čin a trestná vec slovenské súdy akceptujú. Poukazujem na Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky (ďalej len „NS SR“) z marca 2009, podľa ktorého *„trestanie za správne delikty (priestupky, správne delikty právnických osôb a správne delikty fyzických osôb – podnikateľov) musí podliehať rovnakému režimu ako trestný postih za trestné činy. Z tohto hľadiska je potrebné vykladať aj všetky záruky, ktoré sa poskytujú obvinenému z trestného činu. Hranice medzi trestnými deliktami, za ktoré ukladá trest súd a deliktami, za ktoré ukladajú sankcie správne orgány, sú určené prejavom vôle zákonodarcu a nie sú odôvodnené prirodzeno-právnymi princípmi.“*¹⁶ Taktiež Engelovské kritériá boli NS SR citované v mnohých rozhodnutiach.¹⁷

Pokiaľ je teda správnym orgánom ukladaná sankcia za správny delikt, ktorý svojou povahou naplňa aspoň jedno z Engelovských kritérií, musí orgán vyvodzujúci zodpovednosť aplikovať základné trestoprávne princípy obsiahnuté v čl. 6 Dohovoru. Avšak, ako už bolo vyššie naznačené, **súčasná právna úprava správneho trestania nezohľadňuje záruky vyplývajúce z Dohovoru a nadväzujúcej judikatúry ESLP**. To má za následok nedostatočné zakotvenie základných procesných princíпов, ako je napr. princíp *ne bis in idem*, právo na ústne pre-

¹³ Rozhodnutie ESLP vo veci Mikhaylova v. Rusko, sťažnosť č. 46998/08, zo dňa 19. novembra 2015.

¹⁴ Za trest odňatia slobody sa považuje aj predĺženie výkonu trestu odňatia slobody, v prípade ak sa disciplinárneho deliktu dopustí osoba vo výkone trestu odňatia slobody. Najprísnejšia sankcia, akú možno uložiť väzňovi v našich podmienkach je však iba umiestnenie do samoväzby maximálne na 14 dní. Ide len o sprísnenie režimu už vykonávaného trestu odňatia slobody.

¹⁵ Bližšie pozri BELEŠ, A. – HAVELKOVÁ, M. Uplatňovanie zásady *ne bis in idem* pri disciplinárnych konaniach vo väzenstve. In *Justičná revue*, roč. 69, č. 2, 2017, s. 149 a nasl.

¹⁶ Rozsudok NS SR, sp. zn. 8 Sžo 147/2008, zo dňa 12. marca 2009.

¹⁷ Pozri napr. Rozsudok NS SR, sp. zn. 4sžp/6/2014, zo dňa 10. februára 2013 a Rozsudok NS SR, sp. zn. 6Sžo/37/2013 zo dňa 28. augusta 2013.

jednanie vecí a zákaz zmeny k horšiemu. Tie sú upravené len v Zákone o priestupkoch, aj to s nedostatkami a v prípade iných druhov správnych deliktov úplne absentujú. Tento nežiaduci stav núti správne orgány pristupovať k analogickej aplikácii trestnoprávnych kódexov.¹⁸

Keďže správne orgány nemajú postavenie nezávislých a nestranných tribunálov v zmysle Dohovoru, ich rozhodnutia musia byť preskúmateľné nezávislým a nestranným súdom. Právny základ súdneho prieskumu správnych rozhodnutí nachádzame v čl. 46 ods. 2 Ústavy SR, na ktorý nadväzuje úprava obsiahnutá v Zákone č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „SSP“). Tento relatívne nový právny predpis upravuje postup správnych súdov pri prieskume zákonnosti správnych aktov. Správne súdy tak predstavujú nenahraditeľný prvok externej kontroly verejnej správy, pričom nevyhnutným aspektom súdnej kontroly vo vzťahu k výkonnej moci je tzv. plná jurisdikcia.

3. Plná jurisdikcia a zákaz zmeny k horšiemu

Žalobca, domáhajúci sa zmeny alebo zrušenia rozhodnutia, opatrenia alebo iného aktu orgánu verejnej správy na správnom súde, je v žalobe povinný uviesť dôvody a rozsah, v ktorom správny akt napáda. V súlade s § 134 SSP je správny súd rozsahom a dôvodmi žaloby viazaný, okrem prípadov ak SPP ustanovuje inak. Aj v prípade správneho trestania existujú výnimky, ktoré odôvodňujú tzv. plnú jurisdikciu správneho súdu. **Plná jurisdikcia** znamená, že správny súd nie je viazaný rozsahom a dôvodmi žaloby a je oprávnený napadnuté rozhodnutie preskúmať v plnom rozsahu. Inými slovami, správny súd musí mať právomoc v takom rozsahu, aby bol objektívne schopný posúdiť všetky relevantné skutkové ako aj právne okolnosti.¹⁹ Plná jurisdikcia predstavuje dôležitý atribút práva na spravodlivý proces²⁰ a význam tohto inštitútu sa osobitne prejavuje práve v oblasti správneho trestania.

Skutočnosť, že správny delikt má, v súlade s kritériami uvedenými vyššie, trestnoprávnu povahu, nebráni tomu, aby o vine a sankcii za protiprávne konanie rozhodoval správny orgán.²¹ ESLP v tejto súvis-

¹⁸ Pozri napr. Rozsudok NS SR, sp. zn. 7 Asan/25/2017, zo dňa 27. novembra 2018.

¹⁹ Rozhodnutie ESLP vo veci Fischer v. Rakúsko, sťažnosť č. 16922/90, zo dňa 2. apríla 1995.

²⁰ Rozsudok NS SR, sp. zn. 8 Asan/1/2016, zo dňa 12. júla 2018.

²¹ WIDDERSHOVEN R. Encroachment of Criminal Law in Administrative Law in the Netherlands. In *Electronic Journal Of Comparative Law*, roč. 6.4, 2002, Dostupné na: <<http://www.ejcl.org/64/art64-25.html>> [cit. 20. marca 2020]

losti judikoval, že pre zachovanie súladu s Dohovorom prichádzajú do úvahy dve alternatívy. Tou prvou je, že orgány vyvodzujúce zodpovednosť za správne delikty majú povahu nezávislého a nestranného tribunálu, a teda spĺňajú požiadavky zakotvené v čl 6 ods. 1 Dohovoru. V prípade, ak orgány s právomocou rozhodovať o vine a sankcii za správny delikt nemajú postavenie nezávislého a nestranného tribunálu, tak ako tomu je aj v podmienkach SR, musia ich rozhodnutia byť preskúmateľné nezávislým a nestranným súdom v plnom rozsahu.²² Práve preto je nevyhnutná plná jurisdikcia správnych súdov.

V súlade s § 195 SSP, pravidlo plnej jurisdikcie správny súd aplikuje v prípade, ak nastane aspoň jedna z taxatívne vymedzených podmienok:

- zistenie skutkového stavu orgánom verejnej správy bolo nedostačujúce na riadne posúdenie veci alebo skutkový stav, ktorý vzal orgán verejnej správy za základ napadnutého rozhodnutia alebo opatrenia, je v rozpore s administratívnymi spismi alebo v nich nemá oporu;
- ide o skúmanie otázky zániku zodpovednosti za priestupok, uplynutia prekluzívnej lehoty alebo premlčacej lehoty, v ktorej bolo možné vyvodiť zodpovednosť za iný správny delikt alebo za iné podobné protiprávne konanie;
- ide o základné zásady trestného konania podľa Trestného poriadku, ktoré je potrebné použiť na správne trestanie;
- ide o dodržanie zásad ukladania trestov podľa Trestného zákona, ktoré je potrebné použiť aj na ukladanie sankcií v rámci správneho trestania;
- ide o skúmanie, či uložený druh sankcie a jej výška nevybočili z rozsahu správnej úvahy orgánu verejnej správy.

V nasledujúcom texte sa bližšie pozrieme na potrebu aplikovať zásady trestného konania (napr. princípy *in dubio pro reo*, *ne bis in idem*, právo na ústne prejednanie veci, zákaz sebaobviňovania) a zásady ukladania sankcií (napr. absorpčná zásada, pokračovací delikt, zahladenie).

Pred účinnosťou Správneho súdneho poriadku vyplývala povinnosť správnych orgánov analogicky aplikovať trestnoprávne princípy výlučne z judikatúry ESLP a nadväzujúcej rozhodovacej praxe Najvyššieho súdu Slovenskej republiky (ďalej len „NS SR“).²³ V súlade s účinnou právnou úpravou už túto povinnosť, aj keď nepriamo, možno abstrahovať z § 195 SSP.

²² Rozhodnutie ESLP vo veci *Albert and Le Compte v. Belgicko*, sťažnosť č.. 7299/75, 7496/76, zo dňa 28. januára 1983.

²³ Rozsudok NS SR, sp. zn. 6 Sžf/15/2011.

Skutočnosť, že správny súd má právomoc zrušiť, zmeniť (v rámci tzv. sankčnej moderácie v súlade s § 198) alebo vrátiť vec správneho orgánu bez ohľadu na dôvody uvedené v žalobe, priamo ovplyvňuje postavenie správneho orgánu, ktorý o uložení sankcie rozhodol. Ak totiž správny orgán nepristúpi v priebehu správneho konania a následnom vydávaní individuálneho správneho aktu k analogickej aplikácii trestnoprávnych princípov, riskuje nielen z jeho pohľadu negatívne rozhodnutie správneho súdu, ale v tej súvislosti aj vznik povinnosti uhradiť náklady súdneho konania a prípadnú povinnosť uhradiť škodu, ktorá účastníkovi správneho konania nezákonným rozhodnutím vznikla.²⁴

Problémom stavu *de lege lata* je viackrát spomínaná nedostatočná právna úprava správneho trestania, v dôsledku ktorej sú správne orgány odkázané iba na analogickú aplikáciu zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný zákon“) a zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný poriadok“). Avšak ani SSP, ani súdna prax neposkytuje úplný návod, ktoré konkrétne princípy a v akom rozsahu majú byť pri jednotlivých druhoch správnych deliktov aplikované.

Pre ilustrovanie komplexnosti tohto problému, sa zameriame na **zákaz *reformatio in peius***. Zákaz zmeny k horšiemu predstavuje dôležitú súčasť práva na podanie opravného prostriedku a zásady dvojinstančnosti konania. Podstatou tohto princípu je právo obvinenej osoby napadnúť prvostupňové rozhodnutie bez toho, aby riskovala zmenu rozhodnutie vo svoj neprospech. Cieľom je zaručiť, aby obvinené osoby nemali obavu využiť svoje právo na podanie riadneho opravného prostriedku.

V oblasti vyvodzovania administratívnoprávnej zodpovednosti je však právna úprava nejednoznačná. V správnom poriadku by sme tento princíp hľadali márne. A práve správny poriadok upravuje mantinely procesného postupu pokiaľ ide o správne delikty právnických osôb a podnikajúcich fyzických osôb, ktorých skutkové podstaty nájdeme v desiatkach až v stovkách zákonov. Z uvedeného preto vyplýva, že vo vzťahu k týmto druhom správnych deliktov absentuje zakotvenie zákazu zmeny k horšiemu normami správneho práva. Sú teda správne orgány vyvodzujúce zodpovednosť voči právnickým osobám a podnikateľom povinné zohľadňovať tento princíp? Keďže správne súdy majú

²⁴ V súlade s § 22 ods. 4 zákona č. 514/2003 Z. z. o zodpovednosti za škodu pri výkone verejnej moci v znení neskorších predpisov, môže mať nezákonné rozhodnutie negatívny finančný dopad aj priamo na konkrétneho zamestnanca správneho orgánu, ktorý, v dôsledku neaplikácie trestnoprávnych princípov, nezákonné rozhodnutie vydal.

právomoc zrušiť, zmeniť alebo vrátiť rozhodnutie správne orgánu na ďalšie konanie, v prípade, keď mali byť aplikované trestnoprávne princípy, správne orgány sú povinné analogicky aplikovať aj zákaz *reformatio in peius*, keďže ide o analógiu v prospech potenciálneho páchatel'a správneho deliktu.

Pokiaľ ide o priestupky, zákaz zmeny k horšiemu nájdeme upravený v **§ 82 Zákona o priestupkoch**, podľa ktorého: „*v odvolacom konaní správny orgán nemôže zmeniť uložení sankciu v neprospech obvineného z priestupku, ak nezistí nové podstatné skutkové okolnosti.*“ Z formulácie vyplýva, že pri priestupkoch sa tento princíp aplikuje, avšak v značne obmedzenom rozsahu. Takýto prístup je však v rozpore s chápaním princípu v zmysle **§ 322 ods. 3 Trestného poriadku**, keďže podľa predmetného ustanovenia, pokiaľ podá odvolanie obžalovaný, rozhodnutie odvolacieho súdu nesmie byť za žiadnych okolností v neprospech obžalovaného, a to bez ohľadu na to či došlo k zmene skutkových okolností. Uloženie prísnejšej sankcie v odvolacom konaní tak do úvahy prichádza iba v prípade, ak odvolanie podal prokurátor. Obdobne, aj v správnom konaní môže dôjsť k zmene rozhodnutia v neprospech osoby obvinenej z priestupky, ale iba v prípade, ak odvolanie podáva poškodený, prokurátor v rámci dozoru nad dodržiavaním zákonnosti orgánmi verejnej správy alebo navrhovateľ v prípade tzv. návrhových priestupkov.

Na rozdiel od iných druhov správnych deliktov, v prípade priestupkov neexistuje medzera v práve, ktorú by bolo potrebné analógiou vyplniť. Správne orgány tak nemajú právomoc pristúpiť k analogickej aplikácii pre páchatel'a priaznivejšieho ustanovenia v § 322 Trestného poriadku a jednoducho ignorovať vôľu zákonodarcu umožniť zmenu k horšiemu, ak dôjde k zisteniu nových podstatných skutkových okolností. Správne orgány sú povinné rešpektovať účinnú legislatívu napriek tomu, že predmetné ustanovenie je zjavne v rozpore so samotnou podstatou tohto princípu.

Vyššie uvedené ilustruje iba jeden z mnohých nedostatkov právnej úpravy správneho trestania. Aplikácia princípu *ne bis in idem* a absorpčnej zásady sú v praxi rovnako problematické.

Právna úprava obsiahnutá v SPP od správnych orgánov implicitne vyžaduje aplikáciu trestnoprávnych princíпов, a to napriek tomu, že ani argumentácia správnych súdov nebola v tejto oblasti doteraz zjednotená. Relevancia tohto problému je zvýraznená zohľadnením skutočnosti, že podstatná časť zamestnancov správnych orgánov nemá právnické vzdelanie. Napriek tomu, za účinnej právnej úpravy sa od nich očakáva, že budú jednoznačne vedieť, ktoré trestnoprávne princípy a v akom rozsahu majú v správnom konaní aplikovať.

Záver

Správne orgány v podmienkach Slovenskej republiky nemajú postavenie nezávislých a nestranných tribunálov v zmysle čl. 6 ods. 1 Dohovoru. Preto musí byť zaručená plná jurisdikcia v rámci súdneho prieskumu tých rozhodnutí, ktorými bola vyslovená vina a uložená sankcia za správny delikt, ktorý má v zmysle Engleovských kritérií trestnoprávnu povahu. Koncept plnej jurisdikcie v sebe zahŕňa právo správneho súdu preskúmať rozhodnutie správneho orgánu v plnom rozsahu. Jedným z taxatívne vymedzených dôvodov uplatnenia plnej jurisdikcie je prípad, keď správny orgán opomenul aplikovať zásady trestného konania alebo zásady ukladania trestov. Z toho vyplýva, že správne orgány sú povinné analogicky aplikovať tieto zásady, inak riskujú nielen rozhodnutie správneho súdu v ich neprospech, ale hlavne povinnosť hradiť náklady súdneho konania a potenciálne povinnosť uhradiť škodu, ktorá účastníkovi správneho konania vznikla v súvislosti s vydaním nezákonného rozhodnutia.

Z dôvodu nedostatočnej právnej úpravy vyvodzovania administratívnoprávnej zodpovednosti, musíme mnohé princípy hľadať výlučne v trestnoprávných kódexoch a aj tie čo nájdeme v Zákone o priestupkoch sú častokrát upravené nedostatočne a ich zakotvenie nezodpovedá štandardom vyplývajúcim z Dohovoru. Preto sú **správne orgány nútené aplikovať trestnoprávne princípy analogicky**. Napriek tomu, že analógia vo verejnom práve v prospech obvineného je v súčasnosti všeobecne akceptovaná tak súdnou praxou²⁵ ako aj akademikmi,²⁶ analogické vyplňanie zásadných medzier v práve je v rozpore s princípom právnej istoty.

Podľa môjho názoru **nie je súčasný status quo udržateľný**. Správne orgány ukladajúce sankcie v správnom konaní objektívne nemajú kapacitu vhodne aplikovať trestnoprávne princípy. A to najmä s ohľadom na skutočnosť, že mnohí zamestnanci správnych orgánov nemajú právnické, resp. vysokoškolské vzdelanie. Navyše, ani správne súdy sa častokrát nevedia zhodnúť v odpovedi na otázku, ktoré trestnoprávne princípy a v akom rozsahu majú byť aplikované, aby boli dôsledne zaručené požiadavky vyplývajúce z členstva v Rade Európy.

Ako jediné **riešenie tejto situácie sa javí prijatie ucelenej právnej úpravy správneho trestania**, ktorá by v plnom rozsahu zohľadňovala

²⁵ Bližšie pozri napr. rozsudok NS SR, sp. zn. 3 Sžf 41/2008, zo dňa 29. januára 2009.

²⁶ BURDA, E. Inšpirácie správneho práva trestným právom. In *Prieniky trestného práva k iným právnym odvetviam a vedným disciplinám*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2017. s. 70 a nasl.

vývoj v rozhodovacej praxi ESLP a súčasne zjednotila procesný postup pri rôznych druhov správnych deliktov. Zjednotenie právnej úpravy vyvodzovania administratívnoprávnej zodpovednosti a dôslednejšie zakotvenie trestnoprávnych princípov má potenciál prispieť k zvýšeniu právnej istoty ako aj významne zjednodušiť činnosť správnych orgánov. Avšak, napriek tomu, že na potrebu prijatia novej právnej úpravy odborníci poukazujú už dlhodobo, slovenský zákonodarca je v tejto otázke naďalej nečinný.

Použitá literatúra

1. BELEŠ, A. – HAVELKOVÁ, M. Uplatňovanie zásady ne bis in idem pri disciplinárnych konaniach vo väzenstve. In *Justičná revue*, roč. 69, č. 2, 2017, s. 149 – 162.
2. HORVAT, M. – SREBALOVÁ, M. – HAVELKOVÁ M. Principles of administrative penalty in the statutory law of the Slovak Republic. In *Zasady w prawie administracyjnym : teoria, praktyka, orzecznictwo*. Warszawa : Wolters Kluwer, 2018.
3. KOŠIČIAROVÁ, S. – BEDE, D. *Zásady zákona o správnom trestaní*. Zborník príspevkov z česko-slovenskej vedeckej konferencie. 2017. 452 s. ISBN 978-80-568-0027-0.
4. SREBALOVÁ, M. – HAVELKOVÁ, M. *Právna úprava správneho trestania*. Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2015. Zborník z vedeckej konferencie. [online zdroj] ISBN 978-80-7160-399-3.
5. ROMŽA, S. *Prieniky trestného práva k iným právnym odvetviam a vedným disciplinám*. Zborník vedeckých príspevkov. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2017. 348 s. ISBN 978-80-8152-493-6.
6. WIDDERSHOVEN R. Encroachment of Criminal Law in Administrative Law in the Netherlands. In *Electronic Journal Of Comparative Law*, roč. 6.4, 2002, Dostupné na: <<http://www.ejcl.org/64/art64-25.html>> [cit. 20. marca 2020]

Judikatúra

1. Nález ÚS SR, sp. zn. ÚS 231/2010-38, zo dňa 25. augusta 2010.
2. Rozhodnutie ESLP vo veci Albert and Le Compte v. Belgicko, sťažnosti č. 7299/75, 7496/76, zo dňa 28. Januára 1983.
3. Rozhodnutie ESLP vo veci Engel and Others v. Netherlands, sťažnosti č. 5100/71, 5101/71, 5354/72, 5370/72, zo dňa 8. júna 1976.
4. Rozhodnutie ESLP vo veci Fischer v. Rakúsko, sťažnosť č. 16922/90, zo dňa 26. apríla 1995.

5. Rozhodnutie ESLP vo veci Lauko v. Slovensko, sťažnosť č. 26138/95, zo dňa 2. septembra 1998.
6. Rozhodnutie ESLP vo veci Mikhaylova v. Rusko, sťažnosť č. 46998/08, zo dňa 19. novembra 2015.
7. Rozhodnutie ESLP vo veci Özturk v. Spolková republika Nemecko, sťažnosť č. 8544/79, zo dňa 21. februára 1984.
8. Rozhodnutie ESLP vo veci Sergey Zolotukhin v. Ruská federácia, sťažnosť č. 14939/03, zo dňa 10. februára 2009.
9. Rozsudok NS SR, sp. zn. 1 Sžd 28/2011, zo dňa 27. marca 2012.
10. Rozsudok NS SR, sp. zn. 3 Sžf 41/2008, zo dňa 29. januára 2009.
11. Rozsudok NS SR, sp. zn. 5 Tdo 18/2011, zo dňa 20. apríla 2011.
12. Rozsudok NS SR, sp. zn. 7Asan/25/2017, zo dňa 27. novembra 2018.
13. Rozsudok NS SR, sp. zn. 8 Asan/1/2016, zo dňa 12. júla 2018.
14. Rozsudok NS SR, sp. zn. 8 Sžo 147/2008, zo dňa 12. marca 2009.

**ZODPOVEDNOSŤ PREDSEDU ÚRADU
PRE DOHĽAD NAD ZDRAVOTNOU STAROSTLIVOSŤOU
PRI VYMENOVANÍ ČLENOV KOMISIE
ZRIADENEJ PRE VYDANIE POVOLENIA
NA PREVÁDZKOVANIE AMBULANCIE ZÁCHRANNEJ
ZDRAVOTNEJ SLUŽBY**

Mgr. Viera Jakušová

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra správneho a environmentálneho práva
viera.jakusova@flaw.uniba.sk

**Zodpovednosť predsedu Úradu pre dohľad nad zdravotnou
starostlivosťou pri vymenovaní členov komisie zriadenej pre
vydanie povolenia na prevádzkovanie ambulancie záchranej
zdravotnej služby**

Článok je zameraný na analýzu situácie, ktorá by mohla vzniknúť za predpokladu, že by došlo k vymenovaniu zaujatých členov výberovej komisie zo strany predsedu Úradu pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou (ďalej len „úrad“). Snahou je priblížiť, aké druhy verejnoprávnej zodpovednosti, ktoré je možné vyvodit' podľa súčasného právneho stavu, prichádzajú do úvahy vo vzťahu k predsedovi úradu. Cieľom je tiež poskytnúť možné riešenia na zmenu alebo zrušenie nezákonného výberového konania, ktoré sa týka vydania povolenia na prevádzkovanie ambulancie záchranej zdravotnej služby.

**Responsibility of the Chairperson of the Health Care Surveillance
Authority when appointing members of the Commission
established for the issue of a license to operate an emergency**

The article focuses on the analysis of the situation that could arise assuming the appointment of the members of the Commission by the Chairman of the Health Care Surveillance Authority. The aim is to explain what types of public liability that can be inferred under the current law, come into consideration in relation to the Chairman of

the Office. The aim is also to provide possible solutions for altering or abolishing the illegal selection procedure concerning the issue of a license for the operation of emergency.

Responsabilité du Président de la Health Care Surveillance Authority dans la nomination des membres de la commission établie pour délivrer un permis d'exploitation d'urgence

L'article est axé sur l'analyse de la situation qui pourrait à condition que les membres du jury soient nommés par le Président de la Health Care Surveillance Authority. L'objectif est d'expliquer quels types de responsabilité civile pouvant être déduits de la situation juridique entrent en ligne de compte à l'égard du Président de l'Office. L'objectif est également de proposer des solutions possibles pour modifier ou supprimer la procédure de sélection illégale pour l'octroi d'un permis d'exploitation d'urgence.

Kľúčové slová: správne právo, administratívnoprávna zodpovednosť, správny disciplinárny delikt, nezákonné rozhodnutie, predpojatosť, Úrad pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou, povolenie na prevádzkovanie ambulancie záchranej zdravotnej služby.

Key words: administrative law, administrative responsibility, administrative disciplinary delict, illegal decision, partiality, Health Care Surveillance Authority, license to operate an emergency.

Mots clés: droit administratif, responsabilité administrative, administratif délit disciplinaire, décision illégale, partialité, Health Care Surveillance Authority, d'un permis d'exploitation d'urgence.

Úvod

Úrad pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou v rámci svojej pôsobnosti vykonáva dohľad nad verejným zdravotným poistením, poskytovaním zdravotnej starostlivosti či poskytovaním ošetrovateľskej starostlivosti v zariadeniach sociálnej pomoci. Pôsobnosť úradu je pomerne široká. Na účely tohto článku sa budeme bližšie venovať pôsobnosti, ktorá je zverená úradu v § 18 ods.1 písm. v) z. č. 581/2004 Z. z. o zdravotných poisťovniach, dohľade nad zdravotnou starostlivosťou a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „z. č. 581/2004 Z. z.“), a to vyhlasovanie výberového konania o vydanie povolenia na prevádzkovanie ambulancie záchranej zdravotnej služby a zriaďovanie komisie na výberové konanie o vydanie povolenia na prevádzkovanie ambulancie záchranej zdravotnej služby. Samotné vymenovanie zaujatých členov do výberovej komisie je protipráv-

ným konaním, ktoré môže mať za následok porušenie zásady zákonnosti. Považujeme za dôležité zodpovedať otázku, kto a aký druh zodpovednosti nesie za ustanovenie zaujatých členov. Predpokladá sa, že by mohla byť vyvodzovaná administratívnoprávna alebo trestnoprávna zodpovednosť. Je správne vyvodzovať z uvedenej situácie aj samostatnú kategóriu zodpovednosti, ktorou je politická zodpovednosť?

1. Postavenie predsedu úradu pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou

Priamymi vykonávateľmi štátnej správy sú štátne orgány zriadené štátom, ktoré vykonávajú štátnu správu v jeho mene, na jeho zodpovednosť a v jeho záujme.¹

Úrad pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou je priamym vykonávateľom štátnej správy a zároveň orgánom štátnej správy s celoštátnou pôsobnosťou, t. j. má špecializovanú vecnú pôsobnosť pre celé územie Slovenskej republiky. Úrad je zriadený zákonom NR SR č. 581/2004 Z. z., ako právnická osoba, ktorej sa v oblasti verejnej správy zveruje vykonávanie dohľadu nad verejným zdravotným poistením a dohľadu nad poskytovaním zdravotnej starostlivosti.² Úrad nie je začlenený do žiadnej riadiacej štruktúry v systéme orgánov štátnej správy, nakoľko hlavným dôvodom zriadenia tohto orgánu bolo zabezpečenie nezávislosti v jeho činnosti. Pri plnení úloh, ktoré patria do pôsobnosti úradu, postupuje úrad vždy nestranne a nezávisle od štátnych orgánov, orgánov územnej samosprávy, iných orgánov verejnej moci a od ďalších fyzických a právnických osôb. Je dôležité povedať, že tieto orgány nesmú neoprávnene zasahovať do činnosti úradu.³

Podľa § 22 ods. 1 z. č. 581/2004 Z. z. je predseda úradu štatutárnym a výkonným orgánom úradu. „Predsedu úradu vymenúva a odvoláva vláda na návrh ministra zdravotníctva. Dňom, ktorý bol určený za deň nástupu do funkcie predsedu úradu, mu vzniká pracovný pomer (podľa § 42 ods. 2 Zákonníka práce) k úradu, ak v čase vymenovania nebol zamestnancom úradu.“⁴

¹ MARTVOŇ, A. In. VRABKO, M. a kol. *Správne právo procesné. Všeobecná časť*. Bratislava : C.H. Beck, 2019. s. 90.

² Pozri § 17 ods. 1 z. č. 581/2004 Z. z. o zdravotných poisťovniach, dohľade nad zdravotnou starostlivosťou a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

³ HLA VATÝ, T. a kol., *Správa o stave zdravotníctva na Slovensku*, Bratislava : Ministerstvo zdravotníctva SR, 2011, s. 96.

⁴ Pozri § 22 ods. 2 z. č. 581/2004 Z. z. o zdravotných poisťovniach, dohľade nad zdravotnou starostlivosťou a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

V ustanovení § 1 ods. 2 zákona č. 552/2003 Z. z. o výkone práce vo verejnom záujme v znení neskorších predpisov (ďalej len „z. č. 552/2003 Z. z.“) je vymedzený okruh zamestnávateľov, na ktorých sa daný zákon vzťahuje. Zamestnávateľom sú podľa tohto zákona aj štátne orgány⁵. *„Zamestnancom podľa tohto zákona je fyzická osoba, ktorá je v pracovnoprávnom vzťahu k zamestnávateľovi uvedenému v § 1 ods. 2 pri výkone práce vo verejnom záujme, ako aj štatutárny orgán, ktorý je v pracovnoprávnom vzťahu k zamestnávateľovi.“*⁶ V našom prípade je zamestnávateľom úrad a zamestnancom v pracovnoprávnom pomere k úradu je predseda úradu, ktorý je štatutárnym orgánom. Z toho vyplýva, že na predsedu úradu sa vzťahuje aj z. č. 552/2003 Z. z.

V článku 2 ods.1 Smernice úradu č. 03/7/2013 – Organizačný poriadok (ďalej len „organizačný poriadok ÚDZS“) sa nachádza demonštratívny výpočet právnych predpisov, v rámci ktorých sú upravené kompetencie predsedu úradu, ktorý *„vykonáva pôsobnosť úradu ustanovenú najmä zákonom č. 581/2004 Z. z. o zdravotných poisťovniach, dohľade nad zdravotnou starostlivosťou a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, týmto organizačným poriadkom a ostatnými vnútornými predpismi úradu.“*

1.1 Povolenie na prevádzkovanie ambulancie záchranej zdravotnej služby

Vydanie povolenia na prevádzkovanie ambulancie záchranej zdravotnej služby je rozhodnutím správneho orgánu v zmysle § 46 a § 47 zákona č. 71/1967 Zb. o správnom konaní v znení neskorších predpisov (ďalej len „správny poriadok“), na podklade kompetencie danej v § 11 ods. 3 zákona č. 578/2004 Z. z. o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti, zdravotníckych pracovníkoch, stavovských organizáciách v zdravotníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej

⁵ Zo zákona: *„Tento zákon sa vzťahuje na zamestnancov pri výkone práce vo verejnom záujme k zamestnávateľom, ktorými sú a) štátne orgány, obce, vyššie územné celky a právnické osoby, ktorým zákon zveruje právomoc rozhodovať o právach a povinnostiach fyzických osôb alebo právnických osôb v oblasti verejnej správy, b) právnické osoby zriadené zákonom, právnické osoby zriadené štátnym orgánom, obcou alebo vyšším územným celkom podľa osobitného predpisu a verejné výskumné inštitúcie, c) právnické osoby založené štátnym orgánom, obcou alebo vyšším územným celkom, ak majetková účasť alebo súčet majetkovej účasti štátu, obce alebo vyššieho územného celku je viac ako 67 %, d) iné právnické osoby založené štátnym orgánom, obcou alebo vyšším územným celkom, u ktorých väčšinu členov riadiacich, kontrolných alebo dozorných orgánov navrhuje štátny orgán, obec alebo vyšší územný celok.“* Pozri § 1 ods. 2 z. č. 552/2003 Z. z. o výkone práce vo verejnom záujme v znení neskorších predpisov.

⁶ Pozri § 2 ods. 1 z. č. 552/2003 Z. z. o výkone práce vo verejnom záujme v znení neskorších predpisov.

len „z. č. 578/2004“ Z. z.)⁷, na základe ktorého poskytovateľ zdravotnej starostlivosti (ambulancie záchranej zdravotnej služby) môže vykonávať svoju činnosť.

Novelou zákona č. 578/2004 Z. z. účinnou od 1.6.2019 sa vydávanie povolenia na prevádzkovanie ambulancie záchranej zdravotnej služby zverilo do pôsobnosti úradu. Podľa znenia dôvodovej správy k zákonu č. 578/2004 Z. z. možno usúdiť, že podľa zákonodarcov patrí úrad medzi najkompetentnejší orgán pre uskutočnenie výberových konaní o vydanie povolenia na prevádzkovanie ambulancie záchranej zdravotnej služby a vydávaní povolení na prevádzkovanie ambulancie záchranej zdravotnej služby, nakoľko je nezávislým a nestranným orgánom, a nie je zriaďovateľom žiadneho zdravotníckeho zariadenia ani poskytovateľa zdravotnej starostlivosti. Táto zmena pôsobnosti (z ministerstva zdravotníctva na úrad) mala byť preventívnym opatrením a snahou predísť možným špekuláciám ohľadom možného konfliktu záujmu, teda aby o výsledkoch procesu vydávania povolení na prevádzkovanie ambulancií záchranej zdravotnej služby nerozhodovali komisie zložené na ministerstve s prevahou štátnych úradníkov.⁸ Môže nastať situácia, kedy by účel tejto zmeny nebol dosiahnutý? Je tu stále možná existencia politických vplyvov napriek zmene legislatívy?

2. Predpojatosť a vylúčenie zamestnancov správneho orgánu

Výberové konanie na vydanie povolenia na prevádzkovanie ambulancie záchranej zdravotnej služby uskutočňuje úrad. Členov komisie vymenúva predseda úradu. Za člena komisie je možné vymenovať len odborne spôsobilú osobu, o ktorej so zreteľom na jej pomer k veci, k niektorému z účastníkov výberového konania alebo k jeho splnomocnenému zástupcovi nesmie nastať pochybnosť o jej nezáujatosti.⁹

Na zabezpečenie nezáujatosti osoby a objektivity rozhodovania slúži inštitút vylúčenia zamestnancov alebo členov správneho orgánu.¹⁰

⁷ Pozri § 11 ods. 3 Zákon č. 578/2004 Z. z. o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti, zdravotníckych pracovníkoch, stavovských organizáciách v zdravotníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

⁸ ZACHAR, D. Tender na záchranky – nový vyhlasovateľ, staré praktiky In *ineko. blog. sme.sk* [online] [2019-09-08] Dostupné na internete : <http://www.ineko.sk/clanky/tender-na-zachranky-novy-vyhlasovatel-stare-praktiky> [cit. 2019-11-27].

⁹ Pozri § 14 ods. 5 písm. d) z. č. 578/2004 o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti, zdravotníckych pracovníkoch, stavovských organizáciách v zdravotníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

¹⁰ SREBALOVÁ, M. In. VRABKO, M. a kol. *Správne právo procesné. Všeobecná časť.* Bratislava : C.H. Beck, 2019. s. 65.

Správny poriadok v § 9 až § 13 upravuje procesný mechanizmus vylúčenia úradných osôb z prejednávania a rozhodovania vecí, u ktorých nie je dostatočná záruka, že budú postupovať bez nežiaduceho uplatňovania svojich osobných záujmov. To, že predseda úradu nemôže za člena komisie vymenovať predpojatú osobu, vyplýva priamo z ustanovenia § 14 ods. 5 písm. d) z. č. 578/2004 Z. z. Je však možné aplikovať na výberové konanie o vydanie povolenia na prevádzkovanie ambulancie záchranej zdravotnej služby, ktoré je uskutočňované komisiou, ustanovenia o predpojatosti v zmysle Správneho poriadku?

Ak je zamestnanec verejnej správy pri rozhodovaní zaujatý, nerozhoduje objektívne. Podľa čl. 4 bodu 4 odporúčania Výboru ministrov Rady Európy č. (2007) 7 o dobrej verejnej správe by mal členský štát Rady Európy zabezpečiť, aby zamestnanci verejnej správy vykonávali svoje povinnosti nestranne, bez ohľadu na ich vlastné osobné presvedčenie a záujmy. Základným predpokladom presadzovania tejto požiadavky je, aby zákon upravoval mechanizmus zaručujúci, že sa na rozhodnutí nebude podieľať osoba, ktorej záujmov sa rozhodnutie dotýka (priamo alebo nepriamo). Môže ísť pritom o osobné, finančné alebo iné záujmy. Do úvahy prichádzajú aj ďalšie skutočnosti, ktoré však musia mať spoločnú jednu vlastnosť – odôvodnene oslabujú dôveru adresáta v objektívnosť rozhodovania a rozhodnutia. Obzvlášť dôležité je to v prípadoch aplikácie noriem obsahujúcich voľné uváženie.¹¹

Procesný inštitút vylúčenia z prejednávania a rozhodovania je založený na požiadavke nestrannosti správneho orgánu, ak má konanie spĺňať požiadavky práva na spravodlivý proces.¹² Vylúčenie pre predpojatnosť je možné využiť v priebehu celého správneho konania, vo všetkých jeho štádiách, teda nielen pri jeho začatí.¹³

Ako sme už uviedli, členov výberovej komisie vymenúva predseda úradu, ktorý je zároveň vedúci orgánu štátnej správy s celoštátnou pôsobnosťou. V § 14 ods. 8 z. č. 578/2004 Z. z. je stanovené, že výberová komisia vyhodnotí žiadosti o vydanie povolenia na prevádzkovanie ambulancie záchranej zdravotnej služby.

Na otázku, či je možné aplikovať na výberové konanie ustanovenia o predpojatosti nachádzajúce sa v Správnom poriadku, odpovedá-

¹¹ SREBALOVÁ, M. K postaveniu svedka v správnom konaní (Je možné v priestupkovom konaní použiť ako dôkazný prostriedok svedeckú výpoveď policajta, ktorý objasňoval priestupok?) In. *Právny obzor*. 99, 2016, č. 2, s. 116 – 137.

¹² SREBALOVÁ, M. K postaveniu svedka v správnom konaní (Je možné v priestupkovom konaní použiť ako dôkazný prostriedok svedeckú výpoveď policajta, ktorý objasňoval priestupok?) In. *Právny obzor*. 99, 2016, č. 2, s. 116 – 137.

¹³ SREBALOVÁ, M. In. VRABKO, M. a kol. *Správne právo procesné. Všeobecná časť*. Bratislava : C.H. Beck, 2019. s. 66.

me záporne. Faktom je, že podľa § 14 ods. 10 z. č. 578/2004 Z. z. vyhotovuje komisia o výsledku výberového konania správu, ktorá je spolu s ostatnou dokumentáciou súčasťou spisu a podkladom na konanie o vydanie povolenia na prevádzkovanie ambulancie záchranej zdravotnej služby. Z uvedeného vyplýva, že výberová komisia nie je správnym orgánom a samotné konanie, ktoré výberová komisia uskutočňuje, nie je správnym konaním, nakoľko komisia v tomto konaní nevydáva individuálny správny akt resp. rozhodnutie, ale vydáva správu, ktorá len predchádza vydaniu rozhodnutia. Podľa § 14 ods. 11 z. č. 578/2004 Z. z. úrad, po vyhotovení správy komisiou, je príslušným na vydanie povolenia na prevádzkovanie ambulancie záchranej zdravotnej služby a zároveň je viazaný výsledkom výberového konania. Úspech uchádzača vo výberovom konaní je len jedným z predpokladov na to, aby uchádzač získal povolenie, ale samotné výberové konanie nie je súčasťou správneho konania.

Pre doplnenie možno povedať, že v ustanovení § 14 ods. 4 z. č. 578/2004 Z. z. je zakotvené, že podrobnosti o členstve v komisii, zániku funkcie člena komisie a pravidiel voľby predsedu komisie upraví štatút a podrobnosti o rokovaní komisie a o účasti na jej zasadnutiach upraví rokovací poriadok. Štatút a rokovací poriadok sú vydávané úradom a nie sú verejnosti prístupné na stránke ÚDZS (www.udzs-sk.sk).

Ak by bola za člena komisie vymenovaná osoba, ktorá by bola pri rozhodovaní ovplyvnená svojou vnútornou podporou, resp. sympatiami k určitému spôsobu riešenia prípadu, možno ju tiež v tomto smere považovať za predpojatú. Otázkou je, aký druh zodpovednosti vo vzťahu k predsedovi úradu by prichádzal do úvahy v prípade vymenovania zaujatých osôb za členov komisie, teda porušenia ustanovenia § 14 ods. 5 písm. d) z. č. 578/2004 Z. z.?

3. Administratívnoprávna zodpovednosť

Administratívnoprávna zodpovednosť je druhom právnej zodpovednosti, ktorú uplatňujú správne orgány verejnej správy, ak dôjde v rámci administratívnoprávnych vzťahov k porušeniu noriem správneho práva.¹⁴ Administratívnoprávnu zodpovednosť rozdeľujeme na zodpovednosť za správne delikty a zodpovednosť za výkon verejnej moci. Do úvahy by v prípade predsedu úradu prichádzala zodpovednosť za správne delikty, medzi ktorú možno zaradiť aj správny disciplinárny

¹⁴ HAMULÁKOVÁ, Z. In. VRABKO, M. a kol. *Správne právo hmotné. Všeobecná časť*. Bratislava : C.H. Beck, 2018. s. 198.

delikt. S disciplinárnym deliktom ako s právnou kategóriou úzko súvisí i pojem disciplinárna zodpovednosť. Disciplinárna zodpovednosť sa uplatňuje voči osobe, ktorá má určitý právny vzťah k danej organizačnej štruktúre určitého subjektu alebo orgánu, ktorý vzniká napr. na základe pracovnej zmluvy, menovaním alebo voľbou ako pracovník, služobník, členský alebo iný pomer. Zavinené porušenie disciplíny môže mať za následok uloženie disciplinárnej sankcie. Takáto sankčná zodpovednosť môže vzniknúť iba vo vnútri organizačnej štruktúry určitého subjektu, ktorej je fyzická osoba členom, zamestnancom, príslušníkom, funkcionárom alebo je v obdobnom postavení, pričom nemá vonkajšie účinky.¹⁵

Disciplinárny delikt má teda vnútro-organizačný charakter, čo znamená, že sa jeho účinky prejavujú len interne vo vzťahu k danej organizačnej štruktúre, ktorej je osoba členom, zamestnancom, funkcionárom alebo je v obdobnom postavení. Správny disciplinárny delikt možno pozitívne pojmovo vymedziť ako porušenie právnej povinnosti v oblasti verejnej správy fyzickou osobou, o ktorom rozhoduje subjekt alebo vykonávateľ verejnej správy splnomocnený na základe zákona disciplinárnou právomocou, pričom disciplinárna zodpovednosť za porušenie služobných alebo členských povinností v organizačnom režime je založená alebo vyvodená na základe zákonného splnomocnenia. Ďalej ho môžeme vymedziť ako delikt fyzickej osoby, ktorá je v osobitných právnych vzťahoch k určitej inštitúcii s osobitnými právami a povinnosťami vyplývajúcimi práve z tohto služobného, zamestnaneckého, členského, resp. obdobného vzťahu. V našom prípade ide o inštitúciu štátnu nakoľko úrad je vykonávateľom štátnej správy. Správne disciplinárne delikty sa odlišujú od ostatných správnych deliktov najmä v tom, že ich subjekt je vždy špeciálny. Subjektom môže byť iba fyzická osoba, ktorá prislúcha k danej ustanovizni a zároveň je v osobitnom právnom vzťahu k nej (v zamestnaneckom, služobnom alebo v členskom). Objektom správnych disciplinárnych deliktov je riadny výkon verejnej služby vrátane štátnej služby.¹⁶ Objektívnou stránkou je konanie spočívajúce v porušení právnych povinností súvisiacich s výkonom verejnej služby.¹⁷ Subjektívna stránka je založená na zavinení (postačuje i zavinenie z nedbanlivosti).¹⁸

¹⁵ MARTVOŇ, A. In. VRABKO, M. a kol. *Správne právo hmotné. Všeobecná časť*. Bratislava : C.H. Beck, 2018. s. 216.

¹⁶ MARTVOŇ, A. In. VRABKO, M. a kol. *Správne právo hmotné. Všeobecná časť*. Bratislava : C.H. Beck, 2018. s. 218.

¹⁷ ŠKULTÉTY, P. a kol. *Správne právo hmotné. Všeobecná časť*. Bratislava : VO PRAF UK, 2004, s. 174.

¹⁸ HENDRYCH, D. a kol. *Správni právo. Obecná časť*. Praha : C. H. Beck, 2006, s. 451.

Postih správnych disciplinárnych deliktov nie je upravený jednotne, ale právna reglementácia je roztrúsená vo viacerých osobitných zákonoch. Tieto zákony zároveň upravujú vecnú a funkčnú príslušnosť disciplinárnych orgánov, disciplinárne tresty a spôsoby ich ukladania. Súčasťou týchto zákonov je postup pri uplatňovaní administratívnoprávnej zodpovednosti, výnimočne so subsidiárnym využitím všeobecnej právnej úpravy správneho konania, t. j. správneho poriadku, alebo so subsidiárnym využitím zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok. Postup pri ukladaní disciplinárnych trestov (resp. disciplinárnych opatrení, sankcií) sa podrobnejšie upravuje v disciplinárnych poriadkoch, ktoré sú vnútornými predpismi subjektov správy, resp. ich vykonávateľov.¹⁹

V čl. 6 organizačného poriadku ÚDZS sú vymedzené subjekty, ktoré tvoria vedenie úradu a subjekty, ktoré sú vedúcimi zamestnancami úradu. Následne, čl. 7 upravuje zodpovednosť vedúcich zamestnancov úradu, ktorými sú: zástupca predsedu úradu, riaditeľa sekcií, riaditeľa odborov, riaditeľa pobočiek, vedúci oddelení, vedúci lekári pracovísk súdneho lekárstva a patologickej anatómie. Faktom je, že v organizačnom poriadku ÚDZS, ktorý je vnútorným predpisom ÚDZS, absentuje postup pri uplatňovaní administratívnoprávnej zodpovednosti vo vzťahu k vedeniu úradu.²⁰ Rovnako túto absenciu explicitne uvedeného postupu môžeme vnímať aj v zákonoch č. 552/2003 Z. z., č. 578/2004 Z. z. a napokon aj v správnom poriadku. Určitý druh sankcie za správny disciplinárny delikt predsedu úradu však nachádzame v ustanovení § 22 ods. 10 e) z. č. 581/2004 Z. z. V tomto prípade predsedu úradu odvolá vláda z jeho funkcie z iných závažných dôvodov, najmä v prípade konania, ktoré vyvoláva alebo je spôsobilé vyvolať pochybnosti o osobnostných, morálnych alebo odborných predpokladoch na výkon jeho funkcie. Vo vyššie uvedenom paragrafe nachádzame demonštratívny výpočet konaní, ktoré sú uvedené za slovom „najmä“, to znamená, že prichádzajú do úvahy aj ďalšie konania predsedu úradu, ktoré by mohli viesť k jeho odvolaniu vládou. Je však na posúdení samotnej vlády, či by vymenovanie zaujatých členov komisie, ktoré smeruje k vydaniu nezákonného rozhodnutia, bolo možné sankcionovať na základe ustanovenia § 22 ods. 10 e) z. č. 581/2004 Z. z.

¹⁹ ŠKULTÉTY, P. a kol. *Správne právo hmotné. Všeobecná časť*. Bratislava : VO PRAF UK, 2004, s. 175.

²⁰ „Vedenie úradu tvoria: a) **predseda úradu**, b) zástupca predsedu úradu, c) riaditeľa sekcií, d) riaditeľa odborov v priamej riadiacej pôsobnosti predsedu úradu, e) riaditeľa pobočiek.“ Pozri čl. 6 ods. 1 Smernice úradu č. 03/7/2013 Organizačný poriadok Úradu pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou.

Faktom je, že ak by predseda úradu vymenoval zaujatých členov komisie, tak sa dopustil protiprávneho konania tým, že členovia komisie mali byť vylúčení pre ich predpojatosť. Podľa nášho názoru, takéto konanie uskutočnené predsedom úradu nemôže byť zákonné – trpí vadou, ktorá má za následok nezákonné rozhodnutie v merite veci. Podľa právnej teórie nezákonnosť rozhodnutia možno chápať ako stav, keď určité konanie, postup alebo rozhodnutie je v rozpore s platným právom.²¹ V tomto prípade by išlo o rozpor so z. č. 578/2004 Z. z., o rozpor s princípom právnej istoty, rovnakého zaobchádzania, zásadou objektivity pri rozhodovaní a tiež s právom na spravodlivý proces. Tiež je dôležité povedať, že aj napriek tomu, že sme dospeli k názoru, ktorý sa týkal neaplikácie správneho poriadku na výberové konanie, tak možno tvrdiť, že zaujaté rozhodovanie je jednoznačne v rozpore so zásadou zákonnosti, resp. legality vyjadrenej v § 3 ods. 1 tohto právneho predpisu.²² Zásady uvádzané v správnom poriadku sa primárne týkajú správneho konania, resp. rozhodovacej činnosti správneho orgánu. Z dôvodu, že niektoré z nich však z hľadiska svojho obsahu prekračujú rámec klasického správneho konania, podľa § 3 ods. 7 tohto zákona sa zásady primerane použijú aj pri vydávaní osvedčení, posudkov, vyjadrení, odporúčaní a podobných opatrení.²³ Samotný princíp legality môžeme nájsť aj v čl. 2 ods. 2 ústavného zákona č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky: „*Štátne orgány môžu konať iba na základe ústavy, v jej medziach a v rozsahu a spôsobom, ktorý ustanoví zákon.*“ V prípade absencie princípu legality v osobitnom správno-procesnom predpise, sa bude aplikovať ustanovenie vyššie uvedeného právneho predpisu.²⁴

Vzhľadom na evidentný rozpor s platným právom, prichádza do úvahy otázka, ako toto nezákonné rozhodnutie zmeniť alebo zrušiť?

Podľa nášho názoru riešením na uvedenú situáciu je upozornenie prokurátora podľa § 28 ods. 1. z. č. 153/2001 Z. z. o prokuratúre v znení neskorších predpisov (ďalej len „z. č. 153/2001 Z. z.“), podľa ktorého je prokurátor oprávnený podať orgánu verejnej správy upozornenie na účel odstránenia porušovania zákonov a ostatných všeobecne záväz-

²¹ MARTVOŇ, A. In. VRABKO, M. a kol. *Správne právo hmotné. Všeobecná časť*. Bratislava : C.H. Beck, 2018, s. 82.

²² Zo zákona: „*Správne orgány postupujú v konaní v súlade so zákonmi a inými právnymi predpismi. Sú povinné chrániť záujmy štátu a spoločnosti, práva a záujmy fyzických osôb a právnických osôb a dôsledne vyžadovať plnenie ich povinností.*“ Pozri § 3 ods. 1 správneho poriadku.

²³ POTASH, P. – HAŠANOVÁ, J. *Zákon o správnom konaní (správny poriadok). Komentár*. Bratislava : C. H. Beck, 2015, s. 29.

²⁴ POTASH, P. – HAŠANOVÁ, J. *Zákon o správnom konaní (správny poriadok). Komentár*. Bratislava : C. H. Beck, 2015, s. 11.

ných právnych predpisov, ku ktorému došlo v postupe orgánu verejnej správy pri vydávaní správnych aktov podľa § 21 ods. 1 písm. a) alebo jeho nečinnosťou. Prokurátor vykonáva dozor nad dodržiavaním zákonov a ostatných všeobecne záväzných právnych predpisov orgánmi verejnej správy preskúmaním zákonnosti správnych aktov orgánov verejnej správy, medzi ktoré patria podľa v § 21 ods. 1 písm. a) 1. uvedeného zákona, aj rozhodnutia orgánov verejnej správy.

4. Politická zodpovednosť

Politická zodpovednosť je mimoprávna kategória, ktorá sa zvyčajne nespája s protiprávnym správaním. Avšak inokedy sa nevyvodzuje ani za závažné protiprávne porušenie, hoci by sa mala vyvodit'.²⁵

Je dôležité povedať, že podľa nás je správne vyvodit' určitú zodpovednosť vo vzťahu k predsedovi úradu v prípade vymenovania zaujatých členov komisie. Nakoľko podľa § 22 ods. 2 z. č. 581/2004 Z. z. predsedu úradu odvoláva vláda na návrh ministra zdravotníctva, tak by mohla byť za politický „prešľap“ predsedu úradu vyvodzovaná okrem administratívnoprávnej aj politická zodpovednosť, a to zo strany ministra zdravotníctva. Konkrétne, predložením návrhu na jeho odvolanie vláde a vláda by ho pravdepodobne v súlade s § 22 ods. 10 e) z. č. 581/2004 Z. z. odvolala z funkcie.

Minister zdravotníctva, okrem návrhu na odvolanie, môže v tomto prípade podať aj podnet na prokuratúru, ktorý by sa týkal výhradne dozoru prokurátora v oblasti verejnej správy²⁶, aby sa v rámci dozoru nad dodržiavaním zákonov a ostatných všeobecne záväzných právnych predpisov dosiahlo odstránenie porušenia zákonnosti a zrušenie, resp. zmena nezákonného individuálneho správneho aktu vydaného v nadväznosti na výberové konanie.

Predseda úradu je považovaný aj za verejného funkcionára podľa článku 2 ods. 1 zi) ústavného zákona č. 357/2004 Z. z. o ochrane verejného záujmu pri výkone funkcií verejných funkcionárov v znení neskorších predpisov (ďalej len „z. č. 357/2004 Z. z.“).

Verejný funkcionár je povinný pri výkone svojej funkcie presadzovať a chrániť verejný záujem. Pri výkone svojej funkcie verejný funk-

²⁵ DRGONEC, J. Ústavné právo hmotné. Bratislava : C. H. Beck, 2018, s. 477

²⁶ Zo zákona: „Prokurátor vykonáva dozor nad dodržiavaním zákonov a ostatných všeobecne záväzných právnych predpisov orgánmi verejnej správy pri výkone verejnej správy v rozsahu ustanovenom týmto zákonom. Výkon dozoru funkčne súvisí s uplatnením oprávnení prokurátora v konaní pred správnym súdom podľa osobitného predpisu.“ Pozri § 20 ods. 1 z. č. 153/2001 Z. z. o prokuratúre v znení neskorších predpisov.

cionár nesmie uprednostniť osobný záujem pred verejným záujmom. Je na zamyslenie, či v prípade vymenovania zaujatých osôb za členov výberovej komisie nebol porušený aj ústavný zákon, nakoľko verejný funkcionár sa musí pri výkone svojej funkcie zdržať všetkého, čo môže byť v rozpore s týmto ústavným zákonom. Na tento účel verejný funkcionár nesmie využívať svoju funkciu, právomoci z nej vyplývajúce na získavanie výhod vo svoj prospech, v prospech jemu blízkych osôb ani iných fyzických osôb alebo právnických osôb a sprostredkovať pre seba, blízku osobu, pre inú fyzickú osobu alebo právnickú osobu neoprávnený prospech.²⁷

5. Trestnoprávna zodpovednosť

Je potrebné uviesť, že protiprávne konanie, ktoré je disciplinárnym deliktom, môže zároveň naplniť skutkovú podstatu trestného činu alebo priestupku či iného správneho deliktu. Pri trestaní za disciplinárny delikt (teda i za správny disciplinárny delikt) neplatí zásada *ne bis in idem*. Ak by ale osoba bola potrestaná pre ten istý skutok ako za trestný čin, zásada *ne bis in idem* platí a takúto osobu nemožno už potrestať za disciplinárny delikt (ak ide o ten istý skutok).²⁸

Je však možné uvažovať aj o trestnoprávnej zodpovednosti predsedu úradu? Predseda úradu je považovaný za verejného činiteľa podľa § 128 ods. 1 z. č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný zákon“).²⁹ Verejnými činiteľmi sú subjekty, ktoré sú výslovne uvedené v tomto ustanovení, ak sa podieľajú na plnení úloh spoločnosti a štátu a používajú pritom právomoc, ktorá im bola v rámci zodpovednosti na plnenie týchto úloh zverená. Pre trestnú

²⁷ Pozri čl. 4 ods. 1, 2 z. č. 357/2004 Z. z. o ochrane verejného záujmu pri výkone funkcií verejných funkcionárov v znení neskorších predpisov.

²⁸ PEKÁR, B. In. VRABKO, M. a kol. *Správne právo hmotné. Všeobecná časť*. Bratislava : C.H. Beck, 2018. s. 219.

²⁹ Zo zákona: „Verejným činiteľom sa na účely tohto zákona rozumie prezident Slovenskej republiky, poslanec Národnej rady Slovenskej republiky, poslanec Európskeho parlamentu, člen vlády, sudca Ústavného súdu Slovenskej republiky, sudca, prokurátor alebo iná osoba zastávajúca funkciu v orgáne verejnej moci, príslušník ozbrojených síl, osoba v služobnom pomere, starosta, predseda vyššieho územného celku, poslanec orgánu územnej samosprávy, štátny zamestnanec alebo zamestnanec orgánu štátnej správy, územnej samosprávy alebo iného štátneho orgánu, osoba, ktorá vykonáva pôsobnosť v rámci právnickej osoby, ktorej zákon zveruje právomoc rozhodovať v oblasti verejnej správy, notár, súdny exekútor, člen lesnej stráže, vodnej stráže, rybárskej stráže, poľovníckej stráže, stráže prírody alebo osoba, ktorá má oprávnenie člena stráže prírody, ak sa podieľa na plnení úloh spoločnosti a štátu a používa pritom právomoc, ktorá mu bola v rámci zodpovednosti za plnenie týchto úloh zverená.“ Pozri § 128 ods. 1 z. č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

zodpovednosť a ochranu verejného činiteľa zákon vyžaduje, aby trestný čin bol spáchaný v súvislosti s jeho právomocou a zodpovednosťou.³⁰

Trestný zákon v § 326 zakotvuje trestný čin zneužívania právomoci verejného činiteľa: „*Verejný činiteľ, ktorý v úmysle spôsobiť inému škodu alebo zadovážiť sebe alebo inému neoprávnený prospech, vykonáva svoju právomoc spôsobom odporujúcim zákonu, prekročí svoju právomoc, alebo nesplní povinnosť vyplývajúcu z jeho právomoci alebo z rozhodnutia súdu, potrestá sa odňatím slobody na dva roky až päť rokov.*“

Neoprávnený prospech predstavuje akékoľvek neoprávnené materiálne alebo nemateriálne zvýhodnenie, na ktoré by páchatel' alebo iná osoba nemala právo.³¹ Vykonávaním právomoci spôsobom odporujúcim zákonu sa má na mysli také vykonávanie činností, keď páchatel' vykonáva činnosť vyplývajúcu mu z právomoci úmyselne v rozpore so zákonom alebo inou všeobecne záväznou právnou normou, ktorá upravuje jeho právomoci. Spravidla ide o porušenie alebo obídienie konkrétneho právneho predpisu.³²

Nesplnenie povinnosti vyplývajúcej z právomoci vyžaduje skutočnosť, že určitá povinnosť pre verejného činiteľa vyplýva zo zákona alebo iného právneho predpisu. V prípade predsedu úradu by sa mohlo jednať o porušenie ustanovení § 14 ods. 5 písm. d) z. č. 578/2004 Z. z. a tiež o porušenie čl. 4 ods. 1, 2 z. č. 357/2004 Z. z. Je dôležité povedať, že nesplnenie povinnosti musí byť určitej kvalitatívnej povahy. Na trestnú zodpovednosť verejného činiteľa nebude postačovať tzv. bežné nesplnenie jeho povinnosti. Ako príklad možno uviesť nenastúpenie do práce, ktoré môže mať za následok disciplinárny postih.³³

Z uvedeného môžeme konštatovať, že ak by predseda úradu vymenoval zaujaté osoby za členov komisie v úmysle spôsobiť inému škodu alebo zadovážiť sebe alebo inému neoprávnený prospech, tak by sa tu mohlo uvažovať aj o jeho trestnoprávnej zodpovednosti.

Záver

Z predostretej analýzy príslušných ustanovení vnútroštátnych právnych predpisov možno konštatovať, že do úvahy by v prípade ustanovenia zaujatých členov komisie na výberové konanie o vydanie povolenia na prevádzkovanie ambulancie záchrannej zdravotnej služby prichádzala

³⁰ MAŠLANYOVÁ, D. a kol. *Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2011. s. 359.

³¹ ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestný zákon – Veľký komentár*. Bratislava: Eurokódex, 2016. s. 698.

³² MENCEROVÁ, I. a kol. *Trestné právo hmotné. Osobitná časť*. Šamorín: Heuréka, 2018. s. 283.

³³ Tamtiež, s. 283.

la do úvahy administratívnoprávna, politická a možno aj trestnoprávna zodpovednosť za splnenia určitých podmienok uvedených v skutkovej postate trestného činu zneužívania právomoci verejného činiteľa.

Možno vyvodit' záver, že na to aby sa zabránilo protiprávnemu konaniu, vymenovaniu predpojatých členov výberovej komisie, ktoré by viedlo aj k nezákonnému vydaniu individuálneho správneho aktu vydaného v rámci výberového konania, je dôležité zamyslieť sa nad následným postupom zrušenia alebo zmeny takéhoto rozhodnutia a nad vyvodením zodpovednosti k príslušnému subjektu, ktorý spôsobil nezákonnosť tohto rozhodnutia.

Zoznam bibliografických odkazov

1. ČENTĚŠ, J. a kol. 2016. *Trestný zákon – Veľký komentár*. 3. vyd. Bratislava : Eurokódex, 959 s. ISBN 978-80-8155-066-9.
2. Dôvodová správa – osobitná časť k z. č. 578/2004 o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti, zdravotníckych pracovníkoch, stavovských organizáciách v zdravotníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov [online] Dostupné na internete: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/23600/1> [cit. 2019-11-24].
3. DRGONEC, J. 2018. *Ústavné právo hmotné*. 1. vyd. Bratislava : C. H. Beck, 528 s. ISBN 978-80-89603-57-2.
4. HENDRYCH, D. a kol. 2006. *Správni právo. Obecná časť*. 6. vyd. Praha : C. H. Beck, 822 s. ISBN 80-7179-442-2.
5. HLA VATÝ, T. a kol., 2011. *Správa o stave zdravotníctva na Slovensku*, Bratislava : Ministerstvo zdravotníctva SR, 240 s. ISBN 978-80-969507-9-9.
6. MAŠLANYOVÁ, D. a kol. 2011. *Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť*. Plzeň : Aleš Čeněk, 496 s. ISBN 978-80-7380-338-4.
7. MENCEROVÁ, I. a kol. 2018. *Trestné právo hmotné. Osobitná časť*. 2. vyd. Šamorín : Heuréka, 447 s. ISBN 978-80-8173-057-3.
8. POTASH, P. – HAŠANOVÁ, J. 2015. *Zákon o správnom konaní (správny poriadok). Komentár*. 2. vyd. Bratislava : C. H. Beck, 454 s. ISBN 978-80-89603-35-0.
9. Smernica úradu č. 03/7/2013 Organizačný poriadok Úradu pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou.
10. SREBALOVÁ, M. K postaveniu svedka v správnom konaní (Je možné v priestupkovom konaní použiť ako dôkazný prostriedok svedeckú výpoveď policajta, ktorý objasňoval priestupok?) In. *Právny obzor*. 99, 2016, č. 2, s. 116 – 137.
11. ŠKULTÉTY, P. a kol. 2004. *Správne právo hmotné. Všeobecná časť*. Bratislava : VO PraF UK, 221 s. ISBN 80-7160-183-7.
12. VRABKO, M. a kol. 2018. *Správne právo hmotné. Všeobecná časť*. 2. vyd. Bratislava : C. H. Beck, 338 s. ISBN 978-80-89603-68-8.

13. VRABKO, M. a kol. 2019. *Správne právo procesné. Všeobecná časť*. 2. vyd. Bratislava : C.H. Beck, 232 s. ISBN 978-80-89603-76-3.
14. ZACHAR, D. Tender na záchranky – nový vyhlasovateľ, staré praktiky In *ineko. blog. sme.sk* [online] [2019-09-08] Dostupné na internete: <http://www.ineko.sk/clanky/tender-na-zachranky-novy-vyhlasovatel-stare-praktiky> [cit. 2019-11-27].
15. Zákon č. 153/2001 Z. z. o prokuratúre v znení neskorších predpisov.
16. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.
17. Zákon č. 357/2004 Z. z. o ochrane verejného záujmu pri výkone funkcií verejných funkcionárov v znení neskorších predpisov.
18. Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov.
19. Zákon č. 552/2003 Z. z. o výkone práce vo verejnom záujme v znení neskorších predpisov.
20. Zákon č. 578/2004 o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti, zdravotníckych pracovníkoch, stavovských organizáciách v zdravotníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
21. Zákon č. 581/2004 Z. z. o zdravotných poisťovniach, dohľade nad zdravotnou starostlivosťou a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
22. Zákon č. 71/1967 Zb. o správnom konaní v znení neskorších predpisov (správny poriadok).

NIEKOĽKO ÚVAH K MEDZIAM SVOJPOMOCI

JUDr. Martin Križan, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra občianskeho práva
martin.krizan@flaw.uniba.sk

Niekoľko úvah k medziam svojpomoci

Príspevok sa zaoberá svojpomocou ako jedným z povolených právnych nástrojov ochrany subjektívnych práv, avšak s veľmi nejasnými hranicami a obmedzenou použiteľnosťou. Autor na modelovom príklade poukazuje na možné negatívne dôsledky excesívneho výkonu svojpomoci a zdôrazňuje potrebu prehodnotenia limitov svojpomoci z pohľadu de lege fereda.

Some thoughts to the limits of self-help

The paper deals with self-help as one of the permitted legal instruments of the protection of subjective rights, but with very unclear boundaries and limited usability. The author points to the possible negative consequences of excessive self-help and emphasizes the need to review the limits of self-help from the de lege fereda perspective.

Einige Berucksichtigungen zu den Grenzen von Selbsthilfe

Das Papier befasst sich mit Selbsthilfe als einem der zulässigen Rechtsinstrumente zum Schutz subjektiver Rechte, jedoch mit sehr unklaren Grenzen und eingeschränkter Verwendbarkeit. Der Autor weist auf die möglichen negativen Folgen übermäßiger Selbsthilfe hin und betont die Notwendigkeit, die Grenzen der Selbsthilfe aus der Sicht von de lege fereda zu überprüfen.

Kľúčové slová: svojpomoc, vypratanie prenajímateľom, útok, hrozba, obrana, primeranosť

Keywords: selfhelp, eviction by the landlord, attack, threat, defense, adequacy

Úvod

Svojpomoc ako jeden zo základných nástrojov ochrany subjektívnych práv je v aplikačnej praxi pomerne prehliadaný právny inštitút. Nielenže plní vo vzťahu k súdnej ochrane prakticky iba doplnkovú funkciu a je možné ju využiť len v určitých špecifických situáciách, no za najpodstatnejší problém možno označiť predovšetkým to, že pravdepodobne žiadny iný inštitút súkromného práva „nestojí“ na hrane zákonnosti tak tesne ako svojpomoc resp. pravdepodobnosť skĺznutia až do roviny zodpovednosti trestnoprávnej, či „len“ priestupkovej, je obzvlášť vysoká. Len sotva je potom možné svojpomoc označiť ako efektívny prostriedok ochrany subjektívnych práv; určite nie, pokiaľ je so svojpomocou úzko spojené riziko vyvodzovania trestnej zodpovednosti voči niekomu, kto sa v stave ohrozenia, ktoré sám nevyvolal, rozhodol vlastnými silami brániť či chrániť svoj majetok alebo iné subjektívne právo. Pocity frustrácie, ktoré celkom oprávnene môže prežívať osoba chrániaca svoje subjektívne práva spôsobom prekračujúcim medze povolenej svojpomoci a dodatočne čeliaca právnym konzekvenciám svojho konania, sú rozhodne na mieste, a preto sa logicky natíska otázka, k čomu je taký inštitút vôbec užitočný.

Všeobecne samozrejme možno chápať dobre známe dôvody, pre ktoré právny poriadok preferuje ochranu subjektívnych práv prostredníctvom na to určených orgánov a postupom striktno stanoveným, a pre ktoré súčasne odmieta svojpomocné riešenie civilných konfliktov, často s použitím fyzickej sily. V dobe formovania modernej spoločnosti a teda aj prvých moderných kódexov, vrátane všeobecnej sústavy súdov, bolo za hlavný problém svojpomoci považované jednak to, že v spore víťazil fyzicky silnejší, ale aj to, že oprávnenosť víťazného práva sa (pri absencii iných mechanizmov) už ďalej nepreskúmavala.¹ Z pohľadu vzťahu medzi súkromno-právnymi subjektmi súvisí limitácia svojpomoci aj so zásadou rovnosti, podľa ktorej nesmie jeden subjekt vykonávať nad iným subjektom akúkoľvek moc a svojoľne si vynucovať plnenie povinnosti.² Na tieto myšlienky ideovo nadväzuje zásada, podľa

¹ Švestka, J.; Spáčil, J.; Škárová, M.; Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. § 1 až 459. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 97-98

² Pulkrábek, Z.: Svépomoc v soukromém právu, Právní rozhledy, 7/2001, s. 303 a násl.

ktorej nikto nesmie byť „*sudcom vo vlastnej veci*“ (*nemo iudex in propria causa*).³ Isteže platí, že nelimitovaná svojpomoc môže zvädzať k presadzovaniu násilia, agresivity a nepochybne aj kriminality, takéto metódy je potrebné v civilizovanej spoločnosti kategoricky odmietnuť a podporiť štátny monopol poskytovania ochrany subjektívnych práv, ktorý má svoj základ v čl. 46 ods. 1 Ústavy SR, podľa ktorého „*Každý sa môže domáhať zákonom ustanoveným postupom svojho práva na nezávislom a nestrannom súde a v prípadoch ustanovených zákonom na inom orgáne Slovenskej republiky.*“ Dôsledkom koncepcie štátneho monopolu poskytovania ochrany subjektívnym právam je zákaz resp. výrazné obmedzenie iných foriem ochrany. Z právneho hľadiska by bolo odvážne, a snáď i juridicky naivné, spochybňovať ústavne stanovený štátny monopol poskytovania ochrany a k uvedenému cieľu nesmeruje, a rozhodne ho ani nepodporuje, tento príspevok.

Rovnako nesprávnym prístupom je však *a priori* stigmatizácia svojpomoci a opomínanie možnej užitočnosti svojpomoci ako potenciálne rýchleho, okamžitého, lacného a efektívneho prostriedku ochrany subjektívnych práv a riešenia civilných konfliktov. Možnosť excesívneho výkonu svojpomoci je a bude prítomná neustále, no (a) nemožno vždy a stále vychádzať z toho, že svojpomoc bude zakaždým práve taká, t.j. násilná, agresívna, svojvoľná a teda excesívna, a (b) ak by aj v konkrétnom prípade taká bola, práve pre také prípady sú vytvorené kontrolné aj sankčné právne mechanizmy, ktorých úlohou je eliminovať nežiaduci výkon práva príp. jeho ochranu. Prekročenie medzí svojpomoci, ako napokon prekročenie výkonu akéhokolvek iného práva, musí byť sankcionované.

Tento príspevok predkladá (možno provokatívnu) úvahu smerujúcu k tomu, či by nebolo žiadúce, hoci len čiastočne, „povoliť uzdu“ svojpomoci, osobitne vo vzťahu k požiadavkám bezprostrednosti, primeranosti a defenzívnosti svojpomoci. Ak hrozí, že jedným z dôsledkov svojpomocnej ochrany môže byť vyvodzovanie civilnej, priestupkovej či dokonca trestnoprávnej zodpovednosti voči tomu, koho jediným úmyslom bolo ochrániť si svoje právo, tak to v radoch (nielen) laickej verejnosti môže vyvolať pocity odcudzenia a nedôvery vo vládu práva, osobitne v situácii, kedy právom preferované nástroje zlyhávajú, sú pomalé, drahé či neefektívne. Strata dôvery v inak dobre nastavený systém právnej ochrany môže mať nepriaznivý efekt pre koncept právneho štátu, čo možno považovať za rozhodne horší následok ako čiastočné „uvoľnenie“ medzí svojpomoci, využiteľnosť ktorej je i tak pomerne obmedzená.

³ Fekete, I.: *Občiansky zákonník 1. Veľký komentár*, Bratislava: Eurokódex, 2011, 73 s.

Ak právo nemá predstavovať prekážku rozumnému riešeniu civilných konfliktov pomocou svojpomoci, je na zvážení, či je existujúca právna úprava vhodná a aké sú možnosti jej úpravy. Pre úplnosť sa žiada zdôrazniť, že predmetom tohto príspevku nie sú osobitne upravené prípady svojpomoci (typicky nutná obrana, krajná núdza, zádržné právo, svojpomocné odstránenie prevísajúcich konárov), ktoré myšlienkovu nadväzujú na všeobecnú úpravu svojpomoci; rozsah príspevku neumožňuje venovať sa tejto otázke komplexne.

1. Prípustná svojpomoc *de lege lata*

Pre sumarizáciu je potrebné stručne pripomenúť základné podmienky povolenej svojpomoci. Podľa § 6 Občianskeho zákonníka „*Ak hrozí neoprávnený zásah do práva bezprostredne, môže ten, kto je takto ohrozený, primeraným spôsobom zásah sám odvrátiť.*“ Svojpomoc môže smerovať len voči neoprávnenej hrozbe, t.j. zásahu, ktorý nemá nijaký právny (zákonný, zmluvný) dôvod. Nie je možné svojpomocne konať proti zásahu, ktorý sa deje v súlade s platným právnym stavom, na základe určitého konkrétneho právneho dôvodu alebo na základe zákonného poverenia.

Subjektívne právo musí byť neoprávneným zásahom ohrozené bezprostredne, t.j. neoprávnený zásah musí byť bezprostredne hroziť alebo zásah už začal, trvá a hrozí jeho ďalšie pokračovanie. Svojpomoc je *per definitionem* vylúčená pri pokojnom stave⁴, a to bez ohľadu na to, či ide o stav, ktorý je v súladný s právom. Pod bezprostredne hroziacim zásahom teda možno rozumieť stav, kedy sa zásah pripravuje alebo už nastal, ale jeho účinky sú krátkotrvajúce, ešte odvrátiteľné. Pokiaľ je zásah pretrvávajúci už dlhšiu dobu, nemožno uvažovať o bezprostrednosti zásahu⁵. Pokiaľ zásah do práva už nastal, vyvolal protiprávny stav, do úvahy prichádzajú iné nástroje ochrany, nie však svojpomoc. To napríklad znamená, že na druhý deň po krádeži veci nie je možné svojpomocne nájsť zlodeja a vlastnou silou si vziať vec naspäť; pokiaľ však vlastník veci nájde vec, ktorá mu bola ukradnutá a táto vec nie je chránená pred „odcudzením“ (sic!), vlastník veci neprekročí hra-

⁴ Z viacerých v rámci Českej republiky a Slovenskej republiky pozri napr. usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 25 Cdo 815/2008

⁵ Je možné sa stretnúť aj s opačnými názormi, napr. podľa prof. Števčeka môžu byť predpoklady svojpomoci splnené aj vtedy, ak protiprávny stav trvá už dlhšie, no oprávnená osoba nadobudne vedomosť o tomto zásahu neskôr ako k nemu došlo. Pozri Števček, M., Dulak, A., Bajánková, J., Fečík, M., Sedlačko F., Tomašovič, M. a kol. Občiansky zákonník I. § 1 – 450. 2. vydanie. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2019, 46 s.

nice svojpomoci ak využije príležitosť a znovunadobudne držbu svojej veci; ani v takom prípade však právnym základom znovunastolenia jeho držby nebude svojpomoc, ale výkon jeho vlastného vlastníckeho práva (právo vec držať).

Svojpomoc je možné realizovať prostriedkami, ktoré sú primerané povahe zásahu, t.j. musí byť nastolená proporcionalita vo vzťahu k intenzite a rozsahu neoprávneného zásahu. Primeranosť sa posudzuje podľa objektívnych kritérií, napr. vzhľadom na osobu delikventa, nástroje/zbrane použité pri zásahu, závažnosť hroziaceho nebezpečenstva a pod⁶. A napokon, svojpomoc musí osobne vykonať ohrozená osoba, prípadne osoba splnomocnená/poverená (napr. SBS⁷, revízor⁸ a pod.). Vylúčená je svojpomoc treťou osobou.

Napokon, svojpomoc musí byť obranná/defenzívna, za žiadnych okolností do úvahy neprichádza svojpomoc útočná/ofenzívna. Ide o stabilne judikovaný záver, z „recentných“ možno poukázať napr. na rozhodnutie Ústavného súdu Slovenskej republiky č. III. ÚS 235/08-38 ktorý k svojpomoci uviedol, cit „*Občiansky zákonník upravuje svojpomoc v ustanovení § 6, v ktorom sa uvádza, že ak hrozí neoprávnený zásah do práva bezprostredne, môže ten, kto je takto ohrozený, primeraným spôsobom zásah sám odvrátiť. Ide o prostriedok ochrany, ktorý právny poriadok pripúšťa výnimočne po splnení zákonom ustanovených podmienok. Svojpomoc spočíva vo využití vlastných síl ohrozeného na ochranu svojich práv. Všetky podmienky svojpomoci (1. zásah do určitého subjektívneho práva, 2. zásah musí hroziť bezprostredne, 3. zásah musí byť neoprávnený, 4. svojpomoc môže vykonávať iba ten, koho právo je ohrozené) musia byť splnené súčasne (kumulatívne). Absencia ktorejkoľvek z už uvedených štyroch podmienok znamená, že ide o protiprávne konanie. Svojpomoc je možné použiť iba na odvrátenie zásahu (tzv. obranná, defenzívna svojpomoc, ktorej cieľom je zachovať doterajší stav). Útočná (ofenzívna) svojpomoc, ktorej cieľom je zmeniť existujúci stav, nie je prípustná.*“, príp. na rozhodnutie Najvyššieho súdu SR sp. zn. č. 6Sžo/24/2012, podľa ktorého „*vylúčenie ofenzívnej svojpomoci jednoznačne vyplýva z doslovného znenia ust. § 6 Občianskeho zákonníka ale i jeho systematického zaradenia v Občianskom zákonníku, keď po ust. § 4, kde je možné dovoliť sa verejnej moci pri ohrození alebo porušení práva a najmä ust. § 5 chrániaceho pokojný stav nasleduje § 6 svojpomoc.*

⁶ Melzer, F.; Tégl, P. a kol. *Občiansky zákonník: veľký komentár § 1-117. Svazek I. 1.* vydání. Praha: Leges, 2013, s. 248

⁷ Uznesenie NS ČR, sp. zn. 8 Tdo 572/2006

⁸ Rozsudok NSS ČR, sp. zn. 1 As 34/2010

Jednotlivé individuálne pojmové znaky svojpomoci už samy o sebe predstavujú prekážku praktickej uplatniteľnosti svojpomoci, no vo svojom súhrne robia zo svojpomoci nástroj využiteľný len v mizivom množstve situácií. **V takom prípade však vyvstáva otázka opodstatnenosti právnej úpravy „všeobecnej“ svojpomoci a je na mieste uvažovať o tom, či nie je vhodnejšie ponechať príp. precizovať len osobitné svojpomocné prostriedky ochrany (už uvádzaná krajná núdza podľa § 418 ods. 1 OZ, nutná obrana podľa § 418 ods. 2 OZ, zádržné právo podľa § 151s OZ, svojpomocné odstraňovanie konárov a kmeňov podľa § 127 ods. 1 OZ a pod.).**

2. Vypratanie predmetu nájmu po skončení nájmu

Ako modelový príklad, na ktorom je možné dobre ilustrovať súčasnú neefektivitu svojpomoci, možno použiť prípad, kedy sa svojpomoc síce javí byť prirodzeným spôsobom ochrany subjektívneho práva, no nie je tomu tak. Ide o svojpomocné vypratanie predmetu nájmu (spravidla bytu, rodinného domu, ale i pozemku či nebytového priestoru) po skončení nájmu, inými slovami svojpomocné odstránenie vecí nájomcu, ktorý odmieta opustiť predmet nájmu. Dôvodom, pre ktorý je svojpomoc *de lege lata* neprípustná, je predovšetkým fakt, že v takýchto prípadoch sa nejedná o bezprostredné ohrozenie práva, ale o trvajúci protiprávny stav. Ďalšou vadou je ofenzívny charakter svojpomoci, za problematickú sa považuje aj disproporcia chránených záujmov. Len ojedinele sa možno stretnúť so súdnymi rozhodnutiami, ktoré svojpomocné vypratanie nehnuteľnosti považujú za súladné s právom.⁹

Povinnosť vrátiť predmet nájmu (vypratať v prípade ak ide o nehnuteľnosť¹⁰) je základnou právnou povinnosťou nájomcu. Podľa § 682 OZ ak sa nájom skončí, je nájomca povinný vrátiť prenajatú vec v stave zodpovedajúcom dojednanému spôsobu užívania veci. Podľa § 8 zákona o krátkodobom nájme bytu je nájomca povinný na vlastné náklady vypratať byt a ten odovzdať prenajímateľovi v stave zodpovedajúcom obvyklému opotrebeniu, a to ku dňu skončenia nájmu, ak sa zmluvné strany písomne nedohodnú inak. Ak nájomca byt nevyprace alebo neodovzdá prenajímateľovi ani stanovenej lehote, je prenajímateľ oprávnený na účely zabezpečenia pohľadávok zadržať hnutel'né veci nájomcu nachádzajúce sa v byte, okrem vecí, ktoré sú vylúčené z exe-

⁹ napr. rozhodnutie NS ČR sp. zn. 28 Cdo 2940/2005

¹⁰ R 53/1973

kúcie a to len vtedy, ak nespotrebovaná časť peňažnej zábezpeky nepostačuje na uspokojenie pohľadávok. Podľa § 13 zákona o nájme a podnájme nebytových priestorov ak nebolo dohodnuté inak, je v prípade skončenia nájmu nájomca povinný vrátiť nebytový priestor v stave, v akom ho prevzal, s prihliadnutím na obvyklé opotrebenie.

Všetky uvedené normy sledujú rovnaký cieľ – prenajímateľovi má byť po skončení nájmu vrátený predmet nájmu (byt, nebytový priestor) v ktorom sa už nebudú nachádzať veci nájomcu resp. veci iných osôb, pokiaľ do predmetu nájmu boli vnesené so súhlasom prenajímateľa. Preto ak nájomca včas nevráti prenajímateľovi prenajatú vec, ide o neoprávnený zásah do subjektívnych práv prenajímateľa (vlastníckeho práva predovšetkým) a prenajímateľ má právo na ochranu. Pokiaľ tak nájomca neurobí, dochádza k „spáchaní“ civilného deliktu a vzniku sekundárnych právnych následkov.

De lege lata je právne aprobovaným spôsobom ochrany práva prenajímateľa pred konaním (zlomyseľného) nájomcu žaloba o vypratanie nehnuteľnosti. Vypratáním nehnuteľnosti sa rozumie odstránenie všetkých hnutel'nych vecí nachádzajúcich sa v priestoroch nehnuteľnosti a opustenie priestorov osobami, ktoré sa tam neoprávnene nachádzajú.

V tomto prípade však dochádza ku kolízií viacerých práv a už na prvý pohľad je zjavné, že nie je možné zachovať ich maximum. Ak by predmetom nájmu bol napríklad byt, tak v naznačenom prípade koliduje právo prenajímateľa na ochranu jeho vlastníckeho práva a z toho vyplývajúceho ekonomického záujmu s právami nájomcu na nedotknuteľnosť obydľia, právom na ochranu súkromia príp. na nedotknuteľnosť vlastníctva (vo vzťahu k vypratávaným veciam). A rovnako ako aj v iných prípadoch kolízie viacerých práv, aj v takomto prípade bude potrebné vykonať test proporcionality a jednoducho porovnať argumenty pre a proti použitiu svojpomoci.

Ako modelovú možno posudzovať v aplikačnej praxi pomerne častú situáciu, kedy po skončení nájmu nájomca odmieta vypratať byt a prenajímateľ sám alebo v spolupráci s ďalšími osobami svojpomocne prekoná prekážku na vstupe do bytu (typicky odstráni zámok) a vypracie nehnuteľnosť používanú nájomcom ako obydľie. Takéto konanie môže byť kvalifikované ako trestný čin porušovania domovej slobody podľa § 194 ods. 2 Trestného zákona, za čo môže byť uložený trest odňatia slobody v rozpätí jeden až päť rokov. Ak počas vypratávania dôjde k poškodeniu vecí nájomcu, nemožno vylúčiť naplnenie skutkovej podstaty trestného činu poškodzovania cudzej veci podľa § 245 Trestného zákona príp. priestupok proti majetku podľa § 50 zákona o priestupkoch.

V tomto prípade by pravdepodobne išlo o ukážkovú ofenzívnu svojpomoc. Názor o neprípustnosti ofenzívnej svojpomoci s možnými trestnoprávnymi dôsledkami je pritom v našom právnom poriadku zakorenený veľmi hlboko. Podľa rozhodnutia Najvyššieho súdu ČSSR č. Tpjf 33/79 zo dňa 11. 2. 1979 (publikované v Zbierke súdnych rozhodnutí a stanovísk pod zn. R 1/1980) je objektom trestného činu podľa § 238 TZ domová sloboda a chránený je akýkoľvek oprávnený užívateľ domu alebo bytu, nielen vlastník, a to proti komukoľvek. Užívateľ domu alebo bytu je teda chránený aj proti vlastníkovi, a to aj vtedy, keď vlastník má vykonateľné rozhodnutie na vypratanie užívateľovho bytu.

Uvedený záver bol čiastočne skorigovaný v prospech páchatel'a trestného činu, napr. v náleze Ústavného súdu ČR sp. zn. I. ÚS 3113/13, z ktorého vyplýva, že *„ak osoba použije nedovolenú svojpomoc, avšak aspoň sleduje legitímny cieľ súladný s právom, postupuje síce protiprávne, avšak jej konanie je spravidla stále podstatne menej spoločensky škodlivé, než tej osoby, ktorá protiprávne jednak postupuje, avšak je protiprávny aj stav, ktorý sa snaží nastoliť. Preto pokiaľ obvinený argumentuje, že ako vlastník nehnuteľnosti mal z hľadiska občianskeho práva hmotného na vypratanie nehnuteľnosti nárok a táto skutočnosť nie je v trestnom konaní vyvrátená, nemožno takúto obhajobu bez ďalšieho označiť ako nemajúcu akýkoľvek význam. Na jednej strane nie je možné akceptovať, aby účel svätil prostriedky, a teda nedovolenú svojpomoc právne aprobovať, na druhej strane však trestnoprávny postih nie je jediný nástroj v celom právnom poriadku, ktorým možno dať toto neaprobovanie najavo“*.

Je potrebné upozorniť, že ÚS ČR ideovo nesmeruje k povoleniu ofenzívnej svojpomoci či všeobecne k rozšíreniu jej použiteľnosti, Ústavný súd „len“ ako relevantnú vníma obranu páchatel'a, ktorý mal právny nárok na vypratanie nehnuteľnosti a táto skutočnosť by v spojení s ďalšími okolnosťami prípadu mohla svedčiť o absencii trestnosti činu, t.j. len „zmiernuje“ (trestno)právne dôsledky pre osobu, ktorá si svojpomocne bránila svoje právo.

Ako už bolo uvedené, juristicky korektným právnym prostriedkom ochrany je žaloba o vypratanie nehnuteľnosti. Tento druh ochrany je však v aplikačnej praxi nezriedka veľmi zdĺhavý. Podľa štatistiky zverejnenej na webovom portáli ministerstva spravodlivosti SR¹¹ bola všeobecne priemerná dĺžka konania v roku 2017 20,8 mesiaca a v roku 2016 17,9 mesiaca. Údaje za roky 2018 a 2019 nie sú k dispozícii, no je potrebné predpokladať, že údaj o priemernej dĺžke konania bude oscilovať okolo hodnoty 20 mesiacov.

¹¹ <https://www.justice.gov.sk/Stranky/Sudy/Statistika-priemerna-dlзка-konania.aspx>

Čo tento údaj znamená pre prenajímateľa, ktorý nemá k dispozícii byt, ktorý mu patrí, nemôže ho sám užívať alebo ho nemôže ďalej prenajať?

Z právneho hľadiska dochádza k zásahu do jeho vlastníckeho práva. To však nemožno vnímať izolovane, nezávisle od ekonomických následkov, ktoré takýto zásah spôsobí.¹² Vlastnícke právo je typické majetkové právo a preto zásah do vlastníckeho práva spravidla spôsobí predovšetkým negatívne hospodárske následky. Za týmto účelom možno ako modelovú (a v praxi typickú) situáciu posudzovať nájom dvojizbového bytu v niektorom z krajských miest (pričom podľa dostupných údajov takmer 60% z dvojizbových bytov určených na nájom a viac ako 50% z trojizbových bytov určených na nájom sa nachádza v Bratislave), pričom priemerná cena prenájmu v Bratislave sa pohybuje v rozpätí od 500 do 600 eur za 2izbový byt, o niečo menej v Košiciach, v Trenčíne, Banskej Bystrici a Prešove priemerná cena nájmu osciluje medzi 400 až 440 eur mesačne). Uvedené znamená, že protiprávny stav, ktorý nastal v dôsledku pokračujúceho užívania predmetu nájmu bez právneho dôvodu, môže na strane vlastníka ako prenajímateľa spôsobiť mesačne ujmu vo výške cca 500 eur; v prípade, ak si protiprávny stav vyžiada súdnu ochranu porušeného práva, pri priemernej dĺžke súdneho konania približne 20 mesiacov by to v súhrne mohlo znamenať sumu cca 10000 eur. Hoci ide len o modelovú situáciu a v konkrétnom prípade budú hodnoty samozrejme iné, už s použitím hoci len priemerných hodnôt relevantných veličín je možné dospieť k záveru, že prenajímateľovi môže byť v dôsledku nedostatočne efektívneho systému súdnej ochrany spôsobená ujma v rozsahu niekoľkých tisíc eur.

Samozrejme je možné namietat', že prenajímateľovi (vlastníkovi) vznikol samostatný nárok, ktorý je možné uplatniť voči nájomcovi, no skúsenosti z aplikačnej praxe dokazujú, že takýto „problematický“ nájomca zväčša nemusí byť solventnou osobou a uvedený nárok reálne nebude pre nemajetnosť vymožitelný alebo bude vymožený len čiastočne príp. jeho úplné vymożenie bude vecou neúmerne dlhej doby. Peňažné nároky prenajímateľa ako vlastníka prenajatej veci tým navyiac nemusia byť vyčerpané – do úvahy prichádzajú ďalšie parciálne nároky ako napr. náhrada nákladov vynaložených na opravu/údržbu bytu a pod.

¹² „Ekonomická analýza práva“ (alebo „Právo a ekonómia“) je samostatná vedná disciplína, skúmajúca použitie ekonomických teórií na právo a právny systém ako taký, vychádzajúca z predpokladu vzájomného prepojenia práva a ekonómie

K čomu smeruje predchádzajúca úvaha?

De lege lata ide o zrejmy príklad neoprávnenej svojpomoci a to hneď z viacerých dôvodov. Prvým dôvodom je už naznačená ofenzívna/útočná povaha konania a s tým súvisiaca absencia hrozby bezprostredného zásahu, nakoľko *stricto sensu* v tomto prípade hrozba bezprostredného zásahu do subjektívneho práva už pominula a zmenila sa v trvajúci (pokojný) protiprávny stav. S týmto záverom sa však nemožno bezvýhradne stotožniť, a to predovšetkým z dôvodu, že nastolený protiprávny stav oprávnená osoba, ktorej subjektívne práva boli porušené, spravidla nebude vnímať ako „pokojný“ stav, t.j. stav po pominutí bezprostrednej hrozby. Nájomca tým, že odmieta vypratáť prenajatú nehnuteľnosť, porušuje svoje súkromnoprávne povinnosti proti prenajímateľovi a pácha tak „civilný“ delikt. Vystáva súčasne otázka, ktorým okamihom dochádza k dokončeniu civilného deliktu. Na tomto mieste je potrebné zdôrazniť, že protiprávny stav, už zo svojej protiprávnej podstaty, bude neustále (priebežne) vytvárať na strane ohrozeného subjektu nové a ďalšie „parciálne“ čiastkové útoky, voči ktorým sa je potrebné brániť, v dôsledku čoho nebude možné vysloviť záver o dokončení civilného deliktu. Neustále postupné zvyšovanie napr. ušlého zisku (v podobe ušlých príležitostí prenajať byt/predmet nájmu inej osobe) je potrebné považovať za neukončené, pretrvávajúce bezprostredné porušovanie práva, brániace tomu, aby bolo možné protiprávne konanie označiť za dokončené. Rovnako pretrvávajúce neoprávnené užívanie cudzej veci (nehnuteľnosti, bytu), nezriedka „problematickým“ nájomcom, vytvára permanentnú hrozbu vzniku škody na prenajatej veci. Obdobný argument je pritom možné všeobecne použiť na každý protiprávny stav, ktorý zo svojej podstaty (priebežne a neustále) vytvára nové a ďalšie hrozby (parciálne útoky) vo vzťahu k väčšej či menšej skupine subjektívnych práv. Na podporu tejto tézy možno poukázať napr. na rozhodnutie českého Najvyššieho správneho súdu, ktorý posudzoval oprávnenosť svojpomocného zadržania „čierneho“ pasažiera revízorom MHD a ktorý vo vzťahu k „dokončeniu“ civilného deliktu (a teda akejsi premeny bezprostrednej neoprávnenej hrozby na pokojný protiprávny stav) skonštatoval, cit. „*Právě pokus o únik cestujícího z místa, kde jej revizor vyzval k vyčkání na příchod osoby oprávněně zjistit totožnost cestujícího, je útokem na majetková práva provozovatele, tedy na zájem chráněný zákonem. Úspěšným útekem „černého pasažéra“ bude dokončeno jeho protiprávní jednání, kterým bylo využití přepravních služeb provozovatele bez zaplacení stanoveného jízdného a přírážky*“ (bod 61).¹³

¹³ Rozsudok NSS ČR čj. I As 34/2010-73, č. 2208/2011 Sb. NSS

Rovnako nemožno bezvýhradne akceptovať tézu o neprimeranej povahe svojpomocného „vyriešenia“ tohto konfliktu. Hoci vo funkčnom právnom štáte nemožno bagatelizovať ani relativizovať zásah do súkromia či práva na ochranu obydľia, rovnako to nie je právo, ktoré v odôvodnených prípadoch neznesie primeranú mieru zásahu. V prípade „zlomyseľného“ nájomcu, t. j. osoby bez platného právneho dôvodu predmet nájmu ďalej užívať, musí byť miera ochrany práva na nedotknuteľnosť obydľia znížená, nakoľko protiprávne konanie nemôže požívať rovnakú (či porovnateľnú) mieru ochrany ako oprávnený výkon práva. Uvedené samozrejme nesmeruje k propagácii bezbrehej svojpomoci a rozhodne nemá zvädzať k násilnému presadzovaniu vlastného práva. Svojpomocná ochrana však takmer vždy bude v určitom rozsahu zasahovať do subjektívnych práv osoby, ktorej konanie vyvolalo svojpomocnú reakciu. Musí to byť ale narušiteľ, ktorý je povinný strpieť skutočnosť, že ohrozený subjekt v rámci obrany svojho práva môže použiť prostriedky, ktoré sú spôsobilé zasiahnuť do narušiteľovho majetkového, osobnostného či iného práva. Väčšie riziko má zásadne postihovať narušiteľa/útočníka¹⁴, a to aj za cenu obetovania požiadavky „primeranosti“ spôsobu odvracania hroziaceho zásahu. Isteže, v prípade použitia zjavne neprimeraných prostriedkov svojpomoci (čo v konkrétnom prípade bude úlohou súdu v rámci testu proporcionality) musí byť prijatý záver o prekročení medzi svojpomoci a z toho plynúci neposkytnutie ochrany brániacemu sa subjektu.

Ako rušivé možno v tejto súvislosti vnímať predovšetkým to, že v týchto prípadoch dochádza v aplikačnej praxi až k „paušálnemu“ odmietaniu svojpomocnej ochrany bez ambície podrobiť prípad testu proporcionality, zvážiť právne a ekonomické dopady, ako aj opodstatnenosť konania, kriticky posúdiť konanie toho, kto sa ako prvý rozhodol konať spôsobom porušujúcim práva iného, ako aj rozsah následkov, ktoré nastali v právnej a majetkovej sfére zúčastnených osôb. V každom individuálnom prípade je vždy a za každých okolností potrebné posúdiť jednotlivé aspekty prípadu, a až následne, prihliadajúc na vyššiu ideu spravodlivosti a po vykonaní testu proporcionality, vec rozhodnúť. Táto úvaha preto nesmeruje k záveru, že každé svojpomocné vypratanie prenajatého bytu má byť za každých okolností bezvýhradne povolené, avšak smeruje k téze, že existujúca právna úprava svojpomoc-

¹⁴ Pod pojmom „útočník“ sa pre potreby tohto textu rozumie akákoľvek osoba, ktorá svojím konaním vyvolala potrebu svojpomocného konania, bez ohľadu na povahu zásahu a povahu prostriedkov pri tom použitých

ci predstavuje spolu so strnulou súdnou ochranou skôr prekážku praktickej využiteľnosti svojpomoci.

Samozrejme, i súčasné limity svojpomoci umožňujú brániť vlastné právo vlastnými silami a bez ingerencie štátu. Do kategórie „povolená svojpomoc“ tak budú *per definitionem* patriť prípady, ktoré neznesú odklad. Nesporne bude možné svojpomocne zahnať domáce zvieratá, ktoré vnikli na cudzí pozemok a ich „správaním“ dochádza k vzniku škody, alebo sa brániť útoku včelieho roja ich usmrtením pomocou chemických prostriedkov, obzvlášť v prípade existujúcej alergie niektorej z osôb nachádzajúcich sa na atakovanom pozemku.¹⁵ Bude možné vstúpiť na susedný pozemok a z jamy, ktorá sa tam nachádza, vytiahnuť spadnuté zviera.¹⁶ Osobitne citlivou otázkou bude svojpomocné „súkromnoprávne“ zadržanie inej osoby (zlodeja, čierneho pasažiera) pri páchaní (alebo bezprostredne po ňom, nezriedka už pri podozrení zo spáchania) priestupku, trestného či civilného deliktu, najmä s cieľom (i) zabrániť jej úteku a (ii) odovzdať ju orgánom verejnej moci, no v zmysle vyššie citovaného rozhodnutia českého Najvyššieho správneho súdu to všeobecne bude možné.

Naopak platí, že nie je možné usmrtiť psa, ktorý spôsobuje nadmerný hluk, alebo nemožno svojpomocne poškodiť káble elektrického vedenia vedúce k zdroju svetla, aby došlo k odstráneniu nadmerného obťažovania svetlom. Nie je možné pomocou násilia uniesť vlastné dieťa v čase, kedy je v osobnej starostlivosti druhého rodiča, hoci druhému rodičovi nebolo zverené resp. bolo zverené len po inú dobu. Nemožno zorganizovať násilnú „odplatnú výpravu“ za účelom nápravy fyzickej či duševnej ujmy, ktorú spôsobila osoba alebo osoby, voči ktorým smeruje hnev členov výpravy. Tieto prípady je potrebné odmietnuť z dôvodu zjavnej disproporcie medzi intenzitou zásahu do subjektívneho práva a spôsobeným následkom svojpomocnej ochrany.

Vo všetkých naznačených prípadoch, povolených i nepovolených, však oprávnený subjekt i tak bude neustále balansovať na veľmi ostrej hrane zákonitosti, a to z dôvodu možnej disproporcie použitých prostriedkov či ukončenia hrozby a jej premeny z „bezprostrednej hrozby“ na „pokojný protiprávny stav“. Absentuje komplexné spracovanie tejto otázky a súdna prax k uspokojivému riešeniu týchto otázok taktiež neprispela. Svojpomoc je vytláčaná na perifériu právneho záujmu s odôvodnením, že v modernej, civilizovanej spoločnosti takáto metóda nemá miesto. Táto skutočnosť samotná, t.j. permanentná existencia

¹⁵ Spáčil, J. a kol. Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976-1474). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 149

¹⁶ Pulkrábek, Z.: Svépomoc v soukromém právu, Právní rozhledy, číslo 7/2001, s. 306-307

právnej neistoty o povolených hraniciach svojpomoci, však robí z § 6 Občianskeho zákonníka normu nedokonalú.

3. A čo ďalej alebo *de lege ferenda*?

Svojpomoc ako právny inštitút s obmedzenou aplikovateľnosťou je zrelá na hodnotový „reštart“ a pravdepodobne existujú len dva varianty riešenia – buď svojpomoc nepovolí vôbec, čo je však zo zjavných dôvodov nemysliteľné, nakoľko *in concreto* sa môže jednať o nástroj užitočný, alebo upraviť jej hranice aplikovateľnosti. Inšpiráciou v tomto smere môže byť právna úprava svojpomoci v Českej republike v tzv. „novom“ Občianskom zákonníku. Svojpomoc (svépomoc) je upravená v § 14 na ploche dvoch odsekov, čo je samo o sebe posun v porovnaní so „spartánskou“ úpravou v zákone č. 40/1964 Zb.

Podľa § 14 ods. 1 *„Každý si môže primeraným spôsobom pomoci k svému právu sám, je-li jeho právo ohroženo a je-li zřejmé, že by zásah veřejné moci přišel pozdě.“*

Podľa § 14 ods. 2 *„Hrozí-li neoprávněný zásah do práva bezprostředně, může jej každý, kdo je takto ohrožen, odvrátit úsilím a prostředky, které se osobě v jeho postavení musí jevit vzhledem k okolnostem jako přiměřené. Směřuje-li však svépomoc jen k zajištění práva, které by bylo jinak zmařeno, musí se ten, kdo k ní přikročil, obrátit bez zbytečného odkladu na příslušný orgán veřejné moci.“*

Po bližšom preskúmaní možno dospieť k záveru, že v odseku 1 je upravená všeobecná skutková podstata a v odseku 2 dve osobitné skutkové podstaty. Aby bolo možné použiť svojpomoc súlade so zákonom, musia byť kumulatívne splnené nasledujúce podmienky:

- a) subjektívne právo musí byť v stave ohrozenia,
- b) stav ohrozenia je protiprávny,
- c) ochrana zo strany verejnej moci by bola oneskorená (a teda neúčinná),
- d) primeranosť použitých metód,
- e) časové kritérium.

Podstatný rozdiel vo všeobecnej skutkovej podstate oproti predchádzajúcej právnej úprave spočíva (a) v odstránení podmienky „bezprostrednosti“ hrozby (porovnaj formuláciu *„Ak hrozí neoprávněný zásah do práva bezprostředně“* s formuláciou *„je-li jeho právo ohroženo“*), t. j. *stricto sensu* hrozba nemusí byť bezprostredná, akútna, stačí, ak nejaká hrozba vôbec existuje, (b) v doplnení novej podmienky – očividnosti (zrejmosti) faktu, že zásah verejnej moci bude neskorý; zákonodarca tak *de facto* pripúšťa, že orgán verejnej moci

(typicky polícia) nemusí v niektorých prípadoch zareagovať dostatočne rýchlo či vhodne, a v takom prípade prenecháva iniciatívu ohrozenému a (c) zmene povahy svojpomocného konania; z doterajšieho „*sám odvrátiť*“ (čo indikuje onen defenzívny charakter svojpomoci), na „*sám si pomôcť*“, čo umožňuje širšiu využiteľnosť svojpomoci. Použitie slova „*pomôcť*“ zároveň omnoho lepšie vystihuje podstatu svojpomoci; súčasné znenie § 6 OZ totiž vytvára len hmlistú hranicu medzi svojpomocou (ako všeobecným inštitútom) a nutnou obranou/krajnou núdzou (ako osobitnými inštitútmi), v dôsledku čoho môže dôjsť k čiastočnému splývaniu týchto inštitútov.

Česká právna úprava okrem všeobecnej skutkovej podstaty upravuje aj dve osobitné skutkové podstaty svojpomoci (§ 14 ods. 2). Prvá osobitná skutková podstata sa nápadne podobá na dovtedajšiu (z pohľadu českého práva) resp. súčasnú (z pohľadu slovenského práva) úpravu svojpomoci a reaguje na situácie, kedy existuje hrozba bezprostredného zásahu do subjektívneho práva a ohrozený subjekt môže zásah primeranými prostriedkami len odvrátiť (t.j. defenzívne poňatie svojpomoci). Novotou oproti predchádzajúcej úprave je nové subjektívne kritérium, podstatou ktorého je povinnosť ohrozeného posúdiť (a vzhľadom na bezprostrednosť ohrozenia bude musieť posúdenie prebehnúť spravidla rýchlo), či úsilie a prostriedky, ktoré hodlá použiť na odvrátenie bezprostrednej hrozby, by sa aj iným osobám, ak by boli v jeho postavení, javili vzhľadom na okolnosti prípadu ako primerané.¹⁷ Zákon tak kladie na ohrozeného náročnú úlohu a vyžaduje od neho mať schopnosť zareagovať rýchlo a správne. Toto ustanovenie „trpí“ rovnakými nedostatkami ako dovtedajšia právna úprava a aplikabilita je otázna.

Druhá osobitná skutková podstata je prevzatá z § 230 nemeckého BGB¹⁸ a vzťahuje sa na prípady, kedy je svojpomoc využitá k zaisteniu práva, ktoré by inak bolo (bez zásahu) zmarené. Za kľúčové treba označiť slová „zaistenie práva“ a „zmarenie práva“. Svojpomoc v tomto prípade nie je využitá na účely vymoženia práva, ale „len“ dočasného zaistenia (zakonzervovania) a to do doby kým vec nebude riešená orgánom verejnej moci.

Táto právna úprava tak predstavuje posun, hoci len čiastočný, oproti dovtedajšej strnulej právnej úprave. Z praktického hľadiska sa totiž vzťahuje na prípady svojpomocného (súkromného) zadržania útoč-

¹⁷ Švestka, J.; Dvořák, J.; Fiala, J.; a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2014, s. 65-66

¹⁸ Lavický, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář.* 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 123

nika (delikventa) za účelom jeho zaistenia, príp. zistenia totožnosti. Môže sa jednať o zadržanie zlodēja súkromnou bezpečnostnou službou v obchode alebo zadržanie čierneho pasažiera v MHD. Zasahujúca osoba nemôže využiť svojpomoc k vymoženiu pohľadávky (nemožno prekonať odpor zadržanej osoby a prehladať ju, napriek jej odporu jej nemožno odobrať preukaz totožnosti, či odňať odcudzenú vec). Pokiaľ však bez zbytočného odkladu nedôjde k obráteniu sa na orgán verejnej moci, zadržaná osoba musí byť zo „súkromného“ zadržania prepustená. Súkromné zadržanie podľa § 14 ods. 2 je založené na podmienke primeranosti, čo znamená, že zadržanie osoby musí byť vykonané len na nevyhnutnú dobu. Rozhodne by nebolo možné akceptovať stav, kedy by napr. SBS v nákupnom centre zadržala delikventa na dlhý čas bez akejkoľvek intervencie zo strany polície resp. štátneho orgánu. Svojpomoc je obmedzená výlučne na zaistenie subjektívneho práva, ktoré by inak bolo zmarené napr. útekou. Dovtedajšia česká a slovenská súčasná právna úprava túto otázku neriešila vôbec (hoci súdna prax takúto svojpomocnú formu ochranu akceptovala), stanovenie zreteľnejších limitov preto možno len uvítať.

Prístup českého zákonodarcu ukázal, že je možné opustiť strnulú právnu úpravu svojpomoci a nakresliť jej širšie, alebo aspoň jasnejšie, kontúry. Hoci ani nová česká právna úprava neumožňuje svojpomocne riešiť niektoré z naznačených modelových situácií (typicky vypratanie prenajatého bytu) a veľmi správne nepripúšťa bezbrehé svojpomocné presadzovanie práva násilnými a útočnými prostriedkami, je to úprava flexibilnejšia, predvídateľnejšia a „pro-svojpomocnejšia“, čo je rozhodne pozitívny posun.

Z pohľadu širšej použiteľnosti slovenskej právnej úpravy by bolo možné uvažovať o odstránení podmienky „bezprostrednosti“ (ohrozenia práva) a nahradení slov „odvrátiť zásah“ slovami „sám pomôcť si“. Jednak by to lepšie zodpovedalo konceptu svojpomoci a súčasne by došlo k miernemu posunu hraníc povolenej súkromnoprávnej svojpomoci od priestoru deliktneho práva.

Svojpomoc nemá byť svojvoľná, radikálna či plná fyzického násillia. I bez týchto prívlastkov môže byť pri rozumnej právnej úprave a rovnako rozumnej aplikácii, užitočnejším právnym nástrojom presadzovania subjektívneho práva než je dnes. Nemožno považovať za správne, ak sú pri diskusiách o možnom rozšírení hraníc svojpomoci automaticky ako prvé protiargumenty používané hrozby excesu, svojvôle či podpory násillia. Pre väčšinu osôb sú takéto metódy neakceptovateľné a pri svojpomocnej ochrane vlastného subjektívneho práva by k očakávanému zvrhávaniu nedochádzalo. A ak by predsa, je potrebné dôverovať vyspelosti právneho poriadku, ktorý takémuto konaniu nielenže nepo-

skytne ochranu, ale naopak vyvodí adekvátne právne následky, trestno-právneho či súkromnoprávneho charakteru.

Použitá literatúra

1. Števček, M., Dulak, A., Bajánková, J., Fečík, M., Sedlačko F., Tomašovič, M. a kol. Občiansky zákonník I. § 1 – 450. 2. vydanie. Komentár. Praha: C.H.Beck, 2019
2. Fekete, I.: Občiansky zákonník. Veľký komentár. 1. zväzok. Bratislava: Eurokódex, 2011
3. Švestka, J.; Dvořák, J.; Fiala, J.; a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2014
4. Lavický, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014
5. Pulkrábek, Z.: Svépomoc v soukromém právu, Právní rozhledy, číslo 7/2001
6. Eliáš, K. Proč se svépomoci říká svépomoc. Právní rozhledy, číslo 10/2003
7. Spáčil, J. a kol. Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976-1474). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013
8. Melzer, F.; Tégl, P. a kol. Občanský zákoník: velký komentář § 1-117. Svazek I. 1. vydání. Praha: Leges, 2013
9. Kuhn, Z. Zadržení zloděje v samoobsluze podle nového občanského zákoníku. Dostupné na: https://jinepravo.blogspot.com/2013/05/zadrzeni-zlodeje-v-samoobsluze-podle_10.html
10. Perdík, M.: Vypratanie ako posledná bodka za problematickým nájomným vzťahom. Zlepšovák správcu bytových domov. 2020
11. Siváková, K. Nedovolená svojpomoc a trestnoprávne následky. Dostupné: <https://www.epravo.sk/top/clanky/nedovolena-svojpomoc-a-trestnopravne-nasledky-4328.html>
12. Danišovičová, L. Vypratanie nebytového priestoru (nedovolená svojpomoc, žaloba o vypratanie, rozkaz na plnenie o vypratanie nehnuteľnosti, tzv. notárska exekučná zápisnica). Dostupné na: <https://nehnutelnosti.dashofer.sk/onb/vypratanie-nebytoveho-priestoru-nedovolena-svojpomoc-zaloba-o-vypratanie-rozkaz-na-plnenie-o-vypratanie-nehnutelnosti-tzv-notarska-exekucna-zapisnica-uniqueidmRRWSbk196FPkyDafLFWApmjV3JLd5Tfirt2Pb-D8vUs6YRzqY8R48Q/>
13. REVIZOR MŮŽE ZA URČITÝCH OKOLNOSTÍ V RÁMCI NUTNÉ OBRANY ZADRŽET ČERNÉHO PASAŽÉRA. Dostupné na: http://www.nssoud.cz/Revizor-muze-za-urcitych-okolnosti-v-ramci-nutne-obrany-zadrzet-cerneho-pasazera/art/480?tre_id=205

OPATRENIA PRIAMEJ PREVENCIE ZAMESTNANCA

JUDr. Andrej Poruban, PhD.

Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne
Fakulta sociálno-ekonomických vzťahov
andrej.poruban@tnuni.sk

Opatrenia priamej prevencie zamestnanca

Príspevok sa zaoberá povinnosťou zamestnanca počínať si tak, aby nedochádzalo k ohrozeniu života, zdravia a poškodeniu majetku alebo k jeho zničeniu, ani k bezdôvodnému obohateniu, a zameriava sa na relevantnú rozhodovaciu činnosť slovenských súdov.

Employee's measures of direct prevention

This paper deals with obligation of employee to no threat to life, health and property, or destroy of property, nor unwarranted enrichment occurs. It focus on relevant case law of national courts.

Medidas de prevención directa de los empleados

Este documento aborda la obligación del empleado de no amenazar la vida, la salud y la propiedad, o destruir la propiedad, ni se produce un enriquecimiento injustificado. Se centra en la jurisprudencia relevante de los tribunales nacionales.

Kľúčové slová: zamestnanec, prevencia, majetok, škoda

Keywords: employee, prevention, property, damages

Palabras clave: trabajador, prevención, posesión, daño

* Príspevok vznikol za podpory prostriedkov poskytnutých z projektu Vedeckej grantovej agentúry Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky a Slovenskej akadémie vied (VEGA) ev. číslo 1/0228/20 pod názvom Sociálna ochrana osôb so zdravotným postihnutím v pracovnom práve a práve sociálneho zabezpečenia.

Úvod

K najdôležitejším súčasťam pracovného práva patrí prevencia¹, ktorá smeruje už proti vzniku samotného ohrozenia a nie iba k zabezpečeniu náhrady, pretože zamestnanec je spravidla v takom ekonomickom postavení, že nie je schopný väčšie škody nahradiť. Ide o súhrn rôznych činností a právnych prostriedkov, ktoré sú vopred zamerané na zabránenie vzniku škody. Jedným z konkrétnych opatrení priamej prevencie² je aj § 178 ods. 1 Zákonníka práce (ďalej ako ZP):

„Zamestnanec je povinný si počínať tak, aby nedochádzalo k ohrozeniu života, zdravia a poškodeniu majetku alebo k jeho zničeniu, ani k bezdôvodnému obohateniu.“

1.

Povinnosť zamestnanca nadväzuje na všeobecnú prevenčnú povinnosť zamestnávateľa podľa § 177 ods. 1 ZP³. Ustanovenie § 178 ods. 1 ZP je pokračovateľom prvej vety § 171 ods. 1 Zákonníka práce č. 65/1965 Zb. účinného do 31. marca 2002: *„Zamestnanec je povinný počínať si tak, aby nedochádzalo k škodám na zdraví a majetku ani k neoprávnenému majetkovému prospechu na úkor spoločnosti alebo jednotlivca.“*⁴

Pôvodná verzia bola pritom v podstate podobná § 415 Občianskeho zákonníka: *„Každý je povinný počínať si tak, aby nedochádzalo ku škodám na zdraví, na majetku, na prírode a životnom prostredí.“*⁵ Z porov-

¹ Podľa prof. Gregorovej ide dokonca o zásadu pracovného práva. Pozri GREGOROVÁ, Z. in STRÁNSKY, J. a kol.: *Dúsledky subsidiarity nového občianskeho zákoníku v pracovněprávních vzťahoch*. Brno : Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2014, s. 53.

² GALVAS, M. in GALVAS, M. a kol.: *Pracovní právo*. Vyd. 1. Brno : Masarykova univerzita, 2012, s. 601.

³ § 177 ods. 1 ZP: *„Povinnosti zamestnanca podľa § 178 ods. 1 ZP predchádza všeobecná prevenčná povinnosť zamestnávateľa podľa § 177 ZP.“*

⁴ V českem Zákonníku práce č. 262/2004 Sb. zodpovedá § 178 ods. 1 ZP prvá veta § 249 ods. 1: *„Zaměstnanec je povinen počínat si tak, aby nedocházelo k majetkové újme (dále jen „škoda“), nemajetkové újme ani k bezdůvodnému obohacení.“* Aktuálne znenie už pokrýva aj nemajetkovú ujmu. Predchádzajúca verzia mala podobu ako v Zákonníku práce z roku 1965: *„Zaměstnanec je povinen počínat si tak, aby nedocházelo ke škodám na zdraví, majetku ani k bezdůvodnému obohacení.“*

⁵ K § 415 Občianskeho zákonníka pozri viac FEKETE, I.: *Občiansky zákonník. 1. diel: §1 až § 459*. Žilina : EUROKÓDEX, 2011: *„Občianskoprávna úprava vychádza z toho, že spôsobenie škody je nežiaducim spoločenským javom, pretože žiadna náhrada škody nemôže privodiť stav, ktorý tu bol pred vznikom škody. Preto sa v ustanovení § 415 OZ kladie dôraz na predchádzanie škodám. Ide o legislatívne vyjadrenie princípu generálnej prevencie, ktorý každému subjektu súkromného práva ukladá povinnosť počínať si tak, aby nedochádzalo ku škodám na majetku*

naní textu starého a nového pracovnoprávneho kódexu však vyplýva, že v súčasnosti je prevenčná povinnosť rozšírená aj na ohrozenie života a zdravia a nielen na vznik škody.

Na druhej strane pri majetku došlo k zúženiu škody spôsobenej iba poškodením (pokazením) a zničením (privodením do neupotrebitel'ného stavu), a teda sa netýka straty či krádeže. Akcentuje aj to aj jedno z recentných rozhodnutí: „*Rovnako nemožno tvrdiť, že žalovaná si nepočínala tak, aby nedochádzalo k ohrozeniu života, zdravia a poškodeniu majetku alebo k jeho zničeniu, ani k bezdôvodnému obohateniu, pretože v danom prípade nedošlo ani k poškodeniu ani zničeniu majetku ale jeho odcudzeniu.*“⁶

Otázne je však, či to zákonodarca zamýšľal práve takto, pretože napr. v § 217 ods. 2 ZP⁷ je tiež uvedený pojem <poškodenie>, ale myslí sa tým každé spôsobenie škody.⁸ Okrem toho je z hľadiska štruktúry ustanovenie § 178 ods. 1 zaradené pod spoločnú marginálnu rubriku označenú ako <Predchádzanie škodám>.

Odpoveď nedáva ani dôvodová správa, z ktorej sa skôr javí, že nedošlo k obsahovému posunu: „*Navrhuje sa upraviť pracovnoprávnu prevenciu. Uložené povinnosti sa týkajú obidvoch subjektov pracovnoprávnych vzťahov. (...) Zamestnancom je okrem všeobecne ustanovenej právnej povinnosti počínať si tak, aby nedochádzalo ku škodám, uložená aj povinnosť oznamovacia a zakročovacia.*“⁹

Zmenu nereflektuje ani základná komentárová literatúra: „*Za všeobecnú prevenčnú povinnosť zamestnanca možno považovať povinnosť počínať si tak, aby nedochádzalo ku škodám na zdraví, majetku, ani k bezdôvodnému obohateniu. Túto povinnosť má zamestnanec v priebehu celej doby trvania pracovného pomeru. Zavinené nedodržanie tejto povinnosti môže spôsobiť založenie hmotnej zodpovednosti zamestnanca a v prípade vzniku bezdôvodného obohatenia aj vydanie bezdôvodného obohatenia podľa § 220 ZP.*“¹⁰ Ani vysokoškolská učebnica: „*Všeobecná prevenčná povinnosť zamestnanca znamená konať tak,*

fyzických a právnických osôb a ujme na zdraví fyzických osôb (úprava špeciálnej prevenčnej povinnosti je obsiahnutá v ustanoveniach § 417 až § 419 OZ). Navyše citované ustanovenie počínajúc od roku 1992 ukladá prevenčné správanie sa aj vo vzťahu k prírode a životnému prostrediu.“

⁶ Bod 34 rozsudku Okresného súdu Žilina z 15. 12. 2016, sp. zn. 14Cpr/3/2016; rozhodnutie bolo potvrdené Krajským súdom v Žiline z 28. 2. 2018, sp. zn. 10CoPr/8/2017.

⁷ § 217 ods. 2 ZP: „*Pri určení škody na veci sa vychádza z ceny veci v čase poškodenia.*“

⁸ K rozporu medzi súdmi pozri aj kapitolu IV.

⁹ Dôvodová správa k vládnomu návrhu zákona Zákonník práce. Dostupné na <https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=162674>.

¹⁰ BARANCOVÁ, H. in BARANCOVÁ, H. a kol.: *Zákonník práce*. Bratislava : C. H. Beck, 2017.

aby zamestnávateľovi a iným zamestnancom zamestnávateľa nevznikla škoda.“¹¹

2.

Analyzované ustanovenie je potrebné vnímať v spojitosti so základnou povinnosťou zakotvenou v § 81 písm. e) ZP: „Zamestnanec je povinný najmä hospodáriť riadne s prostriedkami, ktoré mu zveril zamestnávateľ, a chrániť jeho majetok pred poškodením, stratou, zničením a zneužitím a nekonať v rozpore s oprávnenými záujmami zamestnávateľa.“. Podľa niektorých autorov ide dokonca o „duplicitné vyjadrenie“¹², s čím sa nemožno stotožniť. Vo vzťahu k majetku je § 178 ods. 1 ZP formulovaný širšie, pretože sa neobmedzuje len na majetok zamestnávateľa.¹³

Vo vzťahu k zdraviu ustanovenie zdôrazňuje povinnosť zamestnanca v intenciách druhej vety § 148 ods. 1 ZP: „Zamestnanci sú povinní pri práci dbať o svoju bezpečnosť a zdravie a o bezpečnosť a zdravie osôb, ktorých sa ich činnosť týka.“ Aj tu treba zdôrazniť, že predmetom ochrany v zmysle § 178 ods. 1 ZP je život a zdravie kohokoľvek a nielen vlastný život a zdravie zamestnanca a osôb, ktorých sa jeho činnosť týka. Výklad pojmu zdravie by nemal byť zúžený len na medicínske vnímanie, ale mal by vychádzať z preambuly Ústavy Svetovej zdravotníckej organizácie (WHO), ktorá ho definuje ako úplný stav pohody fyzickej, duševnej a sociálnej a nie iba spočívajúci na neexistencii choroby alebo chorľavosti.

3.

Uložená povinnosť 'počínať tak, aby nedochádzalo k ohrozeniu života, zdravia a poškodeniu majetku alebo k jeho zničeniu, ani k bezdôvodnému obohateniu', je vymedzená príliš široko a vnáša do pracovnoprávných vzťahov prvok neistoty.

Ustanovenie však nemá byť interpretované ako neohraničená norma správania, ale má vytvárať základné medze pre konanie zamestnanca. Ten je pri plnení pracovných úloh alebo v priamej súvislosti

¹¹ HAMULÁK, J. in BARANCOVÁ, H. – OLŠOVSKÁ, A. – HAMULÁK, J. – DOLOBÁČ, M.: *Slovenské pracovné právo*. Bratislava : Sprint 2, s. 508.

¹² MASÁR, B. in TKÁČ, V. a kol.: *Zákonník práce: komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2014, s. 409.

¹³ To sa týka aj života a zdravia.

s ním povinný zachovávať iba taký stupeň pozornosti, ktorý možno po ňom vzhľadom na konkrétne pracovné podmienky a k danej časovej a miestnej situácii rozumne požadovať, a ktorý je objektívne spôsobilý zabrániť, alebo aspoň čo najviac obmedziť riziko ohrozenia života, zdravia a poškodenie alebo zničenie majetku. Nie je mu uložená povinnosť predvídať každý v budúcnosti možné riziko a tým ohrozenie resp. poškodenie/zničenie úplne vylúčiť.¹⁴

Idete teda o normu všeobecného a podporného charakteru, ktorej účelom nie je ponúkať plnohodnotnú ochranu, ale vytvárať predpoklady pre iné existujúce normy. Zamestnanec sa musí riadiť najprv osobitnými ustanoveniami, ktoré vyžadujú konkrétne správanie.¹⁵ To platí aj pre súd, ktorý by mal vznik prípadnej zodpovednosti za škodu posúdiť najprv podľa špecifickej normy a až pri jej absencii aplikovať všeobecnú prevenciu.

Dochádza však k tomu, že súdy nadbytočne konštatujú aj porušenie § 178 ods. 1 ZP spolu s porušením inej povinnosti; napr.: „*Žalovaný ďalej poukazoval aj na to, že žalobca (zrejme aj následkom predchádzajúceho požitia alkoholických nápojov) konal po tom, ako došlo k poruche na baliacom stroji, unáhle a skratovo, v dôsledku čoho nebolo objektívne možné zo strany žalovaného vzniknú úrazu zabrániť. Týmto konaním žalobca nielenže porušil prevenčnú povinnosť podľa § 178 ods. 1 Zákonníka práce ale aj všeobecne záväznú právnu a interné predpisy žalovaného na zaistenie BOZP, s ktorými bol riadne oboznámený.*“¹⁶ Alebo: „*Súd poukazuje na skutočnosť, že v rámci všeobecnej prevenčnej povinnosti ustanovenej v § 178 ods. 1 Zákonníka práce, bol odporca povinný si pri výkone pracovnej činnosti počínať si tak, aby nedochádzalo ku škodám zamestnávateľa. (...) V danom prípade vznikla navrhovateľovi ako zamestnávateľovi škoda na základe porušenia povinností pri plnení pracovných úloh, zároveň existovala príčinná súvislosť medzi porušením povinností a vznikom škody, pričom škoda bola spôsobená z neobstaranosti. Je možné dodať, že porušenie pracovných povinností pri plnení pracovných úloh spočívalo v tom, že odporca nechránil majetok zamestnávateľa pred poškodením, resp. zničením tak, ako to ukladá § 81 písm. e/ Zákonníka práce.*“¹⁷

¹⁴ Podľa NOVOTNÝ, Z. in PICHRT, J. a kol.: *Zákonník práce. Zákon o kolektívnom vyjednávaní. Praktický komentár.* Praha : Wolters Kluwer, 2017.

¹⁵ BIČOVSKÝ, J. – HOLUB, M.: *Náhrada škody podľa občanského, obchodného, pracovného a správneho práva.* Praha : Linde, 1995, s. 185.

¹⁶ Bod 37 rozsudku Okresného súdu Bratislava III z 30.05.2017, sp. zn. 16Cpr/6/2015; rozhodnutie nenapadnuté opravnými prostriedkami.

¹⁷ Rozsudok Okresného súdu Bratislava II z 11.02.2013, sp. zn. 11Cpr/7/2012; rozhodnutie nenapadnuté opravnými prostriedkami.

Nedodržanie všeobecnej prevenčnej povinnosti môže byť postihnuté rovnako ako každé iné porušenie povinnosti. Pri naplnení ďalších predpokladov vzniku zodpovednosti môže tiež zakladať právo zamestnávateľa na náhradu škody¹⁸, alebo vydanie bezdôvodného obohatenia¹⁹. V prípade poškodenia alebo zničenia majetku pôjde spravidla aj o porušenie pracovnej disciplíny podľa § 81 písm. e) ZP.

Porušenie všeobecnej prevenčnej povinnosti zamestnanca môže mať za následok aj obmedzenie zodpovednosti zamestnávateľa v zmysle § 218 ZP²⁰. So zreteľom na dikciu § 196 ods. 4 ZP²¹ však nemôže byť predmetné ustanovenie uplatnené ako liberačný dôvod pri zodpovednosti zamestnávateľa za škodu pri pracovnom úraze a chorobe z povolania celkom²² alebo sčasti²³.

Naopak, pri výklade *argumentum a contrario* možno skonštatovať, že generálna klauzula je použiteľná v prípadoch, keď jedinou prípadne jednou z príčin škody bolo, že zamestnanec bol pod vplyvom alkoholu, omamných látok alebo psychotropných látok²⁴, alebo keď jednou z príčin bolo, že zamestnanec konal ľahkomyselne²⁵.

¹⁸ § 179 ZP:

„(1) Zamestnanec zodpovedá zamestnávateľovi za škodu, ktorú mu spôsobil zavineným porušením povinností pri plnení pracovných úloh alebo v priamej súvislosti s ním. Zamestnávateľ je povinný preukázať zamestnancovo zavinenie okrem prípadov uvedených v § 182 a 185.

(2) Zamestnanec zodpovedá aj za škodu, ktorú spôsobil úmyselným konaním proti dobrým mravom.“

¹⁹ § 222 ods. 1 ZP: „Ak sa zamestnanec bezdôvodne obohatí na úkor zamestnávateľa alebo ak sa zamestnávateľ bezdôvodne obohatí na úkor zamestnanca, musí obohatenie vydať.“

²⁰ § 218 ZP: „Ak zamestnávateľ preukáže, že škodu zaviniť aj poškodený zamestnanec, jeho zodpovednosť sa pomerne obmedzí. Pri zodpovednosti za škodu pri pracovných úrazoch a pri chorobách z povolania sa postupuje podľa § 196.“

²¹ § 196 ods. 4 ZP: „Pri posudzovaní, či zamestnanec porušil právne predpisy alebo ostatné predpisy na zaistenie bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci [odsek 1 písm. a) a odsek 2 písm. a)], alebo osobitné predpisy, nemožno sa dovolávať len všeobecných ustanovení, podľa ktorých si má každý počínať tak, aby neohrozil svoje zdravie a zdravie iných.“

²² § 196 ods. 1 písm. a) ZP: „Zamestnávateľ sa zbaví zodpovednosti celkom, ak preukáže, že jedinou príčinou škody bola skutočnosť, že škoda bola spôsobená tým, že postihnutý zamestnanec svojím zavinením porušil právne predpisy alebo ostatné predpisy na zaistenie bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci, alebo pokyny na zaistenie bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci, hoci s nimi bol riadne a preukázateľne oboznámený a ich znalosť a dodržiavanie sa sústavne vyžadovali a kontrolovali.“

²³ § 196 ods. 2 písm. a) ZP: „Zamestnávateľ sa zbaví zodpovednosti sčasti, ak preukáže, že postihnutý zamestnanec porušil svojím zavinením právne predpisy alebo ostatné predpisy, alebo pokyny na zaistenie bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci, hoci s nimi bol riadne a preukázateľne oboznámený, a že toto porušenie bolo jednou z príčin škody.“

²⁴ § 196 ods. 1 písm. b) resp. 196 ods. 2 písm. b) ZP.

²⁵ 196 ods. 3 písm. b) ZP.

4.

K vzťahu zodpovednosti za škodu podľa českého § 249 ods. 1 Zákonníku práce v pôvodnom znení a všeobecnej prevencie sa vyjadril a najvyšší súd, ktorého závery sú stále použiteľné aj na § 178 ods. 1 ZP: „Nelze totiž opomenout (nestanoví-li zaměstnavatel sám určitý postup), že volba vhodného opatření na ochranu majetku zaměstnavatele v konkrétních podmínkách závisí z povahy věci na zaměstnanci samotném, na jeho úvaze, jak v konkrétní situaci majetek zaměstnavatele zabezpečí. Tato úvaha samozřejmě není ničím neomezená, neboť musí vycházet z konkrétních pracovních podmínek vzhledem k dané časové a místní situaci, na druhé straně ale nemůže být – z objektivního hlediska uvažováno – ve zjevném rozporu s obecnou zkušeností. Měřítkem správnosti závěru o porušení obecné prevenční povinnosti zaměstnancem z tohoto hlediska nemůže tedy být bez dalšího samotná skutečnost, že přes přijaté zabezpečení ke vzniku škody ex post došlo, neboť nesprávnost dříve zvoleného způsobu zabezpečení majetku zaměstnavatele by byla odvozována od škodní události, která nastala posléze, a naopak, i diskutabilní opatření by nemohlo být označeno za nesprávné jen proto, že shodou okolností ke škodě nedošlo. (...) Zaměstnanci lze vytýkat porušení obecné prevenční povinnosti ve smyslu ustanovení § 249 odst. 1 zák. práce – jak již bylo naznačeno výše – tehdy, nepočíná-li si vzhledem ke konkrétním pracovním podmínkám i k dané časové a místní situaci tak, aby nedocházelo ke škodám na majetku. Závisí-li způsob plnění obecné prevenční povinnosti zcela na úvaze zaměstnance, lze mu vytýkat porušení této povinnosti, jestliže je jeho počínání ve zjevném rozporu s obecnou zkušeností; samotná skutečnost, že zaměstnanec měl možnost volby jiného (možná vhodnějšího) postupu, a že přes zaměstnancem zvolené opatření, které nebylo ve zjevném rozporu s obecnou zkušeností, ke vzniku škody na majetku přesto došlo, závěru o porušení obecné prevenční povinnosti nepostačuje.“²⁶

5.

V súdnej praxi sa pod § 178 ods. 1 ZP subsumujú rôzne porušenia. Napr. zamestnanec, ktorý pracoval na základe pracovnej zmluvy, bol ministrom poverený riadením jednej z agentúr zriadenej ústredným orgánom štátnej správy. Počas výkonu funkcie bola tejto rozpočtovej

²⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky z 9. 3. 2015, sp. zn. 21 Cdo 1924/2013, publikovaný pod č. 98 v Sbíre soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu, roč. 2015.

organizácie doručená výzva okresného riaditeľstva policajného zboru na predloženie kompletného účtovníctva k projektu v sedemdnňovej lehote s následnou urgenciou. Zamestnanec v mene zamestnávateľa účtovnú dokumentáciu zaslal až po lehote, na čo okresné riaditeľstvo uložilo zamestnávateľovi poriadkovú pokutu, proti ktorej nepodal v zákonnej lehote sťažnosť. Uznesenie o uložení pokuty nadobudlo právoplatnosť a zamestnávateľ bol povinný zaplatiť 1.500,00 eur. Podľa súdu preukázateľne zamestnávateľ, ktorého navonok zastupoval zamestnanec, nespĺnil výzvu orgánu činného v trestnom konaní ani v lehote dodatočne stanovenej v urgencii. Zamestnanec nevykonal v rámci prevenčných povinností také včasné a účinné opatrenia (nežiadal o predĺženie lehoty na splnenie výzvy), aby nedošlo ani k vydaniu rozhodnutia o poriadkovej pokute a následne k ku škode na majetku navrhovateľa.

„S poukazom na uvedené skutočnosti mal súd za to, že v dôsledku nesplnenia všeobecnej prevenčnej povinnosti odporcom v zmysle § 178 ods. 1 Zákonníka práce sa zmenšil majetok navrhovateľa vo výške 1.500 Eur; ktorú sumu navrhovateľ uhradil zo svojho účtu dňa 15.5.2012 orgánu činnému v trestnom konaní titulom uloženej poriadkovej pokuty. Za spôsobenú škodu v celom rozsahu zodpovedá odporca, ktorému bola výzva, urgencie polície na predloženie listín potrebných pre trestné konanie pridelené na vybavenie a ktorý titulom funkcie štatutárneho zástupcu zodpovedá za to, že navrhovateľ poskytne požadovanú súčinnosť orgánom činným v trestnom konaní, pričom odporca nepreukázal svoje tvrdenie, že vydal podriadeným zamestnancom riadne a včas pokyny, ktorých splnenie by predišlo vzniku škody. Z uvedeného vyplýva aj záver, že ku škode došlo pri plnení pracovných úloh odporcu ako štatutárneho zástupcu navrhovateľa.“²⁷

K rovnakému riešeniu sa dopracoval ten istý súd aj pri odcudzení peňažnej hotovosti z neuzamknutého automobilu: „[B]olo preukázané, že odporca, ktorý mal pri plnení pracovných úloh riadne a starostlivo hospodáriť s finančnými prostriedkami navrhovateľa, a chrániť majetok zamestnávateľa pred jeho poškodením, odcudzením, si nespĺnil prevenčnú povinnosť podľa § 178 ods. 1 Zákonníka práce, pretože mu podľa jeho tvrdení z neuzamknutého služobného motorového vozidla boli ukradnuté peňažné prostriedky navrhovateľa. (...) Za predpokladu, že tvrdenie odporcu o krádežiach sú pravdivé, je nesporné, že ku škode na majetku navrhovateľa došlo v príčinnej súvislosti s porušením prevenčných povinností odporcu, ktorý nezabezpečil služobné motorové vozidlo, v ktorom sa nachádzala hotovosť navrhovateľa pred nepo-

²⁷ Rozsudok Okresného súdu Trenčín z 11. 11. 2015, sp. zn. 27Cpr/12/2012; rozhodnutie nenapadnuté opravnými prostriedkami.

*volným vniknutím cudzích osôb, hoci mal od navrhovateľa k dispozícii kľúče od auta.*²⁸

Krádeži sa týkal aj ďalší prípad v predajni techniky, v ktorej došlo bez použitia násilia k odcudzeniu rekordéra neznámym páchatelom. Zamestnanec pri rezervácii nepostupoval štandardným spôsobom, keď výrobok spolu s príslušenstvom neodložil na miesto na to určené v sklade a nezabezpečil ho proti zásahu inej osoby. Napriek tomu, že išlo porušeniu pokynu daného osobne vedúcim zamestnancom, dospel súd k záveru, „že sú splnené základné predpoklady vzniku zodpovednosti zamestnanca za škodu v zmysle § 178 ods. 1 Z. práce na základe posúdenia konania odporcu ako zanedbanie všeobecnej prevenčnej povinnosti.“²⁹

Záver

Je nepochybné, že vo vyššie uvedených rozhodnutiach zamestnávateľovi vznikla opomenutím zamestnanca ujma v majetkovej sfére. Škoda však nebola spôsobená poškodením ani zničením majetku pri ich doslovnom výklade, ale zmenšením majetku – znížením stavu na účte, pričom by mohla byť posudzovaná podľa § 178 ods. 1 ZP, iba ak by sa považovala za poškodenie v širšom význame. Takýto hranie sa so slovíčkami môže spôsobovať u adresátov právnych noriem nežiaduci stav právnej neistoty. Ak medzi subjektami pracovného pomeru nie je uzatvorená dohoda o hmotnej zodpovednosti v zmysle § 182 ods. 1 ZP³⁰, tak je vzhľadom na terminologickú nejednotnosť vhodnejšie konanie resp. nekonanie zamestnanca zahrnúť pod niektorú z konkrétnejších povinností v zmysle ZP, iného všeobecne záväzného predpisu, pracovnej zmluvy alebo pokyn zamestnávateľa a nespoliehať sa výlučne na všeobecnú prevenčnú povinnosť.

²⁸ Rozsudok Okresného súdu Trenčín zo 7. 5. 2014, sp. zn. 27Cpr/4/2012; rozhodnutie nenapadnuté opravnými prostriedkami.

²⁹ Rozsudok Okresného súdu Bratislava V zo 30. 3. 2012, Sp. zn. 39C/422/2005.

³⁰ § 182 ods. 1 ZP: „Ak zamestnanec prevzal na základe dohody o hmotnej zodpovednosti zodpovednosť za zverenú hotovosť, ceniny, tovar, zásoby materiálu alebo iné hodnoty určené na obeh alebo obrat, ktoré je povinný vyúčtovať, zodpovedá za vzniknutý schodok. V dohodách sa môže so zamestnancami súčasne dohodnúť, že ak budú pracovať na pracovisku s viacerými zamestnancami, ktorí uzatvorili dohodu o hmotnej zodpovednosti, zodpovedajú s nimi za schodok spoločne (spoločná hmotná zodpovednosť).“

Použitá literatúra

1. BARANCOVÁ, H. a kol.: *Zákonník práce*. Bratislava : C. H. Beck, 2017. 1397 s. ISBN 978-80-89603-53-4.
2. BARANCOVÁ, H. – OLŠOVSKÁ, A. – HAMULÁK, J. – DOLOBÁČ, M.: *Slovenské pracovné právo*. Bratislava : Sprint 2. 664 s. ISBN 978-80-89710-48-5.
3. BIČOVSKÝ, J. – HOLUB, M.: *Náhrada škody podľa občanského, obchodného, pracovného a správneho práva*. Praha : Linde, 1995. 407 s. ISBN 80-85647-53-2.
4. Dôvodová správa k vládnemu návrhu zákona Zákonník práce. Dostupné na <https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=162674>.
5. FEKETE, I.: *Občiansky zákonník: 1.diel: §1 až § 459*. Žilina : EUKÓDEX, 2011. 1524 s. ISBN 978-80-89447-50-3.
6. GALVAS, M. a kol.: *Pracovní právo*. Vyd. 1. Brno : Masarykova univerzita, 2012. 753 s. ISBN 978-80-210-5852-1.
7. PICHR, J. a kol.: *Zákonník práce. Zákon o kolektívnom vyjednávaní. Praktický komentár*. Praha : Wolters Kluwer, 2017. 1196 s. ISBN 978-80-7552-609-0.
8. Sbíрка soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu, č. 9/2015. ISSN 0036-522X.
9. STRÁNSKY, J. a kol.: *Důsledky subsidiarity nového občanského zákoníku v pracovněprávních vztazích*. Brno : Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2014, 199 s. ISBN 978-80-210-7729-4.
10. TKÁČ, V. a kol.: *Zákonník práce*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2014. 1028 s. ISBN 978-80-8168-069-4S. 109.

Súdne rozhodnutia

1. Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky z 09.03.2015, sp. zn. 21 Cdo 1924/2013.
2. Rozsudok Krajského súdu v Žiline z 28.02.2018, sp. zn. 10CoPr/8/2017.
3. Rozsudok Okresného súdu Bratislava II z 11.02.2013, sp. zn. 11Cpr/7/2012.
4. Rozsudok Okresného súdu Bratislava III z 30.05.2017, sp. zn. 16Cpr/6/2015.
5. Rozsudok Okresného súdu Bratislava V z 30. 03. 2012, Sp. zn. 39C/422/2005.
6. Rozsudok Okresného súdu Trenčín z 07.05.2014, sp. zn. 27Cpr/4/2012.
7. Rozsudok Okresného súdu Trenčín z 11.11.2015, sp. zn. 27Cpr/12/2012.
8. Rozsudok Okresného súdu Žilina z 15.12.2016, sp. zn. 14Cpr/3/2016.

AUTOMATICKÁ VÝMENA INFORMÁCIÍ O CEZHraničNÝCH OPATRENIACH PODLIEHAJÚCICH OZnamOVANIU¹

Mgr. Peter Rakovský, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra finančného práva
peter.rakovsky@flaw.uniba.sk

Automatická výmena informácií o cezhraničných opatreniach podliehajúcich oznamovaniu

Režim povinného zverejňovania informácií o cezhraničných opatreniach bol v poslednom období predmetom legislatívnej úpravy, ktorá sa dotkne činnosti sprostredkovateľov a samotných daňovníkov. Výmena informácií má v daňovej oblasti akcelerujúci význam, čoho výsledkom sú významné a náročné činnosti organizácií ako napríklad OECD alebo zoskupení ako Európska Únia. Cieľom takých opatrení je znižovanie daňových únikov a disponovanie s dostatočným množstvom informácií na účely správy daní. Vyvstáva však otázka, či je reportovanie takých informácií dostatočne vyhodnocované a efektívne. Predmetom tohto článku je preskúmať recentnú legislatívnu činnosť v tejto oblasti a kvantifikovať jej vplyv na daňovníkov.

Mandatory disclosure regime in relation to cross-border arrangements

Mandatory disclosure regime about cross-border arrangements has been recently the subject of legislative activity that influence the activities of intermediaries and taxpayers. Exchange of information is of accelerating importance in the tax area, resulting in significant and demanding activities of organizations such as OECD or European Union. The aim of such arrangements is to reduce tax evasion and to provide sufficient information for tax administration purposes.

¹ Príspevok spracovaný v rámci projektu APVV-16-0499 „Zabezpečenie efektívneho výberu daní v kontexte informatizácie.“

However, the question arises as to whether reporting such information is sufficiently evaluated and effective. The subject of this article is to review recent legislative activities in this area and to quantify its impact on taxpayers.

Obligatorische angaben in bezug auf grenzüberschreitende vereinbarungen

Das obligatorische Offenlegungsregime für grenzüberschreitende Vereinbarungen war in jüngster Zeit Gegenstand von Gesetzgebungstätigkeiten, die die Aktivitäten von Vermittlern und Steuerzahlern beeinflussen. Der Informationsaustausch gewinnt im Steuerbereich zunehmend an Bedeutung, was zu erheblichen und anspruchsvollen Aktivitäten von Organisationen wie der OECD oder der Europäischen Union führt. Ziel dieser Vereinbarungen ist es, die Steuerhinterziehung zu verringern und ausreichende Informationen für Zwecke der Steuerverwaltung bereitzustellen. Es stellt sich jedoch die Frage, ob die Meldung solcher Informationen ausreichend bewertet und wirksam ist. Gegenstand dieses Artikels ist die Überprüfung der jüngsten Gesetzgebungstätigkeiten in diesem Bereich und die Quantifizierung ihrer Auswirkungen auf die Steuerzahler.

Kľúčové slová: zverejnenie, opatrenie, smernica, mlčanlivosť, sprostredkovateľ

Schlüsselbegriffe: Offenlegung, Kennzeichen, Richtlinie, gesetzliches Berufsrecht, Vermittler

Keywords: disclosure, hallmark, directive, legal professional privilege, intermediary

Úvod

Režim povinného zverejňovania informácií zavedený smernicou Rady EÚ 2018/822 pokiaľ ide o povinnú automatickú výmenu informácií v oblasti daní v súvislosti s cezhraničnými opatreniami podliehajúcimi oznamovaniu (ďalej len „Smernica“) vstúpil do platnosti 25. júna 2018. V zmysle Smernice tento režim, okrem iného, predstavuje povinnosť pre sprostredkovateľov a príslušných daňovníkov podať informácie o oznamovanom cezhraničnom opatrení príslušnému daňovému orgánu. Toto opatrenie sa týka transakcií, kde je zapojených buď viac členských štátov Európskej únie (ďalej aj len „EÚ“), alebo jeden členský štát EÚ a tretia krajina a zároveň ich sprevádza niektorý zo zoznamu charakteristických znakov. Hlavným cieľom Smernice bolo a má byť posilnenie transparentnosti daňovníkov v oblasti daní a bojovať proti agresívnemu daňovému plánovaniu keďže uvádza, že: „*hoci bola*

smernica 2011/16/EÚ viackrát zmenená, aby sa posilnili prostriedky, ktoré môžu daňové orgány využívať v reakcii na agresívne daňové plánovanie, naďalej existuje potreba posilniť určité osobitné aspekty existujúceho daňového rámca týkajúce sa transparentnosti.“² Toto úsilie komplikuje pretrvávajúci – možno nevyhnutný – nedostatok a nedostupnosť informácií medzi daňovými úradmi a daňovníkmi, tzv. informačná asymetria.³

1. Smernica pokiaľ ide o povinnú automatickú výmenu informácií v oblasti daní v súvislosti s cezhraničnými opatreniami podliehajúcimi oznamovaniu a jej implementácia do slovenského právneho poriadku

Smernica do veľkej miery zahŕňa vzorové pravidlá stanovené v správe OECD o pravidlách povinného zverejňovania pre vyhýbanie sa CRS pravidlám a nepriehľadným *off-shore* štruktúram (tzv. *Opaque Offshore Structures*)⁴ vydané vo februári 2018 (ďalej aj len „Modelové pravidlá zverejňovania“).⁵ Tieto pravidlá vychádzajúce z akcie 12 projektu BEPS.⁶

Rovnako ambiciózny je aj predkladateľ návrhu zákona, kedy tvrdí, že: „Predložený návrh zákona má odradiť sprostredkovateľov aj daňovníkov od používania praktík potenciálne agresívneho daňového plánovania a prostredníctvom neho sa má účinne prispieť k úsiliu smerujúcemu k tomu, aby sa vytvorilo prostredie spravodlivého zdaňovania.“⁷ Otázkou však je nakoľko bude možné kvantifikovanie tohto cieľa ako aj prejavenie jeho účinkov v praxi.

² Smernica Rady (EÚ) 2018/822 z 25. mája 2018, ktorou sa mení smernica 2011/16/EÚ, pokiaľ ide o povinnú automatickú výmenu informácií v oblasti daní v súvislosti s cezhraničnými opatreniami podliehajúcimi oznamovaniu.

³ OECD: Common reporting Standards. Online. Dostupné na: <https://www.oecd.org/tax/automatic-exchange/common-reporting-standard/>

⁴ OECD: Model Mandatory Disclosure Rules for CRS Avoidance Arrangements and Opaque Offshore Structures, Paris, 2018. Dostupné na: <https://www.oecd.org/tax/exchange-of-tax-information/model-mandatory-disclosure-rules-for-crs-avoidance-arrangements-and-opaque-offshore-structures.pdf>

⁵ OECD: OECD/G20 Inclusive Framework on BEPS Progress report July 2018 – May 2019, s. 23, bod 3.1.5. Dostupné online: <https://www.oecd.org/tax/beps/inclusive-framework-on-beps-progress-report-july-2018-may-2019.pdf>

⁶ OECD: BEPS. Action 12 Mandatory Disclosure Rules. Online. Dostupné na: <https://www.oecd.org/tax/beps/beps-actions/action12/>

⁷ Dôvodová správa k zákonu č. 305/2019 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 442/2012 Z. z. o medzinárodnej pomoci a spolupráci pri správe daní v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

V nadväznosti na uvedené slovenský zákonodarca predložil návrh zákona č. 305/2019 Z. z. (ďalej len „zákon“), ktorý má transponovať príslušné ustanovenia Smernice. Povinnou osobou je na účely zákona sprostredkovateľ za predpokladu, že sa na neho nevzťahuje povinnosť zachovávať mlčanlivosť. V takom prípade informácie príslušnému orgánu podáva iný sprostredkovateľ alebo priamo konkrétny daňovník. Daňoví poradcovia, audítori, banky a advokáti sú tzv. povinné osoby, voči ktorým sa pôvodne mala uplatňovať povinnosť zachovávať mlčanlivosť.

Návrh zákona taktiež stanovuje presné údaje, formát a lehotu, dokeď treba podať informácie príslušnému daňovému orgánu. Nedodržanie povinnosti podať príslušné informácie v rozsahu, ako stanovuje zákon, bude predmetom sankcií. Pokuta sa môže udeliť až do výšky 30 000 eur, a to aj opakovane.

Prvé povinné zverejnenie informácií sa musí podať príslušnému daňovému orgánu do 31. augusta 2020 a bude sa týkať oznamovaných opatrení, pri ktorých sa prvý úkon smerujúci k implementácii opatrenia (transakcie) vykonal od 25. júna 2018 do 30. júna 2020.⁸ Národná rada Slovenskej republiky dňa 11. septembra 2019 schválila finálnu verziu zákona č. 305/2019 Z. z., ktorý novelizoval zákon č. 442/2012 Z. z. o medzinárodnej pomoci a spolupráci pri správe daní v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon“). Aj vzhľadom na zákonný oznamovací dátum, má Smernica retroaktívny efekt pre všetky reportované cezhraničné opatrenia.⁹ Európska Komisia však pri svojom stretnutí k Smernici však vo svojom materiály uvádza, že retroaktivita by sa nemala vzťahovať na pokuty týkajúce sa sporného prechodného obdobia.¹⁰

Pri porovnaní návrhu zákona so schváleným znením zákona, ktorý schválila vláda, došlo iba k jednej zmene. V zmysle schváleného znenia právnych predpisov sa banky – ak vystupujú ako sprostredkovateľ za osobitných okolností – nemôžu spoliehať na povinnosť zachovávať mlčanlivosť a bude sa od nich vyžadovať, aby podali infor-

⁸ EY: Daňové a právne novinky. 2019. 2-4. Dostupné na: <https://www.ey.com/sk/sk/services/tax/ey-tln-v-skratke>

⁹ K tomu pozri aj: Brown, P., A. a kol.: Combating Aggressive Tax Planning Through Disclosure: A Comparison of U.S. and EU Rules Applicable to Tax Advisors. Dostupné na: https://www.americanbar.org/groups/taxation/publications/abataxtimes_home/19jun/19jun-pp-brown-et-al-combating-aggressive-tax-planning-through-disclosure/, CMS: EU DAC 6 Directive introduces disclosure requirements for cross-border tax arrangements. Online. Dostupné na: <https://cms.law/en/deu/insight/eu-mandatory-disclosure-regime-mdr>.

¹⁰ Európska Komisia. Summary record. Working party IV – Direct Taxation. 2018. online. Dostupné na: <https://ec.europa.eu/transparency/regexpert/index.cfm?do=groupDetail.groupMeetingDoc&docid=19686>

mácie o oznamovanom opatrení príslušnému daňovému orgánu. Ak je sprostredkovateľ viazaný zákonnou povinnosťou mlčanlivosti a aj všetci sprostredkovatelia, ktorí sú zapojení do oznamovaného opatrenia, sú viazaní zákonnou povinnosťou mlčanlivosti ohľadom konkrétneho oznamovaného opatrenia, ktoré ponúkol, navrhol a pod. používateľovi (svojmu klientovi), tak sa povinnou osobou namiesto sprostredkovateľa stáva používateľ oznamovaného opatrenia, na ktorého sa týmto prešúva povinnosť podať príslušnému orgánu informácie o oznamovanom opatrení.¹¹

Zákon tak stanovuje iba daňových poradcov, audítorov a advokátov (dôležitý prvok je však zákonná ochrana mlčanlivosti) ako osoby, voči ktorým sa uplatňuje povinnosť zachovávať mlčanlivosť. Aj tu zákonodarca zvolil demonštratívny výpočet zákonov, ktoré pod takýto režim spadajú čo nevyklučuje aplikáciu iných zákonov obsahujúcich takýto prvok zachovania mlčanlivosti. Ďalšie oddiely zákona zostávajú nezmenené a v súlade s pôvodným návrhom zákona a vo veľkej miere zodpovedajú zneniu smernice.¹²

2. Dotknuté subjekty

Advokát (ako povinná osoba s určitými právnymi povinnosťami¹³) je povinný zachovávať mlčanlivosť o všetkých skutočnostiach, o ktorých sa dozvedel v súvislosti s výkonom advokácie, ak osobitný predpis na úseku predchádzania a odhaľovania legalizácie príjmov z trestnej činnosti a financovania terorizmu neustanovuje inak.¹⁴ Daňový poradca¹⁵ je povinný zachovávať mlčanlivosť o všetkých skutočnostiach, o ktorých sa dozvedel v súvislosti s poskytovaním daňového poradenstva. Od tejto povinnosti ho môže oslobodiť iba klient písomným vyhlásením alebo súd. Povinnosť zachovávať mlčanlivosť sa nevzťahuje na zákonom uloženú povinnosť prekaziť a oznámiť spáchanie trestného

¹¹ Dôvodová správa k zákonu č. 305/2019 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 442/2012 Z. z. o medzinárodnej pomoci a spolupráci pri správe daní v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

¹² EY: Daňové a právne novinky. 2019. 7-9. online. Dostupné na: <https://www.ey.com/sk/sk/services/tax/ey-tln-2019-7-9-v-skratke>.

¹³ § 5 ods. 1 písm. j) zákona č. 297/2008 Z. z. o ochrane pred legalizáciou príjmov z trestnej činnosti a o ochrane pred financovaním terorizmu a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

¹⁴ § 23 ods. 1 písm. a) zákona č. 586/2003 o advokácii a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov.

¹⁵ § 5 ods. 1 písm. h) zákona č. 297/2008 Z. z. o ochrane pred legalizáciou príjmov z trestnej činnosti a o ochrane pred financovaním terorizmu a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

činu.¹⁶ Predmetom bankového tajomstva sú všetky informácie a doklady o záležitostiach týkajúcich sa klienta banky alebo klienta pobočky zahraničnej banky, ktoré nie sú verejne prístupné, najmä informácie o obchodoch, stavoch na účtoch a stavoch vkladov.¹⁷ Za porušenie bankového tajomstva sa však nepovažuje plnenie oznamovacej povinnosti príslušnému orgánu Slovenskej republiky za účelom automatickej výmeny informácií o finančných účtoch na účely správy daní podľa zákona č. 359/2015 Z. z. o automatickej výmene informácií o finančných účtoch na účely správy daní a o zmene a doplnení niektorých zákonov a na účel automatickej výmeny informácií o cezhraničných opatreniach podliehajúcich oznamovaniu¹⁸

V zmysle uvedených osobitných zákonov ako aj samotného znenia zákona vyplýva, že povinnou osobou je tzv. sprostredkovateľ avšak okrem prípadov, ak sa na oznamované opatrenie vzťahuje povinnosť zachovania mlčanlivosti alebo obdobná povinnosť v inom členskom štáte. Povinnou osobou je namiesto sprostredkovateľa tzv. používateľ, ak všetci sprostredkovatelia zapojení do oznamovaného opatrenia sú povinní zachovávať mlčanlivosť o oznamovanom opatrení alebo do oznamovaného opatrenia nie je zapojený sprostredkovateľ.

Polemickým mi v rámci uvedenej právnej regulácie môže prísť napríklad postavenie tzv. in – house účtovníkov, ktorých neviaže povinnosť mlčanlivosti (pokiaľ nejde napríklad o zamestnanca advokáta alebo daňového poradcu, na také osoby sa mlčanlivosť vzťahuje). Dôvodová správa k tomu uvádza, že používateľ sa stane povinnou osobou aj v prípade, že si oznamované opatrenie navrhuje sám, bez využitia služieb sprostredkovateľa, tzv. „in-house“. Pri navrhovaní „in-house“ opatrení používateľ môže využiť svojich právnikov, účtovníkov, daňových expertov, ktorí sú jeho zamestnancami a aj v tomto prípade je povinnou osobou používateľ zamestnávajúci týchto ľudí. Ak si používateľ zmluvne objedná externého sprostredkovateľa – napr. externých právnikov, advokátsku kanceláriu, daňových poradcov a pod. (t.j. nebudú to jeho zamestnanci), v tomto prípade bude povinnou osobou sprostredkovateľ, keďže on cezhraničné opatrenie navrhuje, ponúka, prípadne implementuje a pod. a v tomto prípade pôjde o individualizované opatrenie. Zo samotného používateľa sa stáva povinná osoba aj v prípade, že je oznamované opatrenie síce poskytnuté sprostredkovateľom priamo používateľovi, avšak tento sprostredkovateľ nie je sprostredkova-

¹⁶ § 18 ods. 1. a 2. zákona č. 78/1992 Zb. o daňových poradcach a Slovenskej komore daňových poradcov.

¹⁷ § 91 ods. 1. zákona č. 483/2001 Z. z. o bankách v znení neskorších predpisov.

¹⁸ § 91 ods. 11. zákona č. 483/2001 Z. z. o bankách v znení neskorších predpisov.

teľom z členského štátu EÚ a teda nespĺňa definíciu sprostredkovateľa podľa § 8a písm. d) zákona.

3. Výmena informácií o cezhraničných opatreniach

Plak na daňovú transparentnosť skrz rôzne režimy zverejňovania zaznamenáva v poslednom desaťročí akcelerujúci nárast. Pred samotnou Smernicou to bolo napríklad zavedenie tzv. medzinárodnej pomoci a spolupráce pri správe daní v oblasti automatickej výmeny správ podľa jednotlivých štátov (tzv. *country-by-country reporting*). Snahy EÚ v tejto oblasti vytvárajú plak na finančných riaditeľov najmä nadnárodných spoločností vytváraním daňového nastavenia a interných procesov, ktoré majú čím ďalej tým väčší daňový podtón (aj s ohľadom na obchodnoprávnu ako aj trestnoprávnu zodpovednosť štatutárov a podobne).¹⁹ Ďalším prvkom, ktorý môže ovplyvniť transparentnosť daňového systému sú pravidlá proti hybridným nesúladam, ktoré si aj Slovenská republika v súčasnom období osvojila a zákonom č. 301/2019 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov aj transponovala.

Okrem vnútropodnikových zodpovednostných vzťahov je ďalším rizikom aj tzv. reputačné riziko, čo v oblasti nadnárodných spoločností, ako napríklad poradenské spoločnosti alebo advokátske kancelárie, môže ovplyvniť ich globálne zisky. Ďalšou otázkou, ktorá z tohto príspevku vyplýva, je aj kvantifikovateľnosť transparentnosti. Poradenské spoločnosti nedokážu obsiahnuť všetky dohody zmluvy a štruktúry, pričom sa od nich vyžaduje ich reportovať (prípadne samotným daňovníkom). Následné reputačné a finančné riziko je teda najmä v kontexte nadnárodných spoločností obrovským rizikom. Skrz súčasné mechanizmy daňových medzištátnych sporov spoločnosti riskujú globálne daňové kontroly vo viacerých jurisdikciách.²⁰ Aby sa uľahčila automatická výmena informácií a aby sa zdroje využívali účinnejšie, výmeny informácií by sa mali uskutočňovať prostredníctvom spoločnej komunikačnej siete („sieť CCN“), ktorú vytvorila Únia.

Okrem toho je vhodné pripomenúť, že cezhraničné opatrenia agresívneho daňového plánovania, ktorých hlavným alebo jedným z hlavných cieľov je získať daňové zvýhodnenie, ktoré je v rozpore s predmetom

¹⁹ Mehboob, D.: Tax directors advise their board on tax crimes ahead of DAC6. online. Dostupné na: <https://www.internationaltaxreview.com/article/b1j0gkm75169rj/tax-directors-advise-their-board-on-tax-crimes-ahead-of-dac6>

²⁰ Tamtiež.

alebo účelom uplatniteľného daňového práva, podliehajú všeobecnému pravidlu proti zneužívaniu stanoveného v článku 6 Smernice Rady (EÚ) 2016/1164 (9).²¹ To potvrdzuje aj samotné znenie I. testu hlavného účelu v prílohe č. 1a zákona.

Podľa Danish Mehboob, výmena informácií na účely CRS alebo FATCA sú menej znepokojujúce ako povinnosti vyplývajúce zo Smernice, pretože sú založené na pravidlách, ale DAC6 sa neriadi takými pravidlami ale skôr napríklad zásadami so širokými charakteristickými znakmi²² – tzv. opatrenia potenciálneho agresívneho daňového plánovania prostredníctvom zostavenia zoznamu aspektov a prvkov transakcie, ktoré sú výraznou indikáciou vyhýbania sa daňovým povinnostiam alebo zneužívania. Uvedené indikácie označuje Smernica ako „charakteristické znaky“ („*hallmarks*“) uvedené v prílohe IV. Smernice a prílohe č. 1a zákona. Otázkou na mieste teda je úmysel určitej úrovne abstrakcie alebo rigidity nastavenia takých pravidiel. Na poli verejného práva sa bije požiadavka jasnosti a kogentnosti noriem. Na druhej strane stojí požiadavka čo najlepšie určitý inštitút alebo situáciu uchopiť, čo pri rigidnom nastavení môže byť problematické a zmarit' celý účel predmetných pravidiel.

Charakteristickým znakom (vlastnosťou) cezhraničného opatrenia, ktorá predstavuje riziko vyhýbania sa daňovým povinnostiam je v zmysle zákona test hlavného účelu (porovnaj s textom všeobecného pravidla proti zneužitiu) a splnenie tzv. charakteristického znaku, ktorými sú:

- Všeobecné znaky;
- osobitné znaky;
- osobitné charakteristické znaky súvisiace s cezhraničnými transakciami;
- osobitné charakteristické znaky týkajúce sa automatickej výmeny informácií a skutočného vlastníctva („CRS Avoidance Arrangement“) a
- osobitné charakteristické znaky týkajúce sa transferového oceňovania.

Ako je zo Smernice zrejmé, rýdzo vnútroštátne nastavenia alebo nastavenia bez prepojenia s Európskou úniou nespádajú pod krídla Smernice. Nie to je prekvapujúci jav, je to prejav skutočnosti, že pria-

²¹ Smernica Rady (EÚ) 2018/822 z 25. mája 2018, ktorou sa mení smernica 2011/16/EÚ, pokiaľ ide o povinnú automatickú výmenu informácií v oblasti daní v súvislosti s cezhraničnými opatreniami podliehajúcimi oznamovaniu.

²² Mehboob, D.: Tax directors advise their board on tax crimes ahead of DAC6. Online. Dostupné na: <https://www.internationaltaxreview.com/article/b1j0gkm75169rj/tax-directors-advise-their-board-on-tax-crimes-ahead-of-dac6>

me dane nie sú v Európskej únii harmonizované a ich suverenita vnútroštátnej právnej úpravy v oblasti priamych daní nespadá pod kompetenciu orgánov Európskej únie.

4. Potencionálne riziká²³

- Vágnosť niektorých charakteristických znakov – čo sa však z hľadiska minimálnej unifikácie priamych daní v Európskej únii môže zdať aj ako pochopiteľné riešenie;²⁴
- Zahlcovanie daňových úradov aj nezneužívajúcimi transakciami – zvyšovanie nákladov daňovníkov a nadmerná činnosť správcov dane;
- Aj s cieľom úmyselného zahltenia daňového úradu a zatajenia zneužívajúcich schém sa nemožno čudovať, ak budú daňovníci reportovať aj to čo nemusia s cieľom prehliadnutia kritickej a polemickej transakcie;
- Naďalej je relevantná otázka, nakoľko sú štáty schopné a ochotné spolupracovať a vymieňať si informácie s kolegami z iných členských štátov a teda potvorenou otázkou ostáva efektivita jednotlivých právnych noriem v oblasti výmeny informácií v rámci Európskej únie;
- Časový horizont – predloženie hlásenia, vyhodnotenie, dokázanie zneužívajúceho konania a všetky procesné kroky môžu viesť k tomu, že by mali väčšiu šancu dosiahnuť plánovaný odstrašujúci účinok;
- V Smernici sa ponecháva meč neistoty a nejednoznačnosti, ktorý visí nad podnikmi vo vzťahu k niekoľkým ďalším aspektom, najmä vo vzťahu k zaobchádzaniu s vlastnými zamestnancami.²⁵
- Vo vzťahu ku osobám spadajúcim pod tajomstvo – existuje riziko, že členské štáty sa budú snažiť získať nepriamy prístup k privilegovaným informáciám, ku ktorým by inak nemohli mať priamy prístup. Režimy vyhýbania sa daňovým povinnostiam zvyčaj-

²³ K tomu pozri aj: Vanistendael, F.: From Abuse to Base Erosion, How did we get there? Luxembourg. 2019. online. Dostupné na: https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:H9ud2KkqSDAJ:https://www.en.uni.lu/content/download/116645/1363600/file/The%2520Anti-Tax%2520Avoidance%2520Directive_Slides_MG_20180215.pdf+&cd=5&hl=sk&ct=clnk&gl=sk

²⁴ Vágnosť jednotlivých pojmov je spochybňovaná aj inými autormi, pozri napr.: Goel, A.: mandatory disclosure regime 2018/822 problems risks. Online. Dostupná na: <https://news.bloombergtax.com/daily-tax-report-international/insight-mandatory-tax-disclosure-rules-in-eu-confusion-galore>

²⁵ Ako uvádzam v článku vyššie, táto situácia je riešená v Slovenskej republike (len) v dôvodovej správe.

ne nepatria do rozsahu trestného práva; môžu sa však vyskytnúť situácie, keď zverejnené daňové režimy zahŕňajú prvok daňového podvodu, ktorý môže viesť k obvineniu z trestného činu. V takýchto prípadoch by sprostredkovatelia a príslušní daňovníci mali byť obvykle oslobodení od povinnosti oznamovať informácie v ich neprospech daňového úradu.

Vzhľadom na skutočnosť, že otázka priamych daní (a tým spojenými reportovaním) nie je v rámci Európskej únie unifikovaná, jednoduchšia situácia je napríklad v Spojených štátoch, kde sa ťaží zo skutočnosti, že sa týka jedného daňového systému. Okrem toho sa režim Smernice uplatňuje iba na cezhraničné daňové plánovanie a uplatňuje celosvetový prístup k tomu, kde sa výhoda takéhoto daňového plánovania vytvára. Preto sú opisy sledovaných transakcií v Smernici nevyhnutne nejasné. Nakoniec to tradične skončí v očiach pozorovateľa tak, že to, čo jedna osoba považuje za prípustné vyhýbanie sa daňovým povinnostiam, môže iné vnímať ako neprípustné daňové úniky. Zostáva otvorená možnosť, že regulácie, ktoré nakoniec vydajú rôzne členské štáty EÚ, môžu byť nekonzistentné alebo že regulácia môžu byť tak vágna, že sprostredkovatelia na opačných stranách transakcie môžu mať rôzne názory na to, či je potrebné transakciu nahlásiť.²⁶

Záver

Treba pripomenúť fakt, že nie je vylúčené že určití finanční sprostredkovatelia a iní poskytovatelia daňového poradenstva pravdepodobne aktívne pomáhali svojim klientom pri skrývaní finančných prostriedkov v krajinách, ktoré sú daňovými rajmi. Oznamovanie opatrení potenciálne agresívneho cezhraničného daňového plánovania môže účinne prispieť k úsiliu smerujúcemu k tomu, aby sa na vnútornom trhu vytvorilo prostredie spravodlivého zdaňovania. Záverom možno konštatovať, že účinnosť Smernice ako aj celého smerovania daňovej politiky v oblasti výmeny informácií ukáže len čas. V poslednej časti svojho príspevku som zosumarizoval podľa môjho názoru kritické momenty Smernice, ktorých vyriešenie (či prípadne len reálne preukázanie sa v realite) stojí na implementácií a právnej praxi. Daňovníci spadajúci pod zákon majú pred sebou ťažkú úlohu.

²⁶ Brown, P., A. a kol.: Combating Aggressive Tax Planning Through Disclosure: A Comparison of U.S. and EU Rules Applicable to Tax Advisors. Dostupné na: https://www.americanbar.org/groups/taxation/publications/abataxtimes_home/19jun/19jun-pp-brown-et-al-combating-aggressive-tax-planning-through-disclosure/

Použitá literatúra

1. BROWN, P., A. a kol.: *Combating Aggressive Tax Planning Through Disclosure: A Comparison of U.S. and EU Rules Applicable to Tax Advisors*. Online. Dostupné na: https://www.americanbar.org/groups/taxation/publications/abataximes_home/19jun/19jun-pp-brown-et-al-combating-aggressive-tax-planning-through-disclosure/
2. CMS: *EU DAC 6 Directive introduces disclosure requirements for cross-border tax arrangements*. Online. Dostupné na: <https://cms.law/en/deu/insight/eu-mandatory-disclosure-regime-mdr>.
3. EURÓPSKA KOMISIA. *Summary record. Working party IV – Direct Taxation*. 2018. Online. Dostupné na: <https://ec.europa.eu/transparency/regexpert/index.cfm?do=groupDetail.groupMeetingDoc&docid=19686>
4. EY: *Daňové a právne novinky*. 2019. 2-4. Online. Dostupné na: <https://www.ey.com/sk/sk/services/tax/ey-tln-v-skratke>
5. EY: *Daňové a právne novinky*. 2019. 7-9. Online. Dostupné na: <https://www.ey.com/sk/sk/services/tax/ey-tln-2019-7-9-v-skratke>
6. GOEL, A.: *mandatory disclosure regime 2018/822 problems risks*. Online. Dostupné na: <https://news.bloombergtax.com/daily-tax-report-international/insight-mandatory-tax-disclosure-rules-in-eu-confusion-galore>
7. MEHBOOB, D.: *Tax directors advise their board on tax crimes ahead of DAC6*. Online. Dostupné na: <https://www.internationaltaxreview.com/article/b1j0gkm75169rj/tax-directors-advise-their-board-on-tax-crimes-ahead-of-dac6>
8. OECD: *BEPS. Action 12 Mandatory Disclosure Rules*. Online. Dostupné na: <https://www.oecd.org/tax/beps/beps-actions/action12/>
9. OECD: *Common reporting Standards*. Online. Dostupné na: <https://www.oecd.org/tax/automatic-exchange/common-reporting-standard/>
10. OECD: *Model Mandatory Disclosure Rules for CRS Avoidance Arrangements and Opaque Offshore Structures*, Paris, 2018. Dostupné na: <https://www.oecd.org/tax/exchange-of-tax-information/model-mandatory-disclosure-rules-for-crs-avoidance-arrangements-and-opaque-offshore-structures.pdf>
11. OECD: *OECD/G20 Inclusive Framework on BEPS Progress report July 2018 – May 2019*, s. 23, bod 3.1.5. Dostupné online: <https://www.oecd.org/tax/beps/inclusive-framework-on-beps-progress-report-july-2018-may-2019.pdf>
12. VANISTENDAEL, F.: *From Abuse to Base Erosion, How did we get there?* Luxembourg. 2019. Dostupné na: https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:H9ud2KkqSDAJ:https://www.wen.uni.lu/content/download/116645/1363600/file/The%2520Anti-Tax%2520Avoidance%2520Directive_Slides_MG_20180215.pdf+%&cd=5&hl=sk&ct=clnk&gl=sk

Právne predpisy

1. Dôvodová správa k zákonu č. 305/2019 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 442/2012 Z. z. o medzinárodnej pomoci a spolupráci pri správe daní v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony
2. Smernica Rady (EÚ) 2016/1164 z 12. júla 2016, ktorou sa stanovujú pravidlá proti praktikám vyhýbania sa daňovým povinnostiam, ktoré majú priamy vplyv na fungovanie vnútorného trhu
3. Smernica Rady EÚ 2018/822 pokiaľ ide o povinnú automatickú výmenu informácií v oblasti daní v súvislosti s cezhraničnými opatreniami podliehajúcimi oznamovaniu
4. Zákon č. 297/2008 Z. z. o ochrane pred legalizáciou príjmov z trestnej činnosti a o ochrane pred financovaním terorizmu a o zmene a doplnení niektorých zákonov
5. Zákon č. 483/2001 Z. z. o bankách v znení neskorších predpisov
6. Zákon č. 586/2003 o advokácii a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov.
7. Zákon č. 78/1992 Zb. o daňových poradcov a Slovenskej komore daňových poradcov
8. Zákon č. 442/2012 Z. z. o medzinárodnej pomoci a spolupráci pri správe daní v znení neskorších predpisov
9. Zákon č. 359/2015 Z. z. o automatickej výmene informácií o finančných účtoch na účely správy daní a o zmene a doplnení niektorých zákonov
10. Zákon č. 301/2019 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov

TRESTNÁ POLITIKA VO FÍNSKU ¹

prof. JUDr. Tomáš Strémy, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky
tomas.stremy@flaw.uniba.sk

Trestná politika vo Fínsku

Autor v príspevku analyzuje trestnú politiku vo Fínsku, ktorá je založená na myšlienke sociálnej bezpečnosti, podľa ktorej je zabezpečenie prosperity, vzdelania a zamestnávania obyvateľstva základným kameňom bezpečnej spoločnosti. Cieľom trestnej politiky je znížiť kriminalitu a jej škodlivé účinky. Úsilie o predchádzanie trestnej činnosti je primárnym prostriedkom na dosiahnutie tohto cieľa. Autor popisuje národný program prevencie kriminality na roky 2016 – 2020, ktorý sa zameriava na prioritné oblasti prevencie ako rozvoj miestnej prevencie kriminality, na zlepšovanie príležitostí obyvateľov osobne sa jej zúčastniť.

Kriminalpolitik in Finnland

Urheber dieser Politik ist Finnland, das das Recht hat, die Verbraucher zu schützen, wonach Wohlstand, Bildung und Beschäftigung der Bevölkerung ein Eckpfeiler der Gesellschaft sind. Die Folgen von Straftaten sind strafrechtliche und schädliche Auswirkungen. Die Bemühungen zur Verhütung von Straftaten sind das Ergebnis einer echten Strafverfolgung im Rahmen dieses Ziels. Autoren des Nationalen Kriminalpräventionsprogramms 2016-2020, das sich auf vorrangige Präventionsbereiche wie die Entwicklung der lokalen Kriminalprävention konzentriert, um die Chancen der Teilnehmer zu verbessern.

Criminal policy in Finland

The author of this policy is Finland, which is entitled to protect consumers, according to which the prosperity, education and employment of the

¹ Článok vznikol za podpory vedeckého projektu APVV č. 16-0471. This article was supported scientific project APVV no. 16-0471.

population is a cornerstone for society. The consequences of criminal offenses are criminal and harmful effects. Efforts to prevent crime are the result of genuine prosecution under this objective. Authors of the National Crime Prevention Program 2016-2020, which focus on priority prevention areas such as the development of local crime prevention, to improve the opportunities of those participating.

Kľúčové slová: trestná politika, sociálna bezpečnosť, zníženie kriminality, národný program prevencie kriminality na roky 2016 – 2020, restoratívna justícia.

Schlüsselbegriffe: Kriminalpolitik, Soziale Sicherheit, Verbrechensbekämpfung, Nationales Kriminalpräventionsprogramm 2016-2020, Restaurative Gerechtigkeit.

Keywords: Criminal Policy, Social Security, Crime Reduction, National Crime Prevention Program 2016-2020, Restorative Justice.

Úvod

Fínsky právny systém je zjavne zakorenený v západnej kontinentálnej právnej kultúre so silným vplyvom zo susedných severských krajín. Spojenie medzi Fínskom a Švédskom bolo mimoriadne úzke. Po celé stáročia platili rovnaké zákony vo Fínsku aj vo Švédsku, keďže až do roku 1809 bolo Fínsko súčasťou Švédska. v rokoch 1809 až 1917 zostalo Fínsko autonómnym veľkovojvodstvom Ruskej ríše (stále si však zachovalo svoje vlastné zákony). Fínsko vyhlásilo nezávislosť od Ruska v roku 1917. Počas minulého storočia Fínsko prešlo tromi vojnami (občianska vojna 1918 a dve vojny proti Sovietskemu zväzu v rokoch 1939 až 1944). Výnimočné vojnové a povojnové podmienky sa prejavili aj vo fínskej trestnej politike. Napríklad zlé hospodárske okolnosti sa odrazili vo vtedajšej väzenskej správe. Povojnové trestné činy viedli v 50. rokoch k sprísneniu trestnej legislatívy. Vo všeobecnosti bol systém trestného súdnictva vo Fínsku v 50. a 60. rokoch menej pružný a represívnejší ako systém jeho severských susedov. V 60. rokoch severské krajiny zažili sociálnu diskusiu o výsledkoch a zdôvodneniach nedobrovoľného zaobchádzania v inštitúciách, či už v trestných alebo iných (napríklad v zdravotníctve a liečení alkoholikov). Vo Fínsku sa kritika ideológie zaobchádzania zlúčila s inou reformnou ideológiou namierenou proti príliš prísnemu trestnému zákonu a nadmernému používaniu trestov odňatia slobody. Výsledná kriminálna politická ideológia bola označená ako „humánny neoklasicizmus“. Zásada proporcionality a predvídateľnosti sa stali hlavnými hodnotami

mi. Uvádzali sa individualizované tresty, ako aj tresty z preventívnych dôvodov. v rokoch 1970 až 1990 sa z týchto východísk reformovali všetky hlavné časti fínskeho trestného práva. Spoločným menovateľom viacerých právnych reforiem bolo zníženie počtu uložených nepodmienečných trestov odňatia slobody. Výsledkom tejto politiky bolo dlhodobé systematické znižovanie počtu uväznených osôb.²

1. „Sofistikovaná sociálna politika je najlepšia trestná politika“

V najširšom zmysle sa trestná politika vzťahuje na všetky typy konania, ktoré majú vplyv na kriminalitu. Trestná politika zahŕňa napríklad rozhodovanie o tom, ktoré činy predstavujú trestné činy, aké tresty sa ukladajú za tieto trestné činy a aké prísne sú tresty. Fínska trestná politika je založená na myšlienke sociálnej bezpečnosti, podľa ktorej je zabezpečenie prosperity, vzdelania a zamestnávania obyvateľstva základným kameňom bezpečnej spoločnosti. Cieľom trestnej politiky je znížiť kriminalitu a jej škodlivé účinky. Úsilie o predchádzanie trestnej činnosti je primárnym prostriedkom na dosiahnutie tohto cieľa. Ďalším cieľom je zvýšiť bezpečnosť a pocit bezpečia v spoločnosti. Trestná politika je spoločenskou činnosťou, ktorej cieľom je predchádzať trestnej činnosti, udržiavať predvídateľný a spravodlivý systém trestného súdnictva, postaviť páchatel'ov pred súd, vymáhať trestné sankcie, minimalizovať škody a náklady spôsobené trestnou činnosťou a podporovať obeť trestných činov. Zodpovednosť za trestnú politiku nesú rôzni aktéri a ministerstvá. Podľa rokovacieho poriadku vlády trestná politika patrí do právomoci Ministerstva spravodlivosti. Ministerstvo spravodlivosti zodpovedá za vypracovanie trestného zákona a právnych predpisov týkajúcich sa výkonu trestov, riadi vyvodzovanie trestnej zodpovednosti, zodpovedá za rozvoj prokuratúry a za úlohy súvisiace s predchádzaním trestnej činnosti, prostredníctvom medziodvetvovej spolupráce sa usiluje presadzovať opatrenia na zníženie recidívy s cieľom zvýšiť bezpečnosť v spoločnosti.

Cieľom predchádzania trestnej činnosti je znížiť trestnú činnosť a jej škodlivé účinky a zvýšiť bezpečnosť a pocit bezpečia v spoločnosti. Predchádzanie trestnej činnosti sa vzťahuje na širokú škálu dlhodobých aktivít zameraných na zníženie počtu spáchaných trestných činov a počtu obetí trestných činov. Vykonávajú ich rôzni aktéri, ako sú orgány, mimovládne organizácie a obyvatelia. Pri úsilí o predchá-

² Imprisonment and Penal Policy in Finland [elektronická verzia].

dzanie trestnej činnosti sa môžu uplatňovať veľmi rozdielne prístupy, napr. je možné jej predchádzať pomocou rôznych technických vybavení, poskytovaním pomoci deťom a rodinám, ochranou mladých ľudí. Národný program prevencie kriminality na roky 2016 – 2020, ktorý prijala vláda, definuje ako prioritné oblasti prevencie kriminality rozvoj miestnej prevencie kriminality a zlepšovanie príležitostí obyvateľov na účasť a ovplyvňovanie prevencie kriminality. Predpokladom je, že spoločné konanie vytvára pocit komunity, čo zase znižuje pocity neistoty.

Národný program prevencie kriminality na roky 2016 – 2020 sa zameriava na prioritné oblasti prevencie ako rozvoj miestnej prevencie kriminality, na zlepšovanie príležitostí obyvateľov osobne sa jej zúčastniť. Opatrenia zamerané na predchádzanie trestnej činnosti prijíma a vykonáva Národná rada pre prevenciu kriminality (Rada), ktorá funguje pod záštitou ministerstva spravodlivosti. Kľúčovými prioritami v činnostiach Rady sú podpora spolupráce v záležitostiach predchádzania trestnej činnosti a šírenie informácií o účinných metódach zamedzovania trestnej činnosti. Zodpovednosť za opatrenia, ktorých cieľom je znížiť recidívu, nesie Agentúra pre trestné sankcie.

Za posledných 50 rokov sa v oblasti práva objavilo veľa prístupov na riešenie problémov. Nonet a Selznick koncom 70. rokov 20. storočia uviedli svoju teóriu práva. Rozlišovali medzi represívnym, autonómnym právom a právom založeným na zodpovednostných vzťahoch. Medzi ďalšie prístupy, ktoré súvisia s prístupmi na riešenie problémov, patrí procesná spravodlivosť, restoratívna justícia, preventívne a proaktívne právo. Tieto prístupy sa vzájomne prelínajú. Veľa odborníkov sa venuje problematike alternatívneho riešenia sporov, rôznym teóriám konfliktov a hľadajú spôsoby riešenia súvisiacich problémov. Tieto teórie sa zvyčajne rozvíjali v oblasti sociálnoprávnych štúdií, sociológie práva alebo sociologickej rozhodovacej praxe a často kriticky reagovali na teoretické predpoklady tradičnej rozhodovacej praxe a na fungovanie súdneho systému. V súdnictve západných krajín došlo k pozoruhodnej transformácii. Tradičnou úlohou súdov je riešenie sporov, rozhodovanie o tom, kto má pravdu v občianskych veciach a ukládanie trestných sankcií v trestných veciach. v tejto úlohe súdy pôsobia ako neutrálni a nestranní aktéri, ktorí v prípade riadneho súdneho konania riešia problémy založené na zistených skutočnostiach a dôkazoch. Dnes sa však súdy zaoberajú celým radom nových závažných otázok, z ktorých mnohé majú sociálny alebo psychologický rozmer. v týchto prípadoch súdy nielen riešia fakty, ale rozoberajú aj mnohé ľudské problémy. Spravodlivosť pri riešení problémov ako pojem sa často chápe vo vzťahu k systému trestného súdnictva. Existencia špecializovaných trestných súdov predstavuje efektív-

ny a rýchly spôsob riešenia súdnych sporov. Napríklad v Spojených štátoch amerických existujú drogové sudy, sudy pre domáce násilie, sudy pre duševné zdravie atď. Celoštátne existuje približne 3 000 špecializovaných súdov, ktoré sa zaoberajú rôznymi prístupmi na riešenie problémov. Väčšina z nich, približne 2 000, je drogový súd. Tieto špecializované trestné sudy sa snažia identifikovať základné charakteristiky javu. Niektorí vedci zdôraznili nasledujúce prvky špecializovaných trestných súdov: 1. orientácia na riešenie problémov, pričom sa zameriava aj na základné problémy sporových strán, obetí a komunit; 2. spolupráca a 3. zodpovednosť. Tieto zásady sú bežné aj v oblasti restoratívnej justície.

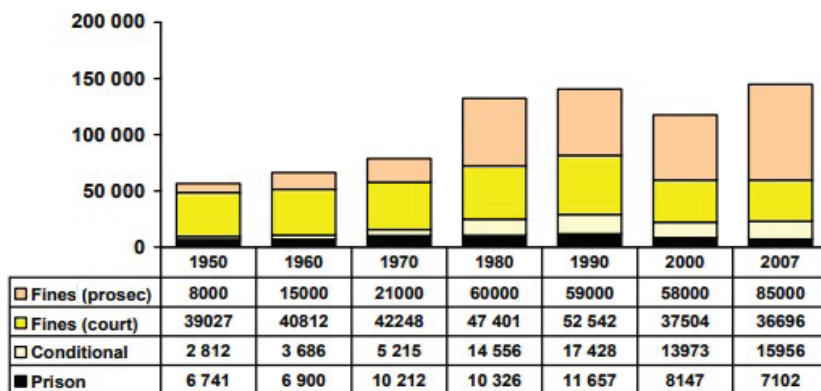
Vo Fínsku a ostatných škandinávskych krajinách nie je možné sudy označiť ako špecializované trestné sudy. Rýchle a efektívne riešenie konfliktov nie je často aplikovaný pojem v právnických textoch. Tento základný pojem je vo fínskej a severskej právnej kultúre dosť neznámy. Rôzne prístupy k riešeniu problémov v širšom zmysle sú však v súčasnosti dosť dôležité v oblasti práva. Pri riešení konfliktov existuje veľa simultánnych a alternatívnych metód a spôsobov. v škandinávskych krajinách vrátane Fínska existuje mnoho mediačných systémov a táto oblasť sa považuje za dynamicky sa rozvíjajúcu oblasť. Mediácia má v škandinávskych krajinách staré korene, ale najmä v 20. rokoch minulého storočia sa zaviedlo mnoho nových mediačných systémov. Mediácia je prirodzenou súčasťou kultúry riešenia konfliktov vo Fínsku a Nórsku, ale na Islande je minimálna aktivita. Švédsko má niektoré systémy sprostredkovania, nie je to však bežne používaný systém riešenia sporov. v tomto článku charakterizujeme jednotlivé prístupy k riešeniu problémov v oblasti práva vo Fínsku. Vysvetlíme tiež, prečo nemá Fínsko alebo iné škandinávské krajiny „súdny systém, ktorý by bol zameraný na riešenie konfliktov“ alebo špecializované trestné sudy v oblasti trestného súdnictva.

2. Súdny systém vo Fínsku

Vo Fínsku existujú všeobecné okresné sudy pre trestné a občianske konania a správne sudy pre administratívne veci. Odvolacie sudy a Najvyšší súd sú vyššími súdnymi inštanciami v občianskych a trestných veciach a Najvyšší správny súd je v správnych veciach. Existujú iba štyri osobitné sudy: Najvyšší súd príslušný na konania proti verejným činiteľom („the high court of impeachment“); Súd pre pracovno-právne spory („the labour court“); súd pre poisťné právo („the insurance court“); súd pre trhové právo („the market court“). Vo Fínsku, rovnako

ako v ostatných škandinávskych krajinách, je súdny systém pomerne jednoduchý. Existuje niekoľko špeciálnych súdov a neexistujú žiadne súdy na riešenie problémov. Občianske a trestné veci sa prerokávajú na rovnakých súdoch. Na okresných súdoch však často existujú oddelené trestné a občianske agendy, ale je celkom bežné, že sa sudcovia pohybujú z jednej agendy do druhej. Na odvolacích súdoch a na Najvyššom súde sa sudcovia zaoberajú tak trestnými, ako aj občianskymi vecami. v trestnom konaní majú fínske súdy tieto funkcie: 1. chrániť nevinných pred trestnými sankciami a 2. vyvodzovať trestnú zodpovednosť páchatel'ov v prípade spáchania trestných činov. Trestné právo prinieslo zavedenie mnohých nových systémov a niektoré z nich sú spojené so súdnym systémom. Napríklad vo Fínsku je rozšírená mediácia obetí a páchatel'ov, existujú nové sankcie (alternatívne tresty) najmä pre mladých zločincov a existuje široká škála programov pre väzňov, napríklad v téme life manažment. Dá sa povedať, že prístup k riešeniu problémov je dôležitý vo fínskom trestnom práve, ale tento prístup nie je súčasťou súdneho systému ako v Spojených štátoch amerických.³

Tabuľka 1: Využívanie alternatívnych trestov v rokoch 1950 až 1990

Zdroj: Statistics Finland.

Vo Fínsku alebo iných škandinávskych krajinách sa neuskutočnila žiadna vážna diskusia o súdnictve zameranom na riešenie problémov. Hlavný dôvod spočíva v základnej štruktúre a zásadách škandinávskoho systému trestného súdnictva. Škandinávske krajiny majú rôzne stratégie zvýšiť úroveň súdnictva, ktoré sa používajú napríklad na súdoch zameraných na riešenie problémov. Škandinávske a fínske systémy

³ Imprisonment and Penal Policy in Finland [elektronická verzia].

trestného súdnictva zdôrazňujú racionálny a ľudský prístup a trestná politika je veľmi pragmatická. Populácia väzňov je nízka. Vo Fínsku a ďalších severských krajinách pripadá na 100 000 obyvateľov približne 40 – 70 väzňov. Len pre porovnanie v Spojených štátoch amerických pripadá na 100 000 obyvateľov 10 000 väzňov a na Slovensku na 100 000 obyvateľov 185,9 väzňov. v krajinách Organizácie pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD) je v priemere 150 väzňov na 100 000 obyvateľov.

Tabuľka 2: Počet podmienených a nepodmienených trestov odňatia slobody v rokoch 1950 až 2007

	Unconditional	Conditional N (all with fines)		Conditional % (of all prison sentences)
1950	6 741	2 812	..	30
1960	6 900	3 686	..	35
1970	10 212	5 215	..	34
1980	10 326	14 556	5 803	59
1990	11 657	17 428	8 472	60
2000	8 147	13 974	7 146	63
2005	8 252	15 757	8 930	66
2007	7 102	15 956	9 353	69

Zdroj: Statistics Finland.

Od 70. do 90. rokov minulého storočia sa počet uložených trestov zdvojnásobil, zatiaľ čo absolútny počet trestov odňatia slobody zostal stabilný. v zásade sa to dosiahlo zvýšeným využívaním alternatívnych trestov.

3. Vzťah sociálnej a trestnej politiky

Nízka miera väzenského obyvateľstva a systém trestného súdnicstva súvisia so sociálnym charakterom škandinávskych krajín, ktorý sa vyznačuje komplexnými sociálnymi službami, investíciami do ľudského sociálneho kapitálu, koordinovaným trhom práce a relatívne veľkorysími dávkami v nezamestnanosti. Existujú tiež malé rozdiely v príjmoch a sociálnej rovnosti a dôvera ľudí v inštitúcie, ako sú polícia a súdy, je veľmi vysoká. Podľa Lappi-Seppälä sa „škandinávská trestná politika vyznačuje pragmatickým prístupom založeným na dôkazoch a je zameraná na sociálnu politiku“. Kontrola kriminality a trestná

politika sú súčasťou sociálnej politiky škandinávskych štátov – nejde len o kontrolu nebezpečných ľudí. Cieľom systému trestného súdnictva je minimalizovať a spravodlivo rozdeliť sociálne náklady spôsobené trestnou činnosťou. Tento prístup sa líši od takzvaného prístupu „boja proti zločinu“. Základné zásady systému trestného práva vo Fínsku sú zákonnosť a rovnosť. Fínsky systém trestného práva zdôrazňuje čin alebo správanie páchatel'a, nie samotného páchatel'a alebo jeho osobitné črty, aj keď existujú určité osobitné pravidlá pre mladých ľudí a ľudí postihnutých duševnou chorobou. Trestné systémy kladú veľký dôraz na konzistentnosť a jednotnosť pri odsúdení. Ideologickým východiskom vo Fínsku bol „ľudský neoklasicizmus“, ktorý kladie dôraz na právne záruky a represívne opatrenia. Individuálne odsúdenie nie je zdôraznené. Alternatívne tresty vrátane ochranných opatrení sa v 90. rokoch 20. storočia vo všetkých severských krajinách stále rozširovali. Vo Fínsku a ďalších severských krajinách existujú štyri typy sankcií: a) prvú úroveň tvorí napomenutie, ktoré nemá trestnoprávny charakter; b) druhá úroveň sa skladá z pokút; c) tretia úroveň sa týka alternatívnych trestov, ako sú komunitné služby alebo elektronické monitorovanie; d) štvrtá úroveň je odňatie slobody (podmienečné alebo nepodmienečné).

Podľa fínskeho trestného zákona (39/1889) môže súd zmierniť trest z dôvodu vyššieho veku, zlého zdravotného stavu alebo z dôvodu iných osobných okolností páchatel'a. Súd môže tiež znížiť trestnú sadzbu, ak sa páchatel' dopustil trestného činu, keď bol mladší ako 18 rokov. Trest odňatia slobody sa zvyčajne nebude ukladať za trestný čin spáchaný v čase, keď bol páchatel' mladší ako 18 rokov, pokiaľ na to nie sú závažné dôvody. Existujú osobitné príkazy na odsúdenie páchatel'ov mladších ako 21 rokov a páchatel'ov mladších ako 18 rokov. Trestom mladistvých je štvor- až dvanásťmesačná alternatívna sankcia, ktorá zahŕňa kontrolu, úlohy a programy zvyšujúce sociálnu výkonnosť. Súčasťou alternatívnych trestov pre mladistvých je aj sústavná príprava na povolanie. Trestnoprávna zodpovednosť sa nadobúda dovŕšením 15. roku veku.

Prokurátori sa môžu vzdať obžaloby z niekoľkých dôvodov. Táto príležitosť je využívaná približne v 7 000 prípadoch ročne.

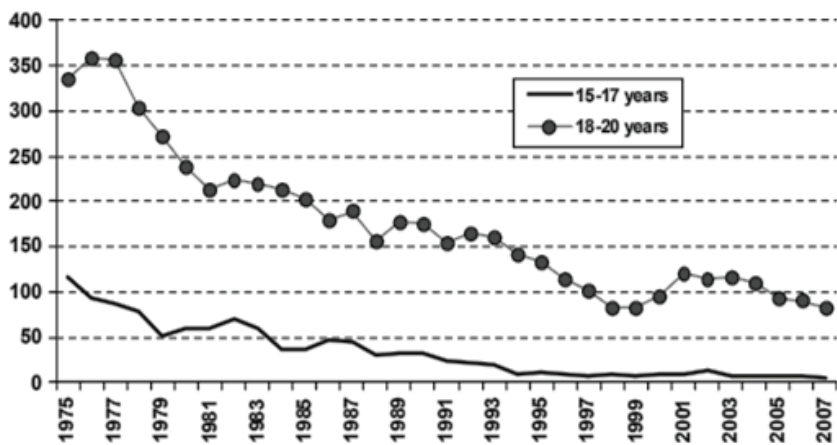
Podľa ustanovení oddielu 10a, kapitoly 6 Trestného zákona je možné uložiť juvenilný trest za trestný čin spáchaný pred dovŕšením veku 18 rokov, ak:

- (1) pokuta je, s prihliadnutím na závažnosť trestného činu, zavinenie páchatel'a, ktoré sa prejavilo pri spáchaní trestného činu a register trestov páchatel'a, nedostatočný trest a neexistujú žiadne závažné dôvody vyžadujúce uloženie nepodmienečného trestu odňatia slobody a

- (2) podmienený trest odňatia slobody s dohľadom sa nepovažuje za dostatočné na podporu spoločnosti a predchádzanie trestnej činnosti.⁴

Trestné konanie je však vždy rovnaké pre všetkých ľudí. Neexistujú žiadne špecializované súdy, napríklad pre mladých dospelých, užívateľov drog alebo niektoré ďalšie špeciálne skupiny. Fínsky systém trestného súdnictva zdôrazňuje zásadu „rovnakého trestu za ten istý čin“ a postup je rovnaký pre všetkých. Zároveň samotný systém obsahuje prvky na riešenie problémov. Napríklad pre mladých páchatel'ov sú služby ochrany detí často primárne a vyodenie trestnej zodpovednosti je sekundárne. Trest odňatia slobody pre mladistvých je aplikovaný zriedkavo z dôvodu ochrany najlepšieho záujmu dieťaťa. Za trestný čin spáchaný vo veku 15 – 17 rokov možno uložiť juvenilné tresty, ak sa pokuta považuje za nedostatočný trest a nepodmienečné uväznenie sa považuje za príliš prísny trest. Dĺžka trestu mladistvého je od štyroch mesiacov do jedného roka. Trest mladistvých pozostáva z dohľadu, rôznych aktivít a programov, ktoré podporujú sociálnu funkčnosť mladého páchatel'á, ako aj prípravu na budúce povolanie.

Tabuľka 3: Nepodmienečné tresty odňatia slobody mladistvých páchatel'ov od roku 1975 až do roku 2007

Zdroj: Criminal Sanctions Agency.

Obete majú silné postavenie vo fínskom trestnom konaní. v konaní má postavenie strany – nielen svedka. Existuje aj štátny systém odškod-

⁴ Elektronická verzia na stránke „The Criminal Code of Finland“ na stránke [<https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1889/en18890039.pdf>; ku dňu 1. 12. 2019].

nenia za škody spáchané trestnou činnosťou. v tomto systéme má obeť možnosť získať náhradu škody priamo zo štátneho rozpočtu.

Kainulainen a Saarikkomäki vykonali prieskum trestného konania vo Fínsku z pohľadu obetí násilných trestných činov. Skúmali predovšetkým efektívnosť therapeutickej jurisprudencie a procesnú spravodlivosť z pohľadu obetí. Podľa ich prieskumu bola väčšina obetí spokojná s trestným konaním. Polícia tiež dostala pozitívnu spätnú väzbu. Dĺžka konania a výsledok procesu súviseli so satisfakciou obetí, takže sa zdá, že vo fínskom trestnom konaní existujú prvky na riešenie problémov.

4. Mediácia v trestnom súdnictve

Vo Fínsku sa mediácia objavila na začiatku 80. rokov 20. storočia ako komunálna a sociálna služba. Je úzko spojená so starostlivosťou o deti, prácou s mládežou a sociálnou prácou. Zameriava sa predovšetkým na trestné činy mladistvých a vo väčšine prípadov sa to týka útokov, odškodnenia za trestné činy a krádeží. Sprostredkovatelia sú dobrovoľníci, ktorí sú povinní absolvovať krátke školenie. Restoratívna justícia je v súčasnosti silným ideologickým trendom pri mediácii v trestných veciach. Začiatkom roku 2006 bol prijatý nový zákon o mediácii v trestných veciach (1015/2005). Medzi ciele tohto zákona zaraďujeme:

- zabezpečiť rovnaký prístup k mediácii,
- zabezpečiť dostatočné štátne financovanie sprostredkovateľských služieb,
- organizovať vnútroštátny dohľad a monitorovanie riadenia,
- vytvoriť podmienky pre rozvoj,
- zabezpečiť univerzálne postupy uplatňované pri mediácii,
- venovať viac pozornosti právnej ochrane strán v procese mediácie.

Podľa zákona je mediácia v trestných veciach bezplatnou službou, pri ktorej je poskytnutá páchatelom a obetiam trestného činu príležitosť stretnúť sa dôverne prostredníctvom nezávislého sprostredkovateľa s cieľom prediskutovať škody materiálnej a nemateriálnej povahy spôsobené obetiam trestných činov. Z vlastnej iniciatívy sa môžu dohodnúť na opatreniach na nápravu ujmy. Mediácia je možná v občianskoprávných prípadoch, ak aspoň jedna zo strán je fyzická osoba (nie právnická). Prípady domáceho násillia je možné riešiť aj prostredníctvom mediácie. Každý štátny provinčný úrad je povinný zabezpečiť sprostredkovateľské služby. Mediáciu môže navrhnúť páchatel', obeť, polícia alebo prokurátor.

Záver

Na súdoch prebieha ročne približne 60 000 trestných konaní a z nich v 10 000 – 13 000 prípadoch končí trestné konanie mediáciou. Približne 2 % – 3 % všetkých trestných činov nahlásených polícii je zamieraných na mediáciu. To predstavuje asi 4 % – 5 % všetkých vyriešených trestných činov. Mediačný systém je integrovaný do systému trestného súdnictva. Prokurátor zvyčajne nebude vznášať obvinenie, ak bol prípad vyriešený mediáciou a strany uzavreli zmier. v praxi teda môže mediácia nahradiť trestné konanie vo Fínsku. Mediácia obetí a páchatel'ov (VOM) má tiež silné postavenie v Nórsku, ale vo Švédsku nie je tento systém taký rozšírený ako vo Fínsku a Nórsku. Nórsky profesor Nils Christie (1928 – 2015) ovplyvňoval budovanie mediačných systémov pre obeť a páchatel'ov trestných činov v škandinávskych krajinách v 80. a začiatkom 90. rokov minulého storočia. Mediátormi boli laici vo Fínsku a ďalších severských krajinách. v mnohých ďalších krajinách sú mediátormi profesionáli a pracujú napríklad v probačnej službe. v škandinávskych krajinách ovplyvnil aj mnoho ďalších mediačných systémov, ako napríklad komunitnú mediáciu, školskú mediáciu a mediáciu na pracovisku. v roku 2016 bolo 52 % prípadov mediácie za násilné trestné činy a 18 % prípadov domáceho násillia. Podiel majetkových trestných činov bol 25 %. Policia postúpila 82 % prípadov sprostredkovateľským úradom a 15 % prokurátorom. Z páchatel'ov bolo 33 % mladších ako 21 rokov a 11 % mladších ako 15 rokov. 23 % z obetí bolo mladších ako 21 rokov. Najbežnejšími typmi dohôd boli ospravedlnenie a peňažná kompenzácia.

Vo fínskom právnom myslení sa zdôraznilo, že **systém sociálnej politiky je primárnym spôsobom riešenia problémov, konfliktov a vyvodenie trestnoprávnej zodpovednosti prichádza do úvahy až subsidiárne.** Heslo, ktoré sa často používa, je: „**Dobrá sociálna politika je najlepšia trestná politika.**“

Použitá literaúra

1. ČENTÉŠ, J. et. al. *Trestný zákon s komentárom.* 4 aktualizované vydanie. Bratislava: Eurokódex, 2018. 1008 s. ISBN 978-80-8155-076-8.
2. DIANIŠKA, G. et. al. *Kriminológia.* 3. rozšírené vydanie. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. 408 s. ISBN 978-80-7380-620-0.
3. KURY, H. *Methodology of Criminological Research.* Trnava : Právnická fakulta TU v Trnave, 2011.

4. STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L., VRÁBLOVÁ, M. *Restoratívna justícia*. Praha : Leges, 2015. 352 s. ISBN 978-80-7502-075-8.
5. Elektronická verzia na stránke „Imprisonment and Penal Policy in Finland“ na stránke [http://www.antonioacasella.eu/nume/Lappi-Seppala_2012.pdf; ku dňu 1. 12. 2019].
6. Elektronická verzia na stránke „The Criminal Code of Finland“ na stránke [<https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1889/en18890039.pdf>; ku dňu 1. 12. 2019].

POŇATIE PRÍSAAHY V KÓDEXOVOM PRÁVE KATOLÍCKEJ CIRKVI

doc. JUDr. Mgr. Vojtech Vladár, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra rímskeho práva, kánonického a cirkevného práva
vojtech.vladar@flaw.uniba.sk

Poňatie prisahy v kódexovom práve Katolíckej cirkvi

Inštitút prisahy bol do podoby, v ktorej sa historicky uplatňoval, rešpektíve stále uplatňuje vo viacerých súčasných právnych systémoch, tvorivo rozvinutý kánonistami v období stredoveku pri aplikovaní premis tzv. rímsko-kánonického procesu. Ten sa používal po celé stáročia na cirkevných súdoch a aj z toho dôvodu v ňom od začiatku dominovali kánonickoprávne prvky. Svoj priestor však dostali i pôvodné starozákonné biblické náhľady vrátane elementov rímskoprávných a germánskoprávných. Prisaha ale bola i súčasťou viacerých starších nábožensko-právnych systémov, čo vyzdvihuje jej opodstatnenosť a dôležitosť aj z pohľadu prirodzenosti vývoja ľudskej society. Hlavným cieľom článku je poukázať na koncepčné vymedzenie inštitútu prisahy v kódexovom práve Katolíckej cirkvi na podklade starších ideí a noriem zachytených vo Svätom Písme a historickom práve.

Die Auffassung des Eides im Kodexrecht der Katholischen Kirche

Der Eid als Rechtsinstitut wurde in seine historische, bzw. in mehreren modernen Rechtsordnungen bis jetzt angewandte Ausgestaltung von den mittelalterlichen Kanonisten im Zuge der Anwendung des sog. Römisch-kanonischen Prozesses kreativ entwickelt. Dieser Prozess wurde Jahrhundertlang an kirchlichen Gerichten angewandt und auch deswegen haben in diesem Prozess von vornherein die kanonisch-rechtlichen Elemente dominiert. Doch auch die ursprünglichen biblischen Ansichten des Alten Testaments sowie römischrechtlichen und germanischen Elemente wurden dabei berücksichtigt. Überdies war der Eid auch organischer Bestandteil vieler älterer kirchlich-rechtlichen Systeme, was seine Bedeutung auch im Hinblick auf die Entwicklung

der Menschheit als solcher hervorhebt. Das Hauptziel des vorliegenden Aufsatzes ist der Verweis auf die konzeptionelle Ausgestaltung des Eides in den Kodexen des kanonischen Rechtes vor dem Hintergrund älterer Ideen und Normen der Heiligen Schrift und historischen Rechts.

The Conception of the Oath in the Codified Law of the Catholic Church

The institution of oath was into the form historically, as well as on the present applied in several of contemporary legal systems creatively developed by the canonists in the period of Middle Ages while applying the premises of so-called Roman-Canonical procedure. Since it was utilized for the whole centuries in the Church courts, canon law elements dominated in it from the beginning. Its own role played also original Old Testament Biblical notions including the components of Roman law and German law. Nevertheless the oath was also the part of several older religious-legal systems that highlights its justness and significance from the naturalism point of view of the development of human society. The main goal of the article is to point out the conceptual definition of the institution of oath in the codified law of the Catholic Church on the basis of older ideas and rules contained in the Holy Scripture and historical law.

Kľúčové slová: prísaha – Sväté Písmo – rímske právo – germánske právo – kánonické právo – historické právo – Kódex kánonického práva z roku 1917 – Kódex kánonického práva z roku 1983

Schlüsselbegriffe: Eid – Heilige Schrift – römisches Recht – germanisches Recht – kanonisches Recht – Kodex kanonischen Rechtes vom 1917 – Kodex kanonischen Rechtes vom 1983

Keywords: oath – Holy Scripture – Roman law – German Law – canon law – historical law – 1917 Code of Canon Law – 1983 Code of Canon Law

Úvod

Napriek existencii niektorých právnych systémov, ktorých súčasťou prísahy nie sú, vo väčšine z nich má tento inštitút svoje nezastupiteľné miesto.¹ Pováčšine sa pritom aplikuje vo forme promísornej (sľubovej), asertórnej (potvrdzujúcej), rozhodujúcej, dôkaznej či svedec-

¹ Bližšie k tejto problematike pozri napríklad SELDES, G.: *The Great Thoughts*. New York : Ballantine Books, 1996.

kej prísahy, respektíve prísahy strany.² Všetky uvedené pojmy majú, tak, ako je to napokon takmer pri všetkých právnych inštitútoch, svoj pôvod v právnej histórii. Obdobne neprekvapuje ani to, že k ich konečnej podobe v najväčšej miere prispeli klasické právne systémy rímskeho a kánonického práva. V tomto prípade možno konkrétne priznať väčšie zásluhy právu kánonickému, keďže práve kánonisti rozvinuli a etablovali základné premisy tzv. rímsko-kánonického procesu, ktorý sa uplatňoval najskôr na cirkevných a potom i na svetských súdoch. Ten sa stal z pohľadu histórie jedným z najvýznamnejších právnych činiteľov, ktorý prekonával dovtedajšie súdne obyčaje národných práv a svojou dokonalosťou a precíznosťou značne ovplyvnil podobu procesného práva takmer všetkých právnych systémov (vrátane anglo-amerického).³ V rímsko-kánonickom procese dominovali na prvom mieste kánonickoprávne prvky, keďže normy justiniánskeho rímskeho práva poskytli len minimálny počet procesných smerníc, ktoré by boli reálne schopné napomôcť k skvalitneniu právneho prostredia stredovekej či ranonovovekej spoločnosti. Keďže kánonické právo disponuje nielen vlastnou rozsiahlou históriou, ale ide zároveň o právny systém platný, inštitút prísahy je nevyhnutné zohľadniť nielen v starších prameňoch, ale i v *ius vigens*. Táto štúdia je konkrétne zameraná na jeho analýzu v kódexovom práve Katolíckej cirkvi, na podklade morálnych i právnych noriem Svätého Písma, rímskeho i germánskeho práva vrátane starších kánonickoprávnych noriem.

1. Biblické základy

Nerozvinutosť práva, absencia verejnoprávneho donútenia, neexistencia náležitých vyšetrovacích metód a nevyhnutnosť riešiť vzniknuté konflikty *per iustitiam* viedli v minulosti k vzniku viacerých osobitých

² Porov. SILVING, H.: The Oath: I. In *Yale Law Journal*. Vol. 68 (1959), No. 7, s. 1337. Okrem toho možno spomenúť napríklad prísahu vzyvajúcu, respektíve zatracujúcu, jednoduchú alebo slávnostnú, implicitnú či explicitnú, súdnu a mimosúdnu, slovnú či reálnu atď. Porov. MARZOA, Á./MIRAS, J./RODRÍGUEZ-OCAÑA, R./CAPARROS, E.: *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law. Vol. III/2*. Montreal : Wilson & Lafleur, 2004, s. 1756.

³ Inovatívny bol predovšetkým zavedením zásady rovnosti strán pred zákonom, prezumpcie nevinu, apelačných oprávnení a prioritným sledovaním polepšujúceho účelu trestu i otázok viny a úmyslu páchatel'a. Práve jeho procesné uplatňovanie výrazným spôsobom prispelo aj k tzv. recepcnej vlne rímskeho práva v stredovekej, ale i novovekej Európe, vďaka ktorej boli do sekulárnych právnych systémov z rímskeho práva preberané najdôležitejšie inštitúty, pojmy a definície, ako aj jednotlivé normy a systematické rozdelenie celku na časti. Bližšie k tejto problematike pozri NÖRR, K. W.: *Romanisch-Kanonisches Prozessrecht. Erkenntnisfahren erster Instanz in civilibus*. Berlin – Heidelberg : Springer, 2012.

inštitútov morálno-právneho charakteru. Ani prísaha nebola v tomto ohľade výnimkou, keďže sa objavila ešte v prednáboženskej, predanimistickej perióde vývoja ľudskej society.⁴ Tento inštitút bol spočiatku vnímaný v zmysle kľatby pôsobiacej ako samostatná entita, respektíve súboru magických úkonov s reálnym dopadom nielen na život jednotlivca, ale i spoločnosti.⁵ Rovnaké účinky mu boli priznávané aj v časoch starovekého Grécka a Ríma, keď sa obdobne spájal s božstvom. Napríklad sa verilo, že Zeus (Jupiter) udiera do krivo prisahajúcich bleskom, na základe čoho sa tiež odmietalo pochovávanie takto zosnulých osôb.⁶ Podobne ako je to u viacerých iných kánonickoprávnych inštitútoch, aj pre formovanie prísahy malo najväčšiu dôležitosť jej vymedzenie v Starom Zákone. V tomto kontexte je dôležité v prvom rade uviesť, že židia vnímali ako vykonávateľa ľudskej prísahy priamo Boha, a to i napriek tomu, že On sám zakázal zbytočné prísahy pri svojom mene.⁷ Z pohľadu jej koncepčného vymedzenia ju bolo možné vnímať ako sebaapreklatie prednesené v podmienenej forme, neodvolateľne pôsobiace podľa toho či podmienka, ktorá bola jej súčasťou, nastala alebo nie.⁸ Najmä na tomto pozadí sa bežne využívala aj ako

⁴ Animizmus možno definovať ako vieru v existenciu nadprirodzených síl, pripisujúcu všetkému živému a neživému vlastnú životnú silu. Podľa týchto mystických predstáv má každá vec ducha či dušu, a preto tiež dochádzalo k oživovaniu a zosobňovaniu prírodných síl a javov. Bližšie k tejto problematike pozri BIRD-DAVID, N.: Animism Revisited: Personhood, Environment, and Relational Epistemology. In *Current Anthropology*. Vol. 41 (2000), s. 67–91; GUTHRIE, S.: On Animism. In *Current Anthropology*. Vol. 41 (2000), s. 106–107; HARVEY, G.: *Animism: Respecting the Living World*. London : Hurst & Co., 2005; INSOLL, T.: *Archaeology, Ritual, Religion*. London : Routledge, 2004 a KÄSER, L.: *Animismus. Eine Einführung in die begrifflichen Grundlagen des Welt- und Menschenbildes traditionaler (ethnischer) Gesellschaften für Entwicklungshelfer und kirchliche Mitarbeiter in Übersee*. Bad Liebenzell : Liebenzeller Mission, 2004.

⁵ Aj preto sa napríklad pri uzavieraní zmlúv bežne pristupovalo k vzývaniu za svedkov bohov oboch zmluvných strán. Porov. PEDERSEN, J.: *Der Eid bei den Semiten in seinem Verhältnis zu verwandten Erscheinungen sowie die Stellung des Eides im Islam*. Strassburg : Trübner, 1914, s. 89 a 157.

⁶ Porov. Ar., Nub. 397,40–41 a Ov., Am. 3,3,30–35.

⁷ Každá prísaha sa totiž neoddeliteľne spájala s potenciálnym krivoprisažníctvom. Porov. Sväté Písmo. Jeruzalemská Biblia. Trnava : Dobrá kniha, 2017, s. 145g). Starý Zákon zároveň dosvedčuje, že jediný, kto tak mohol robiť za každých okolností bol Boh. Porov. Ex 20,7; Dt 5,11 a Jer 44,26. Bližšie k tejto problematike pozri MARZOA, Á./MIRAS, J./RODRÍGUEZ-OCAÑA, R./CAPARROS, E.: *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law. Vol. III/2*. Montreal : Wilson & Lafleur, 2004, s. 1755.

⁸ Pôvodne sa pritom poväčšine prisahalo na mužské genitálie. Porov. Gn 24,2–9 a 47,29. Prísahou na orgány, ktoré dávajú život, sa totiž zabezpečovala nezrušiteľnosť prísahy. Porov. Sväté Písmo. Jeruzalemská Biblia. Trnava : Dobrá kniha, 2017, s. 65a). Na ilustráciu možno uviesť, že rovnako postupovali, a dodnes postupujú, pri skladaní prísah i Arabi. Bližšie k tejto problematike pozri PEDERSEN, J.: *Der Eid bei den Semiten in seinem Verhältnis zu verwandten Erscheinungen sowie die Stellung des Eides im Islam*. Strassburg : Trübner, 1914, s. 150.

garančný prostriedok splnenia sľubu.⁹ Výnimkou však nebolo ani jej použitie v zmysle podmienenej kľiatby, ktorá mohla byť kombinovaná s prísahou.¹⁰ Neskôr dochádzalo k postupnému potláčaniu jej funkcie ako formy sľubu alebo sankcie, pričom dôraz sa čoraz viac kládol na jej sprievodné kvality vo forme vyznania viery.¹¹

Na uvedenom základe začalo dochádzať ku kombinovaniu starších foriem prísah s ich vnímaním ako prehláseniami viery, pri ktorých sa *de facto* menili na prísahy vernosti Bohu. V Starom Zákone sa totiž uctievanie Boha a prisahanie pri jeho mene častokrát identifikovali.¹² Upriamovanie pozornosti na Božskú všemohúcnosť a čoraz častejšie používanie tohto inštitútu pri právnických záležitostiach postupne viedlo k jeho transformovaniu na ordáliu.¹³ Zatiaľ čo pri jeho bežnom použití sa verilo, že samotné rozhodnutie bolo urobené božstvom a prejavené navonok vo forme znamenia (napríklad rýchle hojenie rany), pri prísaznej ordálii to bol samotný subjekt, ktorý prisahal (bežne so spoluprísazníkmi) a tým aj rozhodoval kauzu.¹⁴ V konečnom dôsledku tak bol tým, kto urobil rozhodnutie prisahajúci človek a Boh zastával „len“ úlohu sankcionujúceho.¹⁵ Aj z toho dôvodu sa malo po celé stáročia za to, že On jediný je oprávnený trestať krivoprísazníctvo, pričom kauzu rozhodovala prísaha pravdivá i falošná.¹⁶ V uvedených súvislostiach je zároveň nevyhnutné podotknúť, že pravda nebola v židovskom práve spočiatku vnímaná v zmysle objektívnej skutočnosti, ale skôr úspechu

⁹ Porov. Gn 31,52–53.

¹⁰ Porov. Nm 5,19–31.

¹¹ Porov. Dt 6,13; 10,20; Iz 48,1 a Ž 63,12.

¹² Porov. Dt 6,10–23.

¹³ Na celom Východe boli napríklad známe súdne ordálie s vodou rieky, do ktorej hodili obžalovaného. Bližšie k tejto problematike pozri napríklad BARLETT, R.: *Trial by Fire and Water: The Medieval Judicial Ordeal*. Oxford : Clarendon Press, 1986; LEA, H. C.: *Superstition and Force*. Philadelphia : Collins, 1866 a PILARCZYK, I. C.: *Between a Rock and a Hot Place: Issues of Subjectivity and Rationality in the Medieval Ordeal by Hot Iron*. In *Anglo-American Law Review*. Vol. 25 (1996), s. 87–112.

¹⁴ Pôvodná svedecká prísaha tak nebola sprievodným javom svedeckej výpovede (v zmysle *de veritate dicenda*), skôr možno hovoriť o podpore prísahy zloženej procesnou stranou svedkami (spoluprísazníkmi). Tí mali totiž dosvedčiť dôveryhodnosť prísahy procesnej strany a nie objasniť im známe fakty. Porov. KUTTNER, S.: *Die juristische Natur der falschen Beweisaussage: Ein Beitrag zur Geschichte und Systematik der Eidesdelikte, zugleich zur Frage einer Beschränkung der Strafbarkeit auf erheblich falsche Aussagen*. Berlin : Abhandlungen des kriminalistischen Instituts, 1931, s. 11.

¹⁵ Porov. Nm 5. Viacerí bádatelia v tejto súvislosti poukazujú na predanimistické vnímania človeka ako toho, kto hýbe magickými silami. Bližšie k tejto problematike pozri THAYER, J. B.: *A Preliminary Treatise on Evidence at the Common Law*. Boston : Little, Brown, and Co., 1898, s. 7n.

¹⁶ Z toho dôvodu sa rozlišovalo medzi zbytočnými a krivými prísahami, pričom prostredníctvom *lex talionis* sa trestali len druhé uvedené. Porov. Dt 19,18–19.

v kauze. Úspech tak bol cnosťou a prehra nerestťou.¹⁷ Až neskôr sa začal vyžadovať určitý počet svedkov znalých fakty (po vzore niekdajších spoluprišažníkov) a ponímať ako dôkaz zaväzujúci sudcu. I preto sa o takýchto svedectvách zmysľalo vo forme ordálie a postavení svedkov na pomedzí tých, čo zabezpečujú dôkazy a zároveň súdia i popravujú.¹⁸ I keď sa svedectvám svedkov prikladala čoraz väčšia váha, nepredpokladalo sa u nich skladanie prísahy, keďže Starý Zákon takýto postup nepoznal. Ak teda aj predniesol prísahu žalobca vzývaním Boha za svedka, takéto konanie bolo vnímané ako jeho povolanie za „spoluprišažníka“.¹⁹

Z pohľadu Nového Zákona vyplývali viaceré rané kontroverzie týkajúce sa prísah zo skutočnosti, že Ježiš Kristus síce na jednej strane implicitne dovolil prisahať na seba, ale na strane druhej tento inštitút explicitne odmietol.²⁰ Aj z toho dôvodu sa ich používanie v ranom kresťanstve presadzovalo len pozvoľne. Ich najväčším zástancom sa napokon stal apoštol Pavol († okolo r. 64), ktorý ich opodstatnenosť priamo či nepriamo zdôraznil na viacerých miestach svojich listov, volajúc v nich často Boha za svedka.²¹ V prvom rade argumentoval tým, že aj Boh urobil svoj sľub Abrahámovi pod prísahou, pričom prisahal sám na seba, keďže nemal nad sebou nikoho väčšieho.²² Z toho dôvodu sa má v prípade potreby prisahať len na Boha, pričom použitie tohto inštitútu má nevyhnutne znamenať ukončenie každého sporu.²³ Z cirkevných Otcov sa k nemu jednoznačne vyjadroval najmä Hieronym († 420), ktorý uviedol, že Kristus zakázal prisahať iba pri nebesách, zemi, Jeruzaleme alebo na konkrétneho jednotlivca, nie prísahy vo všeobecnosti.²⁴ Opačné stanovisko však zastával Ján Zlatousty († 407), ktorý zapovedal nielen prísahy pravdivé, ale akékoľvek vôbec.²⁵ Z kánonic-

¹⁷ Zachovanie prísahy bolo preto považované i za vyjadrenie moci a prisahalo sa na záležitosti, o ktorých nemali spoluprišažníci žiadnu vedomosť. Prisahou totiž nevyjadrovali znalosti faktov, ale solidaritu so skupinou osôb, ktorej boli súčasťou. Porov. KNOKE, T. F. A.: *Das Zuchtmittel der Drohung im Eide*. Hannover : Buchdr. d. Stephansstifts, 1896, s. 47–48. Netreba napríklad zabúdať ani na skutočnosť, že každý pravý prorok sa mal overiť splnením udalosti, ktorú predpovedal, teda určitým znamením. Porov. Dt 18,16–22; Sk 3,22–26 a Sk 7,37.

¹⁸ Porov. Dt 17,7; 1Kr 21; Nm 35,30; Dt 17,6 a Mt 26,60n. Rovnaký vývoj bol napokon zaznamenaný na kresťanskom Západe aj v období raného stredoveku. Bližšie som sa touto problematikou zaoberal VLADÁR, V.: Prísaha ako dôkaz v stredovekom inkvizičnom procese. In *Acta Iuridica Olomucensia*. Vol. 14 (2019), No. 3, s. 13n.

¹⁹ Porov. SILVING, H.: The Oath: I. In *Yale Law Journal*. Vol. 68 (1959), No. 7, s. 1336.

²⁰ Porov. Mt 26,63–64; 5,34–37.

²¹ Porov. Rim 1,9; 2Kor 1,23; 11,11 a 31; Gal 1,20; Flm 1,8; 1Sol 2,5 a 10 a 1Tim 5,21.

²² Porov. Hebr 6,13.

²³ Porov. Hebr 6,16–17.

²⁴ Porov. Com. 1er 4,2.

²⁵ Porov. Hom 14,2.

koprávneho hľadiska mal v tomto smere do budúca zohrať najdôležitejšiu úlohu Aurelius Augustín († 430), podľa nauky ktorého mali byť zakázané len prisahy falošné alebo skladané mimo situácie nevyhnutnosti (*falsum, vel sine necessitate*).²⁶ Napriek tomu sa ale v zásade presadilo stanovisko, podľa ktorého sa odporúčalo od nich zdržiavať, a to nie ani tak kvôli tomu, že by bol tento inštitút zlý vo svojej podstate, skôr kvôli nebezpečenstvám, ktoré sa s ním spájali.²⁷

2. Rímsko-germánske vplyvy

Ako sme už naznačili, grécka a rímska koncepcia prisahy mala oproti jej židovskému ponímaniu značne odlišný charakter, pričom najneskôr od 5. storočia pred Kr. vychádzala v zásade z morálnych a humanistických ideí. Malo sa totiž za to, že pravdivosť je vlastnosť náležiaci hrdému sebedovomému slobodnému človeku, klamstvo otrokovi. Z pohľadu jej koncepcného vymedzenia možno uviesť napríklad výrok filozofa Aristotela († 322 pred Kr.), ktorý ju charakterizoval ako nedokázané vyhlásenie podporené odvolaním sa k bohom.²⁸ Čo sa týka jej praktického uplatňovania, viacerí bádatelia sa zhodujú v závere, že v antike sa spočiatku nestretla s väčším záujmom. Dôvody nachádzajú v skutočnosti, že nepridala k strachu z odplaty bohov nič navyše, pretože práve od nich sa v prvom rade očakávalo trestanie všetkých klamstiev (nielen formálneho krivoprisažníctva). Pokiaľ ide o povahu tohto inštitútu v rímskom práve, obdobne vychádzal predovšetkým z náboženských predstáv Rimanov, o čom vypovedá i jeho odvodenie z latinského výrazu *sacramentum*.²⁹ V rímskoprávnej *legis actiones* perióde

²⁶ Glos. Rom 1,9.

²⁷ Viacerí bádatelia napokon konštatujú, že v kresťanskom náboženstve dospel konflikt medzi prisahami pri Bohu a ich úplným odmietnutím k riešeniu vo forme prisahania pri svätých. Porov. HIRZEL, R.: *Der Eid: Ein Beitrag zu seiner Geschichte*. Leipzig : B. G. Teubner, 1902, s. 110.

²⁸ Porov. Rh. 17. Na druhej strane, stoickej filozofii radili vyhýbať sa prisaha vždy, keď to bolo čo i len trochu možné. Bližšie k tejto problematike pozri napríklad SEDDON, K.: *Epictetus' Handbook and the Tablet of Cebeas. Guides to Stoic Living*. London – New York : Routledge, 2005, s. 131.

²⁹ V latinskom jazyku sa používajú na označenie tohto inštitútu aj termíny ako *iurandum*, *iuramentum*, ale taktiež slovo *religio*. Porov. ŠPAŇÁR, J./HRABOVSKÝ, J.: *Latinsko-slovenský/slovensko-latinský slovník*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2012, s. 1000; KRÍŽEK, V.: *Křížkův slovník latinsko-český*. Praha : I. L. Kober, 1889, s. 332–333 a 646–647; PRAŽÁK, J. M./NOVOTNÝ, F./SEDLÁČEK, J.: *Latinsko-český slovník k potřebě gymnasií a reálných gymnasií*. Praha : Československá grafická únie, 1935, s. 708, 1064 a 1092 a HLUŠIKOVÁ, M.: *Latinsko-slovenský slovník*. Bratislava : Kniha – spoločník, 2003, s. 459, 729 a 754.

vývoja procesného práva sa totiž pri vznesení *legis actio sacramento* tento pojem stotožňoval so sľúbenou obeťou bohom (neskôr eráru), na ktorú spravidla žalobca v konaní *in iure* vyzval pred svedkami žalovaného. *Sacramentum*, ktorého výška závisela od hodnoty predmetu sporu, však museli predložiť obe strany, pričom o peňažnú čiastku prišla len tá, ktorej tvrdenie sa ukázalo nepravdivé (*sacramentum iniustum*). Je teda zrejmé, že stratu mohol utrpieť každý, kto predniesol prísazný výrok, a to za predpokladu, že nastala podmienka obsiahnutá v jeho vyhlásení.³⁰ Pokiaľ ide o prísahu strany, tá sa odlišovala od svedeckej prísahy, ktorej dôkazná hodnota bola predmetom úvahy sudcu. Prvá menovaná mala totiž funkciu ordálie rozhodujúcej kauzu a existovala buď vo forme rozhodujúcej prísahy, ktorá po akceptovaní druhou stranou priamo rozhodovala spor, alebo prísahy doplnujúcej, ukladanej sudcom len jednej zo strán na doplnenie dôkazov v prípade ich nedostatočnosti, s cieľom skompletizovať ich v jej prospech.³¹

V klasickom období, v ktorom mal prevahu formulový proces, platilo, že rozhodujúca prísaha zložená *in iure* nebola základom súdneho rozhodnutia, skôr náhradou zaň. Kauzu totiž v tomto prípade rozhodovala buď prísaha alebo rozhodnutie sudcu (*in iudicio*), a ak bol ten, kto bol k tomu vyzvaný ochotný ju podstúpiť, súdny zásah nebol potrebný.³² Prísaha sa tak v tomto prípade kvalifikovala *pro iudicio*.³³ Strana, ktorá bola vyzvaná k prísaha, mala potom možnosť obrátiť sa s rovnakým apelom na vyzývajúceho. Ak však prísahu odmietla zložiť a zároveň neadresovala rovnakú výzvu druhej strane, respektíve neuspokojila nárok žalobcu, bola procesne znevýhodnená a ponímaná buď ako *confessus*, teda ten, čo nepopiera rozsudok, alebo *iudicatus*, čiže ten, voči ktorému bol vydaný rozsudok, či *indefensus*, teda ten, čo sa nebráni.³⁴ Je teda zrejmé, že z hľadiska celkového poňatia tohto inštitútu išlo *de facto* o súkromnú zmluvu medzi stranami, slúžiacu poväčšine k vyhnutiu sa súdnemu procesu. Z toho dôvodu ho nebolo možné kva-

³⁰ Porov. METZGER, E.: Litigation. In JOHNSTON, D. (ed.): *The Cambridge Companion to Roman Law. Cambridge Companions to the Ancient World*. Cambridge : Cambridge University Press, 2015, s. 272n.

³¹ Porov. SILVING, H.: The Oath: I. In *Yale Law Journal*. Vol. 68 (1959), No. 7, s. 1338.

³² *Ait praetor: „eum, a quo iusiurandum petetur, solvere aut iurare cogam“: alterum itaque eligat reus, aut solvat aut iuret: si non iurat, solvere cogendus erit a praetore.* Ulp. D. 12,2,34,6.

³³ *Prodigus si deferat iusiurandum, audiendus non est: idemque in ceteris similibus ei dicendum est. nam sive pro pacto convento sive pro solutione sive pro iudicio hoc iusiurandum cedit, non ab aliis delatum probari debet, quam qui ad haec habiles sunt.* Paul. D. 12,3,35,1. *Cum res in iusiurandum demissa sit, iudex iuramentum absolvit: referentem audiet et, si actor iuret, condemnet reum: nolentem iurare reum si solvat, absolvit, non solventem condemnat: ex relatione non iurante actore absolvit reum.* Ulp. D. 12,2,34,9.

³⁴ Porov. KASER, M./HACKL, K.: *Das römische Zivilprozessrecht*. München : C. H. Beck, 1996, s. 277–278.

lifikovať v zmysle riadneho procesného kroku, respektíve dôkazného prostriedku. Viacerí bádatelia preto tento postup prirovnávajú k moderným predsúdnyim vyrovnaniam sa medzi stranami, ktoré nemajú osobitý právny význam.³⁵ Každopádne, v justiniánskom práve vystavanom na kogničnom procese sa tento inštitút ponímaný v zmysle istej formy ordálie stal riadnou súčasťou občianskoprávneho súdneho procesu a prestal sa uplatňovať ako náhrada za rozhodnutie. Ak teda niekto prísahu podstúpil, prakticky tým rozhodol kauzu vo svoj prospech, keďže sudca ju bol povinný kvalifikovať v rozmere absolútneho dôkazu a rozhodovať bez akýchkoľvek výhrad v súlade s ňou.³⁶

V klasickom práve prichádzali v procesnej fáze *in iudicio* do úvahy rozhodujúce a doplňujúce prísahy, pričom prvé spomenuté boli považované za rýdzo súkromnoprávny inštitút, pri ktorého použití bolo nevyhnutné vydanie rozsudku. Pri aplikovaní však bola ich „rozhodnosť“ obmedzená zásadou voľného hodnotenia dôkazov sudcov. Doplňujúca prísaha umožnená súdom potom predstavovala výrazný odklon od klasického rímskoprávneho princípu, v súlade s ktorým mali predkladať dôkazy strany a nie sudca (*iusiurandum iudiciale*). Viacerí romanisti preto argumentujú vplyvmi kresťanskej mystiky špecifikujúcej tento inštitút v rozmere dôkazu o objektívnej pravde, ktorý reálne napomohol k prechodu od slobodného hodnotenia dôkaznej sily prísahy súdom k rozhodujúcej prísaha justiniánskych čias. Keď totiž v justiniánskom práve tento inštitút získal povahu súdneho dôkazu, súd o ňom v zásade nepochyboval a akceptoval ho ako záväzný.³⁷ Zaujímavosťou zostáva, že odpoveď na otázku, či sudca bol alebo nebol v klasickom práve viazaný doplňujúcou prísahou nebola medzi rímskymi právnikmi ani zďaleka ustálená.³⁸ Až neskôr došlo v súvislosti s postupnou transformáciou konceptov pravdy a súdneho nachádzania faktov v rímsko-kánonickom procese opätovne k zmene jej pojmového vymedzenia na dôkaz, ktorého váhu mohol sudca hodnotiť podľa svojej *discretio*. Pokiaľ išlo o sve-

³⁵ Porov. SILVING, H.: The Oath: I. In *Yale Law Journal*. Vol. 68 (1959), No. 7, s. 1339.

³⁶ Aj justiniánske právo pritom ponímalo tento inštitút častokrát v zmysle istej formy sebaaprekliatia, čoho dôkazom je napríklad prísaha stanovená cisárskym právom pre úradníkov, ktorí mali skladať pri preberaní úradu. Porov. Nov. 8,2,3,3.

³⁷ Na druhej strane však platilo, že k jej zloženiu bolo možné pristúpiť len s dovoľením súdu. Tak, ako bolo pre kogničný proces typické, zároveň sa neobmedzovala na žalobu na *certum*, ale mohla sa týkať akejkolvek otázky sporu. Porov. REBRO, K./BLAHO, P.: *Rímske právo*. Bratislava : Iura edition, 2010, s. 148.

³⁸ O tom napokon vypovedá aj nasledujúci fragment Digest: *Item videndum, an possit iudex, qui detulit iusiurandum, non sequi id, sed vel prorsus absolvere vel etiam minoris condemnare quam iuratum est: et magis est, ut ex magna causa et postea repertis probationibus possit*. Ulp. D. 12,3,4,3. Bližšie k tejto problematike pozri BIONDI, B.: *Il giuramento decisorio nel processo civile romano*. Roma : L'Erma Di Bretschneider, 1913, s. 31.

decké prísahy, tie boli prijaté rímskou jurisprudenciou v 4. storočí z iniciatívy cisára Konštantínom I. Veľkým (306–337). Ten mal pôvodne omylom za to, že týmto krokom nasleduje kresťanskú prax požadujúcu, aby svedkovia vypovedali vždy len pod prísahou.³⁹ Skrže jeho zákonodarstvo sa tento inštitút neskôr dostal aj do justiniánskeho Kódexu a prostredníctvom neho v rámci neskoršieho procesu recepcie aj do právnych poriadkov ostatného kresťanského sveta.⁴⁰

Čo sa týka germánskeho práva, v ňom boli takmer všetky procesno-právne úkony riadené stranami, zatiaľ čo súd zohrával len podpornú úlohu.⁴¹ Postup bol väčšinou taký, že žalobca najskôr vzniesol svoju požiadavku a vyzval žalovaného k odpovedi. Súдне zhromaždenie potom zostavilo prísahu, ktorú musel žalovaný pre víťazstvo v spore zložiť. Spolu s ním bežne prisahali i spoluprisažníci, ktorí tak robili ako zbor, nie individuálne. Pre germánske právo bolo typické, že vypočutá bola vždy len jedna strana, ktorá mala možnosť predvolať tiež vlastných svedkov, pričom druhá strana nebola ani pripustená k „protiprisahe“. V prípade nespokojnosti prichádzala do úvahy ordália, a to najčastejšie vo forme súboja. Zatiaľ čo v rímsko-kánonickom procese sa prísaha aplikovala len málokedy, germánske právo ju pripúšťalo dokonca i pri možnosti použitia dôkazov iných.⁴² Podobne ako v rímskom práve, aj v germánskom postupne dochádzalo k presúvaniu zodpovednosti za proces na verejnú autoritu. Za raných franských čias sa potom pokresťančovanie foriem prísahy prejavilo v požiadavke jej vykonania žalobcom v predbežnej forme na relikvie alebo evanjeliá.⁴³ Tieto procesy dospeli za karolínskych čias k presadeniu ranej formy inkvizičného procesu, v rámci ktorej mali kráľovskými úradníkmi vybraní členovia komunity pod prísahou informovať o spáchaných zločinoch. Obžalovaná osoba sa potom mohla buď očistiť prísahou (so spoluprisažníkmi) alebo podstúpiť klasickú ordáliu. K vyrovnávaniu medzi prísahou na nevinu a svedeckými

³⁹ Porov. KUTTNER, S.: *Die juristische Natur der falschen Beweisaussage: Ein Beitrag zur Geschichte und Systematik der Eidesdelikte, zugleich zur Frage einer Beschränkung der Strafbarkeit auf erheblich falsche Aussagen*. Berlin : Abhandlungen des kriminalistischen Instituts, 1931, s. 11.

⁴⁰ *Si enim pro toto litis certamine iuriiurando credendum esse testium putaverunt hi qui eos producerunt, multo magis praesentiam suam testibus sacramento eorum credere debent*. Cod. Iust. 4,20,19,1.

⁴¹ Porov. BRUNNER, H.: *Grundzüge der Deutschen Rechtsgeschichte*. Leipzig : Duncker & Humblot, 1930, s. 21–25.

⁴² V germánskom práve tak prísaha zostávala podstatnou časťou svedectva, pričom schopnosť svedčiť sa prakticky zhodovala so schopnosťou podstúpiť prísahu. Porov. BARTLETT, R.: *Trial by Fire and Water: The Medieval Judicial Ordeal*. Oxford : Clarendon Press, 1986, s. 79.

⁴³ Naďalej sa však používali i niektoré staršie pohanské prísahy, a to najmä pri kauzách menšej dôležitosti, keď sa bežne prisahalo na zbrane alebo dobytok. Porov. SILVING, H.: *The Oath: I*. In *Yale Law Journal*. Vol. 68 (1959), No. 7, s. 1341.

výpovedami *de veritate dicenda* dochádzalo v germánskom práve len pozvoľne, pričom tento proces bol ukončený až koncom stredoveku.⁴⁴ V tom čase možno zároveň hovoriť o definitívnom nahradení germánskych procesných postupov procesom rímsko-kánonickým.⁴⁵

3. Predkódexové právo

Už spomenuté interpretácie Aurelia Augustína boli akceptované i historicky najdôležitejším kánonickoprávnym dielom známym ako Graciánov dekrét (*Decretum Gratiani*).⁴⁶ Najmä z toho dôvodu väčšina teológov i kánonistov zdôrazňovala možnosť použitia tohto inštitútu *in dubiis et necessariis*, a teda v zmysle podporného dôkazného prostriedku.⁴⁷ Jedna z dekretálií pápeža Alexandra III. (1159–1181) napríklad odoprela možnosť prísahy strane, ktorá oprávnenosť svojej požiadavky dokazovala prostredníctvom dokumentov a svedkov.⁴⁸ Nevyhnutnosť jej používania ale zdôrazňovali legisti, ktorí popri náboženských argumentoch odkazovali i na pramene „znovuobjaveného“ rímskeho justiniánskeho práva.⁴⁹ Prísaha sa napriek všetkému napokon rozsiahle presadila v kánonickoprávnej vede i praxi a stala sa jedným z najdôležitejších inštitútov, ktorý významne ovplyvnil aj vývoj sekulárnych právnych systémov. V procesnom práve sa tak pod germánskymi vplyvmi v prvom rade etablovala predovšetkým v trestných kauzách uplatňovaná očistná prísaha (*purgatio canonica*). V súlade s akuzáčnym princípom spočívalo jej zloženie prakticky výlučne na vôli žalovaného, pričom až v klasickej kánonickej práve ju bolo možné požadovať aj na základe príkazu sudcu.⁵⁰ Od toho času sa v zásade predpokladalo, že ten, kto odmietol

⁴⁴ V rámci tohto procesu sa zaužívalo, že objektívnu pravdu je nevyhnutné zohľadniť minimálne vtedy, keď bol obžalovaný prichytený pri čine. Porov. BRUNNER, H.: *Forschungen zur Geschichte des deutschen und französischen Rechtes. Gesammelte Aufsätze*. Stuttgart : Cotta, 1894, s. 88n.

⁴⁵ Netreba však zabúdať na skutočnosť, že významnú reflexiu v ňom našlo aj germánske právo. Bližšie k tejto problematike pozri SCHULTE, J. F. von: *Geschichte der Quellen des kanonischen Rechts von Papst Gregor XI. bis zum Concil von Trient*. Stuttgart : Verlag von Ferdinand Enke, 1877, s. 144–156.

⁴⁶ Porov. C. 22, q. 1–5.

⁴⁷ Porov. Sum. theol. II–II, q. 89 a 98 a AUGUSTINE, Ch.: *A Commentary on the New Code of Canon Law. Book VI. Administrative Law (Can. 1154–1551)*. St. Louis – London : B. Herder Book, 1921, s. 3102.

⁴⁸ Porov. MARZOA, Á./MIRAS, J./RODRÍGUEZ-OCAÑA, R./CAPARROS, E.: *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law. III/2*. Montreal : Wilson & Lafleur, 2004, s. 1758.

⁴⁹ Iný postoj zaujali hlavní predstavitelia protestantskej reformácie, ktorí tento inštitút v zásade odmietli. Bližšie k tejto problematike pozri HORSINGTON, S. J.: Oaths and Perjury in a Protestant Monarchy. In *Revue internationale de droit comparé*. Vol. 66 (2014), No. 3, s. 745–754.

⁵⁰ Porov. SILVING, H.: The Oath: I. In *Yale Law Journal*. Vol. 68 (1959), No. 7, s. 1344–1345.

podstúpiť prísahu alebo nemohol poskytnúť dostatočný počet spolupri-
sažníkov, sa vlastne priznal k tomu, čo mu bolo kladené za vinu.⁵¹ Práve
v tomto vymedzení sa kánonickoprávnej očistnej prísaha podarilo nahra-
diť pôvodnú *purgatio vulgaris* sekulárneho práva vrátane ordálií vodou
alebo železom, ktoré boli definitívne zakázané v roku 1215 dekrétmi
Štvrtého lateránskeho koncilu.⁵² Z hľadiska spôsobov aplikácie a najmä
účinkov rozhodujúcich kauzu ju však napriek kvalifikovaniu ako racio-
nálneho prostriedku nachádzania dôkazov bolo možné obdobne označiť
za istý druh ordálie. Ani v jej prípade sa totiž neriešilo, či prisahajúci dis-
ponoval nejakými znalosťami ohľadom faktov.⁵³

Neskôr sa prísaha začala ponímať v zmysle sľubu obvineného
k hovoreniu pravdy (*de veritate dicenda*), zatiaľ čo prísahy spolupri-
sažníkov boli naďalej chápané ako *iusiuranda de credulitate* potvrdzujúce
dobrú povest' podozrivého alebo ich dôveru v jeho víťazstvo v kauze.⁵⁴
Od obžalovaného sa totiž očakávalo, že bude pravdivo odpovedať na
všetky kladené otázky a uvádzať nielen okolnosti prípadu, ktoré svedči-
li v jeho prospech, ale aj proti nemu.⁵⁵ Vo svetle teologických náhľadov
bol totiž každý zločin ponímaný ako hriech, ktorého spáchanie verejne
známym spôsobom si za každých okolností vyžadovalo verejné prizna-
nie a pokánie (najmä podstúpením trestu) vo vonkajšom fóre. Napriek
tomu sa ale zároveň automaticky nepredpokladalo, že by bolo napríklad
dôkaz ohľadom *corpus delicti* možné získať výlučne od obžalovaného.
Skôr sa očakávalo, že vzíde zo sudcovskej *discretio* alebo od svedkov,

⁵¹ Porov. MORIARTY, E. J.: *Oaths in Ecclesiastical Courts: An Historical Synopsis and Commentary*. Washington : The Catholic University of America, 1937, s. 17–18.

⁵² Na ilustráciu možno uviesť, že známy 18. kánon tohto ekumenického koncilu výslovne menoval ordálie horúcim železom, studenou i horúcou vodou a súbojom. Porov. Concilium Lateranense quartum, can. 18. Bližšie k tejto problematike pozri BALDWIN, J. W.: The Intellectual Preparation for the Canon of 1215 against Ordeals. In *Speculum*. Vol. 36 (1961), s. 613–636.

⁵³ Porov. SILVING, H.: The Oath: I. In *Yale Law Journal*. Vol. 68 (1959), No. 7, s. 1345.

⁵⁴ Porov. C. 2, q. 5, c. 20. Viacerí autori tento vývoj demonštrujú ďalšími snahami o prenesenie dôkazného bremena zo sudcu, respektíve svedkov na osoby, ktoré si toto riziko zasluhovali podstúpiť najviac. Bližšie k tejto problematike pozri LEBIGRE, A.: *La Justice du Roi: La vie judiciaire de l'ancienne France*. Paris : Editions Complexe, 1995, s. 204.

⁵⁵ Napríklad vo Francúzsku mali obžalovaní ešte pred začiatkom výsluchu podstúpiť prísahu, že budú vypovedať len pravdu. Toto konfrontovalo obžalovaného s výberom medzi priznaním viny a podrobením sa krvavému trestu na tomto svete alebo spáchaním smrteľného hriechu krivej prisahy a vystavením sa Božskému trestu v metafyzickej rovine. Osvietenski kritici inkvizitného procesu z toho dôvodu častokrát opisovali uvedené psychologické donucovacie prostriedky ako „mučenie ducha“ (*tortura spiritalis*). V skutočnosti to však boli až liberálne legislatívne reformy zo začiatku 20. storočia, ktoré zbavili obžalovaného povinnosti zvoliť si jednu z uvedených možností. Ako je ale známe, od toho času sa tlaky na sebausvedčenie obžalovaného presunuli od sudcu k neformálne vedeným policajným vyšetrotviam, pričom tento stav pretrváva dodnes. Porov. VOUIN, R./LEAUTE, J.: *Droit penal et procedure pénale*. Paris : Presses Universitaires de France, 1969, s. 255–256 a VABRES, H. D. de: *Traité de droit criminel et de législation pénal comparée. Vol. II*. Paris : Sirey, 1947, s. 1312.

prípadne pri ich absencii aspoň za pomoci všeobecne rozšírenej povesti (*fama*). Viacerí autori však existenciu tohto inštitútu v naznačenej podobe odmietali a argumentovali, že cirkevné súdy ho mohli pripustiť len ak chýbal plný dôkaz viny a existovala *probatio semiplena*.⁵⁶ V každom prípade, prísaha obžalovaného *de veritate dicenda* bola v kánonickom trestnom procese výslovne zrušená Rímskou synodou z roku 1725, ktorá deklarovala všetky vyšetrovacie i procesné úkony vedené za jej použitia ako nulitné.⁵⁷ Pokiaľ ide o prísahu svedkov, ako sme už spomenuli, židovské právo jej vykonaním platnosť svedeckej výpovede nepodmieňovalo, čo v zásade akceptovali aj kresťanské autority.⁵⁸ Napriek tomu sa však počas histórie prísahy *de veritate dicenda* od svedkov neustále žiadali a napokon nadobudli charakter dôkazného prostriedku, bez ktorého nebolo možné vyhovieť rímsko-kánonickému štandardu plného dôkazu (*probatio plena*).⁵⁹

4. Kódexové právo

4.1 Kódex kánonického práva z roku 1917

O dôležitosti prísahy v kánonickom práve aj na prelome 19. a 20. storočia vypovedá jej vymedzenie v súlade s tradíciou v káno-

⁵⁶ Porov. ESMEIN, A.: *A History of Continental Criminal Procedure with Special Reference to France*. Boston : Little, Brown, and Company, 1913, s. 9–10.

⁵⁷ O spochybňovaní podstaty tohto inštitútu vypovedajú i niektoré ustanovenia partikulárneho kánonického práva, z ktorých možno spomenúť napríklad Vroclavskú synodu z roku 1248. Bližšie k tejto problematike pozri MORIARTY, E. J.: *Oaths in Ecclesiastical Courts: An Historical Synopsis and Commentary*. Washington : The Catholic University of America, 1937, s. 33. Pováčšine sa argumentovalo tým, že tento procesný prvok má základy v inkvizičnom procese proti heretikom, rozvinutým v roku 1215 už spomenutým Štvrtým lateránskym koncilom. Každé takéto konanie malo totiž začať vyzvaním obžalovaného k zloženiu prísahy *de veritate dicenda*. Ak váhal, mala mu byť položená otázka či považuje prísahu na súde za hriech. V prípade pozitívnej odpovede mal byť označený za jasného heretika. Porov. X 5,7,13,7. Tento prístup súvisel s v tom čase aktuálnou heretickou vieroukou katarov a valdencov, ktorí odmietali prísahy, považujúc ich za smrteľný hriech. Bližšie k tejto problematike pozri napríklad GIVEN, J. B.: *Inkvizície a stredoveká spoločnosť*. Neratovice : Verbum, 2008, s. 25 a PETERS, E.: *Heresy and Authority in Medieval Europe*. London : Scolar Press, 1980, s. 156–163. Tento inštitút nepriamo spochybnil aj Tomáš Akvinský († 1274), ktorý argumentoval, že i ten, kto podstupuje prísahu, nie je viazaný hovoriť len pravdu a môže zostať potichu. Pravdu nemohol skrývať len v prípade infamie alebo existencie jasného dôkazu viny a jasného vyzvania k priznaniu sa. Porov. Sum. theol. II, q. 69, a. 2.

⁵⁸ Zbytočnosť prísahy sa poväčšine zdôrazňovala všeobecným záväzkom židov hovoriť pravdu, a to na základe prísahy predkov v Sinajskej zmluve a kliatob s ňou spojených. Porov. SILVING, H.: *The Oath: I*. In *Yale Law Journal*. Vol. 68 (1959), No. 7, s. 134390.

⁵⁹ Porov. X 2,20,39 a 47. V rímsko-kánonickom procese totiž dominovali zásady *testis non iuratus non probat*, respektíve *testi non iurato non creditur*. Porov. X 2,20,51.

noch 1316 až 1321 prvého kodifikačného diela v dejinách Katolíckej cirkvi. To, že úprava tohto inštitútu je ustálená a, dá sa povedať, i nadčasová, je zrejme zo skutočnosti, že takmer identické znenie obsahujú i kánony platného Kódexu kánonického práva z roku 1983.⁶⁰ Pokiaľ ide o prvý Kódex, hneď prvý z uvedených kánonov vymedzil v § 1 prísahu ako vzyvanie Božieho mena za svedka pravdy, ktoré možno použiť len v pravde, rozvahe a spravodlivosti.⁶¹ Zatiaľ čo sľub sa tak robí priamo Bohu, prísaha je vzyvaním Jeho mena.⁶² Z toho vyplýva, že ak človek niečo potvrdzuje, malo by to byť pravdivé, a ak niečo sľubuje, mal by existovať aj úmysel to dodržať. Každá prísaha by sa mala zároveň skladať až po dôkladnom zvážení, teda po náležitej úvahe o jej užitočnosti alebo nevyhnutnosti.⁶³ Obdobne musí byť súladná so spravodlivosťou, keďže nespravodlivá prísaha nezaväzuje.⁶⁴ Okrem toho, tradične platí, že prísahu, ktorú vyžadujú alebo pripúšťajú kánony, nie je možné zložiť prostredníctvom zástupcu.⁶⁵ Aj za čias platnosti prvého Kódexu sa najčastejšie používali prísahy asertórne, teda afirmatívne alebo potvrdzujúce (*iusiuranda assertoria*), pri ktorých je Boh volaný za svedka vyhlásenia ohľadom minulého alebo prítomného faktu, a promisorne, čiže sľubové (*promissiones iuratae, vota iurata, pacta iurata*), keď sa Boh volá za svedka budúceho vykonania rozhodnutia, sľubu alebo dohody.⁶⁶ To, samozrejme, neznamená, že by zákonodarca nepredpo-

⁶⁰ Porov. cann. 1191–1198 CIC 1983.

⁶¹ *Iusiurandum, idest invocatio Nominis divini in testem veritatis, praestari nequit, nisi in veritate, in iudicio et in iustitia.* Can. 1316 § 1 CIC 1917. Porov. cann. 1199 § 1 CIC 1983 a 895 CCEO 1990. Slová „v pravde, rozvahe a spravodlivosti“ reflektujú Sväté Písmo (Jer 4,2) v interpretácii už spomenutého cirkevného Otca Hieronyma. Ten konkrétne konštatoval: *Simulque advertendum quod iusiurandum hos habeat comites, veritatem, iudicium atque iustitiam: si ista defuerint, nequaquam erit iuramentum, sed perjurium.* Com. Ier. 1,4.

⁶² Porov. cann. 1307–1315 CIC 1917; 1191–1198 CIC 1983 a 889–894 CCEO 1990.

⁶³ Porov. Sum. theol. II–II, q. 89, a. 8.

⁶⁴ Porov. AUGUSTINE, Ch.: *A Commentary on the New Code of Canon Law. Book VI. Administrative Law (Can. 1154–1551).* St. Louis – London : B. Herder Book, 1921, s. 310–311.

⁶⁵ *Iusiurandum quod canones exigunt vel admittunt, per procuratorem praestari valide nequit.* Can. 1317 § 2 CIC 1917. Porov. can. 1200 § 2 CIC 1983. Toto pravidlo sa týka nielen prísah požadovaných alebo pripustených cirkevnými zákonmi obsiahnutými v kódexovom práve, ale taktiež mimokódexovým právom. V zásade ale nie prísah, ktoré zákon nevyžaduje alebo nepripúšťa, ako je to napríklad v prípade prísahy ponúknutej jednotlivcom z vlastnej iniciatívy. Porov. BEAL, J. P./CORIDEN, J. A./GREEN, T. J. (eds.): *New Commentary on the Code of Canon Law.* New York : Paulist Press, 2000, s. 1420–1421. Staršie právo uvažovalo o možnosti sprostredkovania rady pri skladaní prísahy, čo prichádzalo do úvahy, ak to nezakazovalo samotné právo. Takéto konanie však za každých okolností predpokladalo osobitný mandát. Porov. SCHMALZGRUEBER, F.: *Ius ecclesiasticum. Vol. II.* Rome : Ex typographia reverendae Camerae Apostolicae, 1844, s. 279–280.

⁶⁶ Ako príklad na prvú z nich možno spomenúť prísahu o vypovedaní pravdy (*de veritate dicenda*) ohľadom konkrétnych udalostí, skladanú pred svedčením v procese. Druhú sa skladá napríklad pri potrebe zachovania tajomstva, preberaní úradu a sľube o jeho poctivom vykonávaní, ale

kladal aj existenciu ďalších historicky osvedčených prísah, na čo poukážeme neskôr. Pri oboch prísahách sa musí vzývať Boh ako svedok a úmysel prisahajúceho musí korešpondovať so slovami použitými pri vzývaní. Pokiaľ ide o úmysel, použitá formula alebo podmienky sľubu je nevyhnutné posudzovať vždy podľa obyčajovej interpretácie.⁶⁷

Podľa § 1 kánonu 1317, ten, kto slobodne prisahá, že niečo vykoná je osobitným záväzkom nábožnosti viazaný splniť to, čo potvrdil prisahou. Celkom prirodzene, ak je pri promisornej prisaha volaný Boh za slávnostného svedka úmyslu zachovať to, čo sa sľubuje, a ako garant a ručiteľ jeho vykonania, zlyhanie by bolo hanbou a urážkou Jeho dôstojnosti a pravdivosti a nieslo by so sebou hriech proti náboženstvu, a to buď smrteľný alebo ľahký, v závislosti od závažnosti kauzy.⁶⁸ § 2 potom hovoril o prisaha vynútenej násilím alebo ťažkým strachom, ktorá bola predmetom rozsiahlej historickej právnickej kontroverzie.⁶⁹ Prvý Kódex postupoval v súlade s doktrínou obsiahnutou v zbierke Dekretálií Gregora IX. (*Liber extra*, r. 1234), podľa ktorej zostávala takáto prisaha v platnosti, pretože ak by človek nebol viazaný zachovať to, čo sľúbil pod prisahou, sám Boh by bol považovaný za falošného svedka.⁷⁰ Aj za týchto okolností však nemá ten, kto nespravodlivo žiada splnenie prísahy po prisahajúcom, spravodlivý nárok na sľúbenú vec.

taktiež po svedeckej výpovedi, keď sa dodatočne potvrdzuje jej pravdivosť (*de veritate dicta*). Porov. cann. 1744 CIC 1917; 1532 CIC 1983 a 1213 CCEO 1990. Porov. MARZOA, Á./MIRAS, J./RODRÍGUEZ-OCAÑA, R./CAPARROS, E.: *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law. Vol. III/2*. Montreal : Wilson & Lafleur, 2004, s. 1756 a MORIARTY, E. J.: *Oaths in Ecclesiastical Courts: An Historical Synopsis and Commentary*. Washington : The Catholic University of America, 1937, s. 3.

⁶⁷ Božské meno je nevyhnutné spojiť so slovom v imperatívne alebo ho použiť konjunktívnej či optatívnej forme, keďže indikatívna by mohla mať ten istý zmysel ako samotná formula. Porov. AUGUSTINE, Ch.: *A Commentary on the New Code of Canon Law. Book VI. Administrative Law (Can. 1154–1551)*. St. Louis – London : B. Herder Book, 1921, s. 311. Z hľadiska vnútorného fóra je nevyhnutná existencia *intentio se obligandi*, v inom prípade by išlo o fiktívnu prisahu, s ktorou sa spájajú predovšetkým morálne následky. Pre jej vyjadrenie vo vonkajšom fóre nie je dôležité použitie špecifickej formuly, ale slová musia náležitým a jednoznačným spôsobom smerovať k skutočnému vzývaniu Boha, ako napríklad „prisahám pri Bohu“, „nech mi je Boh svedkom“, „prisahám pri nebesách nad mnou“ a pod. Vo všeobecnosti teda nie je predpísaná žiadna presná štylizácia a použiť možno akúkoľvek vhodnú formulu, za predpokladu, že sa vzýva Boh. Porov. BEAL, J. P./CORIDEN, J. A./GREEN, T. J. (eds.): *New Commentary on the Code of Canon Law*. New York : Paulist Press, 2000, s. 1420.

⁶⁸ Porov. C. 22, q. 2, c. 1; X 2,24,8–9, 17 a 28 a Syl. er. 64. Prisahu nemožno, pochopiteľne, previesť na nikoho iného, a to ani v rámci univerzálnej sukcesie, keďže dedič nie je viazaný splnením prísahy *de cuius*. Porov. MARZOA, Á./MIRAS, J./RODRÍGUEZ-OCAÑA, R./CAPARROS, E.: *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law. Vol. III/2*. Montreal : Wilson & Lafleur, 2004, s. 1758.

⁶⁹ Porov. Sum. theol. II–II, q. 89, a. 7, a. 2.

⁷⁰ Porov. X 2,24,8 a 15. Bližšie k tejto problematike pozri KUTTNER, S.: *Kanonistische Schuldlehre von Gratian bis auf die Dekretalen Gregors IX*. Città del Vaticano : Biblioteca Apostolica Vaticana, 1934, s. 314n.

Z toho dôvodu majú cirkevné authority moc oslobodiť prisahajúceho od takýchto záväzkov. Kánonisti zároveň konštatujú, že ak by bol predmet prísahy už odovzdaný, je možné ho súdnou cestou žiadať späť alebo kauzu riešiť prostredníctvom kompenzácie.⁷¹ V poslednom paragrafe tohto kánonu sa hovorilo o prísaha vykonanej síce bez násilia a podvodu, ale ktorou sa niekto zrieka súkromného dobra alebo výhody priznanej zákonom. Zákonodarca konštatoval, že je potrebné ju zachovať s jedinou výnimkou, spočívajúcou v ujme na večnej spáse. Aj táto normatívna veta má základ v stredovekom kánonickom práve, keď pápeži deklarovali, že ak nie je prísaha na ujmu spáse človeka, je potrebné ju splniť.⁷²

Pokiaľ ide o charakter záväzku, promisiórna prísaha nasledovala podľa kánonu 1318 § 1 povahu a podmienky úkonu, ku ktorému je pripojená.⁷³ Pod úkonom možno mať na mysli zmluvu, stipuláciu či dohodu,

⁷¹ Porov. AUGUSTINE, Ch.: *A Commentary on the New Code of Canon Law. Book VI. Administrative Law (Can. 1154–1551)*. St. Louis – London : B. Herder Book, 1921, s. 312–313.

⁷² Na ilustráciu možno uviesť, že napríklad i platenie úrokov, ináč zásadne zakázané, bolo dovolené v prípade urobenia sľubu pod prísahou. Keďže táto výnimka bola často úžerníkmi zneužívaná, i v prípade zaplatenia ich bolo možné žiadať súdnou cestou späť. Porov. X 2,24,6. Viaceré authority totiž odporúčali, aby ich dlžníci zaplatili, keďže prisahali pri Bohu (*ut satisficiat Deo de iuramento*), a až potom ich vymáhali prostredníctvom súdneho procesu späť. Súdne akty však bežne hovoria aj o tom, že niektorí poškodení pred súdom tvrdili, že čosi navyše zaplatili veriteľovi len kvôli tomu, aby ho potešili, prípadne išlo z ich strany o slobodný dar (*donatio liberalis*). I za týchto okolností sa osobitne skúmala *intentio*, v tomto prípade dlžníka. Bližšie k tejto problematike pozri HELMHOLZ, R. H.: *The Oxford History of the Laws of England. Vol. 1. The Canon Law and Ecclesiastical Jurisdiction from 597 to the 1640s*. Oxford : Oxford University Press, 2004, s. 378–379. Prísaha mala mať totiž aj za týchto okolností prednosť, a to i napriek tomu, že plnenie z nej nebolo súdne vymáhateľné. Bližšie k tejto problematike pozri LORENC, J. A.: *John of Freiburg and the Usury Prohibition in the Late Middle Ages: A Study in the Popularization of Medieval Canon Law*. Doctoral dissertation. Toronto : University of Toronto, 2013, s. 103. Veritelia si, okrem toho, nechávali často od dlžníkov odprisahať aj to, že v prípade nevyhnutnosti reštitúcie po prehranom procese odmietnu prijať náhradu za zaplatené úroky. Reakcia Cirkvi bola taká, že nespravodlivo získané peniaze, či materiálne statky sa mali i tak vymôcť a rozdať chudobným. Bližšie k tejto problematike pozri BALDWIN, J. W.: *The Medieval Theories of the Just Price: Romanists, Canonists, and Theologians in the Twelfth and Thirteenth Centuries*. In *Transactions of the American Philosophical Society. New Series*. Vol. 49 (1959), No. 4, s. 52. Komplexne som sa touto problematikou zaoberal v štúdiách VLADÁR, V.: *Usura v stredovekom kánonickom práve*. In HIŠEMOVÁ, T./KMECOVÁ, D. (eds.): *Pôžička či úžera? Nútený výkon rozhodnutia – rímskoprávne základy a problémy aplikačnej praxe*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2018, s. 126–147 a VLADÁR, V.: *Vymáhanie kánonickoprávneho zákazu úrokov v stredoveku a ranom novoveku*. In *Studia theologica*. Vol. 21 (2019), č. 2, s. 43–74.

⁷³ Aj keď prísaha posilňuje sľub tým, že z neho robí náboženský záväzok, ten nemožno dodatočne meniť. Napríklad, ak by bohatá žena prisahala, že daruje diecéze značnú sumu peňazí na stavbu svätostánku, ale biskup by chcel peniaze použiť na iný účel, nebola by za týchto okolností povinná svoj sľub splniť, keďže bol podmienený. Porov. BEAL, J. P./CORIDEN, J. A./GREEN, T. J. (eds.): *New Commentary on the Code of Canon Law*. New York : Paulist Press, 2000, s. 1421.

príčom záväzok vyplývajúci z prísahy nemožno, celkom prirodzene, rozšíriť nad predmetný úkon, respektíve sľub samotný.⁷⁴ § 2 potom deklaroval, že prísaha nemá žiadne účinky v prípade jej pripojenia k úkonu implikujúcemu ujmu tretej osobe, verejnému dobru alebo večnej spáse.⁷⁵ Kánon 1319 vypočítal spôsoby zániku záväzku vzniknutého promisornou prísahou, uvádzajúc v prvom rade možnosť jeho odpustenia tým, v prospech koho bol urobený. Druhá alternatíva spočíva v podstatnej zmene predmetu prísahy alebo ak sa ten po zmene okolností stane zlým alebo bezvýznamným, respektíve prekážkou k získaniu väčšieho dobra (*maius bonum*).⁷⁶ Po tretie môže ísť o odpadnutie dôvodu prísahy alebo ak jej dôvod prestal existovať a po štvrté zneplatnenie, dišpenz alebo zámenu, o ktorých pojednáva nasledujúci kánon. Ten priznáva autoritám disponujúcim mocou anulovať, dišpenzovať alebo nahrádzať sľuby tú istú moc aj pri promisorných prísahách.⁷⁷ Jedinou výnimkou je, ak by sa s dišpenzom spájala ujma tretej strane, ktorá by odmietala odpustiť záväzok. Za týchto okolností dišpenzuje výlučne Apoštolská stolica, ktorá k tomu môže pristúpiť len ak si to žiada nevyhnutnosť alebo prospech Cirkvi (*propter necessitatem aut utilitatem Ecclesiae*).⁷⁸ Posledný z kánonov priamo pojednávajúcich o prísaha ustanovuje, že každú treba interpretovať striktné, a to v zásade podľa úmyslu prisahajúceho.⁷⁹ Záväzok z prísahy tak nemôže byť rozšírený nad tento úmysel,

⁷⁴ Porov. X 2,24,25.

⁷⁵ Komentáre poväčšine uvádzajú ako príklad zaviazanie sa sudcu k nestíhaniu zločincov, respektíve zloženie civilnej prísahy zakázanej vyššou autoritou klerikom a pod. Porov. X 2,14,12 a 21; 2,2,12 a AUGUSTINE, Ch.: *A Commentary on the New Code of Canon Law. Book VI. Administrative Law (Can. 1154–1551)*. St. Louis – London : B. Herder Book, 1921, s. 314.

⁷⁶ Ako príklad možno v tejto súvislosti spomenúť zánik záväzku oženiť sa s dievčaťom, ktorému sa síce sľúbilo pod prísahou manželstvo, ale nastali zmeny v jej fyzickom zdraví, spoločenskom statuse alebo panenstve a pod. Zmena môže ovplyvniť taktiež prisahajúceho, ktorému by napríklad hrozilo nebezpečenstvo smrti, infamie alebo strata veľkého dobra. Od nikoho totiž nemožno očakávať úmysel zaviazat' sa pod prísahou k niečomu, čo by ho mohlo viesť do vážnych nepríjemností. Porov. VERMEERSCH, A./CREUSEN, I.: *Epitome iuris canonici. Tom. II. Paris – Bruxelles* : H. Dessain, 1954, s. 459.

⁷⁷ Celkom prirodzene, dišpenz od asertórnej prísahy neprichádza do úvahy, keďže ide o záležitosť, ktorá odkazuje na minulosť alebo prítomnosť, vstúpila do domény nevyhnutnosti, a preto je nutne nezmeniteľná. Porov. Sum. theol. II–II, q. 89, a. 9. Bližšie k tejto problematike pozri MARZOA, Á./MIRAS, J./RODRÍGUEZ-OCAÑA, R./CAPARROS, E.: *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law. Vol. III/2*. Montreal : Wilson & Lafleur, 2004, s. 1766.

⁷⁸ Ako príklad dišpenzu v záujme verejného dobra možnosť uviesť zbavenie nedospelého dieťaťa prísahného sľubu oženiť sa s určitou osobou, a to aj napriek prípadnému odporu rodičov. Porov. C. 22, q. 4, c. 15 a C. 22, q. 5, c. 15.

⁷⁹ Porov. cann. 1321 CIC 1917 a 1204 CIC 1983. V súlade s kánonickou tradíciou sa striktná interpretácia používa pri aktoch, normách a podmienkach spojených s dobrovoľnou i autoritatívnou reštrikciou právnej sféry jednotlivca. Porov. cann. 19, 49–50 a 85 CIC 1917; 18, 36 a 92 CIC 1983 a 1500, 1512 §§ 1–2 a 4 CCEO 1990. Predmetný princíp možno

keďže ten zostáva jeho hlavnou mierou. V prípade podvodu zo strany prisahajúceho sa však v záujme ochrany dobromyseľnosti uprednostňuje úmysel toho, komu sa prisahá.⁸⁰

Z hľadiska jej aplikačného charakteru možno konštatovať, že právo Kódexu kánonického práva z roku 1917 ukladalo svedkom povinnú súdnu prisahu *de veritate dicenda* (*iusiurandum testimoniale*) pri civilných žalobách.⁸¹ Výnimku obsiahla výlučne norma kánonu 1758, podľa ktorého nevhodných a podozrivých svedkov bolo možné vypočuť pod prisahou len na základe dekrétu sudcu deklarujúceho uvedené za prospešné (*quo id expedire declaretur*).⁸² V inom prípade mali takéto osoby zakázané svedčiť, pričom sudca ich musel vylúčiť *ex officio*.⁸³ Zároveň sa však zdôrazňovalo, že i keď svedok neskladá prisahu, sudca mu má pripomenúť vážnu povinnosť, ktorá ho viaže za každých okolností vypovedať len pravdu.⁸⁴ Popritom sa akceptovalo, že v trestných kauzách nemožno obžalovanému uložiť prisahu *de veritate dicenda*.⁸⁵ V ostatných prípadoch platilo, že ak svedok odmietne prisahať, sudca môže pristúpiť k uloženiu primeraného trestu vrátane potrestania podľa výšky škody, ktorá stranám vznikla v dôsledku jeho neposlušnosti.⁸⁶ I keď sa vypovedanie pod prisahou zo strany svedka kvalifikovalo v rozmere povinnosti, spomenutá argumentácia Tomáša Akvinského sa prejavovala v uznávaní tzv. privilégia ticha, keďže ten musel odpovedať len na otázky mu kladené.⁸⁷ Pri súkromných sporoch sa pritom povinné zloženie súdnej prisahy od svedkov v zásade nevyžadovalo,

vyjadriť právnou premisou *benignius interpretari volentes*. Porov. X 2,24–25. Bližšie k tejto problematike pozri HRDINA, A.: *Prameny ke štúdiu kánonického práva*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, s. 63–69; FILO, V.: *Kánonické právo. Úvod a prvá kniha*. Bratislava : Rímskokatolícka bohoslovecká fakulta UK, 1997, s. 158–167 a KINCL, J.: *Dicta et regulae iuris aneb právnické mudrosloví latinské*. Praha : Karolinum, 1990.

⁸⁰ Porov. X 2,24–25 a 35.

⁸¹ *Testis, antequam testimonium edat, iusiurandum praestare debet de tota ac sola veritate dicenda, salvo praescripto can. 1758*. Can. 1767 § 1 CIC 1917. Porov. cann. 1562 § 2 CIC 1983 a 1243 § 1 CCEO 1990.

⁸² Okrem toho, i v prípade vykonania prisahy *de veritate dicenda*, mohol sudca takýchto svedkov na základe rozumného úsudku po skončení výsluchu prinútiť k asertornej prisaha o pravdivosti výpovede, a to či už ohľadom všetkých bodov svedectva, alebo len niektorých. Porov. can. 1768 CIC 1917. Zatiaľ čo teda prvá prisaha bola obligatórna, uloženie tej druhej prichádzalo do úvahy len na základe *discretio* sudcu. Samotná prax však dosvedčuje, že v praxi sa poväčšine používali obe zároveň. Porov. ROBERTI, F.: *De processibus*. Roma : Augusta Taurionorum, 1943, s. 54–56.

⁸³ Porov. cann. 1757 § 1 a 1764 § 1 CIC 1917; 1550 § 1 CIC 1983 a 1231 § 1 CCEO 1990. Inou možnosťou bolo potom odmietnutie osoby svedka (*reprobatio personae testis*) zo strany žalovaného. Porov. cann. 1764 § 2 CIC 1917; 1555 CIC 1983 a 1236 CCEO 1990.

⁸⁴ Porov. cann. 1767 § 4 CIC 1917; 1562 § 1 CIC 1983 a 1243 § 1 CCEO 1990.

⁸⁵ Porov. cann. 1744 CIC 1917; 1532 CIC 1983 a 1213 CCEO 1990.

⁸⁶ Porov. can. 1766 § 2 CIC 1917.

⁸⁷ Porov. SILVING, H.: *The Oath: I*. In *Yale Law Journal*. Vol. 68 (1959), No. 7, s. 1348.

a to za predpokladu, že s tým obe strany súhlasili.⁸⁸ Pokiaľ išlo o prísahu strán, tie mali pod ňou svedčiť len vtedy, ak kauza nejakým spôsobom súvisela s verejným dobrom, respektíve ak to sudca považoval za vhodné na základe svojej rozvážnosti (*pro sua prudentia*).⁸⁹

Ako je zrejmé, v prvom Kódexe kánonického práva mala prísaha charakter moderného inštitútu napomáhajúceho pri hľadaní pravdy. Pokiaľ išlo o účinky jej odmietnutia svedkom, úkon sa nesankcionoval neplatnosťou, na druhej strane sa však nerovnal svedectvu pod prísahou, čo vo viacerých ohľadoch evokuje historické ponímanie tohto inštitútu v zmysle ordálie.⁹⁰ V tejto súvislosti možno argumentovať dikciou kánonu 1791, ktorý v § 2 konštatoval, že dôkaz sa považuje za dostačujúci, ak ho poskytli pred súdom pod prísahou dve alebo tri osoby, o ktorých nemožno pochybovať (*omni exceptione maiores*), zotrávajúce pevne vo svojich výpovediach. Je teda zrejmé, že k dosiahnutiu štandardu kánonickoprávneho dôkazu sa principiálne vyžadovala kumulatívne ich hodnovernosť, počet a napokon i prísaha.⁹¹ Takýmto spôsobom sa vlastne prísaha priznával charakter formálneho dôkazného prostriedku, čo bolo napokon prijímané takmer vo všetkých krajinách kontinentálneho právneho systému. Zatiaľ čo tak napríklad rímske právo v kogničnom procese predpokladalo rozhodovanie sudcu *ex sententia animi tui*, svedecká prísaha kánonického práva v skutočnosti kombinovala prvky právneho dôkazu s voľným hodnotením dôkazov súdom.⁹² Rímskoprávne náhľady však boli plne akceptované pri prísahách strán rozhodujúcich kauzu (*iusiuranda decisoria*), prípustných vtedy, keď sa strany dohodli na tom, že sa celý spor rozhodne práve týmto spôsobom.⁹³ Za tých okolností bolo možné so sudcovým dovoľením pristúpiť k jej zloženiu jednou zo strán, pričom týmto úkonom sa predmetná sporná otázka považovala za vyriešenú v súlade s prísahou

⁸⁸ Porov. can. 1767 § 3 CIC 1917.

⁸⁹ Porov. cann. 1744 CIC 1917; 1532 CIC 1983 a 1213 CCEO 1990.

⁹⁰ Porov. MORIARTY, E. J.: *Oaths in Ecclesiastical Courts: An Historical Synopsis and Commentary*. Washington : The Catholic University of America, 1937, s. 41.

⁹¹ Celkový právny vývoj možno v tomto smere ilustrovať skutočnosťou, že namiesto tradičného výrazu *probatio plena* sa v kódexovom texte použilo slovné spojenie *probatio sufficiens*, teda v zmysle „dôkazu dostatočného“. V origináli: *Si sub iuramenti fide duae vel tres personae, omni exceptione maiores, sibi firmiter cohaerentes, de aliqua re vel facto in iudicio testificentur de scientia propria, sufficiens probatio habetur; nisi in aliqua causa iudex ob maximam negotii gravitatem, vel ob indicia quae aliquod dubium de veritate rei assertae ingerunt, necessariam censeat pleniorum probationem*. Can. 1791 § 2 CIC 1917.

⁹² Porov. Cal. D. 22,5,3,2 a cann. 1791 a 1869 CIC 1917; 1573 a 1608 CIC 1983 a 1254 a 1291 CCEO 1990.

⁹³ Porov. can. 1834 CIC 1917.

formulou, rovnako ako keby nastalo súdne postúpenie alebo zmier.⁹⁴ Prvý Kódex poznal taktiež doplňujúcu prísahu (*iusiurandum suppletorium*), ktorej súdne nariadenie alebo dovoľenie prichádzalo do úvahy pri polovičnom dôkaze (*probatio semiplena*) a absencii dôkazných prostriedkov ďalších.⁹⁵

4.2 Kódex kánonického práva z roku 1983

Ako sme už uviedli, inštitút prísahy je v platnom Kódexe upravený takmer tými istými slovami, ako to bolo v Kódexe kánonického práva z roku 1917.⁹⁶ Najdôležitejšia zmena sa prejavila vo vypustení tretieho paragrafu kánonu 1317 prvého Kódexu a úprave druhého v zmysle ukončenia stáročia pertraktovanej otázky ohľadom platnosti prísahy zloženej pod násilím alebo v ťažkom strachu. Zatiaľ čo podľa Kódexu kánonického práva z roku 1917 bola totiž prísaha urobená *ex metu*, respektíve *grave extortu* platná a rozviazateľná jedine *superiore ecclesiastico*, platné právo nielenže pridalo ďalší dôvod v podobe podvodu, ale zároveň uznalo všetky takéto prísahy *ipso iure* za nulitné. Väčšina bádateľov sa pritom zhodne v závere, že zákonodarca tento prístup zvolil kvôli uprednostneniu slobody rozhodovania sa u osoby podstupujúcej

⁹⁴ Porov. can. 1836 § 2 CIC 1917. Takéto riešenie však prichádzalo do úvahy len v záležitostiach, pri ktorých sa pripúšťalo odstúpenie alebo zmier a zároveň nemali pre procesné strany veľký význam alebo cenu. Porov. can. 1835 CIC 1917. Predmetnú prísahu mohla potom strana, ktorá ju ponúka, odvolať (pokiaľ nebola zložená), pričom protistrana ju mohla prijať a zložiť alebo ju prípadne vrátiť odporcovi. Ak sa prísaha odmietla a nevrátila odporcovi, sudca mal zvážiť, či sa takéto konanie zakladalo na vážnych dôvodoch alebo o ňom možno uvažovať v kontexte priznania. Ak by sa prísaha vrátila odporcovi, ten ju musel zložiť, v inom prípade spor prehral. Celkom prirodzene, na vrátenie prísahy odporcovi bolo potrebné dodržať tie isté podmienky, ktoré sa vyžadovali na jej ponúknutie. Porov. can. 1836 §§ 1 a 3–5 CIC 1917. Bližšie k tejto problematike pozri AUGUSTINE, Ch.: *A Commentary on the New Code of Canon Law. Book VII. Ecclesiastical Procedure (Can. 1552–2194)*. St. Louis – London : B. Herder Book, 1921, s. 280–281.

⁹⁵ Porov. can. 1829 CIC 1917. Zákonodarca predpokladal použitie tejto prísahy najmä vtedy, ak nebolo možné iným spôsobom zistiť informácie ohľadom občianskeho alebo cirkevného statusu osôb. Sudca mal ale od nej upustiť predovšetkým v trestných kauzách a keď išlo o právo či vec vysokej hodnoty alebo skutočnosti veľkého významu, prípadne ak by sa právo, vec alebo fakt netýkali osoby, ktorej sa mala prísaha uložiť. Zároveň platila zásada, že prikázať sa mala strane disponujúcej úplnejšími dôkazmi. Porov. can. 1830 CIC 1917. Doplňujúcu prísahu, ktorá sa netýkala občianskeho alebo cirkevného statusu, mohla strana z oprávneného dôvodu odmietnuť alebo vrátiť druhej strane. Aj v tomto prípade mal sudca posúdiť, či je odmietnutie oprávnené alebo ho možno kvalifikovať v zmysle priznania. Každú doplňujúcu prísahu zloženú jednou zo strán mohla potom druhá strana kedykoľvek súdne napadnúť. Porov. can. 1831 CIC 1917. Na ilustráciu možno uviesť, že prvý Kódex poznal taktiež prísahu oceňovaciu (*iusiurandum aestimatorium*), používanú pri náhrade škody, ktorej výšku nebolo možné s istotou oceniť. Porov. can. 1832–1833 CIC 1917.

⁹⁶ Pokiaľ ide o platný Kódex kánonov východných cirkví, ten predmetný inštitút vymedzuje len v jednom kánone. Porov. can. 895 CCEO 1990.

júcej prísahu za takýchto nepriaznivých okolností. Radikálnosť novej úpravy spočíva najmä v udelení najprísnejšej sankcie, ktorú pozitívne právo môže, s výnimkou trestných záležitostí, použiť, teda nulity úkonu.⁹⁷ V kánonoch 1202, 4° a 1203, ktoré nahradili pôvodné normy obsiahnuté v kánonoch 1309, 4° a 1320, boli potom výrazy *irritatio* a *irritare* najskôr vypustené a potom nahradené slovom *suspendere*. Terminológia bola teda zmenená z možnosti zneplatnenia prísahy na miernejší účinok v podobe jej pozastavenia. Kým moc dišpenzovať od prísahy, ktorá je na ujmu odmietajúcim záväzok odpustiť, bola vyhradená v prvom Kódexe Apoštolskej stolici jedine za podmienky nevyhnutnosti alebo sledovania užitočnosti pre Cirkev, platný Kódex uvedené obmedzenie neobsiahol. Z toho možno dedukovať, že v súčasnosti prichádzajú do úvahy i dôvody súkromného charakteru.⁹⁸

Pokiaľ ide o procesnú aplikáciu tohto inštitútu, zákonodarca sa v platnom Kódexe na prvý pohľad snažil, zrejme s ohľadom na celkovú sekularizáciu spoločnosti, upustiť od inštitútov verejného fóra apelujúcich na svedomia jednotlivcov v kontexte záväzku nábožnosti.⁹⁹ S najväčšou pravdepodobnosťou mal pritom na zreteli predovšetkým potrebu procesného objasnenia skutkového stavu, ktorá by bez neveriacich, respektíve vlašných veriacich častokrát ani nebola možná, a taktiež vyhnutie sa obvineniam z uplatňovania právnych prostriedkov spájaných v minulosti s ordáliami.¹⁰⁰ Z toho dôvodu sa upustilo od povinnej súdnej prísahy svedkov *de veritate dicenda* pri civilných žalobách, pričom sudca je v § 1 kánonu 1562 vyzvaný len k tomu, aby im pripomenul vážnu povinnosť hovoriť celú pravdu a len pravdu.¹⁰¹ Uprednostnenie svedeckej výpovede bez prísahy nielenže opúšťa kánonickú tradíciu, ale zároveň poukazuje na prispôbovanie sa práva Katolíckej cirkvi

⁹⁷ Porov. MARZOA, Á./MIRAS, J./RODRÍGUEZ-OCAÑA, R./CAPARROS, E.: *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law. Vol. III/2*. Montreal : Wilson & Lafleur, 2004, s. 1759.

⁹⁸ Porov. cann. 1203 CIC 1983 a 1320 CIC 1917. Bližšie k tejto problematike pozri BEAL, J. P./CORIDEN, J. A./GREEN, T. J. (eds.): *New Commentary on the Code of Canon Law*. New York : Paulist Press, 2000, s. 1422.

⁹⁹ Relevantné procesné kánony Kódexu kánonov východných cirkví sú celkom totožné s platným kódexovým právom Latinskej cirkvi.

¹⁰⁰ Netreba zabúdať ani na nekatolíkov, ktorí bežne pred cirkevnými súdmi v zmysle protestantskej premisy *sola Scriptura* argumentujú zákazom prísah Svätým Písmom, čo mi potvrdil aj cirkevný sudca doc. JUDr. Stanislav Příbyl, Ph.D., Th.D., J.C.D., pôsobiaci na metropolitnom súde pražskej arcidiecézy.

¹⁰¹ Viaceré komentáre sa však zhodnú na nevyhnutnosti zachovania postupu automatického vyzvania svedka pred vypočúvaním k prísaha. Takéto konanie je zrejme nutné ospravedlniť obyčajovým partikulárnym právom. Spomenuté pripomenutie je však potrebné zachovať bez ohľadu na to, či k zloženiu prísahy dôjde alebo nie. Porov. BEAL, J. P./CORIDEN, J. A./GREEN, T. J. (eds.): *New Commentary on the Code of Canon Law*. New York : Paulist Press, 2000, s. 1685–1686.

svetskému zákonodarstvu, ktoré poväčšine pristúpilo k tomuto inštitútu obdobným spôsobom. Pokiaľ ide o práva rýdzo súkromnej povahy, zatiaľ čo prvý Kódex umožňoval pripustiť svedkov k vypovedaniu bez prísahy na základe dohody strán, platné právo takúto dohodu predpokladá *ipso iure*.¹⁰² Jedinou výnimkou tak naďalej zostáva povinné zloženie prísahy *de veritate dicenda* alebo asertórnej prísahy o vypovedanej pravde (*de veritate dicta*), ak kauza nejakým spôsobom súvisí s verejným dobrom.¹⁰³ Aj tu sa však pripúšťa, zrejme s ohľadom na vyššie uvedené dôvody, aby bol svedok v prípade jej odmietnutia k výpovedi pripustený.¹⁰⁴ Kánonická tradícia zostáva zachovaná aspoň v poslednej vete kánonu 1532, podľa ktorej sudca môže (*potest*) pristúpiť k uloženiu prísahy svedkom v iných prípadoch vtedy, ak to považuje za vhodné podľa svojej rozvážnosti (*pro sua prudentia*).¹⁰⁵

I v platnom kódexovom práve má prísaha charakter inštitútu v modernom zmysle a jej úlohou je na prvom mieste napomôcť pri hľadaní pravdy. S ohľadom na benevolentnosť súčasných noriem neprekvapuje, že jej nezloženie sa nespája so sankciou neplatnosti procesné-

¹⁰² Právna prax ale dokazuje, že sudcovia nechávajú svedkov skladať prísahu predovšetkým kvôli preukázaniu ich hodnovernosti. Komentáre taktiež zdôrazňujú, že sudca môže žiadať prísahu aj pri svedeckých výpovediach týkajúcich sa osobitne závažných záležitostí alebo v prípade nezrovnalostí v svedectve. Porov. MARZOA, Á./MIRAS, J./RODRÍGUEZ-OCAÑA, R.: *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law. Vol. VII/2*. Montreal : Wilson & Lafleur, 2004, s. 1285. Aj spomenutý Stanislav Příbyl mi uviedol, že štandardnou praxou cirkevných súdov je vyzvať k prísaha každého praktizujúceho katolíka, pričom ostatní majú zložiť miestoprisažné vyhlásenie vo forme sľubu na svoju česť *de veritate dicenda*, respektíve *de veritate dicta*.

¹⁰³ Aj z tohto pravidla sa však pripúšťa výnimka vymedzená slovami „ak by sa z vážneho dôvodu odporúčalo niečo iné“ (*nisi gravis causa aliud suadeat*). Predmetný kánon je výsledkom národných diskusií a rôznorodých kompromisov medzi členmi jednotlivých komisií počas rekodifikačných prác. Bližšie k tejto problematike pozri CORIDEN, J. A./GREEN, T. J./HEINTSCHEL, D. E. (eds.): *The Code of Canon Law: A Text and Commentary*. New York : Paulist Press, 1985, s. 978n. Komentáre sa zhodujú, že ak sudca plánuje nechať svedka podstúpiť po skončení výpovede asertórnú prísahu, je potrebné ho na to upozorniť ešte pred začatím výpovede. Porov. MARZOA, Á./MIRAS, J./RODRÍGUEZ-OCAÑA, R.: *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law. Vol. VII/2*. Montreal : Wilson & Lafleur, 2004, s. 1286. Typickým príkladom týkajúcim sa verejného dobra sú prípady manželskej nulity. Porov. can. 1691 CIC 1983.

¹⁰⁴ Uvedené ilustruje taktiež absencia platných kódexových noriem umožňujúcich odmietnutie prísahy sankcionovať. Jej zloženie, vynechanie alebo odmietnutie má do procesných aktov ale zaznačiť notár. Porov. cann. 1568 CIC 1983; 1779 CIC 1917 a 1249 CCEO 1990.

¹⁰⁵ Obdobne sa naďalej uznáva i princíp, podľa ktorého nemôže byť súdna prísaha prikázaná obžalovanému v trestnej kauze. Porov. cann. 1728 § 2 CIC 1983 a 1471 § 2 CCEO 1990. Nezodpovedanou otázkou zostáva, či by niečo také bolo možné pripustiť v prípade výslovného priania samotného obžalovaného. Bližšie k tejto problematike pozri BEAL, J. P./CORIDEN, J. A./GREEN, T. J. (eds.): *New Commentary on the Code of Canon Law*. New York : Paulist Press, 2000, s. 167254 a MARZOA, Á./MIRAS, J./RODRÍGUEZ-OCAÑA, R.: *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law. Vol. VII/2*. Montreal : Wilson & Lafleur, 2004, s. 1210–1211.

ho úkonu. Zatiaľ čo z prvého Kódexu bolo možné v kontexte potreby dosiahnutia *probatio sufficiens* jasne dedukovať, že prisážené svedectvo má oproti svedectvu bez prisahy vyššiu hodnotu, z platného Kódexu to nie je na prvý pohľad zrejmé. Ako sme už uviedli, zákonodarca sa týmto prístupom úspešne vyhol vznášaniu obvinení zo strany odbornej verejnosti z uplatňovania inštitútov pripomínajúcich ordálie. Z toho dôvodu na vyhovenie štandardu dostatočného dôkazu nestačí len splnenie požiadavky svedeckých výpovedí dvoch alebo troch hodnoverných osôb pod prisahou a prednosť dostáva princíp voľného hodnotenia dôkazov súdom. Platné kódexové právo preto pri hodnotení svedectiev požaduje, aby sudca bral na prvom mieste do úvahy stav a počestnosť osoby; potom to, či svedčí na základe vlastného poznania (najmä či ide o svedka *de visu et auditu*) alebo na základe svojej mienky, rozšírenej fámy alebo *de auditu ab aliis*; a napokon i to, či je svedok stály a zásadový a či eventuálne existujú aj ďalší svedkovia, respektíve prvky potvrdzujúce jeho hodnovernosť.¹⁰⁶ Je teda zrejmé, že na základe platného kódexového práva prichádza zohľadnenie zloženej svedeckej prisahy súdom do úvahy len nepriamo, keďže právo samotné ju k rozhodujúcim skutočnostiam, na rozdiel od staršej tradície, neradí.¹⁰⁷ Pokiaľ ide o prvokódexové prisahy strán rozhodujúcich kauzu, prípadne prisahy doplňujúce alebo oceňovacie, tie platný Kódex do svojho normatívneho textu nezahrnul vôbec.¹⁰⁸

¹⁰⁶ *In aestimandis testimoniis iudex, requisitis, si opus sit, testimonialibus litteris, consideret: 1° quae condicio sit personae, quaeve honestas; 2° utrum de scientia propria, praesertim de visu et auditu proprio testificetur, an de sua opinione, de fama, aut de auditu ab aliis; 3° utrum testis constans sit et firmiter sibi cohaereat, an varius, incertus vel vacillans; 4° utrum testimonii testes habeat, aliisve probationis elementis confirmetur necne.* Can. 1572 CIC 1983. Porov. cann. 1789 CIC 1917 a 1253 CCEO 1990.

¹⁰⁷ V novom práve tak prisaha definitívne stratila charakter formálneho dôkazu. Porov. BEAL, J. P./CORIDEN, J. A./GREEN, T. J. (eds.): *New Commentary on the Code of Canon Law*. New York : Paulist Press, 2000, s. 1672 a 1690–1691. V súlade s tradíciou sa však naďalej zdôrazňuje, že výpoveď jedného svedka nemôže mať úplnú hodnovernosť, s výnimkou, ak by išlo o kvalifikovaného svedka vypovedajúceho o veciach súvisiacich s úradom, ktorý zastáva, prípadne ak táto možnosť neprichádza do úvahy na základe okolností kauzy alebo osoby svedka. Porov. cann. 1573 CIC 1983; 1791 § 1 CIC 1917 a 1254 CCEO 1990.

¹⁰⁸ Zhrnúc, platné kódexové právo požaduje okrem svedkov prisahu (*de munere rite et fideliter adimplendo*) od osôb ustanovujúcich súdny tribunál alebo s ním spolupracujúcich (can. 1454); *ad secretum servandum* od sudcov, pomocníkov tribunálu a v prípade sudcovskej iniciatívy i od svedkov, znalcov, strán a ich advokátov či zástupcov (can. 1455); od správcov cirkevných majetkov (can. 1282); od krstenca (can. 876); birmovanca (can. 894); nupturientov pri uzavieraní manželstva *periculo mortis* (can. 1068); od biskupov pri ujímaní sa kánonickej držby úradu (can. 380); od osôb uvedených v kánone 833, skladajúcich spolu s biskupmi prisahu vernosti Apoštolskej stolici podľa osobitnej formuly (*Professio fidei et iusiurandum fidelitatis in suscipiendo officio nomine Ecclesiae exercendo*). In AAS 81 [1989], s. 104n). Mimokódexové právo navyše žiada zloženie prisahy (*de officio rite ac fideliter implendo, atque de secreto servando*) od audítorov Rímskej roty (NSRR 42); od osôb zainteresovaných

Záver

Ako vyplýva z predchádzajúceho výkladu, prísaha dovolávajúca sa v akejkolvek forme Božskej autority, či už v rozmere jeho vzývania v pozícii strany sporu, respektíve svedka či garanta prísahy, sa vo Svätom Písme spájala s kľatbou, respektíve sebakrekatívou.¹⁰⁹ Rovnakým spôsobom možno charakterizovať tento inštitút aj v kánonickom práve, bez ohľadu na to, či ide o právo historické alebo platné.¹¹⁰ Práve toto koncepčné východisko zabezpečilo prisahajúcemu na jednej strane vnútorný motív pre splnenie toho, čo bolo predmetom prísahy, a zároveň výnimočnú pozíciu tohto inštitútu v právnej histórii. Ako bolo zrejmé, spočiatku sa zvažovalo, či je ňou sudca pri rozhodovaní bezvýhradne viazaný, bez toho, aby posúdil jej hodnotu, respektíve zhodu s objektívnou pravdou, čo bolo v prirodzenom protiklade s princípom voľného hodnotenia dôkazov. Uvedené našlo svoju reflexiu nielen v kánonickom práve, ale taktiež v sekulárnom práve stredovekom i novovekom, moderné občianske právo nevynímajúc.¹¹¹ Aj napriek prezentovanému opaku, najnovšie výskumy, a to najmä zo strany kánonistov, dokazujú, že i keď prijatie prísahy v rozmere dôkazného prostriedku zabezpečujúceho za splnenia ďalších podmienok plný kánonickoprávny dôkaz (*probatio plena*) v stredovekom inkvizičnom procese sčasti predmetný princíp ohrozilo, nikdy ho nenarušilo definitívnym spôsobom. Sudca tak mal vždy v zásade možnosť rozhodnúť sa podľa svojho najlepšieho vedomia a svedomia tak, aby vyhovel pravde, na základe čoho vždy priamo či nepriamo posudzoval váhu tej-ktorej prísahy ako dôkazného prostriedku. K ponímaniu tohto inštitútu na spôsob ordálie sa pritom uchýľoval len vtedy, ak nebolo možné kauzu rozhodnúť inak, presúvajúc v konečnom dôsledku zodpovednosť na svedkov či procesnú stranu.¹¹²

Pokiaľ ide o vymedzenie a aplikovanie prísahy v rozmere ordálie, je zrejmé, že tento prístup volili už starozákonné autority. Tie ju síce

v procesoch beatifikačných a kanonizačných káz a dišpenzov od kňazského celibátu či *super rato* (Normae procedurales de dispensatione a sacerdotali coelibatu 5. In AAS 72 [1980], s. 1136–1137 a Litterae circulares de processu super matrimonio rato et non consummato 11. In Com. 22 [1988], s. 81) a osobitne tiež od personálu Rímskej kúrie skladajúceho prísahu vernosti a zachovávanía tajomstva úradu (RGCR 18 § 2).

¹⁰⁹ Porov. HIRZEL, R.: *Der Eid: Ein Beitrag zu seiner Geschichte*. Leipzig : B. G. Teubner, 1902, s. 13927.

¹¹⁰ Porov. MARZOA, Á./MIRAS, J./RODRÍGUEZ-OCAÑA, R./CAPARROS, E.: *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law. III/2*. Montreal : Wilson & Lafleur, 2004, s. 1754.

¹¹¹ Porov. SILVING, H.: The Oath: I. In *Yale Law Journal*. Vol. 68 (1959), No. 7, s. 1339–1340.

¹¹² Bližšie som sa touto problematikou zaoberal VLADÁR, V.: Prísaha ako dôkaz v stredovekom inkvizičnom procese. In *Acta Iuridica Olomucensia*. Vol. 14 (2019), No. 3, s. 28n.

na prvom mieste ponímali ako sebapekliatie, avšak na druhej strane stanovovali za krivoprísazníctvo prísne tresty.¹¹³ Podobné východiská volilo aj rímske a grécke právo, ktoré tento inštitút poňalo v zmysle *sacramentum*, teda stávky uzavretej medzi procesnými stranami povolávajúcimi k rozhodnutiu bohov. Na rozdiel od Starého Zákona, sa ale nedodržanie prísahy v starovekom Grécku, respektíve Ríme v zmysle zásady *deorum iniuriae, diis curae* principiálne netrestalo.¹¹⁴ Starozákonný prístup volili ešte dôslednejšie autority germánskeho práva, ktoré tento inštitút obdobne akceptovali v prvom rade vo forme sebapekliatia, avšak zároveň prísne trestali krivoprísazníctvo.¹¹⁵ Čo sa týka kánonického práva, aj keď delikt krivej prísahy od začiatku poznalo a sankcionovalo, z hľadiska celkového vývoja tohto inštitútu ako procesného prostriedku možno hovoriť o determinujúcich rímskoprávných vplyvoch.¹¹⁶ Už len v samotnom vyjadrení spôsobov hodnotenia dôkazov súdom v platnom práve (rozhodovanie *ex sententia animi tui*) možno napokon nájsť rímskoprávny princíp, ktorý dominoval v kogničnom procese predstavujúcom poslednú fázu vývoja procesného práva. V tomto ohľade tak možno prenesene hovoriť o zavŕšení kánonickoprávneho vývoja a jeho definitívnom prispôbení sa v rozmere tradičnej premisy *Ecclesia vivit iure Romano* vývoju rímskoprávnemu.¹¹⁷ Tendencie vnímať prísahu ako formálny dôkazný prostriedok ale možno nájsť aj v práve platnom. Uvedené možno demonštrovať tým, že aj keď sa dnes neprijímajú klasické princípy kánonického práva *testis iuratus non probat*, respektíve *testi non iurato non creditur*, ak sa má jej odmietnutie notárom zaznačiť do procesných aktov, je zrejmé, že táto skutočnosť nejaký vplyv na sudcovské hodnotenie dôkazov i samotné rozhodovanie v merite vecí mať musí.

Ako sme už naznačili, typ prísahy vo forme ordálie, teda v zmysle súdom bezvýhradne akceptovaného dôkazného prostriedku, ktorý bol v teoretickej rovine rozvinutý v historickom kánonickom práve, našiel svoju reflexiu aj v historickom či platnom sekulárnom (najmä občianskom) práve. Tieto náhľady založené na doktríne formálneho dôkazu sa v modernej legislatíve prejavili napríklad v požiadavke nemožnosti vynesenia rozsudku na základe neprísazného svedectva, ak by si sudca bez zákonného dôvodu predmetnú prísahu od svedka nevyžiadal. Vo viacerých krajinách zároveň sudca nemohol dovoliť svedkovi nepri-

¹¹³ Porov. Lv 24,11–16.

¹¹⁴ Porov. Tac., Ann. 1,73.

¹¹⁵ Porov. SILVING, H.: The Oath: I. In *Yale Law Journal*. Vol. 68 (1959), No. 7, s. 1384–1385.

¹¹⁶ Porov. cann. 1743 § 3; 1755 § 3 a 1794 CIC 1917; 1368 CIC 1983 a 1444 CCEO 1990.

¹¹⁷ Porov. MORIARTY, E. J.: *Oaths in Ecclesiastical Courts: An Historical Synopsis and Commentary*. Washington : The Catholic University of America, 1937, s. IX.

sahať, hoci by sa dalo veriť i jeho neprísaznému svedectvu.¹¹⁸ I keď teda viacerí bádatelia konštatovali, že hlavným činiteľom sprostredkujúcim tieto vplyvy boli starozákonné authority, biblický dôkaz sa v skutočnosti získaval prostredníctvom svedectva, nie prísahy. Reálne prepojenie oboch inštitútov a nastavenie ich vzťahov reálne zabezpečil až rímsko-kánonický proces. Rovnako možno zmýšľať aj o rozhodujúcej prísahe strany občianskoprávneho sporu, ktorá sa do právnych systémov jednotlivých krajín obdobne dostala prostredníctvom noriem kánonického procesného práva.¹¹⁹ V nadväznosti na uvedené vplyvy a s ohľadom na celkové koncepčné vymedzenie tohto inštitútu si možno na záver položiť otázku, z akého dôvodu vlastne zostáva súčasťou moderných sekulárnych právnych systémov aj dnes?¹²⁰ Ved' už osvietenici kánonickoprávnej prísahe *de veritate dicenda* používanej v inkvizičnom procese vyčítali, že predstavuje duchovnú tortúru, keďže prirodzenosť implantovala do človeka inštinkt sebazáchovy, ktorý ho vedie k snahe vyhnúť sa trestu a tak aj ku krivoprisažníctvu.¹²¹ Ak ale absenteje strach z Boha, čo potom človeka núti k pravdovravnosti? Nie je to potom práve inštinkt sebazáchovy, respektíve utilitarita, ktoré zostávajú jedinými a rozhodujúcimi činiteľmi?

Použitá literatúra

Pramene, preklady prameňov a komentáre

1. AUGUSTINE, Ch.: *A Commentary on the New Code of Canon Law. Book VI. Administrative Law (Can. 1154–1551)*. St. Louis – London : B. Herder Book, 1921.
2. AUGUSTINE, Ch.: *A Commentary on the New Code of Canon Law. Book VII. Ecclesiastical Procedure (Can. 1552–2194)*. St. Louis – London : B. Herder Book, 1921.
3. BEAL, J. P./CORIDEN, J. A./GREEN, T. J. (eds.): *New Commentary on the Code of Canon Law*. New York : Paulist Press, 2000.
4. Codex iuris canonici – Kódex kánonického práva. Latinsko-slovenské vydanie. Bratislava: Spolok sv. Vojtecha, 1996.

¹¹⁸ Bližšie k tejto problematike pozri LÖWENTHAL, E.: *Der Gerichtseid*. Frankfurt : Selbstverlag, 1929, s. 21.

¹¹⁹ Takto možno zmýšľať najmä o francúzskom a talianskom práve. Bližšie k tejto problematike pozri SILVING, H.: The Oath: I. In *Yale Law Journal*. Vol. 68 (1959), No. 7, s. 1338.

¹²⁰ Porov. napríklad § 265 Zákona č. 301/2005 Z. z. (Trestný poriadok) v platnom znení.

¹²¹ Porov. PFENNINGER, H.: Die Wahrheitspflicht des Beschuldigten im schweizerischen Strafverfahren. In BADER, K. (ed.): *Probleme des schweizerischen Strafprozessrechts*. Zürich : Schulthess, 1966, s. 116–120.

5. CORIDEN, J. A./GREEN, T. J./HEINTSCHEL, D. E. (eds.): *The Code of Canon Law: A Text and Commentary*. New York : Paulist Press, 1985.
6. Corpus iuris canonici. Editio Lipsiensis secunda post Aemilii Ludouici Richteri curas ad librorum manu scriptorum et editionis Romanae fidem recognouit et adnotatione critica instruxit Aemilius Fridberg. Pars prior. Decretum Magistri Gratiani. Liepzig: Tauchnitz, 1879–1881.
7. Corpus iuris canonici. Editio Lipsiensis secunda post Aemilii Ludouici Richteri curas ad librorum manu scriptorum et editionis Romanae fidem recognouit et adnotatione critica instruxit Aemilius Fridberg. Pars secunda. Decretalium Collectiones. Liepzig: Tauchnitz, 1879–1881.
8. HRDINA, A.: *Prameny ke studiu kanonického práva*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007.
9. MARZOA, Á./MIRAS, J./RODRÍGUEZ-OCAÑA, R./CAPARROS, E.: *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law. Vol. III/2*. Montreal : Wilson & Lafleur, 2004.
10. MARZOA, Á./MIRAS, J./RODRÍGUEZ-OCAÑA, R.: *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law. Vol. VI/2*. Montreal : Wilson & Lafleur, 2004.
11. Sväté Písmo. Jeruzalemská Biblia. Trnava : Dobrá kniha, 2017.

Literatúra

1. BALDWIN, J. W.: The Medieval Theories of the Just Price: Romanists, Canonists, and Theologians in the Twelfth and Thirteenth Centuries. In *Transactions of the American Philosophical Society. New Series*. Vol. 49 (1959), No. 4, s. 1–92.
2. BALDWIN, J. W.: The Intellectual Preparation for the Canon of 1215 against Ordeals. In *Speculum*. Vol. 36 (1961), s. 613–636.
3. BARLETT, R.: *Trial by Fire and Water: The Medieval Judicial Ordeal*. Oxford : Clarendon Press, 1986.
4. BIONDI, B.: *Il giuramento decisorio nel processo civile romano*. Roma : L'Erma Di Bretschneider, 1913.
5. BIRD-DAVID, N.: Animism Revisited: Personhood, Environment, and Relational Epistemology. In *Current Anthropology*. Vol. 41 (2000), s. 67–91.
6. BRUNNER, H.: *Forschungen zur Geschichte des deutschen und französischen Rechtes. Gesammelte Aufsätze*. Stuttgart : Cotta, 1894.
7. BRUNNER, H.: *Grundzüge der Deutschen Rechtsgeschichte*. Leipzig : Duncker & Humblot, 1930.
8. ESMEIN, A.: *A History of Continental Criminal Procedure with Special Reference to France*. Boston : Little, Brown, and Company, 1913.

9. FILO, V.: *Kánonické právo. Úvod a prvá kniha*. Bratislava : Rímsko-katolícka bohoslovecká fakulta UK, 1997.
10. GIVEN, J. B.: *Inkvizice a středověká společnost*. Neratovice : Verbum, 2008.
11. GUTHRIE, S.: On Animism. In *Current Anthropology*. Vol. 41 (2000), s. 106–107.
12. HARVEY, G.: *Animism: Respecting the Living World*. London : Hurst & Co., 2005.
13. HELMHOLZ, R. H.: *The Oxford History of the Laws of England. Vol. 1. The Canon Law and Ecclesiastical Jurisdiction from 597 to the 1640s*. Oxford : Oxford University Press, 2004.
14. HIRZEL, R.: *Der Eid: Ein Beitrag zu seiner Geschichte*. Leipzig : B. G. Teubner, 1902.
15. HLUŠÍKOVÁ, M.: *Latinsko-slovenský slovník*. Bratislava : Kniha – spoločník, 2003.
16. HORSINGTON, S. J.: Oaths and Perjury in a Protestant Monarchy. In *Revue internationale de droit comparé*. Vol. 66 (2014), No. 3, s. 745–754.
17. INSOLL, T.: *Archaeology, Ritual, Religion*. London : Routledge, 2004.
18. KASER, M./HACKL, K.: *Das römische Zivilprozessrecht*. München : C. H. Beck, 1996.
19. KÄSER, L.: *Animismus. Eine Einführung in die begrifflichen Grundlagen des Welt- und Menschenbildes traditionaler (ethnischer) Gesellschaften für Entwicklungshelfer und kirchliche Mitarbeiter in Übersee*. Bad Liebenzell : Liebenzeller Mission, 2004.
20. KINCL, J.: *Dicta et regulae iuris aneb právnícké mudrosloví latinské*. Praha : Karolinum, 1990.
21. KNOKE, T. F. A.: *Das Zuchtmittel der Drohung im Eide*. Hannover : Buchdr. d. Stephansstifts, 1896.
22. KRÍŽEK, V.: *Křížkiv slovník latinsko-český*. Praha : I. L. Kober, 1889.
23. KUTTNER, S.: *Die juristische Natur der falschen Beweisaussage: Ein Beitrag zur Geschichte und Systematik der Eidesdelikte, zugleich zur Frage einer Beschränkung der Strafbarkeit auf erheblich falsche Aussagen*. Berlin : Abhandlungen des kriminalistischen Instituts, 1931.
24. KUTTNER, S.: *Kanonistische Schuldlehre von Gratian bis auf die Dekretalen Gregors IX*. Città del Vaticano : Biblioteca Apostolica Vaticana, 1934.
25. LEA, H. C.: *Superstition and Force*. Philadelphia : Collins, 1866.
26. LEBIGRE, A.: *La Justice du Roi: La vie judiciaire de l'ancienne France*. Paris : Editions Complexe, 1995.
27. LORENC, J. A.: *John of Freiburg and the Usury Prohibition in the Late Middle Ages: A Study in the Popularization of Medieval Canon Law*. Doctoral dissertation. Toronto : University of Toronto, 2013.

28. LÖWENTHAL, E.: *Der Gerichtseid*. Frankfurt : Selbstverlag, 1929.
29. METZGER, E.: Litigation. In JOHNSTON, D. (ed.): *The Cambridge Companion to Roman Law. Cambridge Companions to the Ancient World*. Cambridge : Cambridge University Press, 2015, s. 272–298.
30. MORIARTY, E. J.: *Oaths in Ecclesiastical Courts: An Historical Synopsis and Commentary*. Washington : The Catholic University of America, 1937.
31. NÖRR, K. W.: *Romanisch-Kanonisches Prozessrecht. Erkenntnisfahren erster Instanz in civilibus*. Berlin – Heidelberg : Springer, 2012.
32. PEDERSEN, J.: *Der Eid bei den Semiten in seinem Verhältnis zu verwandten Erscheinungen sowie die Stellung des Eides im Islam*. Strassburg : Trübner, 1914.
33. PETERS, E.: *Heresy and Authority in Medieval Europe*. London : Scholar Press, 1980.
34. PFENNINGER, H.: Die Wahrheitspflicht des Beschuldigten im schweizerischen Strafverfahren. In BADER, K. (ed.): *Probleme des schweizerischen Strafprozessrechts*. Zürich : Schulthess, 1966, s. 116–120.
35. PILARCZYK, I. C.: Between a Rock and a Hot Place: Issues of Subjectivity and Rationality in the Medieval Ordeal by Hot Iron. In *Anglo-American Law Review*. Vol. 25 (1996), s. 87–112.
36. PRAŽÁK, J. M./NOVOTNÝ, F./SEDLÁČEK, J.: *Latinsko-český slovník k potřebě gymnasií a reálných gymnasií*. Praha : Československá grafická unie, 1935.
37. REBRO, K./BLAHO, P.: *Rímske právo*. Bratislava : Iura edition, 2010.
38. ROBERTI, F.: *De processibus*. Roma : Augusta Taurionorum, 1943.
39. SEDDON, K.: *Epictetus' Handbook and the Tablet of Cebeas. Guides to Stoic Living*. London – New York : Routledge, 2005.
40. SELDES, G.: *The Great Thoughts*. New York : Ballantine Books, 1996.
41. SCHMALZGRUEBER, F.: *Ius ecclesiasticum. Vol. II*. Rome : Ex typographia reverendae Camerae Apostolicae, 1844.
42. SCHULTE, J. F. von: *Geschichte der Quellen des kanonischen Rechts von Papst Gregor XI. bis zum Concil von Trient*. Stuttgart : Verlag von Ferdinand Enke, 1877.
43. SILVING, H.: The Oath: I. In *Yale Law Journal*. Vol. 68 (1959), No. 7, s. 1329–1390.
44. ŠPAŇÁR, J./HRABOVSKÝ, J.: *Latinsko-slovenský/slovensko-latinský slovník*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2012.
45. THAYER, J. B.: *A Preliminary Treatise on Evidence at the Common Law*. Boston : Little, Brown, and Co., 1898.
46. VABRES, H. D. de: *Traité de droit criminel et de législation pénal comparée. Vol. II*. Paris : Sirey, 1947.

47. VERMEERSCH, A./CREUSEN, I.: *Epitome iuris canonici. Tom. II.* Paris – Bruxelles : H. Dessain, 1954.
48. VLADÁR, V.: *Usura v stredovekom kánonickom práve.* In HIŠEMOVÁ, T./KMECOVÁ, D. (eds.): *Pôžička či úžera? Nútený výkon rozhodnutia – rímskoprávne základy a problémy aplikačnej praxe.* Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2018, s. 126–147.
49. VLADÁR, V.: *Vymáhanie kánonickoprávneho zákazu úrokov v stredoveku a ranom novoveku.* In *Studia theologica.* Vol. 21 (2019), č. 2, s. 43–74.
50. VLADÁR, V.: *Prísaha ako dôkaz v stredovekom inkvizičnom procese.* In *Acta Iuridica Olomucensia.* Vol. 14 (2019), No. 3, s. 9–32.
51. VOUIN, R./LEAUTE, J.: *Droit penal et procedure pénale.* Paris : Presses Universitaires de France, 1969.

RECENZIE

**BLAŽEK, J., JANOVEC, M., PAŘÍZKOVÁ, I.,
TOMÁŠKOVÁ, E., SCHWEIGL, J.:**
**Ekonomické základy práva. Praha: Wolters
Kluwer ČR, a. s., 2020, 188 s.
ISBN 978-80-7598-699-3**

Autorský kolektív z Katedry finančního práva a národního hospodářství Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně je v případě posudzovanej učebnice iniciátorom zhmotnenia myšlienky „tvorby mostov vzájomného porozumenia“ medzi právom a ekonomickými disciplínami (v intenciách prístupu *law and economics*). Zdôvodnenie významu takéhoto prepojenia na účely pedagogické ako aj na účely praktické je autormi učebnice (ako aj niektorými vybranými mienkotvornými odborníkmi českej právnej vedy, ako je prof. J. Pokorná a doc. P. Mrkývka) predstreté v úvodných kapitolách publikácie, a možno dodať, že veľmi výstižne.

Zvlášť je potrebné vyzdvihnúť snahu o pochopenie a prepájanie ekonomicko-právnych inštitútov, ktoré sa vzájomne ovplyvňujú v životných situáciách, v ktorých sa nemusí vyskytnúť len právnik alebo ekonóm, ale i laik. Výklad jednotlivých termínov nie je izolovaný ale v kontexte bezprostredne súvisiacich pojmov a javov, pričom sa v texte v súlade s jeho poslaním zjednodušujú simulované situácie (prípady), ktoré odzrkadľujú reálne životné situácie ekonomicky činných fyzických osôb a právnických osôb. Selekcia oblastí pre interpretované pojmy a situácie podlieha presahu ekonómie do odvetví vybranej právnej regulácie, pričom miera regulácie niektorých ekonomických javov je odlišná od verejného záujmu na reglementácii príslušných vzťahov. Právna regulácia je pritom často len následným formulačným cizelovaním ekonomických kategórií alebo vytváraním pravidiel, ktoré sú vynútiteľné verejnou mocou. Autori sú si vedomí rozdielov v sémantike určitých pojmov (napríklad firma = obchodné meno = podnik, úver = pôžička a ďalšie) a na účely zamedzenia ich vzájomného zamieňania sa snažia tieto vymedziť v právnom ponímaní v historicko-teoretickom kontexte. Takéto vymedzenie má pritom zásadný význam pre voľbu relevantnej právnej ochrany. Uvedený prístup je syntézou poznatkov z ekonómie a práva, a teda i syntézou ekonomickej a právnickej literatúry, čo je dôsledkom interdisciplinárneho prístupu k spracovaniu textu učebnice.

Vysokoškolská učebnica pozostáva (okrem úvodných kapitol pojednávajúcich o koncepte nevyhnutnosti výučby ekonomických základov

práva a o historických koreňoch tohto prístupu na brnianskej právnickej fakulte) zo siedmich tematicky ucelených kapitol, v ktorých sa okrem praktických prípadov nachádzajú aj kontrolné otázky na preskúšanie a stručné zhrnutie problematiky. Kapitoly sú obsahovo koncentrované na tieto oblasti: formy (osobitne podnikateľské) ekonomicky činných subjektov, účtovnícku a auditorskú problematiku, financovanie a úrok, daňovú problematiku, manažment a marketing, pracovnoprávne súvislosti a ukončenie podnikania, likvidáciu a konkurz. V niektorých kapitolách je výklad len parciálny z dôvodu snahy o zobrazenie komplexného prehľadu, čo je vzhľadom na účel publikácie a jej rozsah opodstatnené.

Rozsah jednotlivých kapitol je podobný a odlišuje sa v závislosti od zamerania, pričom väčším rozsahom vyniká časť o daňovej problematike, získavaní externých zdrojov financovania na peňažnom (bankovom) trhu a kapitálovom trhu a o účtovníctve a audite. Pozitívne je potrebné hodnotiť najmä inkorporovanie modelových prípadov, s ktorými sa čitateľ môže v praxi stretnúť. Autori objektívne predostierajú výhody a nevýhody rôznych právnych možností v rámci voľby príslušného inštitútu, napríklad u jednotlivých spôsobov externého financovania alebo daňovej optimalizácie.

Recenzovaná kniha obsahuje všetky obvyklé náležitosti kladené na vysokoškolskú učebnicu, osobitne zoznam použitých skratiek, zoznamov použitej ako i odporúčanej literatúry a zoznamov relevantných právnych predpisov za každou kapitolou, a napokon priebežne sa v texte vyskytujúce „dovysvetľujúce“ poznámky pod čiarou, ktoré dopĺňajú výklad v texte, väčšinou poukazujúc na ďalšie súvislosti. Text diela vychádza z právneho stavu v Českej republike k 31. decembru 2019.

Na základe uvedeného konštatujem, že recenzovaná učebnica predstavuje obohatenie interdisciplinárnej právnickej pedagogickej spisby, je skvelým prepojením základných informácií z oblasti práva a ekonomie, pričom jej vybrané časti možno použiť pedagogicky ako praktické doplnenie všeobecného výkladu v niektorých právnych odvetviach týkajúcich sa regulácie daní, finančného investovania, podnikania a trhového správania voči obchodným partnerom. Knihu možno odporučiť najmä študujúcej verejnosti v študijných programoch odboru právo alebo študijnom programe ekonómia a právo.

Lubomír Čunderlík¹

¹ doc. JUDr. Lubomír Čunderlík, PhD. – Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Katedra finančného práva

JUDIKATÚRA VO VECIACH INÝCH SPRÁVNÝCH DELIKTOV

Pred už pomerne dlhším časom sa mi dostala do rúk publikácia JUDr. Evy Babiakovej a JUDr. Jeannette Hajdinovej, ktorá je zbierkou vybraných rozhodnutí súdov v konaniach, v ktorých základ predmetu posudzovania sa týka správnych deliktov iných ako priestupky. Predmetná publikácia sa nazýva *Judikatúra vo veciach iných správnych deliktov*, Bola vydaná v roku 2017 vydavateľstvom Wolters Kluwer a má 416 strán.

Tejto publikácií som sa veľmi potešil, nakoľko vo veciach iných správnych deliktov ako sú priestupky dlhodobo absentuje všeobecná právna úprava, ktorá by najmä pri správnych deliktoch fyzických osôb a právnických osôb postihovaných bez ohľadu na zavinenie, ale aj niektorých disciplinárnych deliktoch, reflektovala súčasné požiadavky vyplývajúce najmä z článku 6 a článku 7 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Preto som do čítania tejto publikácie išiel s nádejou, že by cez jednotlivé rozhodnutia mohla táto publikácia dať určité návody, ako postupovať, nakoľko zákonná právna úprava v tejto oblasti podľa môjho názoru zlyháva.

Prečítanie tejto publikácie mi zabralo dlhší čas. Bolo to z dôvodu, že je v nej uvedené veľké množstvo rozhodnutí. S ohľadom na veľkosť písma je zrejmé, že bolo snahou zostavovateľiek tejto judikatúry, aby sa v publikácií objavilo čo najviac zásadných rozhodnutí, ktoré môžu s ohľadom na právne vety formovať právnu prax v tejto oblasti.

Autorky tejto publikácie ju rozdelili na dvanásť častí, v ktorých uverejnili vybranú judikatúru zaradenú podľa jednotlivých tematických okruhov. Prvá časť sa venuje judikátom, ktoré sa dotýkajú zásad konania. Do zvyšných častí publikácie autorky zaradili judikáty podľa oblastí správneho práva, v rámci ktorých boli tieto rozhodnutia vydané. Pre úplnosť uvádzam, že sú to oblasti colného trestania, trestania na úseku disciplinárnych deliktov, trestania na úseku energetiky, trestania na úseku hospodárskej súťaže i verejného obstarávania, trestania na úseku odpadov, trestania na úseku pred požiarimi, trestania na úseku ochrany spotrebiteľa, trestania na úseku ochrany zdravia i zdravotnej starostlivosti, trestania v stavebných veciach, trestania na úseku vysielania i retransmisie a trestania na úseku životného prostredia.

Okrem uvedeného predmetná publikácia uvádza obsah, predslov, zoznam skratiek, šesť príloh, register predpisov a register rozhodnutí. Veľmi oceňujem aj zaradenie príloh publikácie, ktoré tvoria akty

orgánov Rady Európy vo vzťahu k správneému trestaniu. Za významné považuje uvedenie týchto príloh najmä z dôvodu, že autorky ako praktičky s dlhoročnými skúsenosťami práve cez tieto prílohy poukazujú na to, ktoré dokumenty odporúčacieho charakteru považujú pre aplikačnú prax za najzásadnejšie a najdôležitejšie.

Cieľ práce je uvedený na strane 13 nasledovne: *Cieľom tejto publikácie je, aby sa stala nielen pomôckou pre správne orgány, ako postupovať v prípade sankcionovania právnických osôb a fyzických osôb – podnikateľov za správne delikty, ale aj pre laikov, akým spôsobom môžu uplatňovať svoje práva a dodržiavať svoje povinnosti.*

Cieľ tejto práce hodnotím veľmi pozitívne a myslím si, že sa autorkám podaril naplniť. Právna teória tiež doslova volá po potrebe právnej úpravy správneho trestania, ktorá by zohľadňovala súčasné požiadavky.¹ Táto publikácia síce právnu úpravu nenahradí, avšak môže napomôcť k odstráneniu viacerých aplikačných problémov v praxi.

Štruktúru práce hodnotím tiež veľmi pozitívne. Z hľadiska štruktúry by som akurát preferoval rozhodnutia od strany 119 uviesť v rámci samostatnej kapitoly, nakoľko veľa z nich sa týka daňových a poplatkových vecí. Rešpektujem však autorskú licenciu a uvedené je skôr návrhom v prípade vydávania 2. vydania tejto publikácie v budúcnosti.

Z formálneho hľadiska som toho názoru, že práca spĺňa všetky požadované náležitosti. V niektorých častiach možno výnimočne nájsť drobné nedostatky (napríklad V nedostatočná anonymizácia účastníka na strane 274), ktoré však neznižujú kvalitu celej publikácie.

Z obsahového hľadiska sa domnievam, že autorkám sa podaril naplniť stanovený cieľ. Samozrejme by bolo veľmi náročné a zrejme aj nevhodné zaujať stanovisko ku všetkým rozhodnutiam, ktoré sú v publikácii uvedené. Preto aj ja v ďalšom texte uvediem len čiastkové postrehy k práci, prípadne k vybraným konkrétnostiam.

Za veľký klad považujem, že autorky na začiatku spomínajú judikatúru, ktorá sa venuje pojmu trestné obvinenie podľa Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. V tomto smere predkladaná publikácia poukazuje na skutočnosť, že súdy zvyknú vnímať vzťah pojmu trestné obvinenie vo vzťahu k iným správny deliktom čo najširšie. Dokazuje to aj uverejnený text rozsudku Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 6. 3. 2008 vydaný v konaní 8Sžo 28/2007, v ktorého odôvodnení (strana 59 publikácie) sa uvádza, že na iné správne delikty sa tiež vzťahujú požiadavky článku 6 odseku 1 Európskeho dohovoru

¹ Pozri napríklad Srebalová, Mária. Zákaz reformatio in peius, dôvody jeho uplatnenia pri správnom trestaní a možnosti jeho právnej úpravy. In. Právna úprava správneho trestania. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, strany 62 – 72.

o ochrane ľudských práv a základných slobôd. V kontexte tohto rozhodnutia s uvedeným súhlasím. Vo všeobecnej rovine však upozorňujem na to, že aj iné správne delikty nemožno paušalizovať a pri posudzovaní, na ktoré z nich možno vzťahnúť článok 6 odsek 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, treba každý jeden z druhov týchto deliktov posudzovať samostatne.

Autorky tiež zaradili rozhodnutia týkajúce sa zásady zákazu dvojitého trestania vo vzťahu k trestným činom a správny deliktom. Z hľadiska zásad autorky vybrali tiež rozhodnutia, ktoré sa venujú problematikám ukladania sankcií za pokračujúce delikty, analógiu legis, absorpcnej zásade, zákazu zmeny k horšiemu.

V publikácií je tiež riešená problematika premlčania pri súbehu iných správnych deliktov, vybrané otázky spojené s preskúvaním správnej úvahy. Je tu možné nájsť aj rozhodnutia riešiace kompetenčné spory.

Rozhodnutia nachádzajúce sa v publikácií sú od viacerých súdnych autorít. Autorky uvádzajú rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva, Ústavného súdu Slovenskej republiky, všeobecných súdov. Do svojej publikácie zaradili aj niektoré rozhodnutia Najvyššieho správneho súdu Českej republiky a dokonca niektoré rozhodnutia nachádzajúce sa v Bohuslavovej zbierke.

Osobitne som si povšimol konštatovanie vo výrokovej vete rozsudku Najvyššieho správneho súdu Českej republiky (strana 91), v ktorej sa uvádza, že nové rozhodnutie správneho orgánu nemôže byť postavené len na polemike s právnym názorom súdu. Uvedené sa síce dá vyvodiť z právneho poriadku, avšak takáto formulácia ešte viac vplyva na súčasné nastavenie vzťahov medzi správnymi orgánmi a súdmi.

Veľmi zaujímavé bolo pre mňa rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky uverejnené na stranách 98 - 100, v ktorom bolo vyslovené, že v danej veci s ohľadom na sankčný charakter úrokov z omeškania sa na rozhodovanie o nich majú použiť zásady správneho trestania. Domnievam sa, že tento súdny názor výrazným spôsobom rozširuje počet vecí, ktoré by sa mali posudzovať v konaní o žalobe vo veciach správneho trestania.

Oceňujem tiež zaradenie rozhodnutí uvedených na stranách 162 – 166, ktoré sa týkajú výkladu práva. Domnievam sa, že problematika výkladu práva je v právnej teórii a praxi neustále veľmi dôležitá a preto je potrebné, aby sa jej venovala patričná pozornosť.

Pozitívne bolo aj zaradenie rozsudku uvedeného na stranách 246 – 254, v ktorom je riešená problematika právneho nástupníctva pri vyvodzovaní deliktuálnej zodpovednosti právnickým osobám. Z mojich skúseností sa táto problematika relatívne často rieši na pôde právnej teórie, ale aj v aplikačnej praxi.

Veľmi sa mi páčilo rozobratie pojmu analógia na stranách 268 – 269 v rámci odôvodnenia rozsudku Najvyššieho súdu Slovenskej republiky uvedeného na stranách 264 – 273.

Pri riešení problematiky použitia zákazu zmeny k horšiemu v odvolacom konaní ma zaujal názor uvedený na strane 272 týkajúci sa použitia zásady zákazu zmeny k horšiemu. Podľa tohto názoru treba pri analogickom použití zásady zákazu zmeny k horšiemu v konaniach, kde nie je táto zásada výslovne upravená, aplikovať výklad, ktorý nebude na ujmu účastníka konania, avšak ani na ujmu ochrany hodnôt, v ktorých spočíva príslušný chránený verejný záujem.

V publikácií je možné nájsť aj množstvo inštitútov, ktoré majú presah do práva súkromného. Príkladom je rozsudok spracovaný na stranách 315 – 317, v ktorom sú vymedzené obsahové náležitosti reklamácie (strana 315). Osobne ma tiež zaujal rozsudok spracovaný na stranách 321 – 325 týkajúci sa sankcionovania za neoprávnené podnikanie, ktoré malo spočívať v prenájme chaty.

Pri celkovom zhodnotení danej publikácie som toho názoru, že sa jedná o veľmi vydarené dielo. Z pohľadu právneho teoretika vyzdvihujem najmä tú skutočnosť, že autorky prostredníctvom vybraných rozhodnutí poukázali na veľmi aktuálne problémy spojené so správnym trestaním za iné správne delikty ako sú priestupky. Domnievam sa, že aj predmetné rozhodnutia doslova „látajú diery,“ ktorá vznikla v dôsledku nedostatočnej úpravy správneho trestania za iné správne delikty, ako sú priestupky. S ohľadom na nastolené problémy v jednotlivých rozhodnutiach zosumarizovaných v publikácií som preto presvedčený, že predkladaná publikácia je veľmi dobrou pomôckou pre aplikačnú prax, ale aj právnu teóriu, dávajúca návody, ako postupovať v situáciách, v ktorých nám písané právo žiaľ nedáva odpoveď.

V Bratislave dňa 9. 1. 2020

doc. JUDr. Juraj Vačok, PhD.

Kontaktné údaje:

pracovisko:

Katedra správneho a environmentálneho práva,
Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave
pracovné zaradenie: docent
telefón: +421907655709
e-mail: juraj.vacok@flaw.uniba.sk